

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Божица Д. Кнежевић

МИКРОТОПОНИМИЈА И ГОВОР
РОМАНИЈЕ

докторска дисертација

Београд, 2016.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Božica Knežević

MYCROTOPONYMY AND SPEECH OF
ROMANIJA MOUNTAIN REGION

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2016.

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
УНИВЕРСИТЕТА Б БЕЛГРАДЕ

Божица Кнежевић

докторская диссертация
МИКРОТОПОНИМИЯ И РЕЧЬ РОМАНИИ

Белград, 2016.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ

Ментор:

доц. др Михаило Шћепановић, доцент на Филолошком факултету
Универзитета у Београду

Чланови комисије:

Датум одбране:

МИКОРОТОПОНИМИЈА И ГОВОР РОМАНИЈЕ

Тематски оквир овог научног рада са истраживачког становишта подразумејева два нераскидиво повезана сегмента који у интеракцији чине цјеловиту дијалектолошку студију. Истарживани ареал подразумевао је простор планине Романије која се географски простире на територији општина Соколац и Пале у источном дијелу Републике Српске. Овај простор до сада није био предмет сличне интегралне студије и с те стране је представљао истраживачки изазов. Романија и њени обронци нису до сада били истражени у топонимији, а ни говор овог простора није био предмет посебне научне студије.

Имајући у виду да је топонимија саставни дио дијалектологије, јер су називи прије свега језички дијалекатски подаци у којима се добро чувају локалне особине говора, и проучавање топонимије Романије било је немогуће без дијалектологије. Усљед тога у раду је дат и опис говора овог подручја, с обзиром на неумитно дијалекатско рухо топонима. Без обзира на чињеницу да су говори на простору источне Босне нешто боље и опширније обрађивани од топономастике, сам простор, као и испитивани пунктови до сада нису били предмет засебне студије која се бавила истраживањем говора.

Сви закључци из поглавља о топонимији указују да је најважнији утицај са собом донијело становништво које је апсолутно већински населило овај простор, а које се доселило дробњачком миграционом струјом. Отуда су и микротопоними најсличнији онима који се срећу на просторима које је насељавало или и данас насељава ово становништво.

Слична запажања се могу примијенити и на одјељак посвећен говору становништва овог простора. С обзиром да на Романији данас скоро стопроцентно живе православни Срби, њихов говор припада типичном источнохерцеговачком дијалекту српског језика.

Све наведено даје нам за право да закључимо како слика топонимије, а поготово дијалекатска слика говора Романије потврђују да је и овај простор и језик његових становника интегрални дио српског језика и његовог говорног

простора, што све историјске турбуленције и вијекови туђинске владавине нису успјели ни на који начин пореметити.

Кључне ријечи: Романија, ономастика, топонимија, микропонимија, дијалектологија, говор, српски језик

Научна област: Српски језик

Ужа научна област: Дијалектологија и ономастика

УДК:

MYCROTOPONYMY AND SPEECH OF ROMANIJA MOUNTAIN REGION

The title of this thesis, in terms of research, indicates two segments which in their interaction creates a compact dialectic study. The research areal includes the area of Romanija Mountain which is geographically located in the area of municipalities of Sokolac and Pale, in the east part of the Republic of Srpska. This region has not been an object of a similar integral study, and thus this has been a research challenge. Romanija Mountain and its slopes have not been researched until now when it comes to toponymy, and at the about the same time the dialect of this region has not been a subject of a scientific study.

Having on mind that toponymy is a constituent part of dialectology, and that names are first of all linguistic and dialectal data where local characteristics of the speech are well preserved, the research of toponyms of Romanija Mountain would not be possible without dialectology. Because of this, in this dissertation we have provided and description of the speech from this region due to inevitable characteristics of dialects in toponyms. Regardless the fact that speeches in the region of east Bosnia are more adequate and wider analyzed in comparison to toponomastics, the region itself together with puncts of informants have not been a subject of a separate study whose focus has been on the speech.

All conclusions from the chapter about toponymy point out that the most important effects have come with the inhabitants who settled this region as absolute majority. They have moved within the migration stream from Drobunjaci. Thus the microtoponyms are similar (to the greatest extent) to those microtoponyms which can be found in the regions where the population have been living or still do live.

The similar remarks can be applied to the chapter dedicated to the speech of the population from this region. Having on mind that Orthodox Serbs make almost 100% of population in the region of Romanija Mountain, their speech is a typical Eastern Herzegovina dialect of Serbian language.

All mentioned above give us right to conclude that the picture of toponymy, and especially dialectal picture of speech in the region of Romanija Mountain confirm that this area, also, and the language of its inhabitants are an integral part of Serbian

language and its speaking space, and all historical turbulences and the centuries of foreign rule could not change it in any way.

Key Words: Romanija Mountain, onomastics, toponyms, microtoponymy, dialectology, speech, Serbian language

Scientific field: Serbian language

Narrow scientific field: Dialectology and onomastics

UDK:

МИКРОТОПОНИМИЯ И РЕЧЬ РОМАНИИ

Заголовок говорит, что эта работа, в исследовательском смысле, подразумевает две части, которые в взаимодействии сочиняют полное диалектное исследование. Исследовательский ареал подразумевал область горы Романии, которая географически расположена на территории муниципалитетов Соколац и Пале в восточной части Республики Сербской. Эта область до сих пор не была предметом такого полного исследования и потому эта работа была исследовательский вызов. Романия и ее склоны до сих пор никогда не были исследованы в топонимике, а речь этой области не стала предметом ни одной научной работы.

Учитывая, что топонимика составная часть диалектологии, потому что, топонимы, прежде всего, языковые диалектные данные, в которых хорошо сохраняются особенности локальной речи, исследование топонимии Романии не было возможно без диалектологии. Потому в этой работе можно найти описание речи этой области, учитывая, что у топонимов диалектная одежда. Невзирая на тот факт, что речи в области восточной Боснии немного лучше и обширнее исследованы, чем топонимика, сама область и пункт информаторов до сих пор не были предметом особенного исследования речи.

Все выводы из главы о топонимике говорят, что самое важное влияние со собою принесло население, которое сочиняет большинство в этой области, а которое прибыло в миграционном потоке Дробняков. Эта причина тому, што и микропонимы очень похожи тем, которые существуют в областях, где жило и сегодня живет это население.

Похожие наблюдения можно применить и на раздел о речи населения этой области. На Романии сегодня православные сербы составляют почти 100% населения и их речь принадлежит типичном восточно-герцеговинском диалекте сербского языка.

Все что мы сказали приводит нас к выводу, что картина топонимики, особенно диалектная картина речи Романии подтверждает, что и эта область и язык

его населения составные части сербского языка и его речевой территории и все исторические турбулентности и века чужой власти не успели это изменить.

Ключевые слова: Романия, ономастика, топонимика, микропонимия, диалектология, речь, сербский язык.

Научная область: Сербский язык

Научное направление: Диалектологии и ономастики

УДК:

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	1
1.1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ О ТОПОНИМИЈИ РОМАНИЈЕ	1
1.1.1. Опште напомене	1
1.1.2. Приступ теми.....	4
1.1.3. Начин прикупљања грађе	5
2. ПРЕГЛЕД ВАНЛИНГВИСТИЧКИХ ОСОБЕНОСТИ.....	7
2.1. ПОДРУЧЈЕ – ПОЛОЖАЈ И ГРАНИЦЕ	7
2.2. ИСТОРИЈСКИ ПРЕГЛЕД И ПОРИЈЕКЛО СТАНОВНИШТВА.....	8
2.3. КАРТА ИСТРАЖИВАНИХ ПУНКТОВА И ПОПИС СКРАЋЕНИЦА... 22	
2.3.1. Списак скраћеница	23
3. ОЈКОНИМИ, ЕТНИЦИ И КТЕТИЦИ.....	24
3.1. ОРОНИМ РОМАНИЈА И СЕМАНТИЧКО-СТРУКТУРАЛНИ ПРЕГЛЕД РОМАНИЈСКИХ ОЈКОНИМА	24
3.1.1. Ороним Романија	24
3.1.2. Романијски ојконими	27
3.2. СЕМАНТИЧКА КЛАСИФИКАЦИЈА ОЈКОНИМА.....	28
3.2.1. Ојконими са антропонимском основом	28
3.2.2. Ојконими апелативног постања	33
3.3. СТРУКТУРАЛНИ ПРЕГЛЕД ОЈКОНИМА.....	34
3.3.1. Једночлани неизведени топоними.....	35
3.3.2. Једночлани изведени ојконими	36
3.3.3. Вишечлани ојконими.....	38
3.4. ЕТНИЦИ И КТЕТИЦИ	39
3.4.1. Етници	39

3.4.2.	Творба етника за мушку особу.....	40
3.4.3.	Творба етника за женску особу	45
3.4.4.	Творба ктетика	48
3.5.	ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ.....	49
3.5.1.	Ороним Романија и семантичко-структурални преглед романијских ојконима	49
3.5.2.	Етници и ктетици	51
3.6.	ПОПИС ОЈКОНИМА, ЕТНИКА ЗА МУШКУ И ЖЕНСКУ ОСОБУ ТЕ КТЕТИКА.....	52
4.	МИКРОТОПОНИМИЈА (земљишна имена).....	55
4.1.	ДЕФИНИЦИЈА И ФУНКЦИЈЕ	55
4.2.	КЛАСИФИКАЦИЈА ТОПОНИМА	57
4.3.	СЕМАНТИЧКА КЛАСИФИКАЦИЈА МИКРОТОПОНИМА	60
4.4.	СТРУКТУРАЛНА КЛАСИФИКАЦИЈА МИКРОТОПОНИМИЈЕ РОМАНИЈЕ.....	161
4.4.1.	Топономастички апелативи без допуна у служби топонима	163
4.4.2.	Топономастичке изведенице	164
4.4.3.	Префиксална творба	172
4.4.4.	Префиксално-суфиксална творба	174
4.4.5.	Сложени топоними	175
4.5.	ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ О СЕМАНТИЦИ И СТРУКТУРИ МИКРОТОПОНИМА.....	179
4.5.1.	Семантичка класификација микротопонима.....	179
4.5.2.	Структурална класификација	186
5.	ГОВОР РОМАНИЈЕ	191
5.1.	ОПШТЕ НАПОМЕНЕ	191

5.2.	ДОСАДАШЊА ПРОУЧАВАЊА ОВОГ ГОВОРА	192
5.3.	НАПОМЕНА О ТЕРЕНСКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА	195
6.	ФОНЕТСКЕ ОСОБЕНОСТИ	196
6.1.	ВОКАЛИЗАМ	196
6.2.	ВОКАЛ <i>А</i>	200
6.3.	ВОКАЛ <i>О</i>	202
6.4.	ВОКАЛ <i>Е</i>	204
6.5.	ВОКАЛ <i>И</i>	204
6.6.	ВОКАЛ <i>У</i>	204
6.7.	ВОКАЛСКЕ КОНТРАКЦИЈЕ	205
6.8.	ВОКАЛСКЕ РЕДУКЦИЈЕ И ЕЛИЗИЈЕ	208
6.9.	ПОКРЕТНИ ВОКАЛИ	214
7.	КОНСОНАНТИЗАМ	222
7.1.	КОНСОНАНТ <i>Х</i>	222
7.2.	КОНСОНАНТ <i>Ф</i>	225
7.3.	ГЛАС <i>Ј</i>	226
7.4.	ОСТАЛЕ ПОЈАВЕ	228
8.	ВАЖНИЈЕ МОРФОЛОШКЕ ОСОБИНЕ	234
9.	НАПОМЕНА О АКЦЕНТУ	237
10.	ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ О ГОВОРУ РОМАНИЈЕ	243
11.	ЗАКЉУЧАК	248
12.	ЛИТЕРАТУРА	251
	ПРИЛОГ 1 РЕГИСТАР МИКРОТОПОНИМА РОМАНИЈЕ	263
	ПРИЛОГ 2 ДИЈАЛЕКАТСКИ ТЕКСТОВИ	315

1. УВОД

1.1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ О ТОПОНИМИЈИ РОМАНИЈЕ

1.1.1. Опште напомене

У дијахроној и синхроној перспективи ономастика показује материјалну и духовну културу човјечанства чији се трагови могу пратити у топонимији и антропонимији.¹ Док се у варијабилнијем антропонимском дијелу очитују трагови значајних међујезичких односа и културних утицаја, у топонимима, који указују на зоне међујезичких утицаја и трагове самих дијахроних слојева, испољава се знатно више стабилности (Павловић 1973–1974: 179–180). У топонимима, који су језички знакови уз помоћ којих означавамо и разликујемо географске објекте, уочава се и различито дјеловање географских историјских и лингвистичких фактора које „произлази из непромјенљиве и статичке природе денотата и везаности назива за номинаторе кроз покољења, тј. из потребе за континуираним распознавањем именованог објекта“, при чему је виши степен постојаности присутан у топонимима за веће и значајније географске објекте него за оне мање (Хаџимејлић 1987: 1).

Расељавање села, напуштање пољопривреде и сточарства, условљава губљење микротопонимије и њене функције у савременом животу, услед чега је преотимање од заборава један од мотива за њено прикупљање. У вези са тим је намјера да се из специфичне топонимијске грађе Босне и Херцеговине прикупе, опишу и класификују микротопоними Романије, планинске области која припада источном дијелу Босне.

С обзиром на то да је топономастика релативно млада лингвистичка

---

¹ Излажући основе ономастичке теорије, а то је питање шта је *идионим* и какав је његов однос са *коинонимом*, Путанец (1979: 215) идионим дефинише као језички знак који је придружен појму-објекту као знак за један члан у врсти. За разлику између коинонима и идионима пресудан је семантички садржај који је код коинонима језички знак за садржај појма, а појам је „осмишљен одраз врсте предмета и појава на основи њихових инваријантних ознака, тј. њихових битних особитости и односа“. Коиноним са својим садржајем идентификује феномен на нивоу врсте, а идионим идентификује феномен на нивоу јединке у врсти. У комуникацији оба служе за идентификовање и диференцирање, а идионим још и за индивидуализацију.

дисциплина,² којој се у последње вријеме посвећује већа пажња и код нас и у свијету, она ни у Босни и Херцеговини нема дугу традицију. На наглашену неравномјерност у обиму досадашњих истраживачких захвата по регионима у домену ономастичких прегнућа указује Реметић (2003: 524), додајући да на подручју Босне и Херцеговине с изузетком дијела Херцеговине то није учињено ни у једној већој општини. Ипак треба констатовати да је скуп значајних научних прилога у овој области прилично дуг, иако се у већини случајева ради о радовима мањег обима и парцијалним топономастичким проблемима или у скицама приказаних топомастикона одређених области. Од њих се издваја студија *Хидроними у лијевом сливу Дрине* (Вујичић 1982), као и *Микротопонимија требињске Ластве* (Хацимејлић 1987), које потврђују често истицани приоритет систематског истраживања топоареала. Из наведеног произилази да свеобухватнији резултати за босанскохерцеговачку топономастику тек треба да услиједе, па је настојање да се овако конципиран рад, са ограничењем на подручје Романије, уклопи у истакнуте потребе топономастике у нашој средини, а чини се да су бројност назива и могућност њихове интерпретације ваљани разлози за одабир ове теме. Осим тога, овако ограничена територија подразумијева сигурније владање прикупљеном грађом, мада би могући недостаци могли произаћи из чињенице да се у раду сагледавају

---

² Иако су дилеме о статусу топономастике (и ономастике уопште) разријешене, на овом мјесту издвајамо нека мишљења о томе. П. Шимуновић (1972: 3) на примјер наводи да су топоними често у географији, историји, археологији и лингвистици узимани као потпора научним питањима о којим се расправља, те сматра да је тешко прихватити да је ономастика помоћна дисциплина, јер је њен задатак прије свега да открива оно што је поменути дисциплинама немогуће открити. Истичући да се њоме не може бавити само лингвиста, географ или историчар, аутор наводи да су топоними дио језика из кога топонимија узима све потребне елементе, као и да се у њиховој анализи употребљавају лингвистичке методе и проналази да Роспонд „топономастику сврстава, унаточ специфичностима назива као одразима културноисторијских збивања, у дјелокруг лингвистике”. Истог је мишљења и Д. Вујичић (1982: 15) који наводи да се морамо приклонити тези да је ономастика дио лингвистике и то из више разлога: „У првом реду, ту је основни разлог, истицан и од раније, али чини нам се најдореченије формулисан од стране Э. М. Мурзаева: Географические названия – прежде всего элемент лексики. Они активно или пассивно входит в состав языка и потому должны изучаться лингвистами’. [...] У сваком случају, показује се да је сасвим нелогично доводити у сумњу или кидати везе ономастике са најближим и најсроднијим језичким дисциплинама“, јер је, на концу, топонимија дио језика из којег она узима сва своја средства.

микротопоними микрорегије.³

Аргументи који оправдавају полазиште у овом раду су потреба детаљаног сакупљања микротопонима и њихов опис са различитих аспеката. Карактер савремене микротопонимије условио је синхронијско полазиште, па одвајање дијакхроније у том смислу не значи искључивање испитивања различитих историјских чињеница услед чега је један од примарних задатака у предвиђеној интерпретацији уочавање слојева у хронолошкој перспективи.

С друге стране, топонимија је саставни дио дијалектологије, јер су називи прије свега језички дијалекатски подаци у којима се добро чувају локалне особине говора, па је проучавање топонимије Романије немогуће без дијалектологије. Услед тога у раду дајемо и опис говора овог подручја, јер „не треба занемарити чињеницу да су топоними увијек саздани од језичке супстанце, и то прије свега дијалекатске – из дијалеката узимају фонетско, морфолошко и синтаксичко рухо“ (Хаџимејлић 1987: 67). У подробној студији *Ијекавскоштакавски говори источне Босне* која је обухватила ареал већи од оног које испитујемо а у коме истраживаних пунктова омеђених нашим радом готово да и нема, Џевад Јахић (2001) у *Поговору предговору* наводи да је у монографији дат синхронијски опис ових говора одговарајући стању какво је било до 1981. а сачувало се и до 1992. године, те да се етно-језичка слика након посљедњих историјских превирања сасвим измијенила.⁴ С тога ћемо у раду настојати да пружимо и адекватну дијалектолошку слику говора Романије чије садашње готово искључиво православно становништво у најзнатнијој мјери чува своје источнохерцеговачке говорне карактеристике. Анализа би требала да покаже у којој мјери говор овог краја чува своју основну источнохерцеговачку

---

³ И код нас, онако како је случај и код Хаџимејлић (1987: 3), термин микроареал (//микрорегија//микротериторија) не одговара у потпуности простору који је обухваћен радом, јер је и овдје искориштен да означи узорак са већег топоареала па га због тога треба схватити условно, како га и користимо у овом раду.

⁴ Ова студија је резултат истоимене докторске дисертације одбрањене на Филолошком факултету у Београду 1981. године. Ради „чувања вјеродостојности времена теренских истраживања и писања овог дјела“, аутор је задржао све првобитне правописне и друге језичке одлике, не посегнувши „чак ни за ситнијим интервенцијама, тако да је похрањено све како је било у оно *српскохрватско вријеме*“, услед чега пренебрегавамо његове научно непоткријељене ставове о „лингвоцидом, тачније дијалекатским геноцидом над Бошњацима“ поремећену предатну дијалекатску слику (Јахић 2001: 13).

физиономију и колико су у њему уочљиви утицаји сусједних говора, пошто сматрамо да територијална и економска блискост са Сарајевом и средњобосанским говорима у њему остављају макар и слабе трагове.

1.1.2. Приступ теми

Осим утврђеног методолошког поступка у неколико значајних ономастичких студија и објављивању грађе у *Ономатолошким прилозима*, унапријед одређен и устаљен методолошки поступак при обрађивању ономастичке грађе не постоји. Као најсигурнији поступак се показао тај „да се сваки истраживач прилагођава особеностима саме грађе, нарочито када је реч о њеној лексичко-семантичкој интерпретацији и уочавању најфреквентнијих структуралних модела“, примјећује Шћепановић (1997:16). Рад *Микротопонимија и говор Романије* замишљен је са циљем да пружи топономастичку и дијалекатску слику Романије.

Након *Увода*, како то срећемо у ономастичким и дијалекатским радовима, наметнуло се поглавље насловљено као *Преглед ванлингвистичких особености*, у коме на основу доступне географске, историјске, етнографске и друге литературе поред граница испитиваног ареала дајемо основна обавјештења о етнографским карактеристикама и особеностима Романије. Данашња топономастика ониме прихвата као дио језика и ослобођена је примјене метода поменутих наука у приступу топонимији, али је уједно обогаћена неким њиховим принципима и достигнућима, па из специфичне спреге лингвистичких и ванлингвистичких елемената произлази ономастички приступ топонимијској грађи. То значи да је за успјешно истраживање у овој области неопходно објединити све чиниоце који су могли формирати физиономију топомастикона датог ареала.

У трећем поглављу из прикупљене ономастичке грађе издвајамо *Ојкониме, етнике и ктетике* и предлажемо њихово уже лингвистичко објашњење у свјетлу досадашњих резултата ономастичких истраживања, при чему код појединих имена полазимо и од њихове народне етимологије.

У четвртом поглављу под насловом *Микротопонимија* дајемо *Семантичку анализу микротопонима* у којој методом класификације издвајамо

шест семантичких група према од раније усвојеном методолошком обрасцу, као и *Структуралну класификацију микротопонима*, при чему је сама подјела захтијевала и одговарајуће семантичке параметре. Сама убикација грађе, од катастарског, картографског па до теренског податка дата је у прецизном морфонолошком лику, што подразумијева да је сваки микротопоним забиљежен баш онако како се изговара на терену, са прецизним акцентом и морфолошким облицима који би искључивали двосмисленост. Цјелокупна грађа дата је у јасно презентованом регистру земљишних имена (*Прилог 1*).

Говор насеља из којих је сакуљен материјал посматрамо као дио источнохерцеговачког говорног типа, с обзиром на то да данашње српско становништво испитиваног краја у најзнатнијој мјери чува своје источнохерцеговачке говорне особине у овом дијелу источне Босне. Тако у *Говору Романије*, у свјетлу *Досадашњих истраживања овог говора* као и према теренским истраживањима дескриптивним методом нудимо главне *Фонетске* и *Важније морфолошке особине* дијалекатске слике Романије. Ово поглавље, дакле, има за циљ да прикаже говорну слику Романије као цјелине, без улажења у структуру било којег мјесног говора, као и да утврди најрелевантније изоглосе и однос према источнохерцеговачкој матици као и сусједним ијекавскошћакавским босанским говорима.

Избор дијалекатских текстова у *Прилогу 2* илустративни је показатељ особина романијског говора. Рад прате и одговарајуће дијалекатске карте.

1.1.3. Начин прикупљања грађе

Претходно изнијети основни циљеви овог рада условили су и концепцију наших теренских истраживања. С обзиром на тежњу да се исцрпно прикупе сви називи у свим насељима испитиване територије, као и настојање да утврдимо дијалекатску слику и одредимо њен однос према сусједним говорима, мрежа истраживаног подручја у нашој концепцији је прилично густа.

Да би се добили потпунији подаци о испитиваној микротопонимији на самом почетку истраживања извршена је ексерпција назива у катастарским канцеларијама у Палама и Сокоцу на основу постојећег списка парцела и карата.

Након тога су услиједила теренска испитивања према утврђеном плану, што је подразумијевало јасну припрему за прецизна истраживања (израда спискова радне литературе, како оне изваномастичке тако и оне која је везана за ужелингвистичку проблематику, као и израду синопсиса који је омогућио прецизно кретање у истраживачком процесу).

Као главно настојање у теренском раду било је прикупљање грађе од што старијих информатора и што инвентнијих приповједача, који у највећој мјери говоре дијалекатским типом свога краја. У таквом одабиру најбоље смо информаторе проналазили међу старијим женама са којима се лако успостављао контакт, иако смо у првом реду бирали мушкарце, ловце и шумаре, с обзиром да је за потребе ове теме било неопходно да испитаници памте називе и да познају именоване објекте. То међутим не значи да нам поуздани информатори нису били и старији и средовјечни мушкарци, који су у разговорима показали максимум воље и труда. Грађа је прикупљана и тако што су узимани аудио записи изворног дијалекатског текста и земљишних имена, онако како се на терену изговарају, посебно ради утврђивања фонетског лика и његовог акцента. Од информатора је такође тражено објашњење појединих назива ако се могло добити, при чему су они износили властито знање о настанку неких имена, сачувано у језичком осјећању заједнице.

Већи дио теренских истраживања обављен је у току 2012. године, а у прољеће и лјето наредне 2013. године контролисали смо неке појаве надопуњујући већ сређен ономастички и дијалекатски материјал, док су корективна и допунска теренска испитивања вршена и у току саме израде овог рада.

2. ПРЕГЛЕД ВАНЛИНГВИСТИЧКИХ ОСОБЕНОСТИ

2.1. ПОДРУЧЈЕ – ПОЛОЖАЈ И ГРАНИЦЕ

Романија је планина и област у источном дијелу Босне и Херцеговине, која се простире југозападно од Сокоца, сјевероисточно од Пала и источно од Сарајева. То је висока површ од 1500 до 1300 метара нагнута од запада према истоку, али се у народу тако зове и цијела област даље на југ и на исток ка Дрини. То је такође и област изолације коју од сусједних предјела дијели висина њеног рељефа те широк шумски појас и кроз коју не пролази ниједна већа ријека нити је она упућена на какву већу долину. Тако проширена Романија изгледа као изврнути штит чије је дно високо 890 м а ивице му допиру и до висина од 1600 м, утврдио је и истакао Ив Шатењо (1921: 97–101): „Пропустљиви тријански кречњаци од којих је састављена површина Романије и тектонски поремећаји који су извршени у њима ишли су на руку стварању карсног рељефа, који је још у стадију младости. Еволуција облика одмакла је даље у највишим дијеловима, што је у вези са нивоом карсне базе, док у најнижим деловима још није сасвим нестало речних токова“. Главни елементи у рељефу Романије и њених огранака су, дакле, високи, безводни дијелови карсне површи, остаци старе долине покривени глином, долови и обиље вртача и пећина.

Граница истраживаног подручја на југозападу иде од брда Раковац сјеверно од паљанске котлине, одатле долином Паљанске Миљацке подно брда Соколина до Хан Дервенте, а онда на западу преко Рогоушића и Сумбуловца узводно Мокрањском Миљацком до њеног врела. Одатле се граница пружа ка сјеверозападу, испод планине Кошуте, преко брда Трундебела до планине Костреша и истоименог села у њеном подножју. Сјеверна граница иде од брда Оштра глава одакле нагло завија према Шахбеском граду, а одатле Малиновим долом до брда Паљика на сјевероистоку, одакле води преко брда Пуховац и преко Подроманије, даље на исток до Бјелосављевића на ободу самог Гласинца. На крајњем истоку је Иван поље, а од њега се граница креће ка југу преко узвишења Кик, Вијенац и Брезовица, затим брда Дроњевац и Младеж као најјужнијих тачака, гдје завија ка југозападу долином рјечице Репашнице до

њеног ушћа у Паљанску Миљацку.

„Цела област коју испуњава Романија и њени огранци заиста изгледа као висока тврђава, којој се, сем с југа, ни с које друге стране не може лако прићи, јер се на све стране спушта веома стрмим отсесима. Ипак, ни та тако јако изражена особина изолације ни карсне особине земљишта нити су биле нити су сада апсолутна и несавладљива сметња саобраћају и насељавању“ (Филиповић 1950: 13). Тако преко Романије од давнина воде значајни путеви који спајају долину Босне с долином Дрине, а посредно и са другим и удаљенијим областима.

Романија је такође предио који је одувјек био прекривен великим шумама, која је сада углавном на стрмијим странама и брдима. Остаци некадашњих шума примјетни су по гајевима на романијским брежуљцима и косама, као и у микротопонимима, јер су се шуме крчиле у првом реду због добијања обрадиве површине, али су људи палили шуму и ради испаше стоке. И мада је знатан дио површине Романије и њених огранака још под шумом, и та шума се у новије вријеме индустријском експлоатацијом прориједила.

Развијени карсни хидрографски систем указује на то да овај предио нема довољно воде. У шумском и крашком подручју Романије и њених обронака скоро да и нема већих надземних водотока, али има више извора, локви и бунара са живом водом, као и језера односно вртача у којима се ујезерила вода (нпр. код Примчића и Бјелосављевића). Већина тих бунара и извора љети пресуше, па се до изградње водовода у новије вријеме становништво морало сналазити копањем локви и такозваних сувих бунара. Локви има по цијелој Романији и служе само за појење стоке. Филиповић (1940: 23) говори о калдрмисаном дну локве у Ђедовцима која готово никада није пресушила, као и да се у народу вјерује да се говеда боље дебљају од воде у локвама него од текуће воде.

2.2. ИСТОРИЈСКИ ПРЕГЛЕД И ПОРИЈЕКЛО СТАНОВНИШТВА

Археолошки проналасци на Романији и њеним огранцима указују на то да је у овој области вијековима живио народ напредне културе. Нажалост, праисторијска култура није била предмет дубљег проучавања, те бројна питања још увијек нису ријешена, нарочито оно о поријеклу те културе, као и њени

односи са културама сусједних области.⁵ Стога ћемо се и ми ограничити на то да пружимо кратак преглед археолошких налазишта, нарочито оних чији се трагови чувају у микротопонимима нашег подручја, а то су прије свих градине и громиле.

Своје запажање о природним и неприступачним утврдама гласиначке висоравни Трухелка (1890: 68) износи овако: „На западу спуштају се према Мокром стрме стијене Романије планине, а према југу закренуше полукружним правцем, те се ту састаше са стрмим стијенама Богови[ћ]ке планине – бедем, који штити добар дио јужне стране Гласинца. [...] Само на југо-истоку и на сјеверу спушта се планина мање стрмо, те је додуше тешком муком, али ипак приступна. Ту бијаху на главним мјестима подигнуте умјетне утврде, те се нанизаше једна до друге, да обране народ, коме споменике тако често налазимо, од ненаданих навала из долине Праче и Кнежине“. Даље се наводи да су те утврде обично правилног облика и округлих бедема, чија је висина била два метра, и на којима је била тврда преграда од дрвених греда. Њихов низ почињао је на врху Орлове стијене, настављао се неколико километара источно крај села Бјелосављевића изнад Великог брда, а онда на крају Боговићких стијена, на брду изнад Миошића. Трухелка (1890: 69) још додаје: „Са града на Орловој стијени красан је видик на Мокро с долином близу до Сарајева. Једним треном прегледаћеш остале све долине, које се састаше у котлини Мокрог, а мјесто са таквим видиком и град на њему бијаху врло zgodни за о[п]сервације. Други град имао је бранити пут, који са те стијене силази у раван, а град над Миошићима чувао је пут, који се испод Боговићких стијена успиње из долине Праче. [...] Споредно са овим путем иде на Гласинац други преко пустог Дједовачког поља, које је посуто небројеним громилама, а и тај пут брани велика градина, која се налази по врху Витњу, те нам репрезентира добро сачувани тип прехисторијских утврда“. На другом мјесту Трухелка (1891: 309–314) још издваја Буљуковину – град између брда Витња и пећине Мегаре, Градину изнад

---

⁵ Први археолошки проналасци са овог подручја откривени су по аустроугарској окупацији 1880. године приликом грађења пута за Рогатицу, а све што се нашло до 1886. године однијето је у Бечки музеј (Стратимировић 1891: 328–329). Након тога отпочиње системско ископавање које је трајало од 1888. до 1897. године, а резултати тог рада објављени су у *Гласнику Земаљског музеја* у Сарајеву, у чему су се нарочито истакли Ћиро Трухелка, Ђорђе Стратимировић и Фрањо Фиала. Спорадично је археолошких ископавања било и касније, све до 1911. године.

Неправдића која је „Боговићким стијенама прионула уз Романију планину“, Градић под Присојем, а као најзанимљивији истиче Хрељин град под брдом Плијеш, четвртастог облика са посебно утврђеним улазом с јужне стране.

Фрањо Фиала (1893: 761–762) међу насутим градинама разликује двије категорије: „Једној припадају оне, у којим се може засвједочити културни слој, другој пак оне, гдје нема никаког трага какој насеобини. [...] Потоње, готово све на експанованим голим мјестима, већином у знатној морској висини (1000м), немају у нутарњем, насипом огра[ђ]еном простору, баш ништа осим голог каменитог тла. Да је киша баш сасвим сплавила културни слој, не може се за то помислити, јер би се бар у распуклинама или при дну обронака сачували останци“. Таква опажања навела су аутора на закључак „да сва насипима огра[ђ]ена мјеста, гдје има културних слојева [...] ваља сматрати селиштима, док су остала ваљда служила као утврде за уточиште и обрану“.

Уз градине на вишим мјестима нема громила, за разлику од оних нижих уз које стоје некрополе. Округласте громила које садрже скелете са накитом и оружјем на које је набацивано камење друкчијег су облика од громиле са мртвачким пепелом, које су одозго равне, издигнуте и до једног метра изнад околне површине. Предмети из тих громила су од различитог материјала, а својим бројем и разноврсношћу се истичу оружје, од кога је пронађено много копаља, мачева, кацига и штитова, и накит кога чине разне плочице, дугмад и привјесци, и посебно фибуле (Фиала 1893: 759–760). Врло ријетко су проналажени предмети латенске културе, а од момента када се јављају њени почеци, некад богато културно тло остало је бесплодно (Трухелка 1893: 111–116). Носиоци латенске културе били су Келти, који су продирањем у земље у којима су живјели Илири у четвртм вијеку прије нове ере потпуно истиснули илирско племе на овом простору.

Латенско доба непосредно је претходило доласку Римљана у ове крајеве, о којима се највише чује у доба великог устанка панонских и илирских племена, између 6. и 9. године нове ере (Скарић 1937: 24). Остаци из римског доба на нашем подручју говоре о незнатном утицају Римљана, пошто осим неколико новчића и трагова пута по Романији који је водио из сарајевског краја

ка Дрини, нису оставили већи траг.

Словени који су у седмом вијеку заузели ове крајеве, сачињавали су племенску заједницу, а област коју су заузели имала је природне границе и била је једна племенска управна јединица која се звала се жупа (Скарић 1937: 32). Затечено становништво илирског и римског поријекла, већ проријеђено претходним варварским упадима, глађу и епидемијама, постепено је славенизирано.⁶ Србе под својим народним именом први пут спомиње франачки писац Ајнхард 822. године у својим аналима, проналази Ћоровић (1940: 104) и наводи да су се српска племена груписала „у планинским пределима [...] поглавито у подручју данашње Босне и Херцеговине, Новог Пазара, западне Србије, јужне Далмације и Црне Горе“.

Ни у средњем вијеку област коју је заузимала планина Романија са својим огранцима није се посебно истицала. Први писани помен овог краја у писаној грађи појављује се 1244. године у повељи мађарског краља Беле IV као Врхбосна (Ашћерић–Мушета 1987: 19).⁷ Сва прошлост жупе Врхбосне од 7. до 10. вијека је непозната, а пред крај 14. вијека она припада Рађену Јабланићу и његовом сину Павлу по коме се касније породица као и држава прозвала Павловић. Скарић (1937: 32–33) наводи да је ова породица држала читаву источну Босну, као и да се највећи дио државе звао Кнежина Борач већ од 1244. године. На другом мјесту исти аутор име села Вражиће доводи у везу са Павлом Вражичићем, властелином Радосава Павловића, а касније херцегом Влатком (Скарић 1922: 132).⁸

У књигама дубровачког архива Константин Јиричек (1892: 99–100) проналази да се Гласинац у њима помиње чак једанаест пута у периоду од 1404. до 1430. године: „Најчешће се говори о њему у договорима дубровачких трговаца, властеле и пучана, са Власима поносницима из разних катуна херцеговачких и

---

⁶ В. Скарић (1927: 33–34) сматра да су заједно са Словенима овамо дошли и Авари, који су се по распаду њихове велике државе крајем осмог вијека задржали у овим крајевима, о чему свједоче топоними Обре у појединим селима, што је словенски назив за Аваре.

⁷ М. Вего (1981: 63) износи став да је центар жупе Врхбосна била истоимена варош у данашњем Сарајеву.

⁸ Аутор још наводи: „код многих породица остајем у сумњи, ко је коме дао име, село породици или породица селу. Али је изван сваке сумње у сваком случају гдје село и породица имају исто име, да је у том селу или крају била баштина те породице“ (Скарић 1922: 136).

црногорских, који су се пред нотаром опћинским усмено обавезали, у које вријеме и за коју плату ће стоку каравана на својим коњима донијети на уговорено мјесто“. Јиречек наводи и податак да је Мокро у петнаестом вијеку потпадало под Гласинац, „тамо је кућа или село некога Бутка, јамачно властелина, било мјесто гдје су Власи каравана имали стоку стоварити“. Буткову кућу у Мокром помиње и Х. Крешевљаковић (1991: 247) као друмску гостионицу и склониште у доба средњовјековне Босне. У турским дефтерима из 1469. године, ради наплате пореза и осталих послова, помиње се нахија Мокро са околним селима у Романији (Вего 1981: 74).⁹

У готово цијелом подручју данашњих романијских насеља очуване су средњовјековне некрополе или се зна да их је било. Оне су обично на оним мјестима на којима има и преисторијских громила, а у микротопонимији се чувају под именом Мраморови, Камен или Биљег и углавном су у облику плоче или саркофага (Трухелка 1891: 369). М. Филиповић (1940: 88) с друге стране истиче да посебну врсту старина чине такозвани грчки бунари: „То су бунари или чатрње, старински бунари, нарочитог облика, зидани попут обичних бунара. Зову их сухим, јер се наливају водом од кишнице и од снега. Многи су под плочом: отвор је покривен правоугаоном плочом, али плоча не покрива целу површину отвора, како би се могла црпсти вода (јер плоче нису бушене). Вода се вади судом који се спушта на конопцу. Судећи по времену, ти би бунари били из средњег века“. Даље се наводи да тој групи старина припадају још неке локве и чатрње, нпр. Бавор у Педишама, те да их народ приписује Грцима. „Уопште, у знатном делу динарске области опште је народно предање да су пре данашњег становништва живели Грци или, како их називају муслимани, Каури, и да су од њих остали стећци, рушевине градова и друге старине. [...] То је једно од најопштијих предања у Босни. [...] По народном предању, тих је Грка нестало нагло и одједанпут: истерао их је

---

⁹ Издвајајући главна насеља у жупи Врхбосни, Вего (1981: 74) износи и неке податке о Мокром, као једном од важнијих мјеста средњовјековне Босне: „Село Мокро код Сарајева налази се на средњовјековном путу према Романији и Палама. Становници су се бавили сточарством и ратарством јер у њему постоји много плодне земље. Каравани су из Гласинца често пролазили преко Мокрог у правцу Врхбосне и превозили домаћу и дубровачку робу. [...] Тада су трговци из пратње каравана плаћали царину краљу Стјепану Остоји и у Борчу кнезу Павлу Радиновићу, а у Мокром и Гласинцу војводи Сандаљу“.

снег! По некима, Грци су се иселили стога што је снег пао усред лета, те су боси избегли по кори од снега (на Петровдан или Илиндан)“, наводи Филиповић (1940: 90). Да се овакво народно предање очувало до данашњих дана, свједочи и топонимијска грађа испитиваног ареала.¹⁰

Народно предање има право макар у погледу средњовјековног романијског становништва које је нестало или се прориједило нагло и изненада, на шта најбоље указује то што су стара насеља и њихови трагови као што су гробља, путеви и бунари, били зарасли у шуме које су искрчене тек у 19. вијеку, а у турском периоду били су насељени само нижи предјели око појединих мањих поља. Потврду за исељавање становништва Филиповић (1940: 93) проналази у недовршеном стећку пронађеном изнад Сокоца, који је доказ за наглу промјену, исељавање или изумирање, па стећак није довршен и постављен на мјесто гдје је био намијењен – „Можда су томе били повод Турци, а можда и каква епидемија, каквих је и доцније често бивало“.

Подручје Романије пало је под турску владавину вјероватно врло рано. Наиме, 1428. године Турци су Радосаву Павловићу отели градове Ходијед и Врхбосну, који су изузев кратког прекида од 1434. до 1435. године остали стално у турској власти (Скарић 1937: 35–36), а Турци их нису могли држати уколико нису владали и прилазима тим градовима, а главни прилаз је водио управо преко Романије. Посебно интересантан и живописан опис Романије из турског периода даје нам француски путописац М. Кикле (1905: 433–434), износећи утиске са свог путовања из Сарајева у Београд: „Напокон кренух у понедјелак, 20. маја ове 1658. године из Сарајева са господином Мехмед-агом, капицибашом султановим и са његовим харачбашом, који је био дошао у тај град, да сабира данак, што иде у прилог султану [...] Након четири сата пута стигосмо да ноћимо у маленом градићу, званом Мокро, у лијепом хану или карвансерају. Има ту лијепа цамија; пут из Сарајева на том је мјесту доста лијеп, али брдовит. Сјутрадан јутром, у уторак [...] кренусмо истом дружином из Мокрога те се стадосмо пењати уз опасну и тешку планину, и ради разбојника, којих је пуно, и ради тијесних и хрђавих путева, званом страшном Романијом и премда су дан прије били

---

¹⁰ В. Регистар под *Грчкѡ грѡбље*.

оробљени људи, потиснула је наша јака пратња хајдуке у густе шуме ове планине, којима је заодјета и пролазећи видјесмо око тридесет гробова људи, који су јадно погинули од тих хајдука и мало даље сандук, који су исти обили, да отму новац у њему и друге ствари, што су их дан прије нашега проласка украли неким путницима“.

Своје путовање преко Романије исте године, вјероватно нешто касније, краће је забиљежио и Француз А. Пуле: „На мален дан хода од Сарајева нађох се на путу кроз планине, које су врло високе у тим странама и које бијаху још покривене снијегом. [...] Стигосмо затим у једно пусто село и ту коначисмо у стану, у коме пред три тједна све бјеше изумрло од куге“ (Јелавић 1908: 34).

Из записа двојице путописаца сазнајемо да се преко Романије одвијао саобраћај који су ометали хајдуци, те да су путницима на располагању били ханови, као и то да је њено становништво страдало од куге од које су људи из села или вароши бјежали у планину. Податак да су се Сарајлије склањале од куге на Романију проналазимо код Мула Мустафе Башескије, који је забиљежио: „уљудни Фазлагих, који је имао небројене чифлуке, умрије у Обхоци,¹¹ гдје се је био склонио од куге“ (Мудеризовић 1919: 51).

Од свих путева који су ишли преко Романије и њених огранака најважнији је био тзв. *Босански пут*, који спајајући долине двију ријека пресијца Дрину и иде даље ка Косову и Скопљу. Тај пут, којим су непрестано ишли каравани коња, један је од веома важних унутрашњих путева на Балканском полуострву (Цвијић I: 22–23). Већ од Сарајева тај је пут наилазио на теренске препреке. У првом дијелу тог пута путници који су ишли на исток могли су из Сарајева ићи кроз кањоне Миљацке и Праче, преко Горажда, Чајнича и Пријепоља у Сјеницу, а могли су и преко Романије, савлађујући изнад Мокрог стрм успон на Гласинац, Рогатицу и Вишеград у Сјеницу. Одмах по силаску с Романије пут се дијелио – на један крак који води преко Власенице у Зворник одатле се продужавајући у унутрашњост сјеверне Србије, и данас је то дио аутомобилског пута Београд – Сарајево и други који иде према југоистоку

---

¹¹ У микротопониму је ова област сачувана у имену *Обођашевина* и *Обођашџв хан*, оба на Равној Романији, на граници паљанске и соколачке општине. В. Регистар.

преко Рогатице у Вишеград и даље према Косову, познат као *Цариградски пут* јер је на њега био упућен сав саобраћај између Босне и Цариграда уколико није ишао преко Праче. Евлија Челебија (1908: 184) о њему износи утиске: „Прешав Гласинац према западу по бујној травној и лијепој пољни, а отален пошавши преко планина и бријегова стрмо, пут је такав, да у коња не могу плоче остати. И тако стигох у Мокро. У Мокроме има у процолици један хан и пет-шест кућа черемитом покритих, а око педесет сиромашних малих колиба. Живих вода има много. Сред тих кланаца растоварају сарајски трговци робу што је носе из Цариграда у Сарајево из кола, те ју на коњима у Сарајево носе, јер су путеви сасвим лоши“.

Поред тих путева, навешћемо још и *Херцеговачки пут*, којим се из Херцеговине долазило у Прачу а из Праче преко села Понора у Јакшин до. Филиповић (1940: 16) наводи да су тим путем „пролазиле кириције Хере и сточари који су са стоком ишли у Посавину на презиму, а тим су путем ишли и кад би се кретали на прехрану у житородније крајеве“, те да су до окупације Босне та кретања била од великог утицаја на насељавање овог подручја. У Јакшином долу Херцеговачки пут се дијелио на један који је водио у село Казмериће и други у Озерковиће, а на Гласинац се осим преко Јакшина дола могло изаћи већ на скретању из Праче, преко села Неправдићи.

Док је с једне стране живим учешћем у саобраћају омогућавала етничке и културне везе са сусједним областима, с друге стране је, и у вријеме турске владавине, често сакупљање војске на овој области ометало насељавање и миран живот становништва. Осим тога, услед великог трговачког саобраћаја преко ње, на Романији је дуго „царевала хајдучија“, у многоне потпомогнута теренским приликама јер је обиље шума и пећина отежавало гоњење и пружало хајдуцима

згодно склониште.¹² Андрија Лубурић (1930: 234–235) сматра да су то хајдуци из херцеговачких племена који су четовали по цијелој југоисточној Босни стално угрожавајући пут Сарајево – Скопље. Под њиховим притиском проријеђено турско становништво склањало се у већа турска насеља, а на њихова мјеста се досељавало српско становништво из југоисточне Херцеговине. Турске власти, којима су хајдучке чете задавале много неприлика, покушавале су почетком осамнаестог вијека у више махова да униште хајдучију, јер су у вријеме Првог српског устанка у Шумадији прилике биле такве да су се по околини Сарајева хришћани почели одметати у хајдуке и узнемиравати не само муслиманско, већ и хришћанско становништво.¹³ Таква настојања турских власти нису сасвим успјела па је хајдука било и касније, све до аустроугарске власти која је успјела да сасвим уништи хајдучију.

„На нашим је друмовима“, пише Владислав Скарић (1927: 40), „морало бити гостионица, али нам њихови називи нијесу познати. Сама ријеч гостионица је врло ријетка у југословенској топономастици, док од турске ријечи хан она кипти. Хан је, дакле, истиснуо из нашег језика сва она апелатива, која имају његово значење“. Ханови су служили за одмор и преноћиште путника кириџија и њихових каравана, али се у њима и трговало. Онда када се у хановима почела пити кафа и точити алкохолна пића, они постају крчме у које мјештани долазе на разговор, а путници који доносе вијести из различитих крајева упознају их са разним новостима. Ханове поред романијских путева биљежи Х. Крешевљаковић (1991: 329–334) код кога проналазимо да су у данашњој Хан Дервенти била два хана од који је један био покривен ћермитом и звао се

---

¹² О хајдуцима који су по њој четовали још увијек се прича, а нарочито о Старини Новаку. Међутим, народно предање зна да су по Романији хајдуковали и Паљани Петар Гранзов, Илија Миришављевић и Јово Јаковљевић. Предање о њима забиљежио је М. Филиповић (1940: 107) према казивањима Јова Ђукића коме је то исприповиједао његов отац Видак: „Сва тројица су отишли у хајдуке због Мујаге Облаковића, који је био на Палима начинио чардак за леговање. Пред чардаком је била оскоруша и на њој је био наместио вешала. Чим би пазарним даном угледао виђена човека да иде путем, обесио би га. Поменутој тројици то додија, па се одметну у хајдуке. Отада, ако Мујага обеси једног, они се освете на двадесеторици. Тек када је Јово Јаковљевић погубио у Јахорини седам браће Сарачевића, онда је Мујага оборио вешала и побегао у Сарајево“.

¹³ „Стање у Босни се увијек погоршавало. Српске усташе пружише се чак преко Дрине, па о[п]сједоше град Сокол. Сва[г]дање провале у зворнички санџак додијавале су Бијељини, Сребреници, и Вишеграду. У то се почму хришћани одметати по сарајевској околини и хајдуковањем узнемиравати мирно становништво“ (Башагић 1900: 122).

Ћермитли хан;¹⁴ Љубогошта се спомиње од шеснаестог вијека у вези са тимаром који је уживао диздар Ходиједа, и на овом мјесту је поред пута стајао хан који је у наведен у једној молби из 1693. године као Нови хан код кога су у то вријеме хајдуци опљачкали један караван; у Љубогошти је био хан и 1806. године; у Репцима је био један Обхођашев хан; у Сумбуловцу су била три хана – Сумбулов, по коме је насеље и прозвано, зван још и Нурин хан по закупнику Нурији Љубинчићу, Бимбашин (Хаџи Спахин) и Минића хан; у Мокром¹⁵ су била два хана – Халилов хан у Пањевима¹⁶ и Благојев хан који је био власништво Ћурчића, а Благоје Парезина га је држао под закуп; такође у Мокром је око 1878. године био и хан Мујаге Башића, као и један Которијин хан који је стајао на Штацији, а око 1880. године у Мокром се настанио мађарски Јевреј Морић Шпицер¹⁷ који је у њему подигао модерну гостионицу с преноћиштем; на Романији је био Пајкин хан кога је 1898. саградио Мато Марјановић Пајко, а који је изгорео за вријеме Првог свјетског рата; на Романији је Салих Обхођаш изградио себи хан око 1900. године који је уништен у Другом свјетском рату; одмах испод Романије била су два Сулејманпашића хана, а у Дикаљима Шахинпашића хан.

Мада се од давнина становништво нашег предјела бавило земљорадњом, та је земљорадња врло ограничена, како у погледу биљних култура тако и у погледу на принос. Прије аустроугарске окупације, а и до Првог свјетског рата обрађиване су незнатне површине. Већи дио подручја чинили су пашњаци и ливаде косанице, јер је сточарство било главно занимање романијског становништва. Због тога су била честа зимска и љетња кретања чобана са стоком у романијска брда и ливаде, у годинама када би сијено слабо родило.

---

¹⁴ Вјероватно је то исти хан у коме је у седамнаестом вијеку боравио поменути путописац, Француз Пуле.

¹⁵ Како смо већ поменули, Мокро је било познато као путничка станица још у средњем вијеку и да су у њему били хан и џамија. Крешевљаковић (1991: 332) наводи да су то биле задужбине босанског санџакбега Кара Мустафа-паше Соколовића и да су саграђене средином шеснаестог вијека. Године 1798. декретом сарајевског кадије се неки Алија поставља за мутавелију овог вакуфа, а када су те задужбине у Мокром нестале не зна се, мада на њих сјећа локалитет Вакуф.

¹⁶ Овај хан, који је око 1859. године саградио Шаћир ефендија Ћерсија из Сарајева, под закупом је држао Халил Делиахметовић. Наводи се да се од Раче до Сарајева нигдје није могла попиту тако добра кафа као код Халила, а да је изврсности њеног укуса узрок вода из врела Стублић које се налазило недалеко од хана (Крешевљаковић 1991: 332).

¹⁷ У микротопониму сачувано у *Шпицерава теста*.

Ливаде су мјештани узимали у закуп од бегова, за новац или да их косе напола и након што би покосили, бег би своје сијено однио, а они су своје остављали на планини, у коју би зими исјтеривали стоку да је тамо прехране полагањем сијена.¹⁸ У лјетњим мјесецима су појединци из нижих села слали волове пријатељима у планинским селима, за шта су плаћали од сто до сто педесет килограма жита по јарму волова. Филиповић (1940: 30–31) наводи да је та врста кретања престала уочи Првог свјетског рата, да би се опет обновила унеколико након њега, када имућнији појединци купују или заузимају земљиште у Романији и на својим новим тзв. *читлуцима градили* станове, гдје се преко лjeta изгонила стока док се земља око њих обрађивала.

Становништво Романије по поријеклу је највећим дијелом миграционо. Етничка помјерања већих размјера везана су најчешће за важнија политичка или друштвена збивања и о њима се сачувало доста података у различитој историјској грађи. Узрок због којих су та кретања изазвана, као и посљедице из њих произашле на подручју Босне и Херцеговине могу се пратити већ од средњег вијека,¹⁹ а по доласку Турака и у току њихове владавине имала су нарочит интензитет. Миграције су условљавали и економски фактори, честе неродне године, епидемије куге као и изгледи повољнијег економског стања макар и у оквирима чифлучког и тимарског система, који су како оцјењује Ј. Цвијић (1922: 184) били значајнији од оних политичких. Питање старине муслиманског становништва у испитиваном ареалу и Босни уопште, уско је

---

¹⁸ Занимљив је Филиповићев (2014: 30) опис грађења колиба за чобане: „Те колибе грађене су овако: од стабла се исцепају прошљике или тампаље (тампаљи) и положије укосом тако да се начини слеме, а да би се могло поставити слеме, претходно се усаде две рачвасте сохе и преко њих попречи једна врљика, на коју се онда с обе стране наслањају прошљике. Думе затворе такође прошљикама. Прошљике се ставе густо једна до друге и по њима опет један ред, и једна по другој, да колиба не кисне. Као врата служе опет неколике прошљике, које се, кад треба, подижу“. На истом мјесту аутор наводи да су се овце држале у торинама на тај начин што „нађу место с густим омарама, па неке од њих исеку и направе врљике, користећи се, као кољем, усправним омарама“, чије четине су служиле умјесто крова.

¹⁹ На овом мјесту изузимамо етничка помјерања којих је свакако било по досељавању Словена, који су по доласку у Босну у седмом вијеку заузели све боље и питомије крајеве, а старосједиоци латинског и илирског језика склонили су се у планине у којима су проводили мучан пастирски живот (Скарић 1937: 31). Марко Вего (1982: 13) сматра да је због тражења бољих и сигурнијих подручја за насељавање постојало стално помјерање словенских племена, те да је јаче и боље оружаном племеном увијек заузимало плодније земљиште и шуме богатије звјерима, као и да су сви суплеменици живјели прилично изоловано и нису се мијешали са другим племенима и родовима „осим повремено ради заједничког ратовања или неког суђења и договора о испашама“.

повезано са процесом исламизације која је утицала на очување старе етничке физиономије. Петрић (1963: 8) наводи: „Своју стару етничку физиономију највише су очували дијелови средње Босне и велики дио босанског Подриња, захваљујући првенствено исламизацији тих крајева“, пошто се популациона слика овог краја битно промијенила прије великих миграција турског доба. Процес исламизације је према турским дефтерима²⁰ отпочео средином 15. вијека и у 16. вијеку углавном био завршен у босанским селима. В. Ћоровић (1940:479) примјећује да „код многих у Босни вера није била ствар истинског опредељења или чврсте традиције, него фирма која се мењала према политичким приликама и потребама“. Без обзира на различита мишљења која преовлађују по питању исламизације, како наводи Кулишић (1982: 145), „у науци преовлађује мишљење да Муслимани Босне и Херцеговине у великој већини потичу од домаћег словенског становништва, које је прешло на ислам за вријеме турске управе, и мањим дијелом од османлијских досељеника који су доцније пословењени“.

Православно становништво романијског краја готово стопроцентно је досељено из херцеговачких и црногорских брда, а то досељавање почиње од првих напада Турака на Босну. „Намјесто одбјеглих кметова настанише аге и беги на опустјеле чифтлуке кметове из Србије и Црне Горе, и тако постаде источна Босна првом етапом насељавања српским житељством“, а тај процес колонизације из Србије и Прекодриња одвијао се од краја 15. и током 16. вијека (Трухелка 1941: 37). Била су то кретања сточарског влашког становништва чија је миграциона струја резултат „планске турске политике, која је колонизацијом, нарочито сточарског становништва, попуњавала опустошене крајеве из привредних и стратешких разлога“ (Петрић 1963: 8). Главна насељавања динарског православног становништва одвијају се долином Дрине према Босни и западној Србији. Тако Ј. Дедијер (1909: 165) наводи да „пут који иде од Гацка на Фочу с долином Дрине чини велики миграциони друм, којим су се Херцеговци селили у Босну и западну Србију“. Тако ће овом долином према

---

²⁰ Пратећи пописе становништва од турских дефтера из 15. вијека, преко аустроугарских као и пописа становништва Краљевине Југославије и СФРЈ, па све до незваничног пописа становништва Босне и Херцеговине из 2014. године, уочавамо да је овај простор константно био већински насељен српским живљем.

Босни, околини Сарајева и Гласинцу кренути и дробњачка миграциона струја која је текла углавном у пет праваца: „Становништво се Дробњака све више множило највише прираштајем. Осетила се потреба иселјавања и са мањим непосредним поводом за сеобу. [...] Преко Полимља и Потарја у стари Влах, а одатле један млаз преко средишњих шумадијских области у Подунавље, а други према Мачви; према Босни, околини Сарајева и на Гласинац; према Херцеговини и Приморју; и незнатније према Метохији и Албанији и према старој Црној Гори“ (Карановић 1925: 70). Пивљанска струја шири се по Полимљу савијајући ка сјеверозападу све до сарајевског краја.²¹ Филиповић (1940: 17) примјећује да се становништво овог подручја доста разликује од становништва сусједног Сарајевског среза од кога га дијели планина Романија. Те разлике проналази у говору, ношњи, у кући и начину живота и наводи да је „становиштво по пореклу у толикој мери херцеговачко и у толикој мери сачувало неке херцеговачке особине да становиштво предела на северу од Гласинца сматра да је Гласинац у Херцеговини“,²² као и да се „многи родови на Гласинцу поносе да су из *Дробњака, од племена јака*“ и закључује да је ово подручје по свом етничком положају дио Старог Влаха. Управо је то према Филиповићу главни разлог увлачења Гласинца у Херцеговину, мада као мање вјероватно износи схватање да је граница Херцеговине на Романији остала као сјећање на доба када је тај крај био у власти Херцега Стјепана, који је пошто се турска војска повукла из Босне крајеве око Праче заузео 1463. године, јер његова власт није дуго трајала и стога није могла оставити дубљег трага. Осим тога „у Загорју и околини Фоче, крајевима који су раније административно припадали Босни а етнички Херцеговини, сматра се да је Херцеговина до Трескавице и до Јахорине и да је њена стара граница, граница из доба Херцега Степана, обележена на

---

²¹ М. Филиповић (1940: 132) истиче групу досељеника из Пиве и Дробњака, а Ј. Павловић (1930: 351) као прве етапне станице свих црногорских и херцеговачки родова наводи Вишеград, као и планине Јахорину и Романију са Гласинцем.

²² Ристо Јеремић (1922: 151) у биљешкама *О пореклу становништва Тузланске области*, саопштава: „Они који су доселили пре аустријске окупације имају шири појам за Херцеговину, у коју убрајају Пиву, Дробњак, Никшић, Бањане, него они што су касније дошли. Ови те крајеве рачунају у Црну Гору. Има их који те две области не умеју да разликују па одговарају да су им стари *озго из Црне Горе и Херцеговине*. Има их који држе да је Колашин у Херцеговини, а исто тако и Горње Подриње, па чак и Гласинац. Посављацима је и Бинач херцеговачки јер *донде допиру опанци од опуте и беле доколенице*“.

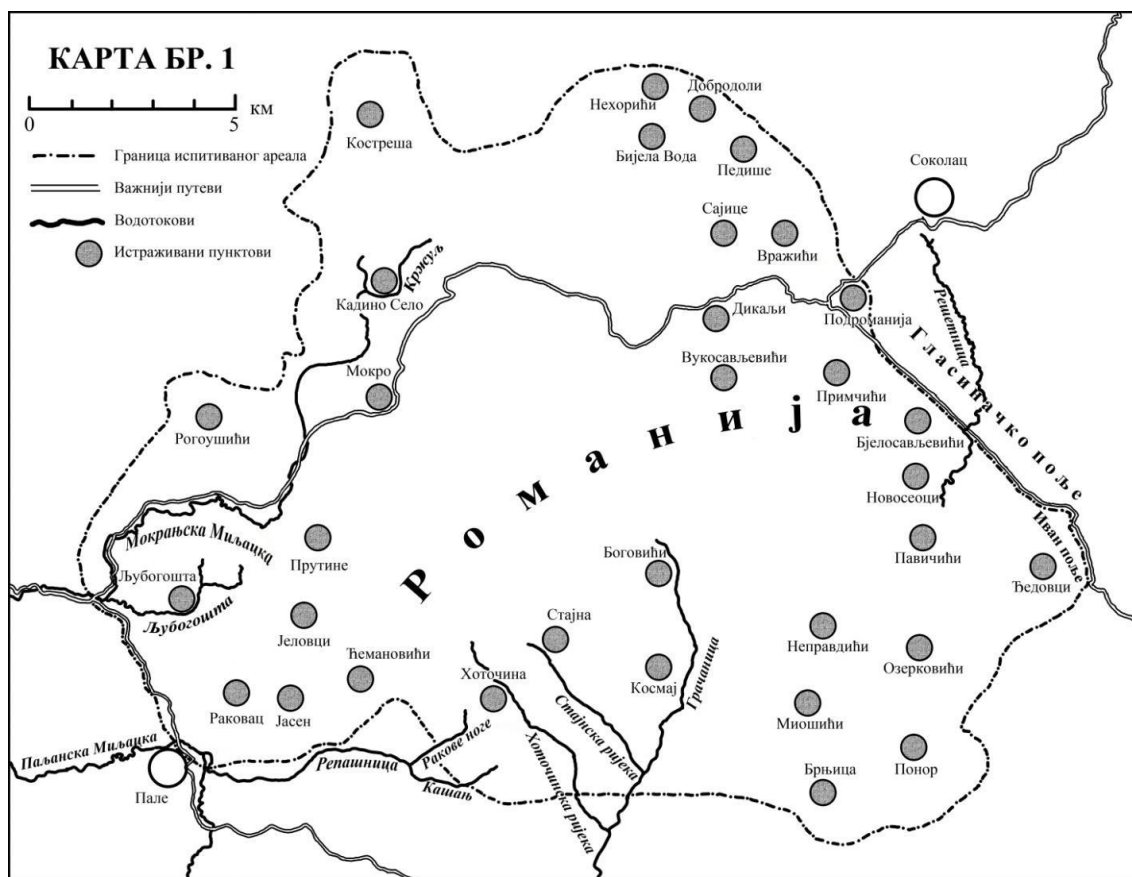
тим планинама угљеном укопаним у земљу дужином границе према Босни“ (Филиповић 1940: 18).

Успјеси и порази турске војске директно су се одражавали на етничка помјерања у Босни и Херцеговини. Како је седамнаести вијек познат као доба слабљења турске војне силе, за нас је најзначајнији период ратовања Еугена Савојског и његов продор до Сарајева 1697. године, када је приликом његовог повлачења Босну напустило око четрдесет хиљада хришћанског становништва и населило крајеве преко Саве. Губитак турских посједа у Славонији и Угарској у исто вријеме је условио и насељавање Муслимана у Босну. Започето крајем седамнаестог вијека, насељавање муслиманског становништва у средњу и источну Босну и западне дијелове Србије настављено је у 18. и 19. вијеку: „Ови Муслимани, насељени по Србији, мигрирају у Босну након ослободилачких покрета у Србији током XIX вијека и на тај начин још више учвршћују муслимански елеменат у нашим крајевима, нарочито у источној Босни“ (Петрић 1963: 9).

Повлачењем Турака овај крај потпада под Аустроугарску 1878. године, а од 1918. до 1941. у саставу је Краљевине Југославије. У току Другог свјетског рата његово становништво је тешко страдало, што међусобним истребљењем а што од стране окупатора. Након потписивања Дејтонског споразума 1995. године, ова територија припада Републици Српској и скоро стопроцентну популацију чини православно српско становништво.

Оваква демографска слика упућује нас на закључак да наше испитивано подручје представља терен кроз који су пролазиле различите миграционе струје али коме су основну етничку физиономију дали стални приливи досељеника из динарских предјела. Та стална динарска миграциона струја и територијална блискост са источнохерцеговачком матицом, пресудно утиче на његову источнохерцеговачку дијалекатску физиономију.

2.3. КАРТА ИСТРАЖИВАНИХ ПУНКТОВА И ПОПИС СКРАЋЕНИЦА

Слика 1: Карта истраживаних пунктова и попис скраћеница

2.3.1. Списак скраћеница²³

(Б)ијела (в)ода, Бје(лосављевићи), Бо(говићи), Бр(њица), Бра(жићи), Ву(косављевићи), Ди(каљи), До(бродоли), Ђе(довци), Ја(сен), Је(ловци), Ка(дино) с(ело), Ко(смај), (К)остреша, Љуб(огошта), Ми(ошићи), Мо(кро), Не(правдићи), Нео(рићи), (Но)восеоци, Оз(ерковићи), От(очина), Па(вичићи), Пе(дише), По(нор), При(мчићи), Пру(тине), Ра(ковац), Ро(гоушићи), Са(јице), Ста(јна), Ће(мановићи).

---

²³ Информатори: Анђа Орашанин 1928. (Вражићи), Владо Кусмук 1935. (Јасен), Гојко Симовић 1930. (Равна Романија), Драго Ђукић 1932. (Дикаљи), Душан Бојанић 1925. (Раковац), Ђорђо Лиздек 1955. (Мокро), Жељко Грујић 1961. (Костреша), Зоран Ђајић 1959. (Неправдићи), Иван Шарац 1960. (Ђедовци), Илинка Тандарић 1942. (Кадино село), Коса Ћеремићић 1926. (Равна Романија), Криста Андрић 1933. (Кадино село), Љепосава Којић 1924. (Мокро), Љуба Крљаш 1928. (Јеловци), Милан Томовић 1958. (Павичићи), Миле Југовић 1939. (Мокро), Милован Петровић 1939. (Раковац), Миливоје Симовић 1923. (Оточина), Милка Врбац 1931. (Добродоли), Милорад Газивода 1958. (Ћемановићи), Милорад Шумадинац 1939. (Нехорићи), Мирко Пекић 1960. (Рогоушићи), Митар Веселиновић 1941. (Љубогошта), Митар Зорановић 1926. (Добродоли), Момир Јанковић 1948. (Космај), Момир Радовић 1956. (Боговићи), Момир Тандарић 1944. (Кадино село), Момо Нинковић 1955. (Оточина), Неђељко Ковачевић 1953. (Оточина), Неђо Терзић 1927. (Мокро), Ненад Томић 1943. (Сајице), Новка Нинковић 1954. (Озерковићи), Његош Суботић 1965. (Понор), Остоја Петровић 1930. (Кадино Село), Петко Ђукић 1931. (Дикаљи), Рајко Нинковић 1950. (Боговићи), Ристивоје Глуховић 1945. (Стајна), Ристо Ђукић 1955. (Равна Романија), Славко Кусмук 1951. (Прутине), Славко Тробок 1949. (Љубогошта), Стијепо Андрић 1929. (Кадино село), Стојан Фуртула 1954. (От), Тарса Бојанић 1936. (Рогоушићи), Томо Вељовић 1963. (Брњица).

3. ОЈКОНИМИ, ЕТНИЦИ И КТЕТИЦИ

3.1. ОРОНИМ РОМАНИЈА И СЕМАНТИЧКО-СТРУКТУРАЛНИ ПРЕГЛЕД РОМАНИЈСКИХ ОЈКОНИМА

3.1.1. Ороним²⁴ Романија

Доласком Словена у наше крајеве почетком седмог вијека, када „ударише Словени на Далмацију великом силом, па је заузеше све до мора“, нужно се промијенила и етничка слика романијског краја (Скарић 1937: 31). Словенски дошљаци су заузели све боље и питомије крајеве док су старосједиоци латинског и илирског језика, већ проријеђени усљед ранијих варварских похода и глади, потражили склониште у планинама, гдје су проводили мучан пастирски живот, па се сматра као могућност да се планина *Романија* прозвала по њима, због тога што су се они као римски грађани звали Романи.

Словенска ријеч *влах*, која се налази у словенским језицима у значењу Романи, по свом фонетском изгледу једна је од најстаријих германских посуђеница, која води поријекло од њемачког израза *walch* > *Welch* којим су Нијемци означавали Романе, нарочито Французе и Италијане. Словени су је посудили на сјеверу, док су још становали близу Германа и са собом је донијели на Балкан, а код јужних Словена овај се израз даље семантички развијао. Наводећи ријеч *влах* у значењу пастира, Скок (1918: 298) упућује и на албанску паралелу гдје је *romanus*, одакле потиче и назив румунског народа: рум. *Romîn*, у српском и хрватском *Румуњ*, *Румун*, добила значење пастира, баш као и *влах* у српским средњовјековним споменицима.²⁵

Даље се наводи да српскохрватски, руски и чешки облик *румынь* не воде поријекло директно од латинског *romanus*, него од дакорумунског *rumîn*, те да се -њ поред -н, на крају ријечи, налазе и у другим ријечима типа *жбан* и *жбањ*, *тиган* и *тигањ*, као и да се веларни вокал *î* замјењује са *у*. У Аранђелској

²⁴ „Класс топонима. Собств. имя любого элемента рельефа земной поверхности (положительного и отрицательного), т. е. любого орографического объекта“ (Подольская 1978: 104–105).

²⁵ На истом мјесту аутор наводи да албанско *reter* значи *влах*, *пастир*, *сељак*, као што и грчко *βλάχας* означава сељака.

хрисовуљи аутор налази *Роман* као име Влаха, па наводи да је несумњиво ријеч о влашком имену и примјећује да оно на српскохрватском подручју долази у изведеницама за ознаку породичних насеља. Изведен са суфиксом *-ија* јавља се у Босни и Херцеговини као име планине два пута: *Романија* код Сарајева, док је друга *Романија* изнад горњег Вардишта с лијеве стране Рзава, на подручју старог Влаха и закључује: „Будући да овдје имамо изведеницу с помоћу колективног суфикса,²⁶ не ради се више о имену особном, него о имену народа“ (Скок 1918: 298).

Семантичка чињеница преноса значења од Романа на Словене вјероватно је у вези са социјалним положајем Влаха у старој српској држави у средњем вијеку, када су српски Власи становали у катунима и покретним пастирским селима: „Средњовјековни Власи били су, дакле, покретно становништво номадског карактера. [...] Са лингвистичког гледишта је сасвим разумљиво да се једно име које није само етничко него означаје и социјалну разлику према старосједиоцу – а основна је разлика покретљивост, премјештање, сељење из зимовишта у љетовалиште и обратно – преноси и на народ словенског поријекла, на Србе. Тај је семантички пријелаз био у то лакши што је ономастички систем Влаха, били они у Румуњској или у старој српској држави и Хрватској, у големој већини славенски“ (Скок 1971: 514).²⁷

На другом мјесту, тумачећи значење имперфективног глагола *романџарати* у значењу '*неразумљиво говорити*' Скок (III: 157) упућује на упоређивање с различитим патронимима, топонима и између осталих оронимом

---

²⁶ У питању је суфикс *-ија* који према С. Бабићу (1986: 181) додат именици која означава особу може дати неколико значења од којих, поред збирног значења на које се ослања Петар Скок, додајемо као могућа и вјероватнија значења: дјелатност којом се бави особа у изведеничкој основи и мјесто гдје та особа обавља посао или живи.

²⁷ Опозиција између Србина старосједиоца на манастирској или властеоској земљи и Влаха који сели са својим стадом, истакнута је у Душановом закону који не дозвољава женидбу између Влаха и Срба из разлога да би се боље очувао старосједилачки карактер те да сељењем земља не би остала пуста (Скок 1971:514). Аутор такође препознаје и то да се у светостефанским хрисовуљама разликују Власи који се зову киелатори, а то су они који се баве транспортом, који иду у Дубровник на примјер да набаве со и да продају производе од сира и млијека: „С. Новаковић је додуше мислио да Влах у старој српској држави не значи никакву народност, него само социјални положај. То је само дјеломице истина, јер се из ријечи *киелатори*, па и из имена која су додуше у највише случајева нашег поријекла, ипак може закључити да су и ти српски Власи били Румуњског поријекла“. Даље се наводи да је *киелатор* несумњиво румунска ријеч која значи 'путник', а осим тога лична имена српских Влаха, као нпр. Сингур – 'осамљен' и Бун – 'добар', румуњског су поријекла.

Романија те истиче да они припадају истоку и да је то становништво које се најчешће селило. Основу тумачи на два начина, према лат. *romanus* > рум. *romîn, rumîn* > Румуњ, или назив *романи* – 'цигански језик у говору цигана', при чему, с обзиром на фонетско становиште, последње тумачење сматра вјероватнијим, али такође истиче да није у вези са називом земље византијског царства Романија, као ни са истоименим називом италијанске покрајине којима су име дали крсташи.

Из свега наведеног можемо закључити да је поријекло имена *Романија* могуће тумачити као настало по Романима као римским грађанима који су се склањали у планине услед досељавања Словена како то мисли В. Скарић, и како смо навели у претходном дијелу, али ту хипотезу сматрамо најмање вјероватном, јер се у том случају ради о народној етимологији, без адекватне лингвистичке анализе. Међутим, како у проналазимо у литератури словенска ријеч *влах* германског је поријекла и означавала је Романе, а у словенске језике је дошла преко румунског при чему се напомиње да се њена семантика код јужних Словена даље развијала те значила *пастире*, покретно становништво номадског карактера. У средњовјековној Србији уочљива је јасна опозиција између Влаха и Срба као старосједилачког становништва, па се према неким ријечима и антропонимима румунског поријекла сматра да се ради о румунским досељеницима, а у прилог томе иде и Скоково тумачење основе у првом значењу – Румун. Исто тако, Романија је планина богата пашњацима и шумама, а њени микротопоними свједоче о негдашњем постојању извјесног броја чобанских колиба. Дакле, вјероватно се ради о румунским досељеницима, чобанима и путницима који су насељавали пасивне крајеве ових простора у средњем вијеку, па и Романију.

Услед свега наведеног мишљења смо да назив планине Романија припада семантичкој групи оронима антропонимског (етнонимског) постања изведен од основе Роман (Румун = Влах = пастир) и суфикса *-ија* у значењу 'људи који потјечу од кога, однекуд или се баве нечим' и који са собом носи идеју локалитета са значењем 'мјесто гдје такви људи живе' које проналазимо код

Шимуновића (1979: 228). Творбени модел је $A_E + C$.²⁸

3.1.2. Романијски ојконими²⁹

Романијски ојконими, изузме ли се ороним Романија, у српској ономастици нису били предмет научног истраживања. У границама испитиваног ареала забиљежили смо 33 ојконима, од којих су готово сви села, засеоци или настањена сеоска имања. Размјештајем, густоћом, величином и положајем, простор данашњих романијских насеља и избор имена за одабране објекте друштвено је, историјски и језички условљен, услед чега се у њима осликава друштвена задатост настанка и трајања. Њихова имена одражавају мотиве именовања који су били подстицај ојконимном настанку, док у етимолошкој и творбеној јасноћи оцртавају језичке и дијалекатске особине.

У сваком мјесном говору има неколико имена која би била прикладна за именовање одређеног комонима, а свјесно се одабира само један назив, у чијем се одабраном моделу,³⁰ који није везан ни језиком ни временом, осликава друштвена стварност имена. Ограниченим бројем тополексема и топоформаната, чијим придруживањем добијамо творбену структуру комонима, може се творити неограничен број имена па је творбени модел добијен из творбене структуре језичка категорија, одређена и омеђена временом и простором дијалекатског ареала на којем је комоним настао.

У часу настанка ојконим је значењски и творбено разумљив. Чувајући у себи мотив и структуру именовања којима становници изражавају своју приврженост тлу на коме и од кога живе те властити однос према именованом објекту кроз тадашњи поглед на свијет око себе, у име сабијају лингвистичке и ванлингвистичке особности којима је комоним дефинисан. Временом,

---

²⁸ Тумач скраћеница које користимо у раду према Шимуновићевом (1979: 220) моделу:

а) ономастичке скраћенице: А – антропоним, Е – етноним, Т – топоним, З – зооним;

б) граматичке скраћенице: а – апелатив, д – афиксални додатак, Д – лексички додатак, к – конфикс, О – ономастичка основа, п – префикс, С – суфикс, Н. – номинатив, сг. – сингулар, пл. – плурал.

²⁹ У нашем раду ријеч је о ојконимима сеоског типа – комонимима, подврсти ојконима који Н. В. Подольская (1978: 66) дефинише као „Собственное имя любого сельского поселения“.

³⁰ У топономастици је овакав модел назван изванјезичком и изванвременском константом (Шимуновић 1979: 209).

међутим, подстицајна обиљежја настала у тренутку именовања блиједе те постају неразумљива и непрепознатљива, па многи комоними с етимолошког становишта постају нејасни, а са структуралног неизведени, услед чега у језичкој комуникацији више не садрже важну разликовну функцију.

Проучавање мотива именовања и начина придруживања творбених морфема који обликују семантички модел имена води нас преко именских структура у семантичку и структуралну класификацију.

3.2. СЕМАНТИЧКА КЛАСИФИКАЦИЈА ОЈКОНИМА

Под појмом семантичке класификације подразумевамо етимологију назива која се препознаје из основе и форманата који творе комонимни лик као и значења која ти дијелови чувају у имену с обзиром на апелативне или антропонимске основе којима су придружени творбени форманти.

С обзиром на семантичку класификацију ојкониме разврставамо на двије групе: *Ојконими са антропонимском основом* и *Ојконими апелативног постања*.

3.2.1. Ојконими са антропонимском основом

3.2.1.1. *Nomina patronimica* су ојконими увијек придружени насељу а идентификују мноштво или скупину људи који су у подређеном односу према особи чије је име у ојкониму изражено његовим множинским ликом:

Бјелосављевићи – патроним настао од антропонима Бјелосав, ијекавске варијанте имена Белосав у коме је *л* нестало иза *с* из примарног синонимног лика Белослав изведеног од словенских основа;

Боговићи – од имена Боговић³¹ које Милица Грковић (1977: 39) проналази у *Катастарском попису Београда и околине 1476–1566*, у коме су, како је уочила ауторка, поред података о насељу и пописа феудалних дажбина биљежена и лична имена домаћина и одраслих радно способних људи, као и удовица које су биле страјешине куће;

Врађићи – патроним надимачког постања од именице *враг* – фиг.

---

³¹ Могуће је да је ријеч и о патрониму надимачког постања – Бого < Богоје, Богољуб, Богомир и сл.

'несташно немирно и обесно створење' (РСАНУ II: 794);

Вукосáвљевићи – комоним од имена Вукослав, сложеног од словенских основа у коме је *л* нестало иза *с*;

Кòсмај – В. Михајловић (2002: 582) основу *косм-* (< придјев космат) препознаје у топонимији, у којој представља орониме и шуме, као и у антропонимији гдје је доводи у везу са придјевом *космат*³² у значењу 'бујне, дуге косе'. У свјетлу бројних примјера у микротопонимији и презимена која проналази наводи да „неће бити исправна хипотеза професора Миливоја Павловића да планина Космај у Србији води порекло од келтског композита *кос* (шума) + *мај* (планина) у општем значењу 'шума богиње Маја'“. Иако поред села Космај стоји и истоимена планина, комоним сврставамо у ову семантичку групу. Потврду за ову хипотезу проналазимо у *Попису житељства из 1895. године* у коме се село наводи под именом *Козмај* < Козма < грч. Κοσμάτος – 'свет, украс', име хришћанског светитеља (Грковић 1977: 112), као и у патрониму Космајац који егзистира на овом подручју. Дакле, највјероватније се ради о патрониму насталом од антропонима Козма или од антропонима надимачког постања.

Ми'ошићи – патроним вјероватно настао од личног имена Мијоша³³ < Мијо + ша. Могуће је такође да је патроним творен и од личног имена Милош, изведеног од коријена Мил + ош, при чему је *л* на крају слога прешло у *о* те дошло до сажимања двају истих вокала (Милош > Миоош > Миош = творбена основа). Потврду за ову хипотезу проналазимо у самом комониму у коме је изостављено хијатско *ј*. С друге стране, о старини самог насеља свједочи *Сумарни попис санџака Босна из 1468/69. године* у коме је као дио нахије Мокро забиљежен наш комоним са само једним домаћинством (Аличих 2008: 36), што иде у прилог првобитној тези.

³² Придјев *кòсмат* < праслов. *космъ* изведен је од именице *кòса* и суфикса *-ат*, накнадно поименичен суфиксом *-ај* < *-џ* > *Кòсмај* – топоним, како примјећује Скок (II: 161).

³³ Овај антропоним М. Грковић уочава у *Област Бранковића, опширни катастарски попис из 1455. године*, што свједочи о старини овог имена.

Неворићи – Иако Милица Грковић (1977: 145) доноси име Неорица³⁴ из *Дечанских хрисовуља*, нажалост без икаквог објашњења, настојаћемо да о семантици овог патронима антропонимског постања донесемо неколико хипотеза о могућем његовом постању. Прва претпоставка полази од становишта да је у питању име настало од лексеме *(х)ѿра* ('згодна пригода'), која уз негирајући префикс *не-* даје облик *нехора*, термин који Скок (I: 679) дефинише као 'незгодно вријеме', у ком би случају семантика претпостављеног антропонима *Нехор значила особу рођену у нехори, у невријеме. Друга хипотеза се такође ослања на Скоково (I: 679) тумачење лика *(х)ѿро* за који између осталог доноси и значење 'лудо расположење', услед чега би негацијски облик такве дефиниције – *нехор значио нерасположену и невољну особу и био третиран као заштитно име. Осим тога, навешћемо и мишљење да је овај комонимни лик патронимског постања могао постати од заштитног имена *Нехорд, мотивисаног негацијом апелативне основе *хѿрда* 'код скитничких племена заједница од неколико породица или фиг. необуздана руља' (Шкаљић 1966: 332), с тим што је ова хипотеза понајмање вјероватна, јер остаје нејасно питање због чега би дошло до упрошћавања сугласничке групе *рд* или губљења финалног *д* у имену.

Неправдићи – Поред народног предања о постанку овог ојконима (в. Регистар), покушаћемо прозријети његову семантику кроз антропоним са основом у именици *правда*. Да је овај апелатив био мотив именовања проналазимо у имену Правдан насталим од морфолошке основе именице *правда* и суфикса *-ан* (Грковић 1977: 159). Наиме, претпоставка је да је овај патронимски комоним настао од антропонима *Неправдан, заштитног имена³⁵ од негације апелатива *правда* и одбацивањем суфикса *-ан*;

Озерковићи – мада у стручној литератури не проналазимо лично име Озерко као претпоставку наводимо да је овај облик настао од имена Озрко > Озр + ко, насталог од Озрен³⁶ изведеног од коријена првог дијела сложеног

³⁴ Вјероватно је ријеч о хипокористичном имену изведеном од Неор + ица. С обзиром на то да се лик *Нехорићи* и *Неворићи* јављају као дублети за исти комоним (први је службени, а други забиљежен на терену), могуће је да је у најстаријем потврђеном лику Неор у каснијем периоду дошло до разбијања хијата гласом *х* (у муслиманским говорима) или његовим супституентом *в* (у говору Срба).

³⁵ Уп. Немил, Нерад и сл.

³⁶ Уп. Озрило, Озрета, Озроје и сл.

имена Озрислав (Грковић 1977: 151), при чему је дошло до инверзије *pe* > *ep*. Не искључујемо могућности ни да се ради о патронимском окрњу (*Озренковићи);

Павичићи – од антропонима Павица изведеног од Пав + ица;

Примчићи – од хипокористика Примица < Прим(о) (< Примислав) + ица;

Рогдоушићи – антропоним Рогоух као сложено име биљежи Милица Грковић (1977) из Дечанских хрисовуља, дакле ријеч је о веома старом имену³⁷;

Ћемановићи – патроним је вјероватно настао од апелативне морфолошке основе *ћеман* > *ћемане* (< тур. *кеман*): 'виолина' (Шкаљић 1966: 183), односно према занимању. Могуће је да је патроним настао од муслиманског мушког имена *Ћемāl* < *Кемāl* – 'савршени' (Шкаљић 1966: 405), при чему је дошло до супституције сонаната *л* и *н*. Разлог за ову хипотезу проналазимо у акценатском лику ове лексеме, као и у томе што се, премда потврде за замјену поменутих сонаната не проналазимо у стручној литератури, ипак можемо ослонити на схватање Белићевог језичког осјећања.³⁸

3.2.1.2. *Nomina gentilia* ојконими изражавају племе или породицу која је у родбинској вези са родоначелником чији плурални надимак биљежимо у слjedeћим ојконимима из наше грађе:

Педише – у основи је хипокористик Педиша изведен од Педо < Петар, Предраг итд. (Грковић 1977: 155) и од њега изведен;

Сајице – у основи је хипокористик Сајица, изведен од антропонима Саја < Сава, Саватије и сл. (Грковић 1977: 175).³⁹

3.2.1.3. *Nomina possessiva* настала су присвајањем земљишта:

*Добродоли*⁴⁰ (*Доброви долови): од имена Добро < Добромир, Доброслав (Грковић 1977: 78);

³⁷ Можда се ради и о патрониму надимачког постања насталог према карактеристичној физичкој особини неке личности (нпр. човјека у кога су изражене *веће, *шиљате*, *рогате уши*).

³⁸ В. А. Белић: Језичко осећање и граматичка анализа, *Наш језик*, год. V, св. 9 и 10, Београд, 1937, стр. 257–267.

³⁹ Мање је вјероватно да је овај комоним настао од женског имена Саја < Сава, Саздана, мада није искључено.

⁴⁰ Уп. код Шимуновића (1979: 231) нпр. *Грдосело* и сл., премда не искључујемо могућност настанка назива према придјеву *добар* који у топонимији има значење и 'велики, простран'.

Костреша – ојконимна основа је индентичана антропониму насталом на основу презимена Кострешевих које је забиљежено средином четрнаестог вијека, те се претпоставља да се ради о доста старом имену (Грковић 1977: 113). В. Михајловић у *Српском презименику* (2002: 583) потврђује православне породице *Костреш* у Прибинићу и Корићанима у Босни 1882. године, као и у неким мјестима у Хрватској, те наводи да патроним води поријекло од метафоричног значења лексеме *костреш* – 'онај који је преке нарави, пргав, лако раздражљив човек' (РСАНУ X: 315). Дакле, у овом случају радило би се о комониму насталом од патронима надимачког постања, мада је према народној етимологији село добило овакво име по Костреш харамбаши који је својевремено обитавао на истоименој планини изнад Костреша. Мања је могућност да је име села фитонимског постања. Наиме, код Симоновића (1959: 597) проналазимо назив *костреш* (*Setaria viridis*) – 'кошћан, лажипроха, муарика, оштрика', при чему аутор напомиње да се ради о сјеверноамеричкој врсти пренијетој у Европу гдје се гаји уз ограде, али и да је има подивљале као нпр. код нас у Босни. Према наведеном, могуће да је *Костреша < Костреша вџс = Кострешово село или село које има оштрику.

Кад'но сѐло – назив комонима настао према занимању, *кадија* – 'шеријатски судија' (Шкаљић 1966: 378).

Присвојним ојконимима додајемо универбизирана имена настала од посесивног антропонима и апелатива, настала елиминисањем идентификационог члана у имену:

Ђедовци (*Ђедови долови) – патроним хипокористичног постања изведен од Дједослав, Ђедеон и сл.⁴¹

Јелџовци (*Јелови посједи) – Јело < Јеладије, Јелашин и сл. (Грковић 1977:105). Не искључујемо могућност ни то да се ради о ојкониму фитонимском постања (јела > *Јелови пањеви)

Љубогошта (*Љубогошта долина) – Премда овај ојконим сврставамо у наведену семантичку групу, узимајући у обзир и народну етимологију по којој се ово село у коме је био Ћеремитли хан некада звало *Љебогошта*, намеће се

⁴¹ Можда се ради и о комониму патронимског постања по родбинском односу.

покушај одгонетања етимолошког и структуралног поријекла овог имена. Наиме, јасно се уочава да се ради о сложену имену изведеном од лексема *љѣб* и *гошћа*. Први дио сложенице могао је настати од словенске ријечи *хлѣвъ* у значењу 'стан за људе и стоку, гостионица',⁴² док је њен други дио настао моцијском творбом изведеном са *-ја* од свесловенске и прасловенске именице *гѣст* чије је првобитно значење 'туђинац, придошлица' (Скок I: 595). Дакле, према овој претпоставци добили бисмо име Хљевогосћа у коме је накнадно дошло до губљења иницијалног *х* (Љевогосћа), па би тако творено име значило друмску гостионицу за туђинце и придошлице, чему у прилог иде постојање поменутог хана у Љубогосћи, премда остаје нејасна замјена гласова *в* у *б*. С друге стране, у имену Љубогосћа⁴³ такође остаје нејасан прелаз вокала *е* у *у*,⁴⁴ иако би се он мога тумачити редукцијом или затвореношћу вокала *е^у*. Услед поменутих нејасноћа вјероватнијом сматрамо хипотезу да је ријеч о ојкониму антропонимског постања, према имену сложену од словенских основа: Љубогост – сложено име изведено од коријена *љуб* и антропонима *Гост* < Гостимир, Гостидраг и сл. (Грковић 1977: 67);⁴⁵

Раковац (*Раков до) – Рако < Радослав, Ранђел (Грковић 1977: 169).

3.2.2. Ојконими апелативног постања

Ојконими апелативног постања у нашој грађи изражавају сљедеће специфичности насеља:

3.2.2.1. *Nomina topographica* у којој издвајамо сљедеће ојкониме:

а) географске термине мотивисане хидронимима: *Б^ујѣла вода*; *Оточина* (< оток у значењу 'вода која отиче' (Шиц 1994: 81)); *Пѣнор* – 'бездан, мјесто гдје се речни ток наставља под земљом' (Шиц 1994: 87);

б) географске ојкониме који означавају изглед терена и површинска својства тла: *Бр^нѣца*; *Прутине*, *Мѣкрѣ*;

⁴² На нашим путевима је морало бити гостионица, али нам њихови апелативи нису познати, јер их је потпуно потиснула турска ријеч *хан* (Скарић 1927: 40).

⁴³ В. етнике и ктетик од *Љубогошћа*, у којима се чува архаичнији облик са *-ић*.

⁴⁴ Вокал *е* даје у у ријечима несловенског поријекла (Јахић 2002: 48).

⁴⁵ Уп. код Шимуновића (2009: 218) „*Живогошће* (*имање)“.

в) комоним зоонимског постања: *Дѣкѣли* < Дѣкѣль, име коња у чијој је основи старословенски придјев *дикъ* 'дивљи', кога је у српскохрватском језику потиснуо синонимни лик *дивљи*, а да је некад постојао на српском говорном подручју свједоче нам бројна имена биљака и животиња, нпр. *дикица* (трава), *дикоња*, *дикуља* и др. (Скок I: 403). Према семантичко-мотивацијској класификацији наш ојконим, са словенском основом у његовом коријену, директно је мотивисан својством карактера имена које означава.⁴⁶

г) комоним фитонимског постања: *Јѣсѣн*;

д) ојконим настао од привредног назива: *Стѣјнѣ* (< стаја).

Семантичком класификацијом називе смо разврстали на Ојкониме са антропонимском основом (*Nomina patronimica*, *Nomina gentilia*, *Nomina possessiva*) и Ојкониме апелативног постања (*Nomina topographica*) које смо према нашој грађи разврстали у подгрупе – географске термине мотивисане хидронимима; географске ојкониме који означавају изглед терена и површинска својства тла; комоним зоонимског постања; комоним фитонимског постања; комоним настао од привредног назива. Оваква селекција је показала да је као најчешћи мотив у процесу именовања, како смо и очекивали, послужила антропонимска основа.

3.3. СТРУКТУРАЛНИ ПРЕГЛЕД ОЈКОНИМА

У овом дијелу дајемо структурални преглед ојконима који имају један лексички морфем као и ојкониме са два или више лексичких морфема, а сврставамо их у слjedeће скупине:

а) једночлане неизведене;

б) једночлане изведене ојкониме;

---

⁴⁶ Брозовић Рончевић – Чилаш Шимпрага (2008: 40) наводе да су имена животиња често била мотивисана још и њиховим тјелесним својствима: бојом длаке (бијела: *Бѣго*, црвена: *Рѣѣн*, смеђа: *Мрѣѣ*, са шарама: *Чѣѣи* итд.), обиљежјима на глави (коњ *Цѣѣтко* с мрљом у облику цвијета на челу), дужином репа (нпр. бик *Кѣтоња* с густим репом, пас *Кѣсо* кратког репа итд.), околностима око рођења (нпр. *Трзе*, кобила која је посљедња ождријебљена), али и да су могућа имена мотивисана одређеном сличношћу или упоређивошћу с другом животињом (нпр. коњ *Сѣѣ*), као и имена мотивисана антропонимом (нпр. коњ *Дѣѣ*). Додаћемо још на овом мјесту Шимуновићев (2009: 329–330) став о настанку презимена и топонима од назива животиња, у коме износи да „готово и нема животињског имена које не бих нашао као особно име, надимак или презиме“. И у нашем примјеру не искључујемо такву могућност, јер иако не проналазимо потврде за презиме Дикаљ, не можемо са сигурношћу тврдити да га није било.

- в) ојконимне сраслице;
- г) ојконимне синтагме.

3.3.1. Једночлани неизведени топоними

Ови ојконими настали су лексичкосемантичким начином творбе, код којих њихова основна именица која је послужила као мотив именовања из апелативног поља у коме је имала функцију означавања прелази у ономастичко поље у коме добија функцију именовања. Лексички садржај се при том, директним везивањем за географски објекат преображава у ономастички услед чега створено име идентификује објекат и диференцира га од других сродних објеката (Шимуновић 2009: 223). С обзиром на изражавање специфичности датих ојконима у нашој се грађи садржајно издвајају ове поткупине:

- а) ојконим мотивисан водом: *Пџнор*;
- в) ојконим мотивисан фитонимом: *Ја̋сѣн*;
- г) ојконим од личног имена без афиксалног додатка: *Кџсмај*⁴⁷
- д) ојконим мотивисан зоонимом: *Дџка̋љи*;

ђ) придјевски ојконими настали елиминисањем идентификацијског члана у имену: *Мџкрџ* (*Мокро поље) и *Кострџеша* (*Костреш(ин)а планина). Шимуновић (2009: 226) наводи да је овај топономастички тип „врло индикативан јер показује да у комуникацији топоним одбацује мање обиљежени члан (члан идентификације), а задржава разликовни“. Даље сматра да је узрок те појаве десемантизација имена и његова директна сљубљеност с објектом, „при чему је за име лексички садржај небитан, а разликовно обиљежје битно, јер га оно индивидуализира и издваја из класе истих десигната на које би се могао односити лексички садржај елиминираниог члана (редовито географског термина)“. Услед тога, придјевски ојконими овог типа граматички се почињу понашати као именице.

⁴⁷ Суфикс *-ај* би према Скоку (I: 15) могао бити истог поријекла као и *-ај*, свесловенски суфикс из прасловенског доба који служи за творење глаголских именица чије апстрактно значење може прећи у конкретно (нпр. намјештај, завежљај и др.). Код нас је међутим у питању суфикс са кратким *а* који долази само у топонимима изведеним од придјева, (нпр. Благај, Маглај > *мџгљ* 'магловит' и Бјелај). „С обзиром на све те разлике, уколико ова имена уопште сматрамо мотивисанима, на синхронијском плану морали бисмо закључити да је реч о два различита суфикса“, наводи Клајн (2003: 25). Међутим, овај лик посматрамо као комоним од властитог имена без суфиксалног додатка, односно антропонимску сраслицу.

Ојконими ове скупине директно именују објекте и долазе самостално у номинативу једнине или множине, при чему такви двојаки ликови немају својство броја, већ својство лексичке вриједности посебних јединица.

3.3.2. Једночлани изведени ојконими

За ове ојкониме карактеристичан је морфолошки начин творбе којим, за разлику од морфолошког поступка у граматичким категоријама, настају нова имена. У тако твореном ојкониму уочљиви су продуктивни и непродуктивни елементи који носе мјесно значење ако су имена настала од апелатива или присвојно значење онда када су имена настала од антропонима, патронима или надимака.

3.3.2.1. Изведени ојконими суфиксалне творбе с мјесним значењем у нашим примјерима творе се овим суфиксима:

-ица: јавља се у функцији за разликовање блиских локалитета чија имена имају исту топономастичку основу: *Брњ"ца* (*Брд(њ)ица)⁴⁸. У нашем примјеру овај суфикс долази на именичку основу према творбеном обрасцу $O + d$;

-ина: додаје се именичким основама према творбеном обрасцу $O + d$, а даје значење 'мјеста на коме се налази оно што је садржано у топономастичкој основи' *Оточина*.

3.3.2.2. Изведени ојконими суфиксалне творбе с присвојним значењем имају припадничку функцију, а њено изражавање је условљено односом према основи у којој је антропоним или апелатив са идејом власности. Тај однос у нашем комониму изражава се суфиксима:

1. -ац: Раковац, према творбеном обрасцу $O_A + (d + d)$;

2. -на: Стајна по творбеном начину $O_a + d$.

У оба примјера уочљива је универбизација: *Раков посјед; *Стајна долина и сл.

---

⁴⁸ Уп. код Шћепановића (2007: 246) *Побрњица*.

3.3.2.3. Врло значајна и најбројнија група једночланих изведених ојконима означава људе и заједницу, а тек онда мјесто, односно њихово пребивалиште. У складу са том чињеницом ови се облици ојконима увијек јављају у множини, те су препознатљиви по својој именској структури која је задата одређеним суфиксима у множинским ликовима и њиховој основи (Шимуновић 1979: 233). Та основа у нашој је грађи топонимна и само у једном случају апелативна.

С обзиром на значење препознајемо их као патронимске и породично-задружне, а према њиховој структури издвајамо неколико творбених типова.

3.3.2.4. Ојконими са суфиксима:

а) *-ићи (-овићи / -евићи, -инићи)* – у основи ових ојконима је антропоним, али с обзиром на њихово топономастичко значење ријеч је о патронимским ојконимима чија је патронимичност задата наведеним суфиксом и његовим односом према антропониму или заједничкој именици у патронимској функцији. Овакви ојконими значе 'људе које потичу од неке особе или су с њом у некој вези' (Шимуновић 1979: 233). Њихов творбени образац је $O_A + C_{пл.}$: *Бјелосављевићи*; *Боговићи*; *Врђжићи*; *Вукосављевићи*; *Мишошићи*; *Неворићи*; *Павичићи*; *Примчићи*;⁴⁹ *Неправдићи*; *Ќзерковићи*; *Рогдоушићи*; *Ћемановићи*;

б) *-ци*: ријеч је о ојконимима вјероватно патронимског постања: *Ђедовци*; *Јеловци*, према творбеном моделу $O_A + C_{пл.}$.

3.3.2.5. Породично-задружни ојконими творени су плуралним ликом антропонима, патронима или надимка са топономастичким значењем 'насељеници који су у родбинској вези с родоначелником чије име носи ојконим' (Шимуновић 1979: 234). Овој групи припадају ојконими *Педише* и *Сџице*, са творбеним моделом $A (+ Н. пл.)$.

---

⁴⁹ Мишљења смо да је у овим примјерима дошло до елиминисања индивидуализирајућег инфикса *-ин* *Павич(ин)ићи; *Примч(ин)ићи.

3.3.2.6. Ојконим мотивисан зоонимом изведеним српским и хрватским именичким суфиксом *-āљ* који се не налази у другим словенским језицима, а служи за извођење имена животиња, посебно коња: *Дѣкѣљи*.⁵⁰ Творбени образац је $O_3 + C_{пл.}$.

3.3.3. Вишечлани ојконими

Вишечлани ојконими су заправо синтагме које су сачињене од члана идентификације (апелатива, топонима или антропонима) и члана диференцијације као њеног атрибута. Дијелимо их на:

3.3.3.1. Ојконимне сраслице

Овај тип је настао срастањем двају коријенских морфема у јединствену топономастичку синтагму. У нашим примјерима срастање је спроведено у два ојконимна лика:

Добрòдоли < Добр + о + доли, према творбеном обрасцу $A + \kappa + O$

Љубòгошта (*Љубогошта долина) < љуб + о + Гост + -ј (< *-jь* < *ьjь*),⁵¹ према моделу $D + \kappa + A + C$

3.3.3.2. Ојконимне синтагме

С обзиром на то да је краће име ојконима прикладније за обављање ономастичке функције, у романијској комонимији нема много двочланих имена, а услед постојаности и поретка лексичких морфема такви ојконими се у пракси јављају као постојане топономастичке синтагме које имају сталан и непромијењен ред чланова који сачињавају придјев и именица: *Бѣјѣла вòда*, *Кàдѣнò сèло*, у којима атрибутивни додатак има дескриптивну и функцију припадности, док именица има функцију идентификације објекта.

⁵⁰ Веома ријетко се овим суфиксом изводе именице за жива бића и предмете и то у следећим примјерима: *богаљ* за жива лица, и двије именице за творење имена предмета: *четвртаљ* од *четврт* и *ватраљ* од *ватра*

⁵¹ Ова ојконимна сраслица настала је, како се из наведеног види, сложеносуфиксалним начином творбе. При томе су се услед додавања суфикса *-j* (*-jь*, *-ьjь*) догодиле промјене на фонетском плану: *Љуб-о-Гост-ј* > *Љуб- о-Госћ* > *Љубогошћа*. Овај суфикс служи за творење присвојних придјева од антропонима и апелатива који означавају живо (Скок I: 742). Присвојни придјеви творени овим суфиксом продуктивни су у 14. вијеку. Уп. нпр. *Бања Лука* и ктетик *љубогошћанскѣ*.

Овој скупини припадају и ужа разликовања појединих антонимних комонима: *Гóрњѝ Врѣжићи* : *Дóњѝ Врѣжићи*; *Гóрњā Љѹбогоиѡта* : *Дóљњā Љѹбогоиѡта*; *Гóрњē Пѣдише* : *Срѣдњē Пѣдише*, *Гóрњē Сѣице* : *Дóњē Сѣице*. Када је ријеч двочланим ојконимима са саставним дијеловима *горњи/доњи*, како је потврђено на терену, у комуникацији се користи искључиво економичнији, за придјевски дио краћи лик, нпр. *Гóрњѝ Врѣжићи* > *Врѣжићи*.

Све двочлане ојконимне синтагме творене су по обрасцу Д + О.

3.4. ЕТНИЦИ И КТЕТИЦИ

3.4.1. Етници

Етници се најчешће дефинишу као назив за становнике насељеног мјеста, краја, континента или државе (Барић и др. 1997: 313), а једино се у ономастичким радовима мање или више системски разликују етници као имена становника мјеста или предјела, од етнонима као имена одређеног етноса, народа или националности (Шимуновић 2009: 76). Премда се на овом мјесту нећемо бавити питањем припадности етника групи *nomina propria* или скупини *nomina appellative*, напоменућемо да се етници у српском језику, граматикама и осталим језичким приручницима посматрају као имена иако се у теоријским радовима њихов онимски статус проблематизује, услед чега поједини аутори сматрају да су етници категорија између имена и опште именице (Бјелановић 2007: 31), док други указују на то да су само множински облици етника имена (Шимуновић 2002:531).

На овом мјесту ћемо одређену пажњу посветити забиљеженим етницима и ктетицима у оквиру истраживаног топоареала романијске површи у циљу цјеловитијег прегледа творбе етника у појединим српским крајевима. Напоменућемо да неријетко није било лако добити затражени податак, нарочито етник за мушку особу у једнини. Примијетили смо да се појединац испитиваног ареала идентификује помоћу службене или неслужбене именске формуле, често породичним надимком, а не уз помоћ етника. Када се жели идентификовати помоћу заједнице којој припада, првобитно се представља као припадник

одређене територије (нпр. Романијац: Романија), а тек након тога као становник којега села (нпр. Педишан: Педише).⁵²

3.4.2. Творба етника за мушку особу

Анализом етника за мушку особу у романијској регији уочили смо да се од једночланих и вишечланих ојконима етници творе суфиксалном творбом и да постоје свега два примјера изведена сложено-суфиксалном творбом. Поред тога, примијетили смо да је број суфикса који учествују у творби етника у једнини невелик, а још мањи за творбу множинских ликова. Примјетни су и одређени примјери синонимних етника, нпр. конструкцијом: *из / са* + ојконом у генитиву једнине или множине, у зависности од облика ојконима, нпр. Дикаљи > (*човјек/жена*) *из Дикаља*, што потврђују и наша теренска испитивања. Наиме, у немалом броју случајева становници појединих насеља идентификовали су се управо описном конструкцијом, нпр. *из Сајица, из Притуна, са Раковца и сл.* У настојању да добијемо што потпунији попис етника и ктетика утврдили смо да се информација најлакше може добити питањем *Како се зову људи из вашег села?*. Премда су неријетко одговори били – „Шта ја знам!“, или: „Ко ће знати! Ми смо сви с Романије – из Педиша, из Сајица, из Дикаља, с Костреша, из Кадиног села“ и сл. успјели смо добити одговоре тражењем податка за етник у множини, а тек након тога за етник у једнини. При томе су од помоћи била аналошка питања, нпр. *Ако у Палама живе Паљани, како зовемо људе који живе у Сајицама* (одговор: Сајичани), или: *У Мокром живи Мокранин, а у Сајицама...* (одговор: Сајичан).

---

⁵²Маријан Јелић (2007: 460) наводи да становник одређеног насеља може бити означен и описном конструкцијом: *из / са* + ојконом у генитиву једнине или множине, у зависности од облика ојконима, нпр. Дикаљи > (*човјек / жена*) *из Дикаља*, што потврђују и наша теренска испитивања. Наиме, у немалом броју случајева становници појединих насеља идентификовали су се управо описном конструкцијом, нпр. *из Сајица, из Притуна, са Раковца* и сл. У настојању да добијемо што потпунији попис етника и ктетика утврдили смо да се информација најлакше може добити питањем *Како се зову људи из вашег села?*. Премда су неријетко одговори били – „Шта ја знам!“, или: „Ко ће знати! Ми смо сви с Романије – из Педиша, из Сајица, из Дикаља, с Костреша, из Кадиног села“ и сл. успјели смо добити одговоре тражењем податка за етник у множини, а тек након тога за етник у једнини. При томе су од помоћи била аналошка питања, нпр. *Ако у Палама живе Паљани, како зовемо људе који живе у Сајицама* (одговор: Сајичани), или: *У Мокром живи Мокранин, а у Сајицама...* (одговор: Сајичан).

Добрòдолац / Добрòдољанин; Кòсмајац / Кòсмајчāн; Пòнорац / Пòнорчан, као и асиметрија у творби јединских и множинских облика у неким етницима.

3.4.2.1. Основе

На испитиваном подручју етници за мушке особе творе се помоћу морфолошких (нпр. *Дикаљац, Мòкранин*) и скраћених или крњих основа (нпр: *Бòговчанин, Òточанин*). „Морфолошка је основа својим фонолошким инвентаром једнака генитивној форми топонима, односно члана топонима од којег се изводи етник, без генитивног наставка, крња основа је у односу на генитивну форму топонима краћа за неки сегмент“ (Бјелановића 1978: 48). Обличка или морфолошка основа једне постаје творбена основа друге ријечи онда када се та ријеч укључи у творбени процес, односно, морфолошка основа једне ријечи једнака је творбеној основи творенице (Барић и др. 1997: 289).

Уз помоћ морфолошке основе изведени су етници: *Брњ"чāн, Врāжићанин, Дикаљчāн, Добрòдолац / Добрòдољанин, Бèдовчан, Јèловчāн, Кòсмајац / Кòсмајчāн, Кострèшанин, Љубогоштанин, Мòкранин, Нèправдићанин, Новòсеочāн, Пèдишан, Пòнорац / Пòнорчан, Рāковчāн, Рогòушићанин, Сāичāн, Стајничāн, Павичићанин, Подроманíјац, Прíмчићанин*, а крњом основом етници: *Бјелосáвљевчāн* (: Бјелосављевићи), *Бòговчанин* (: Боговићи), *Вукосáвљевчāн* (: Вукосављевићи), *Мíошанин* (: Миошићи), *Нèорчāн* (: Нехорићи), одбацивањем наставка *-ићи* као и етник *Òточанин* (: Оточина), одбацивањем суфикса *-ина*.

3.4.2.2. Творба етника за мушке особе од вишечланих ојконима

Етници од двочланих топонима изводе се на различите начине. Могу се изводити од једног члана најчешће именичког, али се творе и сложеносуфиксалним начином творбе од двају чланова. У нашој грађи број двосложних ојконима је незнатан (свега два), а тросложних нема, услед чега није могуће уочити правила творбе етника од таквих ојконима.

Етници од вишечланих топонима најчешће се творе од једног члана, у првом реду именичког, нарочито онда када је сложени назив настао административним путем (нпр: *Бòсанскā Крѹпа > Крѹпљанин, Кѹла Атлагића*

> *Куљанин*), а рјеђе се етници творе од атрибутивног члана вишечланог ојконима (нпр. *Мёдов Долац* > *Мёдовљанин*),⁵³ док су чести и сложени етници, нарочито ако су дијелови ојконима краћи (Бабић 1986: 205).

У нашој грађи примјера за етнике од вишечланих топонима насталих суфиксацијом једног ојконимског дијела нема, већ је сваки од њих творен сложеносуфиксалном творбом. Ријеч је о сложеничкој творби са спојним вокалом -о- чији први дио чини придјевска основа:

а) *Б^нјѣла вòда* > *Бјелòвођанин* – *Бијел-о-вод-јанин*;

б) *Кàд^н нò сèло* > *Кад^н нòсèљанин* – *Кадин-о-сел-јанин*.

Као што се из примјера види, у сложеносуфиксалној творби етника од двочланих ојконима учествује суфикс -јанин, који је веома плодан у творби етника и кога у нашем случају добијају основе на сугласник *д* у првом случају и сонант *л* у другом, при чему се крајњи сугласник основе и иницијално *ј* суфикса замјењују према јотацијским правилима.

3.4.2.3. Суфикси

Иако је ријеч о релативно невеликом броју етника, у нашој грађи је примјетан одређени број суфикса који учествују у творби етника за мушке особе: -(j)анин / -(j)ан, -чан / -чанин, -ичанин, при чему напомињемо да су неки од суфикса потврђени као доминантни, док се други јављају у мањем броју етника.⁵⁴

У лингвистичкој литератури примјећујемо различито третирање суфикса типа -(j)анин. На примјер, Еугенија Барић и др. (1997: 313) доноси само суфикс -анин као једини суфикс којим се творе само етници, напомињући да се

⁵³ Анкица Чилаш Шимпрага (2012: 21) наводи моделе дворјечних ојконима насталих суфиксацијом и издваја: а) дворјечне ојкониме са структуром *именица* + *придјев* гдје потврђује извођење од именичког (*Главичáнац* < *Кáдина Глáвица*), као и од придјевског дијела ојконима (*Паковчáнац* < *Пáково сèло*); б) дворјечне ојкониме са структуром *именица* + *именица* у којима је једна именица антропоним, а друга топономастички апелатив, те примјећује да се етник изводи из антропонимског дијела имена (*Мирловић Пòље* < *Мирловчáнац*); г) дворјечне ојкониме са антонимним придјевским дијелом у којима се етници изводе од именичког члана ојконимске синтагме (*Виновчáнац* „становник Доњега или Горњега Винова“).

⁵⁴ Етници изведени различитим суфиксима нису у једнакој употреби. Неки су веома плодни и у општој су употреби, док други долазе у специјалним творбама и веома су ограничени одређеним утицајима, услед чега у творбеном саставу немају сви исто значење. Због карактера творбеног састава само мањи број веома плодних суфикса -анин, -јанин и -чанин иду у сами центар творбе, док су остали етнички суфикси на творбеном рубу (Бабић 1986: 207).

код неких етника најприје јавља окрњена па онда јотирана основа.⁵⁵ Слично таквом схватању, Живко Бјелановић (1978: 53) у својој студији *Имена становника мјеста Буковице* такође говори само о суфиксу *-анин*, али истиче и то да на граници морфема долази до прелаза непалаталних у палаталне сугласнике на крају основе. С друге стране, Стјепан Бабић (1976: 148–149) суфиксе *-јанин* и *-анин* одваја као различите, исто као и *-анац* и *-јанац*, *-ац* и *-јац*, *-ак* и *-јак* и сл. На другом мјесту исти аутор суфиксе *-јанин* и *-анин* издваја као најплодније у творби етника: „јер су етници с њима најбројнији у великој претежности; јер долазе на цијелом језичном подручју и на сваком су најбројнији; јер долазе само у творби етника (једнозначни су)“, те овим разлозима додаје још и дијахронијски јер су ти суфикси најстарији „и имају непрекинуту протежност“ (Бабић 1986: 207).

У нашем раду ћемо суфиксе овог типа посматрати као један суфикс с двјема варијантама чија дистрибуција зависи од завршетка основе на коју долазе.

3.4.2.3.1. Како је већ напоменуто суфикси *-(j)ан* и *-(j)анин* врло су чести у творби етника за мушке особе у једнини, из разлога што нису оптерећени различитим значењима већ су искључиво суфикси за етнике, а као најплоднији се јављају и у творби етника романијске површи. Према принципима стручне литературе која суфикс *-(j)ан* (настао скраћивањем индивидуализирајућег суфикса *-ин*), увијек наводи као дијалекатску варијанту суфикса *-(j)анин*, и у нашем раду их посматрамо као варијанте истог суфикса.

Према нашој грађи за мушке етнике у једнини, суфиксална иначица *-анин* потврђена је у сљедећим етницима из чијег прегледа уочавамо да суфикс *-анин* долази на морфолошке и крње основе (*Мѣошанин*, *Оточанин*), које се завршавају на сугласнике *ћ*, *ш*, *ч* и сонант *р*: *Врѣжићанин* (:Вражићи) – Вражић-анин; *Кострѣшанин* (: Костреша) – Костреш-анин; *Мѣошанин* (: Миошићи) – Миош-анин; *Мѣкранин* (: Мокро) – Мокр-анин; *Нѣправдићанин* (:Неправдићи) – Неправдић-анин; *Оточанин* (: Оточина) – Оточ-анин; *Павичићанин* (: Павичићи) – Павичић-анин; *Прѣмчићанин* (: Примчићи) – Примчић-анин; *Рогоушићанин* (: Рогоушићи) – Рогоушић-анин. Суфикс *-јанин*

⁵⁵ На истом мјесту такође проналазимо само суфиксе *-ац*, *-анац* и *-анин*.

на нашем терену проналазимо у етнику: *Љубогошћанин* (: Љубогошта) – Љубогошт-јанин, који долази на потпуну морфолошку ојконимску основу са крајњим *т*.

3.4.2.3.2. У етницима из нашег корпуса суфиксална варијанта -*ан* потврђена је у примјеру *Педишан* (: Педише) – Педиш-ан, гдје се творбена основа завршава палаталним сугласником *ш*, док је варијанта -*јан* потврђена у етницима чије се морфолошке основе завршавају сугласником *џ* или сонантима *л* и *н*, при чему се завршни сугласници основе и почетно *ј* суфикса замјењују према правилима јотовања: *Брњ"чџан* (: Брњ"ца) – Брњ"ц-јан; *Добродољан* (:Добродоли) – Добродол-јан⁵⁶; *Ђедовчан* (:Ђедовци) – Ђедовц-јан; *Јеловчџан* (:Јеловци) – Јеловц-јан; *Новосеоцџан* (: Новосеоци) – Новосеоц-јан; *Раковчџан* (:Раковац) – Раковц-јан; *Са"ицџан* (: Са"ице) – Са"иц-јан.

3.4.2.3.3. Суфикс -*чанин* у нашим примјерима такође се јавља као врло плодан, а долази на скраћене основе које се завршавају сонантом *в*: *Боговчанин* (: Боговићи) – Богов-чанин; *Ћемановчанин* (: Ћемановићи) – Ћеманов-чанин. Његова суфиксална варијанта -*чан*, такође настала скраћивањем индивидуализирајућег суфикса -*ин*, у нашим примјерима долази на цјеловите и окрњене ојконимне основе које завршавају сонантима *в*, *ј*, и *р*, што проналазимо у следећим етницима: *Вукосављевићан* (: Вукосављевићи) – Вукосављев-чан; *Космајчџан* (: Космај) – Космај-чан; *Неворићан*⁵⁷ (: Неворићи) – Неор-чан, *Озерковчан* (: Озерковићи) Озерков-чан; *Понорчан* (: Понор) – Понор-чан; *Бјелосављевићан* (: Бјелосављевићи) Бјелосављев-чан.⁵⁸

⁵⁶ С обзиром на то да је овај једнорјечни ојконим творен сложеничком творбом, узимамо га као полазну ријеч према принципима творбеног процеса, услед чега морфемску анализу (Добр-о-дол-јан) на овом мјесту сматрамо мање важном.

⁵⁷ Вјероватно је у овом етнику сонант *в* који супституира глас *х* у ојкониму *Неворићи* изостављен аналогијом према нестабилности и губљењу гласа *х* на српском говорном подручју.

⁵⁸ Потврду за ојконимне основе за наведене гласове у творби етника суфиксом -*чанин* проналазимо код Стјепана Бабића (1986: 211), с тим што се напомиње да се основе на сонант *ј* рјеђе јављају.

3.4.2.3.4. Суфикс *-ац* слабије је плодан, а у грађи долази на двосложне основе које се завршавају сонантима *љ, л, ј и р* *Дикаљац* (: Дикаљи) – Дикаљ-ац, *Добродолац* (: Добродоли) – Добродол-ац; *Космајац* (: Космај) – Космај-ац, Подроманијац (:Подроманија) – Подроманиј-ац; *Понорац* (: Понор) – Понор-ац.

3.4.2.3.5. Као неплодан и на творбеној периферији у нашој грађи забиљежили смо суфикс *-ичан*, који проналазимо у једином забиљеженом етнику *Стајничан* (:Стајна) – Стајн-ичан, у коме долази на морфолошку основу са крајњим сонантом *н*.

3.4.3. Творба етника за женску особу

У творби женских, како је то случај код мушких етника, нису потврђени случајеви синонимне творбе, као ни асиметрија у творби јединских и множинских облика, нпр. јд. *Дикаља* – мн. *Дикаље*, тј. једнина и множина изводе се истим суфиксом, а само се мијења наставак *-а > -е*.⁵⁹

3.4.3.1. Основе

У рашчлањивању суфиска којима се творе етници за женску особу могућа су два полазишта која условљавају и двије различите творбене анализе. Наиме, полазишта се разликују у самом дефинисању етника за женску особу, који се с једне стране може дефинисати као *становница неког мјеста / насеља*, па је нпр. *Јеловчанка* „становница Јеловаца“, док се с друге стране женски етник може одредити као *женски становник неког мјеста*, па је *Јеловчанка* „женски Јеловчан“. Према првом полазишту *Јеловчанка* је етник који је настао извођењем од ојконимне основе Јеловц- и суфикса *-јанка*, а према другом полазишту ради се о извођењу од етника за мушку особу Јеловчан, односно моцијској творби (Чилаш Шимпрага 2012: 24). У досадашњим теоријским приступима потврђена су оба полазишта, од којих прво креће од лексичког, а друго од творбеног значења, при чему се сматра, како би се избјегао велики број нових суфикса и у вези с тим

---

⁵⁹ Из тог разлога у табели прегледа етника и ктетика не доносимо етнике за женске особе у множини, док етнике за мушке особе доносимо у оба броја.

повезаних проблема, да треба поћи од творбеног значења, односно од етника за мушку особу (Бабић 1976: 176). С друге стране Бјелановић (1979: 75) износи став по коме предност треба дати лексичком значењу: „Будући да је у овој језичној категорији обавијест потпуна тек кад је потпуна обавијест о називу мјеста из основе, треба у моделима језичних описа слиједити језичну нарав и етнонимске структуре дијелити на сегменте израза само на мјестима на којима се налази граница сегмента значења. Зато је етник Превјешанка погрешно дијелити на једнак начин као Билишанка на *-ка* и оно што се налази испред тог дијела структуре“.

С обзиром на то да је у прикупљеној грађи уочена несиметрија у појединим примјерима творбе једнинских и множинских ликова етника за мушку особу, а истовремено код таквих ликова за женску особу постоји потпуна симетрија, питање је да ли етник за женску особу треба творити из једнинских или множинских облика. Ако бисмо прихватили друго полазиште, утврђено би било да се женски етници на истраживаном ареалу изводе на цјеловите морфолошке ојконимске основе (нпр. *Дѣка̋лька*), моцијском творбом, а никада конверзијом или преобразбом од ктетика. У овом случају дошли бисмо до већег броја врста основа у творби женских него у грађењу мушких етника. Како бисмо поједноставили приказ женских етника с обзиром на основе и суфиксе, определијели смо се за кретање од творбеног значења из којег произлази да у творби женских етника доминира моцијска творба. Осим тога, примјери из наше грађе показују да су готово сви ликови женских етника настали моцијском творбом, изузев етника *Добро̀дольа̋нка*, *Дѣка̋лька* и *Кòсма̋јка*.

3.4.3.2. Преглед моцијске творбе етника за женску особу

Моцијском творбом су су творени етници за женску особу у сљедећим примјерима: *Бјелòвођāнка; Бјелосáвљевчāнка; Бóговчāнка; Бр̑њ"чāнка; Вр̑жишћāнка; Вукòсављевчāнка; Ђèдовчāнка; Јāсенчāнка; Јèловчāнка; Кад"нòсèљāнка; Кòсмајчанка, Кострèшāнка, Љўбогошћāнка; Мйошāнка; Мòкрāњка; Нèорчāнка; Нèправдићāнка; Нèправдићāнка, Новòсеочāнка; Òзерковчанка; Òточāнка; Пèдишчāнка; Пàвичићāнка; Прўтињāнка; Рāковчāнка;*

Прѣмчићанка, Прѣтићанка; Рогѣушићанка; Сѣичанка, Стѣјничанка, Ћемановчанка.

У моцијској творби етника за женску особу у нашој грађи јавља се само суфикс *-ка*. Тај суфикс је и најплоднији у творби етника за женске особе у српском језику, а долази на ојконимске основе те на основе од етника за мушку особу: „Суфиксом *-ка* граде се женска *nomina agentis, nomina attributiva, nomina nationalia et regionalia*, животињске врсте и друга, ређа образовања. Познато је [...] да је суфикс *-ка* најпродуктивнији у творби женских *nomina nationalia et regionalia* (етника), где је он основни српскохрватски суфикс“ (Ћорић 1982: 88). Као нарочито доминантан у моцијској творби наше грађе, суфикс *-ка* долази уз неколико типова етника за мушку особу:

а) уз основе етника мушког рода на суфиксалне варијанте:

-анин (након одбацивања завршетка *-ин*): *Врѣжићанка < Врѣжићанин; Јасећанка < Јасећан; Кострѣшанка < Кострѣшанин; Мѣошанка < Мѣошанин; Мѣкраћанка < Мѣкранин; Неправдићанка < Неправдићанин; Оточанка < Оточанин; Пѣвичићанка < Пѣвичићанин; Прѣмчићанка < Прѣмчићанин; Рогѣушићанка < Рогѣушићанин; -јанин* (након одбацивања *-ин*): *Љѣбегошћанка < Љѣбегошћанин;*

-јан: *Брѣччанка < Брѣччан; Ћѣдовчанка < Ћѣдовчан; Јѣловчанка < Јѣловчан; Рѣковчанка < Рѣковчан; Сѣичанка < Сѣичан;*

-ан: *Пѣдишанка < Пѣдишан.*

б) уз основе етника мушког рода на суфикс:

-чанин (такође након одбацивања наставка *-ин*): *Бѣговчанка < Бѣговчанин; Ћемановчанка < Ћемановчанин.*

-чан као суфиксалну варијанту насталу скраћивањем индивидуализирајућег суфикса *-ин*: *Вукѣсављевчанка < Вукѣсављевчан; Јасећан < Јасећанка; Кѣсмајчанка < Кѣсмајчан; Нѣорчанка < Нѣорчан; Озерковчанка < Озерковчан (:Озерковићи); Пѣнорчанка < Пѣнорчан; Бјелосављевчанка < Бјелосављевчан.*

в) уз основе етника мушког рода на *-ац*: *Дикаљац: Кѣсмајка < Кѣсмајак;*

Пòнорка < Пòнорац .

г) уз једну забиљежену основу етника мушког рода на *-ичан*: *Стāјничāнка < Стāјничāн.*

3.4.3.3. Етници за женску особу творени од ојконимне основе

Од морфолошке ојконимне основе у грађи нашег ареала изведена су свега четири етника за женску особу у којима учествују суфикс *-јанка* (*Добрòдољāнка) којим је изведен етник за женску особу од ојконимне основе која се завршава сонантом *л* (Добродол-јанка) и суфикс *-ка* (*Дй̋ка̋љка*), додат на ојконимну основу која завршава сонантима *љ* (*Дикаљ-ка*) и *ј* (*Космај-ка*, *Подромāниј-ка*).

3.4.4. Творба ктетика

Ктетици проучаваног подручја изводе се помоћу суфикса *-ски* који је доминантан и суфикса *-ачки* који је забиљежен у мањем броју примјера. У грађи је једним примјером потврђена синонимна творба ктетика, изведена помоћу ојконима и етника: бјелòводскй̋ (:Б^нјела вода) / бјелòвођанскй̋ (:Бјелòвођанин). Како ове изведенице имају потпуно исто значење, можемо их сматрати правим дублетима. У грађи је потврђен само један двосложни, два шестосложна ктетика, док се као доминирајући јављају тросложни и четворосложни ктетици.

3.4.4.1. Творба ктетика од ојконимне основе

У творби ктетика романијских ојконима преовладава извођење од морфолошких ојконимних основа, а само је у незнатном броју примјера забиљежена творба од крње основе:

а) ктетици изведени од морфолошких и ријетко крњих основа: *бјелòводскй̋; бòговићкй̋; бјелосáвљевићкй̋; бр̋њ^нчкй̋; вр̋жсићкй̋; вукосáвљевићкй̋; дй̋ка̋љскй̋; добрòдолскй̋; кад^нòселски; кòсмајскй̋; кòстреишкй̋; љубогошћанскй̋; мй̋оишићкй̋; мòкрањскй̋; нёворићкй̋; нèправдићкй̋; òзерковачкй̋; òто^нчинскй̋; пāвичићкй̋; пèдишкй̋; пòнорски; прй̋мчићкй̋; прутинскй̋; р̋ковачкй̋; родоушићкй̋; с̋дй̋чкй̋; стāјнскй̋; һèмановскй̋; а у само једном је примјеру морфолошка основа проширена са посесивним *-ов-*: *ј̋асеновачкй̋*.*

Из грађе се јасно види да при творби ктетика од морфолошке ојконимне основе преовладава извођење суфиксом *-ски*, при чему не долази до гласовник промјена ако се основа завршава сонантом: *дѣкаѣлскѣ; добродолскѣ; кад"нѣселски; кѣсмајскѣ; новѣселски; ѣто"чинскѣ; подроманѣјскѣ; пѣнорски; прѣтинскѣ; стајнскѣ; ѣмановскѣ*. Уколико се основа завршава неким другим сугласником, долази до гласовних алтернација у којима се често затире морфонолошки шав:

-ц + -ски > -чки: брѣн"чкѣ, сѣичкѣ;

-ћ + -ски > -ћки: бѣговићкѣ; бјелосѣвѣвићкѣ, врѣжићкѣ; вукосѣвѣвићкѣ; мѣишићкѣ; нѣворићкѣ; нѣправдићкѣ; пѣвичићки; примчићкѣ; рогѣушићкѣ;

-ш + -ски > -шки: кѣстрешкѣ; пѣдишкѣ.

б) Ктетике изведене додавањем суфикса *-ачки* и *-ски* на крѣу основу ојконима насталу одбацивањем форманта *-ићи* у нашим примјерима проналазимо у придјевима: *ѣзерковачкѣ, ѣмановскѣ*.

3.4.4.2. Творба ктетика од етника

Од етника је у нашем корпусу изведен незнатан број романијских ктетика: *љѣбѣгоићанскѣ* и *бјелѣѣѣанскѣ*. Оба су настала извођењем уз помоћ суфикса *-ски* од основа које се завршавају сонантом *н* и сугласником *ѣ*, односно од етника насталих суфиксом *-јанин*, при чему је у творби ктетика дошло до избацивања индивидуализирајућег *-ин*.

3.5. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

3.5.1. Ороним Романија и семантичко-структурални преглед романијских ојконима

У границама испитиваног ареала забиљежили смо 33 романијска ојконима, који до сада нису били предмет научних ономастичких истраживања. У творбеној и етимолошкој јасноћи њихова имена оцртавају дијалекатске и друге језичке особине, док с друге стране одражавају и мотиве именовања који су били подстицај настанку ојконима. Проучавање мотива именовања и начина

придруживања творбених морфема који обликују семантички модел имена, увело нас је преко именских структура у семантичку и структуралну класификацију.

Анализу смо започели семантичко-структуралним приступом орониму *Романија*, ослањајући се на тумачења Владислава Скарића и Петра Скока. Спроведена анализа упутила нас је на хипотезу да назив планине *Романија* припада семантичкој групи оронима антропонимског (етнонимског) постања, а вјероватно се ради о румунским досељеницима, чобанима и путницима који су насељавали пасивне крајеве ових простора у средњем вијеку, па и Романију. Ороним је изведен од основе Роман (Румун = Влах = пастир) и суфикса *-ија* који даје значење 'људи који потјечу од кога, однекуд или се баве нечим' и који са собом носи идеју локалитета са значењем 'мјесто гдје такви људи живе' према творбеном моделу $A_E + C$.

Семантичку класификацију разврстали смо на двије групе: а) Ојкониме са антропонимском основом (*Nomina patronimica*, *Nomina gentilia*, *Nomina possessiva*) и б) Ојкониме апелативног постања (*Nomina topographica*) које смо према нашој грађи разврстали у подгрупе – географске термине мотивисане хидронимима; географске ојкониме који означавају изглед терена и површинска својства тла; комоним зоонимског постања; комоним фитонимског постања; комоним настао од привредног назива. Оваква селекција је показала да је као најчешћи мотив у процесу именовања, како смо и очекивали, послужила антропонимска основа.

У структуралном прегледу ојконима који имају један лексички морфем као и ојконима са два или више лексичких морфема, издвојили смо три скупине: једночлане неизведене, једночлане изведене и вишечлане ојкониме (ојконимне сраслице и ојконимне синтагме). Тако смо уочили да су ојконими прве скупине (*Пѡнор*, *Јӓсѣн*, *Кѡсмај*, *Кострѣша*, *Мѡкрѡ*) настали лексичкосемантичким начином творбе, код којих је њихова основна именица, која је послужила као мотив именовања из апелативног поља у коме је имала функцију означавања, прешла у ономастичко поље у коме је добила функцију именовања. Такође је примијећено да једночлани неизведени ојконими директно именују објекте и долазе самостално у номинативу јединине и множине, при чему такви двојаки

ликови немају својство броја, већ својство лексичке вриједности посебних јединица.

За ојкониме друге скупине (*Бóговићи, Врђжићи, Стâјнâ*), карактеристичан је морфолошки начин творбе којим, за разлику од морфолошког поступка у граматичким категоријама, настају нова имена. У тако твореном ојкониму уочљиви су продуктивни и непродуктивни елементи који носе мјесно значење ако су имена настала од апелатива (*Брњ"ца*), или присвојно значење онда када су имена настала од антропонима, патронима или надимака (*Рѝковац*). У структуралном прегледу једночланих изведених ојконима у нашој грађи као најбројније издвајамо оне који означавају људе и заједницу, а тек онда мјесто, односно њихово пребивалиште. Анализа је показала да се њихови облици увијек јављају у множини те да су препознатљиви по својој именској структури која је задата одређеним суфиксима у множинским ликовима и њиховој основи, а с обзиром на значење препознајемо их као патронимске и породично-задружне. Као најпродуктивнији показали су се суфикси *-ићи (-овићи / -евићи, -инићи)*.

Вишечлани ојконими су синтагме сачињене од члана идентификације и члана диференцијације као њеног атрибута. Тип ојконимних сраслица настао је срастањем двају коријенских морфема у јединствену топономастичку синтагму, док се ојконимне синтагме, које имају сталан и непромијењен ред чланова који чине придјев и именица, услед постојаности и поретка лексичких морфема јављају као постојане топономастичке синтагме. С обзиром на то да је краће име ојконима прикладније за обављање ономастичке функције, у романијској комонимији нема много двочланих имена.

3.5.2. Етници и ктетици

Грађа за изнесену анализу прикупљана је теренским истраживањима у оквиру прикупљања микротопонима Романије. Приликом истраживања је лакше било добити одговор на питање за етник у множини јер је идентификација уз помоћ етника за заједницу природнија од оне којом се идентификује појединац.

Сprovedена анализе прикупљене грађе у творби етника и ктетика Романије показала је да се од једночланих и вишечланих ојконима етници и ктетици за мушку и женску особу творе суфиксацијом и у свега два примјера сложеносуфиксалном творбом, те да примјере за суфиксалну творбу етника од двочланих ојконима нисмо забиљежили. У творби етника за мушку особу у једнини утврђени су као врло плодни суфикси *-(j)анин / -(j)ан, -чан / -чанин*, слабије плодан суфикс *-ац*, као и неплодни суфикс *-ичанин*, а уочен је и одређени број синонимних етника као и асиметрија јединских и множинских облика у појединим примјерима. У творби етника за женску особу нису потврђени случајеви синонимне творбе, као ни асиметрија у творби јединских и множинских облика, а установљена су два начина творбе етника за женску особу и то моцијском творбом као најдоминантнијом и врло ријетко извођењем од ојконимне основе, што је показало да је овај творбени модел у истраживаном подручју непродуктиван. У моцијској творби јавља се само суфикс *-ка* који долази уз неколико типова етника за мушку особу, док се у два примјера творбе етника од ојконимске основе јављају суфикси *-јанка* и *-ка*. Ктетици се на испитиваном подручју творе од ојконимних и ријетко етничких основа извођењем суфиксом *-ски* који је доминантан, те суфиксом *-ачки* који се у нашој грађи показао као слабије продуктиван. У грађи су потврђени примјери синонимне творбе ктетика помоћу ојконимске и етничке основе, те да се као доминирајући јављају тросложни и четворосложни ктетици.

3.6. ПОПИС ОЈКОНИМА, ЕТНИКА ЗА МУШКУ И ЖЕНСКУ ОСОБУ ТЕ КТЕТИКА

Табела 1: Попис ојконима, етника за мушку и женску особу те ктетика

ојконим	етник м. јд	етник ж. јд.	етник м. мн.	ктетик
Б ^И јела вода	Бјелòвођанин	Бјелòвођанка	Бјелòвођани	бјелòводскѝ / бјелòвођанскѝ
Бјелосављевићи	Бјелосáвљевчāн	Бјелосáвљевчāнка	Бјелосáвљевчāни	бјелосáвљевићки
Бóговићи	Бóговчанин	Бóговчāнка	Бóговчāни	бóговићкѝ

Брњ"ца	Брњ"чāн	Брњ"чāнка	Брњ"чāни	брњ"чкй
Врāжићи	Врāжићанин	Врāжићāнка	Врāжићани	врāжићкй
Вукосāвљевићи	Вукосāвљевчāн	Вукосāвљевчāнка	Вукосāвљевчāни	вукосāвљевићкй
Дйкāљи	Дикāљац	Дйкāљка	Дйкāљчāни	дйкāљскй
Добрōдоли	Добрōдолац	Добрōдољāнка	Добрōдољāни	добрōдолскй
Ђедōвци	Ђедовчāн	Ђедовчāнка	Ђедовчани	ђедовачкй
Јāсēн	Јāсенчāн	Јāсенчāнка	Јāсењани	јāсеновачкй
Јелōвци	Јеловчāн	Јеловчāнка	Јеловчāни	јеловачкй
Кад"нō сēло	Кад"нōсельāнин	Кад"нōсельāнка	Кад"нōсельāни	кад"нōселскй
Кōсмај	Кōсмајчāн / Кōсмајац	Кōсмајчанка / Кōсмајка	Кōсмајчāни	кōсмајскй
Кострēша	Кострēшанин	Кострēшāнка	Кострēшāни	кострешкй
Љўбогошта	Љўбогошћанин	Љўбогошћāнка	Љўбогошћāни	љўбогошћанскй
Мй'ошићи	Мй'ошанин	Мй'ошāнка	Мй'ошāни	мй'ошићкй
Мōкрō	Мōкранин	Мōкрањка	Мōкрањани	мōкрањскй
Нēправдићи	Нēправдићанин	Нēправдићāнка	Нēправдићāни	нēправдићкй
Нēорићи ⁶⁰	Нēорчāн	Нēорчāнка	Нēорчāни	нēорићкй
Новōсеоци	Новōселчāн	Новōселчāнка	Новōселчāни	новōселачкй
Озерковићи	Озерковчан	Озерковчанка	Озерковчани	озерковачкй
Оточина ⁶¹	Оточанин	Оточāнка	Оточāни	оточинскй
Пāвичићи	Пāвичићанин	Пāвичићāнка	Пāвичићāни	пāвичићкй
Пēдише	Пēдишан	Пēдишāнка	Пēдишāни	пēдишкй
Подромāнија	Подроманйјац	Подроманйјка	Подроманйјци	подроманйјскй
Пōнор	Пōнорац /	Пōнорка /	Пōнорчāни	пōнорскй
Прймчићи	Прймчићанин	Прймчићāнка	Прймчићāни	прймчићкй
Прўтине	Прўтићāн	Прўтићāнка	Прўтићāни	прўтинскй
Рāковац	Рāковчāн	Рāковчāнка	Рāковчāни	рāковачкй

⁶⁰ Службено и картографски су *Нѣхорићи*. На терену је забиљежен само облик са редукованим *х*, и само једном примјер са супституцијом *х* у *в* за име потока – *Нѣворићи*.

⁶¹ Картографски: *Хоточина*. Мада се на терену могу чути оба лика, наводимо фреквентнији облик без иницијалног *х*. Ријетко се јавља облик *Отичина*, у коме је замијењено *о* вокалом *и*.

Рогòушићи	Рогòушићанин	Рогòушићāнка	Рогòушићāни	рогòушићки
Са'ице	Са'ичāн	Са'ичāнка	Са'ичāни	са'ичкй
Стāјнā	Стāјничāн	Стāјничāнка	Стāјничāни	стāјнскй
Ћèмановићи	Ћèмановчанин	Ћèмановчāнка	Ћèмановчāни	ћèмановскй

4. МИКРОТОПОНИМИЈА (земљишна имена)

4.1. ДЕФИНИЦИЈА И ФУНКЦИЈЕ

Властита имена придружена неживим, непремјестивим и ненасељеним географским објектима називамо микротопонимима. Она су мотивисана посебностима физиогеографских облика на терену, антропогеографским околностима и објектима који су настали људском активношћу, па се таквом основном подјелом одражава култура настала људским преображавањем тла, као и природа одређеног краја.

Микротопоними су најмлађа и најбројнија топонимијска врста, често с неутралним апелативним значењем: „Тек ако су имена једнозначно распознатљива с придруженим географским објектима од скупине људи (не мање од села), и на одређеном земљишту (не мањем од сеоске катастарске општине, тада имена имају статус топонима“ (Шимуновић 2009: 265).

Свако вријеме, свако земљиште и свака скупина људи имају своју адекватну микротопонимију, која је друкчија након његове темељне промјене изазване од стране људске намјене и намјере, а различита у ратарским подручјима, планинским пашњацима, на мочварном или безводном терену. Неизоставно је поменути и то да су микротопоними дефинисани и говором одређеног ареала, јер је битно имати то на уму желимо ли упознати, описати и обрадити изабрано топономастичко подручје.

Појам схватања језичког идентитета у садашње вријеме постаје један од централних проблема у лингвистици. Човјек са свим својим манифестацијама у језику, укључујући и ономастичко стваралаштво, од изузетног је значаја за модерну лингвистику. У том смислу, од посебног интереса су микротопоними јер обухватају означавање објеката који окружују особу у свакодневном животу. Избор једног из низа сличних средстава дајући одговарајуће име указује на нарочиту важност објекта у свијести говорника. Проучавање микротопонима, њихова семантика, структура, функција, односно све што је карактеристично за њих као језичке јединице, уско је повезан са проучавањем културе дате етничке групе.

Тако В. А. Маслова (2001: 208) тврди: „Поскольку каждый носитель языка одновременно является и носителем культуры, то языковые знаки приобретают способность выполнять функцию знаков культуры и тем самым служат средством представления основных установок культуры. Именно поэтому язык способен отображать культурно-национальную ментальность его носителей“.⁶² На тај начин се микротопоними као језички знакови јављају и као знакови културе.

При том је важно примијетити да је микротопонимијски материјал за језичка и културна истраживања обиман и супериоран у погледу многих других грана ономастике. Како напомиње В. А. Никонов (1967: 6): „необъятная микротопонимия, в сотни раз превышая объем собственно топонимии, дает несравнимо больше материала, в котором отразились многие явления, слабо отраженные в собственно топонимии или совсем не отраженные там“.⁶³

Питање о том шта улази у оквире изучавања микротопонимије, још увијек није добило јасан одговор. На микротопониме се традиционално односе различита имена географских објеката мале величине која се не могу детектовати само на великим картама, специјалним катастарским списковима и појединим именицима. А. В. Суперанская (1967: 38) даје следећу дефиницију: „Микротопонимы – это индивидуальные названия небольших природных и искусственно созданных объектов. Обы это первичные непосредственные названия, соотносящиеся с видом или свойствами называемого объекта. Такие названия лексически понятийны. Таким образом, это наиболее подвижная часть топонимии, показывающая процесс ее зарождения и становления. Они известны обычно лишь узкому кругу местных жителей“.⁶⁴

---

⁶² „Зато што је сваки изворни говорник истовремено носилац културе, лингвистички знакови стичу способност да послуже и као знакови културе и самим тим као средство представљања основних поставки одређене културе. Због тога је језик способан да прикаже културно-национални менталитет његових носилаца“.

⁶³ „Огромна микротопонимија, стотине пута већа од обима топонимија, даје неупоредиво више материјала у којем су се одразили многи феномени који се слабо огледају или уопште не одражавају у топонимији“.

⁶⁴ „Микротопоними су појединачни називи мањих природних и вјештачки створених објеката. Оба су примарна директна имена, у корелацији са изгледом или својствима именованог објекта. Такви називи лексички су концептуални. Дакле, то је најпокретљивији дио топонимије, који показује процес свог поријекла и развоја. Они су обично познати само уском кругу мјештана“.

Сличне дефиниције се дају и у неким дјелима од радова појединих научника. Тако В. А. Никонов (1967: 11) каже: „Микротопонимы – названия мелких объектов: ручьев, рощ, полей, лугов, оврагов, мостов, колодцев, частей населенных пунктов и т.д. вплоть до отдельных деревьев, имеющих собственные имена“.⁶⁵

Н. В. Подольская (1978: 86) пружа овакву дефиницију: „Микротопоним – Собственное имя (чаще) природного физико-географического объекта, (реже) созданного человеком, имеющее узкую сферу употребления: функционирующее в пределах лишь микротерритории, известное узкому кругу людей, живущих вблизи именуемого микрообъекта“.⁶⁶

На сличан начин микротопониме одређују и други научници, а у свим случајевима се додјелјивање онима категорији микротопонима изводи на два начина: по величини означеног објекта и степену његове познатости (мада се друго становиште јавља као релативно, јер чак и мали објекат може бити познат ширем кругу људи. Иако о димензијама појма микротопоним постоје дискусије међу истраживачима, на основу нашег анализираног материјала и у складу са циљевима студије (дефинисање лингвистичких специфичности овог дијела српског националног ономастикона), држаћемо се термина микротопонимија – „совокупность микротопонимов“, који користимо у значењу које доноси Подольская (1978: 86), и за који у раду користимо неколико еквивалената који се препознају из контекста.

4.2. КЛАСИФИКАЦИЈА ТОПОНИМА

Системско истраживање и обрађивање микротопонимије није се спроводило све до последњих деценија. Етимологе су занимали поријекло имена или поједини лексички словенски остаци, док су дијалектолози трагали за архаичним појавама. Услјед тога П. Шимуновић (2009: 266) уочава да „таква

---

⁶⁵ „Микротопоними – имена малих објеката: клисура, дрвећа, поља, ливада, јаруге, мостова, бунари, дијелова насељених пунктова итд. до појединачних стабала, која имају своја имена“.

⁶⁶ „Микротопоними – обично властито име природних географских објеката, рјеђе оних створених људском дјелатношћу, који имају уску сферу употребе: функционишући у оквиру микро простора, познати су уском кругу људи који живе у близини именованог микрообјекта“.

језичка архаика на издвојеним примјерима није наметала потребу класификације такве или друкчије сабране теренске микротопонимије“.

У духу свога времена и научног занимања, Петар Скок (1921: 75) је из једне већ прикупљене грађе историјске микротопонимије поменуо класификацију микротопонима предсловенског и словенског поријекла, као и оних који су били резултат контактних прожимања с другим језицима. Тако аутор, с обзиром на творбу, разврстава: а) имена адјективног поријекла и имена супстантивизираних адјектива, и б) имена од топономастичких апелатива који у себи носе идеју локалитета, или су мотивисана биљним покривачем или животињским свијетом. Микротопониме даље разврстава на а) оне чији су облици потврђени у једнини, као и оне са множинским ликовима, б) сложенце с приједлозима и префиксима, в) имена изведена суфиксима и г) придјевско-именичке сложенце.

Ова класификација није обухватала многе битне типове именских структура и сједињавала је неколико критеријума, па с обзиром на то није имала ни сљедбенике те је остала само на нивоу покушаја у времену када су методе топономастичких истраживања биле у повоју, како то тумачи П. Шимуновић (2009: 266).

Критички осврт на неколико класификација различитих аутора проналази Д. Вујичић (1982: 191) у раду Витолда Ташицког, по чијем схватању прва класификација која би могла заслужити пажњу јесте класификација чешких топонима Ф. Палацког. По њој су називи подијељени у двије групе: а) називи од имена оснивача или владалаца и б) називи дати по природним особеностима. Вујичић даље наводи да је прву научну класификацију дао Миклошић, која је, по мишљењу многих, етимолошка и по којој се називи опет дијеле на двије групе: а) називи од имена људи и б) називи од обичних ријечи; а даље се обје дијеле на подгрупе. Без исцрпнијих осврта на Миклошићеву и одређен број других класификација (Мука, Мозињског и Роспонда нпр.) аутор даје мишљење Ташицког да Скокова класификација не може удовољити циљевима којима би требала да послужи, те у својој класификацији, према друкчијим критеријумима дијели називе на четири категорије: а) називи што су увијек били називи насељених мјеста, б) називи које су некад именовали људи па касније постали

топоними, в) двосмислени називи и г) нејасни називи,⁶⁷ и закључује: „Не чуди нас чињеница што се класификације П. Скока и В. Тазицког оволико разликују: оне, заправо, задржавају право стање ствари у ономастици у срединама у којима су ти научници живјели и радили. Скок је прибјегавао лингвистичким анализама без прецизнијих дијахроних омеђавања јер је имао пред собом називе без објелодањене богатије документације из историјских извора, какву је имао на располагању Тазицки“.

Класификација грађе, којој се приступа као организованом именском систему који тако структурисан једнозначно идентификује географски објекат, нов је и савремен приступ у разврставању географски и језички одређене регије, а примјенио ју је П. Шимуновић (1972: 191–263) у *Топонимији отока Брача*. Том класификацијом објашњавају се мотивационе подлоге које су дале разлог управо таквој именској структури, а с обзиром на дијалекте у којима имена живе, дјелују и учествују у идентификацији објеката одређеног ареала, истражују се и језички односи. По тој класификацији, коју на овом мјесту дајемо као поједностављени приказ, имена се разврставају на три групе:

А. Имена условљена морфологијом и саставом тла:

1. *морфологија тла:* а) географски термини у микротопонимиј са непосредним и именске метафоре са индиректним именовањем тла; б) површинска својства тла; в) састав и особине тла; г) имена мотивисана фитонимима; д) имена зоонимског постања; ђ) називи творени према другим објектима; г) имена творена од других топонима;

2. *географски називи мотивисани водом:* а) хидронимске именице; б) својства воде; в) релацијски хидроними; г) удио човјека у водоснабдијевању.

Б. Имена условљена људском дјелатношћу: а) одраз друштвених прилика; б) култура тла и његово искориштавање; в) привредни и други објекти по којима су именовани предјели.

---

⁶⁷ У оквиру сваке групе, имајући у виду и хронолошке аспекте, Ташицки уводи лингвистичке и етнографско-историјске рубрике, посебну пажњу обрађујући на суфиксе. Образац класификације назива Тазицког в. у Д. Вујичић (1982: 192).

В. Антропоними у земљишним називима.

Свака од наведених скупина има различите начине именовања, оне без и са афиксалним додацима, именске сраслице, називе с приједлозима, именске сложенице итд. Топономастичким методама класификације, семантичком и структуралном класификацијом и њиховим класификацијским прожимањима, освјетљавају се стварни топономастички садржаји имена, њихови ликови који по садржајној и творбеној јасноћи творе систем у коме се огледа локална историја, језик и удио човјека на земљишту на коме је вјековао и дјеловао на извјестан начин оплемењујући тло и објекте на њему.

4.3. СЕМАНТИЧКА КЛАСИФИКАЦИЈА МИКРОТОПОНИМА

Класификацији микротопонима према значењу апелатива у савременим ономастичким истраживањима дата је одређена пажња. Те се класификације разликују од аутора до аутора, па и ако се сматрају семантичким није их лако одвојити од етимолошких разматрања, због тога што је оштрију границу између њих тешко повући: „Јер етимолошка класификација подразумијева, поред осталог, и ваљано идентификовање основних значења лексема, односно назива (уосталом, етимон = основно значење ријечи), а без истог тог елемента, тј. без познавања основног значења назива, не може се правити никаква семантичка класификација“ (Вујичић 1982: 191). Многи апелативи искључени из живог говора једино се на тај начин могу открити, те тако извучени из прошлости наново служе како лингвистичким тако и ванлингвистички истраживањима.

„Према лутањима Лингвистике кроз синхронију, и одвајању језика од говора и од дијахроније“, како то наводи М. Павловић (1973/74: 179), „развој ономастике значио је враћање равнотеже у науку о језику, јер је језиковна функција, преко индивидуалних феномена у синхронији, нераскидиво везана са човечанством у његовој ритмици напретка кроз дијахронију“. Тако се у дијахроној и синхроној перспективи ономастичке грађе показује материјална и духовна култура човјечанства, чије трагове можемо пратити нарочито у микротопонимији коју карактерише њена стабилност, услед које је она веома захвалан језички материјал за сагледавање како на дијахроном, тако и а

синхроном плану. Како оцјењује Ј. Хаџимејлић (1983: 63): „Овакво својство топонима произилази из непромјенљиве и статичке природе денотата и везаности назива за номинаторе кроз покољења, тј. из потребе за континуираним распознавањем именованог објекта.“ Као што читав језички систем човјек добија од друштва, тако од друштва добија и језичке знакове, наслеђује их и прихвата као конвенцију, како примјећује Путанец (1976: VII) „код инкодирања и декодирања етимизира их као идиониме“. На истом мјесту аутор додаје: „Велик су дио тих језичких знакова 'окамењени' језични знакови у функцији идионима, нарочито они које је језички систем наслиједио као супстратни или адстратски материјал језичких знакова – идионима“. Пренос стационираних добара, како наводи Симић (1976: 574), могућ је једино „инфилтритањем етничких маса које наслеђују објекте на станишта дотадашњих власника њихових. У језичком трансферу ту је битно одржање континуитета старијих, тј. супстратских слојева становништва – бар за извесно време, јер њихово ишчезавање пре остварених језичких интерференција нужно повлачи за собом потпуно ишчезавање супстратских топонима. Стационирани лексички фонд је, према томе, везан за предео где је настао. У случају масовнијих етничких померања може, додуше, и овај слој језичког блага пулзирати метанастазичким токовима, али по правилу тада морамо претпоставити премештање већих монолитних ентитичких маса, на 'испражњене' локалитете. У случају преслијавања пак, супстратски слој по правилу има пресудну улогу у креирању топонимске панораме предела. А кад архаична реч замукне на уснама новостворене заједнице, њене клице нису ни сасвим ишчезле већ се предају покољењима као грађа за језичко стваралаштво нових генерација“.

Све наведено усложњава могућност сигурног закључивања онда када је ријеч о мотивационој подлози топонима. То се нарочито односи на области без значајних историјских података, чиме је свако праћење топонима на дијахроном плану онемогућено, изузимајући општесловенски контекст онолико колико за то пружа могућност реконструкција на основу компаративне морфонолошке анализе (Шћепановић 1997: 63).

С друге стране, када је о топонимима ријеч, Шимуновић (1985: 152) истиче да није занемарљива ни „етиологија имена (узрок постања дотичног

имена, узрочна веза имена и именованог објекта), коју је могуће истражити на рецентним именима“, мада и ту остаје отворено питање приступа мотивацији именовања без присуства етимологије. При томе не мислимо да је свако име могуће етимолошки ријешити, али је неопходно да свако име буде пропраћено информацијама дескриптивног типа, историјским потврдама и изоглосама као аналошким паралелама.

Семантичка анализа и класификација проширују могућност праћења лингвистичких и ванлингвистичких информација које чува одређени топоним. Семантичка класификација важна је и због прегледности појединих топонимијских скупова, чији је број условљен обимом прикупљене грађе, а она опет одликама географске средине и разним друштвеним чиниоцима који прате и карактеришу развој одређеног подручја (Шимуновић 1972: 193).

По семантичкој класификацији микротопонимије Романије, а према већ усвојеном методолошком обрасцу,⁶⁸ у нашем ономастичком материјалу издвајају се следеће групе:

- А. Географски називи условљени физиогеографским својствима тла;
- Б. Географски називи од других топонима;
- В. Хидроними;
- Г. Човјек и називи;
- Д. Антропонимске и сличне категорије у микротопонимији;
- Ђ. Називи тамног постања.

А. Географски називи условљени физиогеографским својствима тла

Ову групу топонима чине називи који означавају неке карактеристичне особине тла, односно његов облик, положај, састав и садржај, биљни покривач и животињски свијет, па као такви одају слику морфолошког пејзажа датог ареала. Понекад су удаљени од основног значења које се једино сачувало у вези са географским објектом, а понекад истом том везом постају топономастичке метафоре. Због чувања карактеристичних језичких црта ови

---

⁶⁸ Основни методолошки приступ материјалу из микротопонимије Романије рађен је према методолошком обрасцу којим се користе Шимуновић (1972), Вујичић (1982), Шћепановић (2007) и други.

називи представљају важне податке за проучавање историје и историје језика, као и етнографије и етнологије.

Уз сагледавање својстава денотата, покушаћемо да одредимо значење имена према значењу основне ријечи у њему, због чега све називе из наведене групе дијелимо на следеће цјелине:

1. Географски термини у микротопонимији;
2. Називи условљени размјештајем, обликом и изгледом терена;
3. Називи који означавају површинска својства тла;
4. Називи који означавају састав и особине тла;
5. Фитоними у топонимима;
6. Зооними у топонимима;
7. Називи одређени односом према другим онимима;
8. Посебни географски називи

А.1. Географски термини у микротопонимији

Овом скупу назива припадају једночлани апелативи који се углавном употребљавају у мјесном говору, уз одређени број апелатива који су остали окамењени за дати објекат. На овом ћемо мјесту дати њихов преглед, односно навести апелативе који су преузели функцију географских термина. Уз апелативе наводимо топониме у којима се они јављају оним редом који претпоставља Толстој (1969: 15): „у свим случајевима морамо поћи од савременог дијалекатског географског термина ка историјском, од географског термина ка топониму, а не обрнуто“.⁶⁹ Локализација апелатива дата је у регистру земљишних имена (Прилог 2 овога рада) преко одговарајућих дескриптивних одредница ареала. Све географске термине упоредили смо са подацима из литературе која се бавила или се бави овим дијелом лексике, усљед чега смо дали преглед значења одређеног географског термина и на дијахроном плану. Географске термине испитиваног ареала упоредили смо са подацима које смо пронашли код Ј. Цвијића (1923), Ј. Шица (1994), Н. И. Толстоја (1969), В. Михајловића (1970), П. Шимуновића (1972), Д. Вујичића (1976), М. Пижурице

---

⁶⁹ „Во всех случаях нам приходится идти от современного диалектного географического термина к историческому, от географического термина к топониму, а не на оборот.“

(1980), Д. Петровића (1987), А. Пеца (1990), М. Шћепановића (2007).

ада *Ада, атрибут + ада*

Пижурица (1980: 250) код Ровинског проналази овај термин у групи назива за густу шуму, као и то да му претпоставља страно поријекло упућујући на податак да се у Србији на ријеци Сави неколицина острва прекривених шумом називају адама. Даље се наводи да је прекривеност шумом примарна семантичка одлика чију основаност значења аутор уочава у потврдама Јована Ердељановића („хада (алуга), крупна велика гора“), те примјећује уопштавање које је „отишло још и даље у ширим зонама Црне Горе па данас ада означава бујну вегетацију“.

алуга *Алуга, Алуге*

Код Шица (1994: 70) проналазимо термин *халуга* у значењу „густа шума, шипраг; провалија“, од стсл. *haloga* „ограда око врта, живица“, као и да је етимологија ријечи тамна. Михајловић (1970: 284) за термин са иницијалним *х* – *халуга*, упућује на значење апелатива *ада*.

брдо *Брдо, Брда, атрибут + брдо*

Термин биљежи Шиц (1994: 24) у називима за уздигнуте облике „брдо, брег“ од стсрп. *br̆do* „mons“ – 'планина'. Шћепановић (2007: 127) према Мурзаеву наводи да је термин *брдо* из ткачке терминологије постао дио географске номенклатуре у свим словенским језицима. Према Скоку (I: 204) ријеч је балтичкословенска, од лит. *birde* – „кросна, стан, разбој“, у ком значењу се налази у свим словенским језицима, а као географски термин само у јужнословенским и то као апелатив, у чешком и пољском као топоним, у руском и литавском никако.

бријег *Бр̆̂јег, атрибут + бр̆̂јег, Бр̆̂гови*

Чест географски термин у словенској топонимији од стсл. *br̆gъ* „обала, обронак“, прасродан са нвнем. *Berg* – „брдо“ (Шиц 1994: 29).

вала *В̆̂ла*

Термин у значењу „до, усек“ према итал. *valle* „до“ доноси Шиц (1994:

49). Код Велимира Михајловића (1970: 157) проналазимо дијалекатски лик основног термина – *валуга*, у значењу „место улегло, утолегица у земљи, јама, рупа“, који аутор упућује на етимологију од рум. *Valea*, „вјероватно због локализације примера, из Тимока“, како примјећује Шћепановић (2007: 127). Овај термин код Ровинског проналази и Мато Пижурица (1980: 254) и даје детљнији опис – „мала удољица или цела нижа област међу планинским хрбатима“, напомињући да се вала често разбија на мноштво удубљења званих *рупе*, као и да се за терен који има много таквих удубљења каже да је *валовит*.

вис *Bîc*

У групи назива за врхове овај апелатив у значењу „врх брда“ од стерп. *вузъ* проналазимо код Шица (1994: 35). В. Михајловић (1970: 157) биљежи изведеницу *Висуљак* за означавање малог виса у селу Слапница у Босни, упућујући на књижевни лик брежуљак. Термин *вис* у значењу врх, а понекад и централно узвишење од кога иду огранци заступљен је и код Ровинског (Пижурица 1980: 255).

влака *Влака*

У значењу равног дола или голе стране брда термин биљежи Шиц (1994: 49), а у значењу „уско земљиште у долини, највећим делом под шумом“ заступљен је и код Пижурице (1980: 255). Као издужену травнату или шумовиту удолину назив *влака* доноси и Шћепановић (2007: 127).

вртача *атрибут + вртаче*

Шиц (1994: 53) наводи да је *вртача* „левкасто удубљене у красу“ и указује на погрешну претпоставку Петра Скока да је ријеч о изведеници романским суфиксом *-aceus* од лат. *hortus*, закључујући да „продуктивност глаголске основе *вртети се* [...] са којом се сусрећемо управо у овом појмовном домену, противи се помисли на позајмицу“.

врх *атрибут + вѣх, Вѣхови*

Од стерп. *vrъhъ* и стсл. *vъrchъ* овај назив доноси Шиц (1994: 35), док је код Ровинског према Пижурици (1980: 256) *врх* општи назив за „вершины

горы“, што потврђује дајући низ топонимијских паралела.

гај *Гăј, атрибут + gâj, Гáјеви*

У значењу „гај, шумица, шума“ од стсрп. *gajъ* „*nemus*“ – луг, термин биљежи Шиц (1994: 72), а Пижурица (1980: 257) га проналази код Ровинског као „издвојени шумарак“. Скок (I: 544) код Фасмера уочава везу са глаголом *gojiti* – „његовати, чувати“, те наводи да је *gaj* „веома раширен топоним, сам или с различитим топономастичким придјевима“, а значи „мала шума“.

гомиле *Грòмиле*

Термин је потврђен код Шица (1994: 46) „хрпа камења“ од стсрп. *gomila* „*colis*“, потврђено у 14. вијеку.

грџа *Грѣда, Грѣдица*

Шиц (1994: 91) овај термин сврстава у групу *Пјешчаних спрудова*, док Пижурица (1980: 258) код Ровинског, који додаје и неколико топонимијских паралела, примјећује да је *грџа* „издвојена стена“. Шћепановић (2007: 128) код Мурзајева проналази да је овај термин у већини словенских језика преузет из грађевинске терминологије па сматра да га „у географској терминологији можемо сматрати топономастичком метфором“.

грохот *Грòт*

Шиц (1994: 46) наводи да је значење „каменито место“ без сумње старо, те да је као апелатив посвједочено у 14. вијеку, док Пижурица (1980: 258) даје шире објашњење – „расути камен на падинама брда или у било каквој јами или удољници, који се одроњава одозго“.

до *Дò, атрибут + дò, Дóла, Дóле, атрибут + дóла, Дòл"на, атрибут + Дòл"на, Дòлїћ, Дòлови, Дóчић*

Као назив за улегнуте облике термин доноси Шиц (1994: 47) – „низина, улегнуће тла, удолина“, од стсл. *dolъ*, наводећи да су изведенице од њега бројне. Према Пижурици (1980: 258–259) Ровинском је било неочекивано широко значење овог географског термина у општем значењу „низа“, при чему

примјећује да је термин *дољача* који доноси Цвијић (1923: 73) изостао Шицу а да га не помиње ни Ровински. Све наведено указује на развијеност овог термина са основом *дол-* у склопу српских географских термина.

долац *Долац*

Термин *долац* Шиц (1994: 47) наводи поред *до*, истичући да овај стари деминутив данас стоји одвојено у значењу „земља или скуп земаља добре врсте, која је наплављена од брегова са свих страна деловањем воде“. Пижурица (1980: 259) примјећује да је и код Ровинског дати термин наведен поред *до* и то „без посебног дефинисања, осим констатације да се може односити и на вештачке терасе (као синоним за позид: *ластва*, *ластвица*)“.

думача *атрибут + думаче*

Ријеч је о термину из крашке морфологије у значењу „дубодолина“, како наводи Шиц (1994: 50–51), упућујући на поређење са истим суфиксом у називу *вртача* и потврде из 18. вијека, те прасродност са лет. *dūmis* „пећина, понор“. Пижурица (1980: 260) наводи да „думача означава пространство сасвим прекривено папрати“, као и да је термин код Ровинског наведен у дијелу у коме је ријеч о јамама и увалама. Петар Шимуновић (1972:199) у *Топонимији отока Брача* доноси назив *Думански долџи*, дефинишући атрибутску основу *думан* као „дубодолину“. Ослањајући се на Скока аутор наводи да је „топоним предримског постања у вези са *балма* „дубока долина“ с промјеном почетног *б* → *д* због довођења у везу са хрв. *дубок* и промјеном *ал* → *у*“, истичући да Шиц сумња у такву везу.

ждријело *Ждр^ујело, атрибут + ждр^ујело*

Према Цвијићу (1923: 82) „кланац, теснац, сутеска“, стсрп. топоним *Ždrělo* документован у 13. вијеку (Шиц 1994: 56). Код Ровинског се, како примјећује Пижурица (1980: 261) ждријело јавља „у групи термина: *седло*, *превија*, *превала*, *превој*, *пренка*, *пресло*, *пресловина*, *прелаз*, *шкрбина*, *тубјела* – за означавање улегнућа на планинском хрбату кроз које води пут“. Према нашим примјерима, термин *ждријело* јавља се у већини истраживаних пунктова за означавање пута или пролаза кроз стјеновите косе Романије (Петровић 1988: 28). Шћепановић

(2007: 129) овај лик одређује као „обични камени усјек на вису преко кога води пут“, наводећи да се у Дробњаку овај географски термин јавља на свим пунктовима, те једино уз термин *превија* као микротопоним, а само на једном пункту и апелативно *пренека*.

загон *Зáгоне*

Овај термин Ровински доноси за означавање сњежне лавине у Кучима, наводећи као паралелу *усов* у Васојевићима. Пижурица (1980: 262) даље наводи: „Провидна је веза са *загнати се* „залетети се, појурити“, упућујући на примјер у Ровцима „ући на *загон* 'одједном, без чекања, не оклевајући“. У Дробњаку су загони „ластве међу гредама“, како биљежи Шћепановић (2007: 129), које значење проналазимо и у нашем, само једном забиљеженом примјеру.

засјека *Зâс'ека*

Термин проналази Пижурица (1980: 262) код Ровинског у значењу „запречен пут сечењем шуме“, износећи став да је Ровински готово сигурно био мотивисан значењем ријечи „прѣсека“ из старих докумената.

камен *атрибут + к̑м̑н̑, К̑м̑н̑ице*

Термин доноси Шиц (1994: 46) објашњавајући га као честог у топонимији. Пижурица (1980: 264) примјећује код Ровинског да је камен „назив за цели вис“, наводећи топонимијске потврде и одговарајуће паралеле на Уралу. Наши примјери означавају стијене или стењак, а само у изведеници *К̑м̑н̑ице* имамо значење које нуди Ровински.

клис *Кл̑с*

Апелатив и топонимијске паралеле проналазимо у РЈАЗУ (V: 80), док код Шица овај термин није заступљен. Биљежи га Ровински у значењу „камен који стрчи на узвишењу“ (Пижурица 1980: 264), које одговара и нашем

примјеру.⁷⁰

коса *Kòsa*, *атрибут* + *Kòsa*, *Kosìца*, *Kosùль"ца*,

Шиц (1994: 41) доноси значење „брдска коса, падина“, док Пижурица (1980: 266) код Ровинског проналази нешто ширу дефиницију: „пространство од главног виса, падина мање или више нагнута с долинама с обе стране“, напомињући да се у истом значењу јавља и у руском језику. Код Шћепановића (2007: 132), који истиче да је значење овог термина у Дробњаку сужено и да се односи само на дио падине, то је „хрбат, бок, ивица бријега“.

криж *Krīj*

Према Пижурици и његовом опису из Роваца „камен који се лако цепа“ овај термин доноси Михајловић (1970: 162) износећи низ топонимијских паралела: „Етимологија ове речи би се могла повезати са једним ретким значењем глагола крижати – резати (дуњу, јабуку, сир, итд. на кришке, APj, V, 590), па на тај начин апелатив криж сврставамо у исти ред са географским термином типа *окрумак*, *цепац*, *лисник*“.

крш *Kr̥sh*, *атрибут* + *Kr̥sh*, *Kr̥shīh*, *Kr̥shel*

Према Шицу (1994: 44) „стење, шљунак“ од стерп. *kr̥šb* „*saxum*“, данас у крашким областима синонимно са *крас*. Пижурица (1980: 267) код Ровинског налази да је крш „општи назив за издвојену стену (синоним је *чукар*, а може да значи исто што и *обруч*)“ и упућује на испоређенице *кам*, *камен*. Нашим примјерима одговара дефиниција коју даје Шћепановић (2007: 132) „каменита површ, стјењак“. Суфикс *-ић* у имену *Kr̥shīh* упућује на деминутивност облика, док форма *Kr̥shel*, која као изведеница није потврђена у радовима који се баве географском терминологијом, упућује на збирно значење (Бабић 1986).

---

⁷⁰ Као топоним нејасног постања и мотивисаности Шимуновић (1972: 238) на Брачу биљежи облик *Kis* у значењу „дио насеља“, а према легенди то је мјесто на коме је био самостан. Занимљив је у том случају рад *Топоним Крива у нашим областима* Радослава Грујића (1935: 227) у коме се наводи „да се под именом *крива* [...] разумевала свака *црквица* или *црквине* старе напуштене, разорене или до темеља оборене цркве“ и упућује на грчко поријекло ове ријечи.

лаз *Лазина*

Значење „просек, крчевина, искрчено место; њива у шуми“ или „мала њива у каменитом пределу“, од стерп. *lazь* „ager novalis“ проналазимо код Шица (1994: 73). Као синониме, лаз и лазина доноси их Ровински у значењу „место где је просечена шума „ако је посечени део шуме у виду просека, траке“, при чему цитира Даничићев превод *ager novalis* и износи неколико топонимијских паралела (Пижурица 1980: 267).

ластва *Ластва, атрибут + ластва*

Термин је заступљен код Шица (1994: 66) у значењу „планински пашњак, рудина“, с напоменом преузетом од Вука да се тако „зову многа мјеста у Црној Гори“. Велимир Михајловић (1970: 163) доноси наведени термин и нуди етимолошко рјешење упућујући на руски апелатив *ласта* „у значењу плоскост, низменност, равнина“, те износи хипотезу о влашком поријеклу овог географског термина. Овај назив помиње и Пижурица (1980: 268) према Ровинском са општим значењем „равнина или тераса на избочини планине (брда) под којом се пружа падина, ако не стеновита, оно врло окомита“. Најисцрпнији преглед досадашњих радова који се баве етимологијом овог термина у могућој „динарској“ локализацији даје Јасна Хаџимејлић (1987: 143–148), закључујући да је „ријеч *ластва* још увијек етимолошки спорна“ или „тамног постања“, како је записао још и Ђура Даничић (РЈАЗУ).

Уз семантички опис „скача, заскок, мјесто међу ратовима (ртима, пунтама), гдје што расте“, етимолошко исходиште овог апелатива које даје Скок (II: 274) према коријену словенског глагола *лаз-ити*, са суфиксом *-тва* као *љестве*, чини се као најприхватљивије. „Ако је глагол лазити са значењем 'свеслав. и праслав. 1. krieche 2. gehen' у основи ове ријечи, а суфикс *-тва* образује именице у којима се задржала садржина глаголске радње, *ластва* би према томе могла бити оно што се савладава пузањем, односно примјереније речено, падина 'која је врло стрма када се иде уз њу', или пак мјесто на које се дође након стрме стране, тј. зараван“ (Хаџимејлић 1987: 146–147).

Наведене диференцијације значења Хаџимејлићеве и Скокове Шћепановић (2007: 133) сматра преоштрим, јер оне само заједно дају семантички

прецизан и творбено јасан слијед. Аутор даље наводи да: „У топономизацији апелатива преко посесивне форме антропонима (*Марина ластва* и сл.), посредно сазнајемо да је то топоним који припада групи коју чине називи за тзв. врлетна, опасна мјеста. [...] Да се значење могло пренијети и на цијелу падину или ближе окружење, *ластве* – у топонимији није риједак случај. [...] Што се тиче слиједа топономизације, претпостављамо да је *ластва* < *лазити*, првобитно назив за тешко приступачну, травом обраслу површ, и то *површ обраслу бујном и густом травом* што је и био повод да се прилази *пузећи=лазећи* таквом мјесту, а даље, и друга мјеста бујне вегетације су на тај начин (преносом значења) могла бити именована (исп. *бара* „ливада која добро рађа као да је подбарљива“ и сл. примјери) – што је све укупно разлог више да микротопониму *ластва* не одричемо, олако, словенско поријекло“.

ледина *Лѣдина, атрибут + Лѣдина, Лѣда*

Шиц (1994: 64) поред *ледина* „необрађена земља, угар, утрина“ од стрсрп. *ledina*, доноси и буг. *léda, lédina* „лука, планинска ливада“, слвнч. *ledina* „нова ораница“, рус. *l'adina, l'adá* „нова ораница, крчевина“. Пижурица (1980: 268) проналази овај термин код Ровинског у значењу „место чисто од камена и сасвим покривено травом“, што одговара опису наших примјера. Облик *Лѣда* упућује на деминутивно или хипокористично значење.

ливада *Лѣваде, атрибут + лѣвада, Лѣвадица*

Термин доноси Шиц (1994: 66) у значењу „пашњак, лука“. У нашим примјерима овај апелатив јавља се у облику плурала и са суфиксом *-ица* који му даје деминутивно значење.

лисник *Лѣснѣк*

Као доста чест топономастички апелатив, Михајловић биљежи овај термин према Пижуричином примјеру из Роваца „парцела под шумом у личном власништву“ и нуди етимологију – *listъnikъ*. Наш примјер потврђује овакав став.

литица *Лѣтица*

Уз опис „стеновита падина, врлет, крш, стеновита брдско платно“ термин

проналазимо код Шица (1994: 44). Према Ровинском Пижурица (1980: 269) *лителицу* описује као камену плочу из једног комада, глатку камену површину, упућујући на синониме: *плоча*, *лелија*, *литна плоча*. Према нашем топонимијском материјалу и забиљешкама са терена, лителица је „висока стрма стијена“ како је описује РСАНУ.

лоза *Лозник*

Према В. Михајловићу (1970: 163) који нуди опис „шума“ према Брабеговим и Скоковим примјерима, апелатив *лоза* у примјерима из српског ономастичког система не долази самостално, за шта потврде налази у именима „Лозни до и Лозници у Херцеговини, Лозовик – топоним и микротопоним у Србији, Лозовита коса, такође у Србији, итд.“

луг *Љугови*

Термин биљежи Шиц (1994: 72) у значењу „гај“ од стсл. *logъ*, те наводи да је у српскохрватском ријеч потврђена од 14. вијека. Наши примјери нуде само један лик овог термина и то у форми плурала.

лука *Лука, атрибут + лука, Лучица, атрибут + Лучица*

Заравњено земљиште поред воде које обично даје добар род, или назив за њиву и ливаду уопште. У истом значењу овај термин биљежи и Шиц (1994: 66). Суфикс *-ица* у нашим примјерима носи деминутивно или хипокористично значење.

мера *Мера, атрибут + мера*

Шиц (1994: 68) доноси значење „заједничка земља, поље“. Термин је вјероватно настао од турског *mera* < ар. *māra* – „мјесто гдје се пасе стока“ (Шкаљић 1966: 458).

муша *Муша*

Према Шицу (1994: 67) „земља за пашу, пашњак; међа између два села или двије општине“. Од тур. *mışa* < арап. *miša* „утрина, пашњак; земља пуста, необрађена“ (Шкаљић 1966: 478), у ком значењу га проналазимо у нашем примјеру и испитиваном ареалу. Пижурица (1980: 271) дати термин проналази

код Ровинског у значењу „заједничка испаша“, напомињући да се „чини турско“.

пећина *атрибут + пeћ^ина, Пeћ^ине*

Према Скоку (II: 628–629) „Суфиксом *-ина* уклоњена је хомонимија“ између термина за покућство и географског лика *пећ*.

палучак *Пaлучак/Пaлочак, Пaлучци, Пaлочке*

Термин не биљеже Шиц и Ровински, док га В. Михајловић (1970: 168) наводи као чест микротопоним у српском ономастичком систему уз опис „мала неправилна ливада, а може значити и сваку ливаду близу какве воде“, и упућује на могућу етимологију од **palqськъ*. О на мјесто у у нашим примјерима можемо тумачити отвореношћу вокала у, која је довела до потпуне супституције ових вокала, док у називу *Пaлочке* уочавамо трагове двојине (в. Прилог 1).

плоча *Плoча*

Овај термин не биљежи Шиц (1994), а Цвијић (1923: 70) га наводи као синоним за *плећ* па га уз упућивање на термин литица, оставља без објашњења и узгредно га помиње описујући географски термин *кик*: „ако на брду има пољаница или заравањак, и ако су му падине благе и положите зову га плећ или плоча“. Иако Пижурица према Ровинском апелатив *плоча* види као синониман за *литуцу*, како смо већ раније навели, према нашем материјалу и забиљешкама са терена ријеч је о два термина са јасно издиференцираном семантиком. Скок (II: 687) наводи да је *плоча* < *плока* (првобитни облик *плака*), те да је сугласник *ч* умјесто *к* дошао аналогijом од изведеница са суфиксима на *i* или *ь*: *ьп* > *-ап*, *-iti*, *-ька*, као и да „стцслав. *плока* упућује на грчко подријетло, на ак. синг“.

под *Пoд*

Овај термин не проналазимо код Шица (1994). Биљежи га В. Михајловић (1970: 169) с напоменом да му је основно значење „заравњено тло“. Према наводима Ровинског Пижурица (1970: 276) додаје да је под „место у подножју брда одакле се пружају веће или мање равне површине“. Посматрајући апелатив *под* у значењу *патос* са синонимом *таван* који се

такође јавља као географски термин, Шћепановић (2007: 136) примјећује „да су и овдје занимљиви односи апелатива према ониму и евентуалној топономастичкој метафори (под/таван)“.

поље *Поље, атрибут + поље, Пољија, Пољице*

Шиц (1994: 69) да је *поље* „отворен предео, равница, степа; ораница“, са низом изведеница – *пољана, пољчина, пољице, пољина*, те да је као топоним овај термин потврђен почетком 14. вијека. Фонетски занимљив облик *поле* проналази Пижурица (1980: 276) код Ровинског, дајући потпуније објашњење: „*поле* је много већа, са свих страна затворена равница, са прекинутим речним коритом, у којој се у кишно време сабира вода која се слива с брда и у виду потока устремљује се у нижи део где ишчезава у понорима“. Даље аутор додаје да појављивање *л* умјесто *љ* није грешка нити штампарска омашка, што према Шћепановићу (2007: 137) може користити у сагледавању међујезичких контаката на топонимијском плану. Као издвојен, Пижурица (1980: 277) код Ровинског проналази и термин *пољица* са описом „прилично широка и ниска равница посред које се налазе њиве и ливаде“. У имену *Пољија* суфикс *-ија* упућује на значење „мјеста на коме се ради“ (Бабић 1986: 183).

рупа *Рупе*

Значење „рупа у земљи, чатрња“ доноси Шиц (1994: 58), док га Ровински даје као синоним за вала „удубљење, мала удољица или цела нижа област међу планинским хрбатима“ уз напомену да се вала често разбија на мноштво удубљења, рупа (Пижурица 1980: 254). Шћепановић (2007: 139) примјећује да се аугментативни облик овог термина јавља чешће него основни апелатив, што не проналазимо у нашој прикупљеној грађи. Скок (173) наводи: „*рупа* би била поствербал од глагола који се у славинама очувао само у пољском *rupić, rupać* 'scindere, friare' (према Rozwadowskomu), чеш. *rýpati* 'fouiller, enfoncer', од ие. базе **ereu-*: пријевој перфектума **erou-* раширене формантом *n*. Међутим варијанте *rapa, рона, грона, група* кажу да су се с балтослав. ријечи унакрстиле на Балкану још и илиротрачки облици, којима можда (преко Месapiјаца) припадају и јужноиталијански“.

стијена *Ст^ијена, атрибут + ст^ијена, Стјенчица*

Стерп. *stěna* – „литоца, стена“ проналазимо код Шица (1994: 45) који још наводи да је деминутив овог апелатива потврђен од 1000. године.

страна *Стра́на, атрибут + стра́на*

Према Цвијићу (1923: 69) *страна* је „део врха или грбина па до падине, ако је положитији, зове се страна или падина, а ако је врлетан и стрменит или ако се окомито спушта: врла страна, литица“. У значењу „бок планине, падина брда“, термин биљеже Шиц (1994: 32) и Пижурица (1980: 281). Према Скоку (III: 341) слог *стра-* добијен је према законима ликвидне метатезе од основе *стор-* која је превој од коријена **ster-* „ширити“.

таван *Тавáнак*

Михајловић (1970: 175) доноси овај термин описујућу га као „зараван на низбрдици“ према Станићевом опису из Ускока. Исти аутор као етимологију наводи турцизам *таван* у значењу „поткровље, плафон“. Шкаљић (1996: 603) за дату одредницу доноси и значење „под, даске на поду“, упућујући на изведеницу *таванити* – „подити, постављати под“, у ком значењу га биљежи Шћепановић (2007: 143) у Дробњаку, наводећи да се осим *под/таван* јављају и ликови *подница/таваница, поподити/потаванити* и закључује да се то значење „метафорички везало и за заравњено земљиште“.

тепа *Тèпица*

Забилежено код Шица (1994: 34) као „брег, брдо“. Ријеч је турског поријекла која према Шкаљићу (1966: 610) означава „брежуљак, брдашце, узвисину“ (< *тере, дере* – „брежуљак; врх; тјеме“), што одговара нашем примјеру.

точило *Тòч^ила*

Иако га је забиљежио Цвијић (1923) термин је изостао код Шица (1994). Опис „стрмина низ коју се одроњава камење, у Ровцима“ проналазимо код Михајловића (1970:175) који примјећује да је основа овог термина веома фреквентна. Наведени опис углавном се поклапа са нашим ономастичким материјалом (в. Прилог 1).

чајир *Čaj̃r, атрибут + čaj̃r, Čaj̃rak*

Термин је турског поријекла и значи „ливада, сјенокос, пашњак“ (Шкаљић 1966:159), а према Шицу (1994: 66) налазимо га још у бугарском, румунском и грчком језику.

чечар *Čečari*

Према описима примјера из Никшићког поља и Роваца, према Д. Петровићу и М. Пижурици, Михајловић (1970: 177) даје опис „каменито земљиште обрасло ситним жбуњем“ или само „жбун“, напомињући да основа *чеч-* није непозната нашем ономастичком систему.

чука *Čuکاریца*

Шиц (1994: 32) наводи значење „брег; врх брда“ при чему примјећује да су бројне потврде овог термина као оронима. Слично одређење проналазимо и код Скока (I: 340) који сматра да је ријеч о балканском термину „можда медитеранског подријетла“. Суфикс *-урица* (Бабић 1986: 192) у нашем примјеру указује на деминутивност, што се поклапа са описом забиљеженим на терену.

шума *атрибут + шџма, Шџмица*

Према Шицу (1994: 71) старословенско и старосрпско *шума* „силва“, при чему се наводи да се данашња обична ријеч за шуму у српскохрватском језику односила првобитно на лиснату шуму, а у *Гласнику друштва српске словесности* аутор примјећује да је шума „оно што шуми“, уочавајући да опаске о географској распрострањености ријечи тамо не стоје.

У односу на укупност микротопонимије Романије, структура назива из дате скупине једноставна је, те као модел лако препознатљива. Ријеч је о географским апелативима који су топонимизирани или директно (нпр. *литица* > *Лџица*, или преко граматичких наставака (*ливада* > *Лџаде*, *пећина* > *Пџне*), или преко афикса (*стијена* > *Стјенџица*). Одрђени број географских термина препознатих у микротопонимима Романије и данас се јављају као апелативи у живом говору, док се, с друге стране, неки од њих могу сматрати као дио потиснутог лексичког фонда, очуваног само у вези са топонимом у свом

примарном значењу, нпр. *Вѣла, Грѣт, Зѣс'ека, Мѣра, Мѣша, Пѣлучак* и сл.

А.2. Називи условљени размјештајем, обликом и изгледом тла

Називи ове групе углавном су топономастичке метафоре, чији је настанак случајан, услед чега је мотив њиховог именовања, као и семантичко рјешење, веома често тешко или немогуће одгонетнути (Шимуновић 1972: 197). Називе ове групе разврставамо на следеће подгрупе:

А.2.1. Називи настали с обзиром на облик тла у односу на објекте из говорног окружења:

Бѣсаге, Близѣнац, Бѣгаз, Бѣрова глава, Брѣк, Вѣгани, Вѣјѣнац, Врѣњѣ глава, Глѣвѣца, Глѣвѣчице, Дужѣце (< *дѣга* – „једна од најкривљенијех дашчица од којијех се бачве граде, тал. *doga*“ (РЈАЗУ II: 861). В. Михајловић (1970: 159) сматра да етимологија овог термина, који је вјероватна метафора, не одговара ареалу његове топонимијске основе, напомињући да се она јавља и на територијама на којима не можемо очекивати италијански утицај.)⁷¹, *Зѣб, Јѣсле, Јѣзеро, Кѣзани, Кѣк* (Према РЈАЗУ IV: 949 „име мјестима, најчешће брдима“ при чему се упућује на испоређеницу кук. Термин доноси Цвијић (1923: 70) уз опис – „кик је испупчење на брду [...] али је јаче извучен, изнесен изван остале масе и оштрљастији од чота и главице“. С друге стране, Шиц (1994: 17) овај термин сврстава „у значењско поље које алудира на телесне деформације“, те полазећи од прасродног лет. *kùkumus* – „гука, грба“, долази до стпољ. *kika* – „богаљ“, и укр. *kýkit* – „закржљали прст, патрљак“ закључује да „метафора лежи у основи значења *испупчен*“), *Кѣкаве, Кѣѣљѣ глава, Кѣтлѣћ, Кѣтлѣишта, Крѣст, Кѣкор* (< *кѣк*, којег Шиц (1994: 44) дефинише као „стена“, што се и поклапа са нашим ономастичким материјалом⁷², прије него *Кѣкор* – „мушко име“ према РЈАЗУ (V: 761)), *Кѣтлача, Лѣквице, Лѣца, Мѣтка, Ђрепак, Ђштрѣ глава, Рѣкове нѣге* (Овај термин из анатомске лексике проналазимо код Михајловића (1970: 39) који на плану географске терминологије прије свега

⁷¹ За етимологију видјети *дѣга*², Скок I: 454.

⁷² С. Бабић (1986: 272) суфикс *-ор* дефинише као неплодан и примјећује да долази уз основе страног поријекла, а уз домаће само изнимно.

издваја географски лик подножје уз опис да нам поријекло овог термина постаје јасно тек онда када га упоредимо са терминима глава, „врх брда“. Аутор даље наводи да је апелатив *нога* могао послужити и као хидронимијска, а не само оронимијска основа, о чему нам свједочи и наш истоимени назив за поток.), *Растова глáv"ца*, *Сǎбља*, *Сǎвина стòл"ца*, *Сǎмǎр*, *Сǎч*, *Сǎдло*, *Сǎљева глǎва*, *Стǔбл"ћ*, *Стǔп*, *Стǔпал"це*, *Стǔпине*, *Трч"нога*, *Чǎрдак*, *Чолòпек*, *Шǎрчева ћǔприја*, *Шкǎпови*, *Штǎке*.

Овако издвојени у подгрупу наведеног поднаслова, ови називи како је већ наведено, представљају топономастичке метафоре, код којих је мотивација тренутна и случајна, брже губи значење и у том смислу је лексичкосемантички мање обавјештајна, али је, како примјећује Шимуновић (1972: 242), ономастички сврсисходнија. За разлику од географских термина код којих имамо готово неутралан процес номинације, гдје се називи везују упућивањем на именовани објекат па им је семантика различита иако су са апелативом хомонимни бар у почетном стадијуму именовања – *њива* = *Њива*, док касније долази до значењске диференцијације топонима па *Њива* постаје ливада, пашњак, зараван и сл., док је *врело* > *Врело* (Шћепановић 2007: 237), за настанак и опстанак метафорично образованих топонима, код којих директног прелаза типа *врело* > *Врело* нема, већ се метафорском номинацијом од мноштва обиљежја географског објекта у имену издвајају само она најбитнија⁷³, потребна су два услова: први је довољно јака и јасна мотивација и асоцијацијска увјереност именоватеља да настане прелаз из апелатива у топоним према сличности, изгледу или својству, и други – воља околине да такво име прихвати и употребљава.

Неметафоричку лексему преузимајући њено значење мијења метафоричка лексема, а разлика између њих је првенствено у томе што се структура метафоричне ријечи усложњава конотативним, док структуру неметафоричне ријечи чине само денотативне семантичке компоненте. М. Ковачевић (2000: 30) наводи да у тренутку „када конотативна семантичка компонента уђе у денотативни садржај лексеме – метафора губи статус поетске метафоре и

⁷³ О томе на основу којих се препознатљивих и реконструисаних сема апелативно значење преноси на номинацију неког објекта више видјети у *Nomina metaphorika* и *ексметафора у микротопонимији* (Кнежевић 2011: 301–310).

постаје ексметафора, односно језичка метафора“ и закључује да је језичка метафора „лексикализована метафора, то је лексема која је некад била метафора, али је током историјског развоја изгубила своју сингуларност. При лексикализацији метафора губи своју метафоричност и прелази у полисемију“.

У српској лексиколошкој терминологији, као што је познато, термин полисемија подразумева вишезначност, односно способност лексеме да има више значења, али и означава механизме којима се та вишезначност остварује (Драгићевић 2007: 130)⁷⁴. Тако је метафора један од лексичких механизма којима се полисемија остварује, односно језички механизам који настаје из потребе за номинацијом, а активира се сваки пут када не знамо име неког предмета. Таква метафора је лексичка метафора под којом се подразумева преношење номинације с једног појма на други на основу сличности, при чему сличност између изворног и циљног појма никада није потпуна, него је заснована на неком од сегмената који посједују обје појаве, као што су нпр. Функција, облик, боја, поријекло, положај и слично (Драгићевић 2007: 148). Дакле, оно што на плану реалности перцепирамо као сличност, на плану значења манифестује се као повезивањем истих семантичких компонената – сема, према којима се издвајају различити типови лексичких метафора.

Компоненцијалном анализом, као погодном за истраживање конкретне лексике, на микротопониму *Глава* описаћемо дјеловање лексичке метафоре, јер поступак у анализи чак само једног примјера показује да се разлагањем на мање значењске компоненте и подударност макар у једној од њих с предметом поређења, може се примијенити и на све наведене примјере.

Микротопоним *Глава* (*Вр̃а̃ња̃ гла́ва* *Кобѝља̃ гла́ва*, *Ќитр̃а̃ гла́ва*, *Сѝљева гла́ва*) којим се означава врх брда, веома је фреквентан у скоро свим ономастиконима, у двочланим називима биљежимо и на нашем ареалу. У рјечнику САНУ (III: 272), који доноси чак деветнаест дефиниција ове лексеме, као примарно значење проналазимо следећи опис – 1. а. *горњи део човечијег*,

---

⁷⁴ Узроци полисемије могу се сагледати и у чињеници да је око нас знатно више предмета и појава него што има лексема за њих, при чему се недостатак лексике може тумачити когнитивним способностима корисника језика. Тако се у лексикологији о метафори говори као о једном од механизма којима се полисемија остварује.

односно предњи део животињског тела у коме се налази мозак и главна чула; под 7. врх, вршак на горњем делу нечега. Разлагањем на компоненте:

– полазног значења: глава (човјека) = дио људског тијела + округао + горњи + у којем се налазе мозак и главна чула и

– циљног значења: Глава (брда) = дио рељефа + заобљен + горњи, уочавамо да су архисеме главе човјека и врха брда различите (дио људског тијела : дио рељефа). Сема нижег ранга такође им је различита. Међутим, ова два семантичка садржаја повезује иста сема – сема положаја (горњи). Глава као дио човјековог тијела и врх брда слични су само по положају и ни по чему другом, што је, међутим, била довољна сличност да се врх назове главом.

Микротопоним *Главица* (Глѡвѡца, Глѡвучице, Рѡстова глѡвѡца) у рјечнику САНУ (III: 290) има седам значења, а примарно је 1. дем. од глава (понекад са избледелим или изгубљеним деминутивним значењем), и 2. а. издвојено и заобљено брдо, брег у каквој равници; врх брда, брега планине.

Како из наведених примјера можемо примијетити, дијелови човјечијег тијела, глава и главица постали су топономастичке метафоре. В. Михајловић (1970: 16) уочава да асоцијација на поједине дијелове човјечијег тијела није пресудно утицала на свеукупни број географских термина, него само на један али значајан дио. Аутор сматра да се географски појмови из ове тематске категорије могу третирати као производ полисемије ријечи појединих дијелова људског тијела, тј. да је човјек прво морао бити свјестан сопствене или сусједове главе, па тек касније исту ријеч асоцијативно везао за географски термин глава, главица у значењу рељефа или неког истакнутог објекта. Стога је процес терминологизације изведен хронолошки касније, узором на најстарији лексички слој, односно ријечи везана за анатомску лексику. Наши примјери иду у прилог мишљењу да већина ових географских термина не стоји самостално, већ да су то углавном синтагме. Паралелно постојање термина *глава* и *главица*, са знатно широм употребом другог термина, како је то случај у сусједним ономастиконима, не проналазимо у нашим примјерима, што је супротно ставу да је у једном моменту термин *главица* превагнуо над првобитним термином

глава.⁷⁵ Дијелови човјечијег тијела који постају дијелом топономастичке метафоре у овој групи су још и *Кѹк*, *Лица*, и *нога* у имену *Рѹкове нѹге* и *Трч^ннога*.

Велимир Михајловић (1970: 20), проналазећи знатан број топонимијских паралела, даје опис географског термина *лице* у микротопонимији, сврставајући га уз географски термин *человек* „с том разликом што је код апелатива лице немогуће одредити ситуације које су утицале да једно брдо или планина буде лице, а друго наличје“. Аутор даље наводи да су овакви називи у директној вези са положајем географског облика, односно да се дио неког бријега могао назвати лице једино у односу на одређене објекте поред њега и закључује да је ипак јасно – „лице је због тога што гледа лицем (челом) на неки објекат“. Наш опис са терена дат уз овај географски лик поклапа се са значењем истог назива који биљежи Станић (1969: 57) у ускочкој топономастици – „нагнуто земљиште, обично травно, под ливадам без камена“, што потврђује став „да се апелатив лице доста често среће и као микротопоним и на терену где је његова апелативна функција давно изгубљена“ (Михајловић 1970: 20).

Апелатив *нога* Михајловић (1970: 39) објашњава преко географског термина *подножје* наводећи да његово поријекло постаје јасно само онда када га упоредимо са терминима *глава* и *главица* у значењу „врх брда или планине“, услед чега се чини логично да се тачка неког рељефа назове у складу са односима глава – ноге.

Поступак преношења номинације референта с неког негеографског појма чест је у топономастици, што потврђују и топономастичке метафоре⁷⁶ нашег ареала. Пошто су микротопоними властита имена, они су првенствено лексичка а мање граматичка категорија, а с обзиром на друкчије, тј. ономастичко а не лексичко значење, имају специфичну функцију. Као примарну препознајемо номинацијску функцију, односно чин именовања. Када се у комуникативном

---

⁷⁵ Доказ да тај процес још увијек траје и да се не ради о деминутиву именица женског на *-ица*, представљају примјери из Црне Горе и Херцеговине које проналази В. Михајловић (1970: 19) и биљежи да се у микротопонимији Бјелопавлића термин *главица* појављује 21 пут, а географски термин глава само три пута. Сличну ситуацију аутор биљежи и у околини Билеће.

⁷⁶ То су заправо лексикализоване метафоре: „Те лексикализоване (мртве) метафоре заправо су катахресе, тј. изрази из нужде због недостатка језичког термина којим би се дате појаве именовале“ (Ковачевић 2000: 35).

акту јави потреба за номинацијом неког објекта, а особа која шаље поруку не зна лексему која би имала ту вриједност, или не може да је се сјети, у језичкој свијести адресанта, како проналазимо код Гортан-Премк (2004: 86), почињу се сукцесивно одвијати сљедећи процеси: 1. значењска декомпозиција садржаја који треба именовати (нпр. уздужан + служи за пролаз итд.); 2. претрага лексичког фонда у меморији са сличним компонентама (тако се долази до лексеме *ждријело*); 3. повезивање сема *пролаза кроз стјеновити предео* и сема *ждријела*; 4. синтеза елемената циљног садржаја око елемената који их повезује (тј. око семе положаја – *уздужан* и семе функције – *служи за пролаз*). Чин именовања у себи садржи елементе именотворности, односно структуру имена и ономастички садржај, тј. придруженост створеног имена објекту које тај назив именује. Даље се чин именовања остварује чином саопштавања које се увијек исказује денотативом, који у процесу именовања мора бити јасан, јер су различита обиљежја денотата потакла именоватеља да изврши избор њему најкарактеристичнијег обиљежја и да га уобличи у име (Шимуновић 2009: 30).

Ову скупину, како смо и видјели, чине лексичке, тј. језичке метафоре, односно лексеме које су некада биле метафоре, али су при лексикализацији изгубиле своју сингуларност и прешле у полисемијући, постајући на тај начин ексметафоре. Настале су из потребе за номинацијом и диференцирањем објекта од мноштва других, тако што су се од различитих обиљежја географског објекта у имену издвојила само она најбитнија, па су као такве објективне и системског карактера (Кнежевић 2011: 308). Предмети са којих је име прешло на одређени географски објекат су дијелови људског тијела, артефакти из свакодневног живота и др., при чему сличност између изворног и циљног појма није потпуна, већ је заснована на неком од сегмената који посједују обје појаве, а то су семе изгледа, облика, положаја, боје или неког другог својства. Пошто су постали властита имена, метафорично образовани микротопоними, неутрализовали су основно лексичко значење и упућивањем на објекат истакли његов топономастички садржај.

А.2.2. Називи који означавају изглед терена:

Билег, Височник, Двостручарица, Крџан брдо, Криваче, Криводоли,

*Овла̀гија, О̀крѹг̀ла́ о̀рн"ца, О̀крѹг̀ла́ча, Кра̀чипо̀ље, Кра̀чице, Кра̀чуле, Крѐсѣ́нѡ
бр̀до, Кр̀нијѣ́вац, Ла̀живѡ бр̀до, По̀лѣ́жац, По̀ложѣ́ца, О̀па̀љенѡ бр̀до, О̀стје́нак,
Прифа́так, Ц"јѣ́нац;*

A.2.3. Називи настали према положају и изложености терена:

*Вија́рац, Ви́ор, Вра̀жја́ ко̀са, Дрѹ́га на̀љ"чица, Ле́денѡ пе́ћина, Леде́њача,
Ме́ђубр̀да, Ме́ђутесте, Мр̀гѣ́њ, О̀грија́ње, О̀соје, О̀со́јце, О̀стружнице, О̀репак,
Па̀кленѣ́к, Пла̀нчица, Прѣ́а ђгра́да, Прѣ́а на̀љ"чица, Пу́овац/Пѡ́овац, При́плећ,
При́соје, Ра̀вна ла̀ства, Скрѣ́јнѣ́к, Скрѣ́венѡ вр̀тача, Срѣ́днѣ́ Пе́дише, Срѣ́днѣ́
бр"јѣ́г, Срѣ́днѣ́ пу́т, Тре́ћа на̀љ"чица, Чолѡ́нек.*

A.3. Називи који означавају површинска својства тла

Ову групу назива чине изведена и сложена имена. Када су у питању површинска својства тла углавном преовлађују двочлани називи од придјева и именице, при чему се именицом дају укупна својства објекта, док придјев истиче његове површинске одлике: *го, дивљи, дуг, каловит, оштар, питом, раван, рупни, слијеп, широк, шупаљ*:

*А́луга, Го́лѣ ко̀се, Го́лѣ га́ј, Го́лѡ бр̀до, Гр̀дивра́т, Ди́вља́ ба̀шча, Ди́љка, Ду́га
њѣ́ва, Ду́гѣ вр̀таче, Ду́жѣ́це, Ї́бишово⁷⁷ жѡр"јѣ́ло, Ї́звале, Ја́ловѡ њѣ́ва, Ка́ловита́
бр̀да, Ки́лавице, Љу́та́ стра́на, Ме́кота/ Ме́коте, Мра̀ви́љци, Мр̀вићи, Мр̀гѣ́њ,
О̀штра́ гла́ва, Пи́томѡ вр̀тача, Пи́томѡ њѣ́ва, Пли́јѣш, Пу́стопо̀ље/Пу́стопо̀ље,
Ра̀вна њѣ́ва, Ра̀вна Рома́нија, Ра̀вна сти́јена, Ра̀вна њѣ́ва/Ра̀внѣ њѣ́ве, Ра̀вне,
Ра̀внѣ́ пу́т, Ра̀вине, Ра̀внѣ́не, Ра̀солина, Ру́па̀вци, Ру́пнѣ́ до́, Сл"јѣ́по тр̑́ње, Су́шике,
Тра̀вѣ́њак, Ра́збо́јнѣ́ до́, Тр̀новача, Тр̀ња́ци, Тр̑́ње, Ћ́рвине, Ши́рока́ лу́ка, Шу́пља́
бу́ква, Шу́пља́ ст"јѣ́на.*

Ови називи настали су према просторном односу који заузимају у односу на окружење, па тако имена која у себи садрже нпр. придјев *широк* или *дуг* нису опозити називима са придјевом *узак* или *кратак*, као што *Срѣ́днѣ́ пу́т* не стоји између *Горњег и *Доњег пута, већ у *среди́ни* стране брда. У овој семантичкој

⁷⁷ Вјероватно према *иблис/иблиз* < тур. *iblis* < ар. *iblis*, „ђаво“ (Шкаљић 1966: 38).

категорији назива, именица и придјев описују географски објекат на који се односе и нису у опозитном односу према називима из окружења.

A.4. Називи који означавају састав и особине тла

Барѝт, Б"јѣла, Б"јѣла̄ вода, Б"јѣла̄ пѣћ"на, Б"јѣла ст"јѣна, Бијѣлӣ бѡр, Бјѣлӣ пѡток, Бјелѹтак, Вранѡзуб, Врѡњѡ гла̀ва, Врѡњѡк, Гладнице, Гнӣлѣ бѡре, Гӯљеѡ"не, Де̄бе"ла̄ мѣћ, Де̄бе"ло бр̄до, Де̄бељ, Жутѡице, Зелѣна вода, Зелѣнӣ дѡ, Зелѣнӣ пѡток, Зелѣнѡ бр̄до, Зелѣника, Йловаче, Ка̄мѣнице, Камѣњѡр, Камѣњача/Камѣњаче, Ка̄мѣње, Кр̄жѹљ, Ку"сѡбор, Љѹта̄ стра̀на, Љѹтѡк, Мо̄дрѡ ка̄мѣн, Посра̀нац, Се̄дра, Сӣровѡ жѡдр"јѣло, Сӣтница, Сла̀на̄ бѡра, Та̀нка̄ кѡса, Тӣњци, Бе̄гина крѣ̀ша, Цр̄венѡ зѣмља, Цр̄венѡ лу̀ка, Цр̄вена стѡйѣна, Цр̄на̄ ст"јѣна, Цр̄нӣ вр̄х, Цр̄ниѡци, Цр̄нѡ бр̄до.

Мотивисаност ове скупине назива везана је за боју тла или камена (бијел, вран, жут, зелен, црвен, црн), састав земље и камена (гњѡио, сиров, слан, седра), или неко друго својство (дебео, кус, љут, посран, танак), а с обзиром на структуру, микротопоними дате подгрупе су изведени и сложени називи. У хидрониму *Б"јѣла* запажамо тип крње синтагме, или топономастичке елипсе у којој је апелатив нестао „јер је временом постао сувишан с обзиром на топономастичку функцију“ (Шимуновић 1972: 201).⁷⁸

A.5. Фитоними

За именовање географских објеката биљке често служе као мотив именовања. На овом мјесту ћемо указати на важност и удио који ботанички термини и сам фитоним⁷⁹ могу имати као дио посебних језичких знакова – микротопонима. У ову групу сврстали смо све називе биља, изузев оних који су постали од културних биљака, које смо према усвојеној класификацији сврстали у другу групу, а све у циљу упознавања некадашње структуре биљног покривача који је током вијекова могао промијенити своја вегетацијска обиљежја. Односно, у микротопонимима фитонимијског постања забиљежених на испитиваном ареалу, можемо пронаћи потврде о постојању различитих

⁷⁸ О називу хидронима и ојконима *Бијела* шире у: Шћебановић 2003: 557–565.

⁷⁹ *sensu lato* и *sensu stricto*, према Вајс (1980: 47).

биљних врста и њихове распрострањености, па ће нам топонимија, управо због тога што микротопоними снажније од саме реалије, у овом случају биљке, боље одолијевају зубу времена. „Фитотопоним настаје када фитоним уз *н* необавезних допуна (префикси, суфикси и остали творбени елементи) преузме функцију топонима, односно кад се од фитонима, који је апелатив и има значење, преузме само израз, те знак губи старо значење али добија нову функцију, тј. идентификацију насеља у простору, а допуне изразу врше диференцијацију између топонима с истом основом“ (Вајс 1980: 48).

У микротопонимији Романије биљежимо слједећа имена за која потврде проналазимо у *Ботаничком речнику* (Симоновић 1959):

Батурице (< батурица – *Týpha*)

Бор, *Бѣјѣли бор*, *Борјанце*, *Борје*, *Борова глава*, *Боровац*, *Борови*, *Борово врело* (< бор – *Pinus silvestris*);

Боровињак (< боровница – *Juniperus komunis*);

Бреза, *Брезѣк*, *Брезје*, *Брезјак*, *Брезњива*, *Брѣзова њива*, *Брѣзовачка коса*, *Брѣзовина*, *Брѣзовице*, *Брѣјѣжжа* (< бреза – *Betula*);

Буђ (< буђ – *Mucor*);

Бујеч (< бујач – *Juniperus oxycedrus*);

Букве, *Букѣѣ шѣма*, *Бѣковац*, *Бѣковѣк*, *Бѣковина* (< буква – *Fagus silvatica*);

Бун (< бун – *Atropa belladonna*);

Бучје (< буча – *lagenaria vulgaris*);

Велеш (< велештика – *Levisticum officinale*);

Вѣтанѣ (< витина – *Clematis*);

Вѣшњица (< вишњица – *Phaseolus coccineus*);

Граб, *Грабѣѣк* (< граб – *Carpinus*);

Грѣжје (< грѣжје медвјеђе – *Artctostaphylos uva ursi*);

Дѣвље (< дивљак – *Pirus piraster*);

Дѣрева рѣван (< дура – *Sorghum cernuum*);

Пѣд зукѣѣм (< зуква – *Heleocharis*);

Иѣва, *Иѣве*, *Иѣовац* (< иѣа – *Ajuga skamaeripitus*);

Јѣбѣѣка, *Јѣбучѣѣца*, *Мѣлѣ јѣбѣѣка* (< јѣбука – *Malus pumila*);

Јагодњѐ бр̑до (< јагода – *Fragaria*);
Јасѐн, Под јасѐном, Јасѐње (< јасен – *Fraxinus ornus*);
Јасѝк, Јасике (< јасика – *Populus tremula*);
Јѐла, Јелáва, Јѐлāх, Јѐле, Јѐлови, Јѐлѓвци (< јела – *Abies alba*);
Јѐлѝк Јѐл^ике, Сѓва јѐл^ика (< јелика – *Abies alba*);
Под јѐрбаѝмѓм, (јербаѝма < јерибасма – Код Симоновића (1959) не проналазимо овај термин. Доноси га РЈАЗУ (IV: 599) и дефинише као „врсту крушке“, позивајући се на Вукову дефиницију: „т.ј. крушка ‚art birne‘ ‚piri genus“.);

Kàl^yħer (< калуħер – Iris);

Кукања, (< кукиња – *Prunus spinosa*);

Лїпа, Лїне, Лїпов дô, Лїпôв нòток, Лїпово ждр"јело (< липа – Talia);

Љутѣк (< љутик – *Aconitum anthora*);

Мелѐна (< мелѐ – *Viscum album*);

Omárak, Ômare, Omàri, Omàrih, Sûvî ðmār (омара – *Picea excelsa*): Према РЈАЗУ (VIII: 906) дата одредница је „ситна гора, шума“. Даље се наводи: „Биће у свези с ријечју *омарика* и управо ће значити ситну гору (шуму) оморикову, а онда и друкчију. Наводећи низ топонимијских паралела, нпр. „ситну гору, шуму“ у Дробњацама, „шуму“ у Ровцима према Пижурици и др., В. Михајловић (1970: 167) закључује да се у топонимији „овај географски термин појављује као искључиви дримоним [...] јер свуда представља шуму“.

Пăоци (< *палчац – *Boletus rufus*);

Па̀п̀ра̀тнї̀ д̀о̀ (< папрат – *Aspidium dryopteris*);
Код п̀ѐт̀р̀о̀в̀а̀ч̀ѐ (< петровача – *Lilium martagon*);
Ја̀р̀чѝѝта̀ (јарац – *Fetusa*)⁸⁰
П̀ѐч̀у̀рѐ (< печурве – *Pseliota arvensis*);
П̀ѝр̀ала̀, П̀ѝр̀алѐ, (< *пир – *Agropyrum*);
П̀о̀т̀р̀ѐѝш̀ѐ (< трешња – *Phaseolus coccinues*)
Р̀а̀к̀ѝта̀ (< ракита – *Evonymus euroareus*), а код Скока (III:102) „врба“;
Р̀а̀ст̀ѝк̀, Р̀а̀ст̀о̀ва̀ц̀, Р̀а̀ст̀о̀в̀ц̀ѝ, О̀р̀л̀о̀в̀ х̀р̀а̀ст̀ (< храст – *Quercus*);
Р̀ѐд̀у̀ѝш̀њ̀а̀к̀ (< редуша – *Tricholoma gambosum*);
Р̀ѐп̀њ̀х̀, Р̀ѐп̀њ̀ѝш̀ѝна̀, Р̀ѐп̀ц̀а̀ (< репук – *Lappa*);
Р̀ѝж̀а̀ (< рижа – *Leersia oryzoides*);
Р̀о̀с̀у̀љ̀ѐ (< росуља – *Agrostis*);
Сѝј̀ѐр̀ак̀, Сѝј̀ѐр̀к̀о̀вѝна̀ (< сијерак – *Sorghum cernuum*);
Сѝљ̀ѐв̀ к̀р̀ѝ, Сѝљ̀ѐва̀ г̀л̀а̀ва̀, Сѝљ̀ѐво̀ п̀љ̀ѐ (< сиљевина – *Avena sativa*);
*Ст̀р̀ѝж̀ѐв̀ г̀а̀ј̀*⁸¹ (< стрж – *Apera spici venti*)
Су̀ш̀ѝкѐ (< сушак – *Sonchus asper*);
Т̀ѝс̀а̀ (< тиса – *Taxus baccata*);
Т̀р̀о̀в̀а̀ч̀ѐ (< тров – *Anamirta cocculus*)
Т̀р̀ѐш̀н̀ц̀а̀ (< трешна – *Blysmus compressus*);
Т̀р̀н̀о̀в̀а̀ч̀а̀, Т̀р̀њ̀а̀ц̀ѝ, Т̀р̀њ̀ѐ (< трновац – *Asperula odorata*; трнак – *Centaurea*; трн – *Palirus aculeatrus*);
Ту̀ш̀њ̀ѐвѝца̀ (< тушањ – *Portulaca olerace*);
Ц̀ѐр̀о̀ва̀ц̀ (< цер – *Quercus domestica*);
Ц̀м̀ѝљ̀ѐ, Ц̀м̀ѝљ̀ѐва̀ ст̀ј̀ѐна̀, Ц̀м̀ѝљ̀ѐво̀ п̀љ̀ѐ (< цмиље – *Antennaria dioica*);
Ч̀а̀п̀у̀љ̀а̀ (< чапуљка – *Erodium*);
Ш̀ѝп̀о̀в̀а̀ч̀а̀, Ш̀ѝп̀о̀в̀ц̀ѐ (< шип – *Rosa canina*)
Ш̀т̀ѝт̀а̀рѝцѐ (< штитаре – *Umbelliferae*)

⁸⁰ М. Шћепановић (2007: 154) наводи: „Ливада на којој расте трава јарац добија идентичан назив јер се на тај начин ближе разликује од осталих ливада на којима расте граорина, чајавац и сл., јер је јарац тежак за кошење, што је опет довољан мотив именовања и снажна подлога метафоре, ако се прихвати да трава својом величином и жилавошћу асоцира на кострет“.

⁸¹ Не искључујемо ни могућност настанка овог имена као назива антропонимског постања по занимању – онај који стриже овце или козе у вријеме стрижења (РМС VI: 27), мада нам се фитонимско постање имена овог топонима чини прихватљивијим.

Фитонимске називе чине једночлане просте неизведене ријечи типа *Бѡр*, *Їва*, *Рѣпѣх* и сл., затим изведенице *Борѡвац*, *Ївовац*, *Репѣшина*, као и двочлане ријечи. У двочланим називима разликујемо три типа. Први је тип, нпр. *Орахѡв ѡв* у коме је придјев од фитонима на првом мјесту и врши оријентацијску функцију у процесу номинације, у односу на остале по биљу обиљежене просторе: *Лѣнов*, *Маѣѣн*, *Пѣпрѣтнѣ*. Други тип чине имена *Дѣбелѣ јѡва*, *Сѣва јѣл"ка* у којима је фитонимски дио назива на другом мјесту, те заједно са придјевом прије свега имају улогу идентификатора и, трећи тип чине фитонимски називи у којима је просторни однос изражен приједлогом: *Код пѣтровачѣ*, *Пѡд зукѡм*, *Пѡд јасѣном* и сл.

Шимуновић (1972: 26) наводи да је погрешно мишљење да називи представљају распрострањеност биљке која је у називу, што је био чест случај у старијој ономастичкој литертаури, те налази да су фитоними семантички и функционално ријечи без икаквог информативног садржаја. У складу са тим је и мишљење Н. Вајс (1980: 49) која наводи: „Све док се нпр. у топониму *Трешињевка* буде осјећао апелатив *трешња* 'плод или стабло *Prunus avium*' тај ће топоним бити конотиран садржајем 'трешња'. Наравно, због различите нарави и другачије функције топонима, која је искључиво идентификациска као и у сваког другог властитог имена, а не семантичко означавање предмета (одн. Реалија), веза с конотативом се брзо губи“. С друге стране, М. Шћепановић (2007 153) сматра да се попут назива ни биљке нису јављале одједном, нити су одједном нестајале са одређеног микроареала, те претпоставља да је код настанка имена дата биљка, која је служила као оријентир, већ била у ишчезавању и наводи: „да није тако вјероватно данас *буков* браник не би носио назив *Смрче*, јер у њему данас 'нема смрче ни за лијека', па је реално претпоставити да је у вријеме настанка назива тај браник био незнатно 'прошаран' смрчевим стаблима“.

Све наведено, уз опис са терена, навело нас је да закључимо да када би нпр. по броју фитонима изведених од основе *бреза* закључивали о распрострањености тог дрвета на нашем ареалу, чинило би се да је у вегетацијском систему оно највише заступљено. Међутим, ријеч је само о великој заступљености стабала или мањих шумарака брезе у храстовим, грабовим и

другим шумама, при чему не треба заборавити изглед стабла брезе које је готово једино стабло бијеле коре које својим истицањем може нарочито послужити као оријентир, услед чега апелативом *бреза* творен микротопоним бива идентификатор одређеног микроареала, што не може постићи неко друго дрвеће, којим је прекривен читав терен. Скоро је идентична ситуација при именовању шума по присуству одређене биљке на њој, нпр. *Artctostaphylos uva ursi* – медвјеђе грозђе), *Рѣжа* (*Leersia oryzoides* – дивља пшеница), *Чàнуља* (*Erodium* – жива трава) и сл. Исто тако на *Јàгодњѣм брѣду* има доста јагода, у *Сѣљевом пòљу* сиљевине, као у *Пàпрãтнѣм дѣлу* папрати. И још, ако осмотримо опис једночланих фитонимских назива и апелативне дијелове двочланих, примијетићемо да су у питању обично географски термини који су преименовањем преко фитонима добијали оријентацијску улогу за већ идентификовани географски апелатив. Осим тога, из фитонима у микротопонимији се могу извући информације о размјештају биљака у прошлости, те на тај начин и приближној старости појединих назива, те о несталим и преовлађујућим биљкама на одређеном простору (Шћепановић 2007: 154). Такав став потврђују и наши примјери, јер је према подацима са терена знатан број фитонима у микротопонимима ишчезао као апелатив у лексичком фонду испитиваног подручја и живи још једино као окамина уз именовани географски објекат.

Можемо закључити да су поједини објекти лако и прецизно одређивани помоћу усамљеног или на том мјесту ријетког дрвета, односно за дати потес неког карактеристичног растиња, што нас упућује на став да су фитоними веома захвалан материјал за убикацију и идентификацију неког земљишта.

А.6. Зооними

Као што је биљни покривач врло рано постао мотив у именовању, тако су и топоними мотивисани именима животиња веома рано потврђени (Шимуновић 1982–1983: 241): „Човјеково прво занимање је био лов. Дивље животиње, птице, звијери уопће, о којима је овисио, домаће животиње које је узгајао као благо и теглећу марву постајале су древне и важне побуде у именовању локалитета у вези са дотичним животињама“. Овакви топоними указују на то са којим је

животињама човјек долазио у дотицај, те какву су улогу имале животиње у временима када су настајали њима мотивисани називи. На нашем ареалу имена зоонимског постања по бројности су мање заступљена у односу на оне настале од фитонима, „што је и разумљиво ако се упореди број животиња према броју биљних врста и уз то узме и чињеница да је веза биља са поднебљем далеко чвршћа у односу на везу између животиња и поднебља“ (Шћепановић 2007: 154).

У микротопонимији Романије свега неколико назива припада овој групи:

во – *Вòлујскā бѡра*;⁸²

врана – *Врѡѣ гла́ва, Врѡѣѡк, Кѡмљенов Врѡѣѡк*;⁸³

вук – *Ву̀чи бр"јѣг, Ву̀чи дѡ*

гавран – *Гѡврѡнка*;

голуб – *Гѡлубац, Голу̀биѡк*;

жаба – *Жѡбино бр̀до*;

зец – *Зѣчева ледѣѡача*;

јастреб – *Ј"стрѣбѡк/Јѡстребѡк*;

јазавац – *Јѡзѡвци*

јелен – *Јѣљенб̀рдо* (< јелен > јељен > љељен);

кобила – *Кобѡѣ гла́ва*;

коза – *Кѡзјѡ дѡ, Кѡзи"је*;

коњ – *Кѡњскѡ њѡва, Кѡњскѡ ждр"јѣло*;

крме – *Кр̀меѣ лѡкве*;

медвјед – *Мѣђедово ждр"јѣло*;

миш – *Мѡшијѡ ст"јѣна*;

овца – *Ѡвчине*;

орао – *Ѡрлѡв хрѡст, Ѡрловача, Ѡрлово гр̀ло*; птица – *Птѡч"је врѣло, Птѡчи"и пѡток, Тѡч"јак*; соко – *Сокѡлина*.

Издвојићемо на крају још два микропонима са хипотезом да су

⁸² Прасл. *volijъ ‘волоовски’ + *dolъ (Јома 2013: 48)

⁸³ Прасл. *vornъjъ, adj. poss. од *vorna ‘врана’, f. -ѡja + *golva (Јома 2013: 49)

мотивисани именом домаће животиње. То су имена: *Баљаче*⁸⁴ < *Баљен* – име волу „са флеко, баљом на глави спреда“ (Пижурица 1971: 182; Шћепановић 2003: 601–602) и *Кра̀тово* < *Крат* – коњ зеленко. М. Шћепановић (2007: 161) у Дробњаку проналази назив *Кратовац* с напоменом да је према легенди на том мјесту закопан *Крат*, коњ војводе Абазовића.

На некадашње простирање појединих животињских врста указује нам осврт на зоонимские термине у топонимији, које, уз напомену да је због профилаксе и различитих одлика појединих животиња прастара и заједничка особина свих словенских народа да дјечи надијевају лична имена *Голуб*, *Гавран*, *Соко*, *Вук*, *Зеца* и слично, па је у том смислу тешко одредити када су топоними мотивисани именом животиње, а када антропонимом, нпр. *Голубац*, *Сокòлина* (Шимуновић 1982–1983: 241), можемо разврстати на: топониме од назива за дивље животиње: *Ву̀чї бр"јѣг*, *Ву̀чї дò*, *Вр̃а̃њ̃а гла̀ва*, *Вр̃а̃њ̃а̃к*, *Кòм̃љенов Вр̃а̃њ̃а̃к*, *Ж̃а̀бино бр̀до*, *З̃е̃чева лед̃е̃њача*, *Ј̃а̀зòвци*, *Кр̃ме̃ћ̃е лòкве*, *Љ̃е̃љенбр̀до*, *М̃и̃ши̃ј̃а ст"јена*, *М̃е̃ћедово ждр"јело*; *Ò"си̃њ̃а̃к*; топониме од општих или појединачних назива за птице: *Г̃а̀вр̃а̃нка*; *Гòлубац*, *Голу̀би̃њак*; *Ј"стр̃е̃б̃њ̃а̃к/Ј̃а̀стр̃е̃б̃њ̃а̃к*; *Òрлòв хр̃а̀ст*, *Òрловача*, *Òрлово гр̀ло*, *Пт̃и̃ч"је вр̃ело*, *Пт̃и̃ч"ѝ пòток*, *Т̃и̃ч"јак*; *Сокòлина*; и топониме од назива за домаће животиње: *Вòлујск̃а б̃а̀ра*, *Коб̃и̃љ̃а гла̀ва*, *Кòз̃ј̃и дò*, *Кòзи"је*, *Кòњск̃а њ̃ива*, *Кòњскò ждр"јело*, *Òвчине*.

Као што се из наведених примјера види, ако изузмемо директну онимизацију типа *врана* > *Врана*, коју у прикупљеном материјалу са терена нисмо забиљежили нити у једном примјеру, уочавају се уобичајени типови у процесу топономизације:

а) модификовани двочлани зооним афиксалном творбом прелази у топоним: *Òрловача* < *Орлова вода;

б) топономастичка сраслица у улози топонима са зоонимом у првом дијелу: *Љ̃е̃љенбр̀до*;

в) у двочланим именима зооним је као посесив и/или квалификатив на првом мјесту у називу, те врши диференцијацију номинованог објекта

⁸⁴ Не искључујемо ни могућност настанка имена од антропонима *Баља* < *Балислав*, *Братислав* и сл. Или *Баљен* < *Баљ(а)* + ен (Грковић 1977: 33)

идентификованог уобичајеним географским термином, док је његова информативност мање важна: *Вучї дѡ, Мѣждово ждр"јѣло, Птїч"је врѣло* и др.

Веза човјека са животињом постојала је кроз цијелокупну људску историју, услед чега су зооними извршили велику улогу при формирању имена топонима и антропонима. Имена животиња била су под великим утицајем локалитета на коме је човјек живио па је „богатство зоонимних креација за поједине врсте животиња адекватно важности тих врста животиња у одређеном крају и одређеној језичкој заједници“ (Шимуновић 2009:). Као што је то случај у микротопонимима насталим по називима биљака, тако и на овом мјесту и у овој групи назива не значи да је животиња чији су називи послужили као мотив у именовању било доста на датом подручју. Имена нису настала по ономе чега има у изобиљу, како смо већ напоменули, већ по ономе што је за дати ареал карактеристично, типично и што га издваја од других локалитета у околини.

А.7. Топоними одређени односом према топонимима из окружења

Географски термини из ове групе одређени су односом према ближем просторном окружењу, који је најчешће изражен: 1. преко *приједлога* и 2. опречним придјевима *горњи* и *доњи*.

А.7.1. Називи у којима је просторни однос изражен приједлогом

Ради лакшег прегледа, нарочито у развијеним морфолошким пејзажима, потребно је ради лакшег прегледа обиљежити сваки географски објекат, и за очекивати је извијесну бројност назива овог типа.

Микротопоними ове групе за ономастику су јако важни, јер упоређивањем и увидом у опозите можемо реконструисати бројне ишчезле топониме који су још сачувани једино у вези са приједлогом или у односу на опречни придјев.

Вїшї бунѡра, Врѣло у баишїици, Дѡбој, Зѡ брдом, Зѡ великѡм њївѡм, За мїином, За Зѡвршї, Зѡгѡј, Зѡгѡјница, Заглавїица, Зѡгоне, Зѡграђе, Зѡгѡње, Зѡдрушкѡ пѡље, Зѡдѡбље, Заклѡпача, Зѡкрише, Зѡлоквенице, Зѡмуштен, Зѡмѡр, Засѣло, Иза Дѡб"лѡг брѡда, Извор у Чаїрку, Їспод брѡда, Испод Злѡкѡсѡ,

Испòт гробља, Испò™ Кӯкора, Испò™ Скрајнїка, Испò™ Скрајнїка, Испòт Црнòг врха, Испò™ италє, Кòд брезє, Кòд грòбља, Кòд Ерова грòба, Кòд крушке, Код ледєначє, Код пєтровачє, Кòд Рāнковє крушкє, Кòд стāрє кӯћє, Међубрда, Међутестє, Нā брду, На бр"јєгу, Нà вр шӯмє, Нà вр^x сєла, На Дєдића брду, На кривїни, На мєђи, На скрєтāњу, На Тєпици, Нà Црнòј ст"јєни, Нàгранак, Нāдбашча, Нāдомāр, Нāтку°њица, Нїз бòрјє, Òрепак, Пò стāрā кӯћа, Пòбрдāљ, Пòбрдāљє, Пòбрњача, Пòд брдом, Пòд бр"јєгом, Пòд бунāром, Пòд великòм крушком, Под грэдòм, Пòд Дивљāном, Под Дрӯм"нама, Пòд зуквòм, Пòд јавòрјєм, Под јасєном, Пòд језерскїм брдом, Под јєрбацмòм, Под кòсòм, Под кршом, Под мєђòм, Пòд Црнїм вр^xом, Пòдалуга, Пòдбашча, Пòдб"јєлї крш, Пòдвода, Пòдгāј, Подгāјєви, Подгòлубац, Подгрāдац, Пòдждр"јєло, Пòдива, Подлòзнїк, Пòдмєђ, Пòдмјєденїк, Пòдомāр, Пòдосојє, Подосóјцє, Пòдраковац, Пòдрїжа, Пòдсумљєн, Пòст"јєнє, Пò™ ст"јєну, Поткāmєњє, Пòткїк, Поткрајєви, Поткрачицє, Пòткуњица /Пòтку°њ"ца/ Пòткућница, Пòтплијєш, Пòтрєшњє, Потсокòлина, Пòтцарєвє вòдє, Пòшїєнпољє, Прєма Глӯ°овїћа кӯћама, Прєма Кӯкору, Приплєћ, Ё Барама, Ё пољу, У пòтоку, У стрāни, Ё шуми.

А.7.2. Називи у којима је просторни однос изражен опречним придјевима:

Вєл"кā āда, Вєл"кā вòда, Вєл"кā грāдина, Вєл"кā јāб'ка, Вєл"ка лāства, Вєл"кā њїва, Вєл"ка положїца, Вєл"кā продòла, Вєл"ка ст"јєна, Вєл"кā стрāна, Вєл"кā Трла, Вєл"кā чāїра, Вєл"кє бӯквє, Вєл"кї Борòвац, Вєл"кї бунāр, Вєл"кї дòбој, Вєл"кї мājдан, Вєл"кї òрах, Вєл"кї Рāстòвци, Вєликї Стругóнїк, Вєл"кї чāїр, Гòрњā òграда, Гòрњā пилāна, Гòрњє пòљє, Гòрњї пут, Гòрњò врєло, Дòјнā òграда, Дòљњā пòља, Дòњā пилāна, Дòњò врєло, Мāлā вòда, Мāлā Госињїца, Мāлā грāдина, Мāлā јāб'ка, Мāлā Мїљацка, Мāлā Мїоша, Мāлā òграда, Мāлā положїца, Мāлā прòдола, Мāлā рāван, Мāлā ст"јєна, Мāлā трла, Мāлā шӯма, Мāлї Борòвац, Мāлї дò, Мāлї дòбој, Мāлї мājдан, Мāлї òрах, Мāлї Рāстòвци, Мāлò ждр"јєло, Мāлò лїјєшїћє, Нòвā цєста, Стāрā калдрма, Стāрā кӯћа, Стāрā цєста, Стāрї пут.

Називи с приједлогом носе јасну локализацијску ознаку, па је и без детаљније анализе јасно да су најфреквентнији називи у којима је просторни однос изражен приједлозима за и под, што је и разумљиво због тога што се уз помоћ њих врши ближа просторна ознака у односу на окружење. Ако се прати еволуција приједлога према префиксу, као нпр. у односима *Под бунџом* – *Подгџеви*, може се пратити и старост назива. На тај начин се микротопоними, као нпр. *Заври*, *Заграђе*, *Залоквенице*, *Побрдџе*, *Подгџеви*, *Поткрачице* и слично, скоро и не осјећају као називи с приједлозима, јер је „у процесу топонимизације, која је сада завршена, дошло до модификације апелативног дијела суфиксацијом и упрошћавања сугласничких група које су настајале у срастању приједлошког и апелативног дијела назива, а облик је сведен на неутрални члан парадигме“ (Шћепановић 2007: 158).

С обзиром на структуру, сви називи претходно наведене групе су углавном двочлани микротопоними у којима су односи означени *величином* (велики – мали) и *положајем* (доњи – горњи), или су од њих постале топономастичке сраслице типа *Поткрачице* < под+Крак+ице.

А.8. Посебни географски називи

У ову групу назива сврстали смо имена која нису ушла у претходне скупине онима, прије свега због недовољно јасне мотивације, семантичке непрозирности и на први поглед нејасне читљивости. У питању су називи којима се показује неки однос и својство који је често изражен апстрактумима, због чега се ствара проблем при њиховој јаснијој значењској идентификацији, што је и основни разлог за разматрање у засебној групи.

То су, на први поглед једночлане ријечи, топономастичке изведенице и сраслице, као и топономастичке синтагме.

Ћстар"на

Код Скока (I: 67) „постава, платно за, поставу, памучно платно у коме се обично мртви Турци завијају“. У готово истом значењу проналазимо га и у РСАНУ (I: 189). Мотивација у имену овог назива према датом значењу остаје нам

нејасна, мада са доста опреза претпостављамо да се можда ради о називу метафоричног постања (типа *Гаће*).

Могуће је, с друге стране, да је наш назив настао од глагола *остарити* „учинити нешто старим, постарати“ (РСАНУ VIII: 454), што би значило остарјелу шуму или стабла која су услед неке болести дрвећа осушила, *Остарјела шума < *Остарина*. Опет, назив је мога настати путем директне метафоричке онимизације од апелатива *остарина*, „људи, нараштај у старијим, зрелим годинама“, или „земља остављена за старост, домаћину након диобе имања“. Данас овај термин означава шуму са здравим и овећим стаблима, што бисмо могли тумачити пошумљавањем које је било веома заступљено на цијелој Романији из времена СФРЈ.

Батџл

Индеклинабилни придјев „напуштена воденица, џамија“ (Скок I: 122), или адј. покварен, неуредан, неваљаст, неупотребљив, запуштен“ (Шкаљић 1966: 125). Дакле, *Батџл* – напуштена и за обраду неупотребљива земља.

Бачкала

При тумачењу овога микропонима као назива за локву, полазимо од апелатива *бач* који Скок (I: 85) одређује као „станар, планинар, главар пастирског стана у планини“. Изведена суфиксом *-ило* ова лексема означава „обор, стан, мјесто гдје се музе и прави сир у планини“, што би одговарало привредним и терминима везаним за сточарство забиљеженим на нашем ареалу. У групу назива изведених од дате основе исти аутор уврштава и топоним *Бачка*. Тако би наш микропоним значио мјесто на планини гдје су некада били обори или станови и на коме је сасвим природно била и локва за напајање стоке.

Како је ријеч о називу за локву и с обзиром на то да фонетски лик упућује на глагол *бачкати* (РСАНУ I: 350) са примарним покрајинским значењем „прљати“ и другим значењем у повратном обликом описаним примјером: „Цеца се бачкала по блато, па се сва убачкала“. Даље се упућује на глагол *брчкати* који РЈАЗУ (I: 616–617), дефинише као „разметати воду да се чује“, или

рефлексивно „разметати око себе воду да се чује купајући се“. Тако не искључујемо могућност ни да је сама локва добила назив по томе што су се нпр. дивље свиње или стока „брчакале“ или „бачкале“ у њој, те је стога била блатна и прљава.

Бубање

Ономатопејски коријен *bob* индоевропског је поријекла и од њега је изведено *бубањ*, а налази се још у *бубати*, „јако ударати“ (Скок I: 223). РЈАЗУ (I: 699–700) даје овећи опис значења овог глагола: „бубати може тко чељаде или што друго“ или „лупати тако да се чује“ или „буба тко или што у што, по чему, чим, чим у што“. Све то нас наводи на закључак да је могуће да се ради о шуми у којој су се сјекла (бубала) стабла, при чему се све јасно чуло. Поимениченом на *-ње*, глагол бубати је дао значење шуме у којој су се стабла ударала, сјекла, бубала. С друге стране, не можемо занемарити и могућност антропонимског постања нашег назива, од патронима *Бубањ*, *Бубања* насталих од надимка *Бубо* < *Будимир*, *Љубомир* и сл. (Грковић 1977: 47), према *Бубан*, *Бубана*, *Бубац*, *Бубић* и сл. Међутим, за ову хипотезу недостају нам атропонимске и патронимске потврде са датог ареала, због чега дајемо предност првој хипотези о настанку овог имена преко глагола *бубати*.

Вараге

Према Скоку (III: 566) могуће је да је овај назив мађарског поријекла настао од глагола *вараговати*, опанчарског термина који значи „стругати излужену кожу“, што би у нашем примјеру значило мјесто гдје се наведена радња вршила. С друге стране, РСАНУ (II: 394) даје апелатив вараге са значењем „коритасти дрво што се ставља испод кђла на вољарици да вода боље тече“ те упућује на испоређеницу *бадањ*. Нажалост, ово тумачење не одговара опису терена. Међутим, исти извор (II: 394) доноси и лексему *верига* са једним од значења „дужа веначна планина, низ брегова“, што увелико одговара слици наших, овим апелативом именованих, географских објеката, због чега нам посљедња хипотеза изгледа као најприхватљивија.

Гос(п)ињица

Назив је вјероватно настао од апелатива *гос(п)а* као хипокористика од *госпођа* или *господарева* жена (РЈАЗУ III: 297), преко посесивног суфикса *-јъ*: **Гос(п)ин-јъ ливада < Гос(п)ињица*.

Гуљевци

Уз дати микропоним имамо и опис „кѡсѣ цѣлѣ дѣн, гѣлѣ, гѣлѣ, а маѣло сѣјѣна нѣкосѣ“. Међутим, како „свако одређење према предањима захтијева подробен и пажљив приступ“, не тежи се „затварању ових ових питања већ, једино, њиховом претресу“ (Шћепановић 203: 552). За прву претпоставку о постанку овог назива поћићемо од Скоковог (1: 633) апелатив *гуља*, који проналази у Србији уз значење „кука дрвена што се подмеће под пласт кад се хоће да вуче“. Коријен ове одреднице са проширеним посесивним суфиксом *-евац* могао би дати значење ливаде препознатљиве по гуљама које су се одметале под пластове када их је требало вући, због чега су оне и биле **Гуљеве* ливаде. Међутим, ако пођемо од народне етимологије упућени смо на глагол *гулити*, за који РЈАЗУ (III: 498) даје активно „силом ођељивати од чега оно што на ономе доста чврсто стоји и оно покрива“, и пасивно значење уз примјер „Није гуљена (трава)“. Чини нам се да је овакво значење довољан и убједљив разлог да одбацимо тумачење преко апелатива *гуља*. Као најприхватљивија хипотеза нам се чини да је ријеч о микропониму антропонимског постања, према надимку *Гуља* (тврдица).

Гуњ

Овај микропоним указује на постање директном онимизацијом од апелатива *гуњ* (гуњ, „ћебе“, придјев „гуњаст“; Скок 1971: 634), од кога је метафорично изведен наш термин. О трави која је некада а вјероватно расте и данас расла на овом пашњаку, наш говорник је рекао: „Ќвце се рѣно пѣстѣ, ѡне тѣ опѣсѣ и тѣ изрѣстѣ брзо, и ѡно је тврдо и ѡстанѣ чѣме. Не пѣсе тѣ ни кѡњ, ни

гòвече нèће, òвце пòнешта чупају. Мй зòвемо тò бр̀ко, ч̀уп“.⁸⁵

Топоним сличне мотивације у облику Руњава главица, Рутавци, забиљежен је у Дробњаку (Шћепановић 2007: 149). Могуће је, међутим, направити и паралелу са термином КУЊ (коса у Кучима), који Михајловић (1970: 162) проналази код Ровинског нудећи албанску етимологију са значењем „узвишење, вис“. С обзиром на изглед терена, обје нам претпоставке изгледају као могуће.

Гр̀ачан бр̀до

Назив је можда настао према облику *Градац* + *јан*, при чему је дошло до губљења интервокалног *ò* и сажимања двају истих вокала.

Дивљ̃ан

РЈАЗУ (II: 242–244) доноси ову одредницу изведену од основе адјектива *дивљ̃и* суфиксом *-ан̃* у значењу „дивљ̃и човјек“, и упућујући на придјев *дивљ̃и* даје и значење пусте и необрађене земље или мјеста, које одговара опису нашег денотата.

З̀апушци

Могуће је да је с обзиром на положај терена дат у *Регистру* овог рада ово име мотивисано глаголом *пухати*, „терати струју ваздуха, (о ветру)“ (РСАНУ V: 308), у ком би термин значио мјесто заклоњено (запушено) од вјетра, од онога гдје пуше. Но, не искључујемо могућност ни то да је само име мотивисано глаголом пушити, „слабо горети испуштајући много дима“ или „испуштати из себе пару, испаравати се“ (РСАНУ V: 311), услед чега би могли говорити о мјесту које је горело ради паљења у сврху култивисања земљиша или о мјесту са кога се испаравала вода и дизала магла и које се звало *пушак* : *пушци* (не биљежимо га на нашем ареалу), иза кога је стајала ливада и пашњак *З̀апушци*.

Игр̃ишта

Назив је вјероватно настао од коријена *игра*, „што ради чељаде без озбиљне намјере, само да се забави, да прође вријеме“ (РЈАЗУ III: 773) и суфикса *-иште*.

---

⁸⁵ Симоновић (1959: 318-319) доноси назив *Nigella damascena* у значењу „мачков брк, чупавац“.

Јапага

Према Скоку (I: 755) *јапага* је „у шуми дубока јама међу шкрипима“ коју аутор потврђује низом паралела од којих је једна село Јапаге у Босни у округу Доње Тузле. У истом значењу термин доноси и РЈАЗУ (IV: 462) уз додатни опис „дубоке јаме уз пут, дубоке долине уз високе брдине, ну неплодне, пусте“ и напомену да ријеч потиче из 18. вијека.

Кашан

Назив је, чини се, изведен од апелатива *каша*, који Скок (II: 59) описује као балтословенску и прасловенску ријечи са значењем „јело које се добија од јечма, итд., очишћена у млиновима“, додајући да је овај прасловенски апстрактум добивен од суфикса *-ia* са првобитним значењем „остатак који се добива при цијеђењу“. Адјектив на *-ъn* се односи на онога „који припада *каши*“ (РЈАЗУ IV: 884 – 885), при чему се истиче и метафорично значење дате ријечи, „замућен“. После свега наведеног можемо извести хипотезу о према својству метафорички насталом називу од именице *каша*. Дакле *Кашан* (< *Кашањ*) = мутан поток.

Кйпар

Поријекло овог имена повезујемо са апелативом *кип* коју РЈАЗУ (IV: 957–961) описује у преко 15 описа. На овом мјесту издвојићемо само она значења која нам могу помоћи у разрешењу мотивационе подлоге нашег имена. Тако ова ријеч води поријекло од мађ. *kép*, „слика, облик, лице“; „тијело најчешће људско“ код чега се истичу три значења која се међусобно не дају лако раздвајати, а то су „оно што се дијели на труп и уда; што је супротно души“, „тијело с обзиром на величину, висину, раст“, „тијело какво је видјети, лице, струк“, затим „било која ствар с обзиром на облик“ и на крају „форма, фигура, облик, прилика (и у пренесеном и у метафоричком смислу)“. У свим истакнутим значењима лако је препознати анатомску лексику, која се у топономастици неријетко користи у образовању метафоричких имена. Прије свих су на овом мјесту лице, труп, ноге, с тим што не смијемо занемарити ни објашњења која се односе на облик, и висину. Тако бисмо наш микротопоним могли посматрати као метафорично

образован топономастички лик према особини висине. Међутим, суфикс *-ар* упућује на занимање, онај који прави кип, слика и слично, или стоји као *кип* – „без покрета, укочено, мирно“.

Кицељ

Могуће је да је име изведено преко апелатива *кик*, посесивним суфиксом *-јь*: *Кикјь брдо < *Киц брдо* < *Кицељ*. Међутим, такво тумачење нам се не чини убједљивим, јер остаје отворено питање промјене *к > ц*. Због тога нам се чини вјероватнијим став да је ријеч о лексичком окрњу (*Китсел).

Кланчарица

Вјероватно је овај назив настао од апелатива *кланац* са значењем „тијесни пут између два брда“ (Скок II: 88), *Кланчева пећина < *Кланчар пећина < *Кланчарица*. Ипак, и на овом мјесту суфикс *-ар* затамњује значење.

Клупци

У РЈАЗУ (V: 91–92) проналазимо апелатив *клуп* са описом „у прољетно вријеме, кад је снијег и со откравило, само на пртини, на путу је уледена још блата по којем се добро возити даде, то блато зове се клуп. Исти извор износи и двије топонимијске паралеле забиљежене у Србији и Хрватској. Дакле, име нашег микропонима могло би се везати за апелатив *клуп*, настао супстантивизацијом адјектива помоћу суфикса *-ац*. Мање је вјероватно да је поријекло овог назива мотивисано именицом *клупко*, „оно областо што постаје кад се око чега намота пређа“, у секундарном и метафоричком значењу „у чему што је налик на право клупко“, јер нам изглед терена не указује на такву могућност.

Коњџи

Мишљења смо да је овај назив настао према апелативу *коњ*, који у једном од значења „ороним, планина“ нуди Скок (II: 142–143). Исти аутор доноси бројне топонимијске паралеле изведене од овог термина, па тако и деминутив на *-џ*, *коњџи*, као топоним потврђен у петнаестом вијеку. Даље се наводи да је прасловенски придјев на *-ј* од апелатива *кобила* врло чест у везама са топономастичким терминима *до* и *глава* (уп. наш примјер Кобиља глава), те уз

етимолошко разрјешење закључује: „Будући да се моција изразује на сасвим неубичајен начин у ие. језицима, а с обзиром на то да је потврђена и у једном старом не-ие. језику Мале Азије, мора се узети да коњ и кобила припадају пред-ие. супстрату“. Додаћемо још да РСАНУ (XX: 192–193) за апелатива *коњиц*, након примарног деминутивног значења даје и дефиницију „митолошко биће, пола човек а пола коњ“, усљед чега именима насталих од *коњ* и *кобила* не одричемо митолошку подлогу.

Кулипчине

Име је можда метафоричног постања према апелативу *клип* са секундарним значењем, „дугуљаст предмет који изгледом подсјећа на клип (облица, ократка дебља батина и сл.), комад, парче“, и фигуративним „сметња, препрека“, уз примјер: „Треба да си особите среће, ако хоћеш да се протураш у множини тих силних клипова, који ти се стављају пред ноге у облику лажи“ (РСАНУ IX: 605–606). Оваква одређења, као и изглед терена који их потврђује, могу бити мотивациона подлога у именовању овог микротопонима. Већа је могућност да је настанак овог имена везан за именицу *колиба*, при чему је *о* алтернирало у *у* (< *Колипчине).

Куљавице < *Куљаве ливаде

Апелатив *куљ* синониман је назив за цистерну која се налази на имањима у дубини од два до три метра, окружен је каменом и служи да се на њивама у њима сакупља вода (Скок II: 231), што одговара опису са нашег терена. Како мјесни говор не познаје овај апелатив, овакво објашњење нам се чини мање вјероватним. Није искључено ни да је *к < з* (*Куљавице). Уп. **Гуљевци** стр. 98.

Мáр"ни лóмови

Према РЈАЗУ (VI: 142–143) *лом* је између осталог и „бујно испрекрижано младо дрвеће“ потврђено примјером: „Не иди у тај лом, јер нећеш моћи изаћи“. С друге стране, не одричемо ни тумачење семантике овог топонима преко глагола *ломити се*, кад је ријеч о брдовитом мјесту по коме је тешко ићи „јер је кршно, кршевито, каменито“. Међутим, изглед терена прикладнији је првој хипотези.

Мегара

Пећина је добила назив према апелативу *мегарон* (мн. *мегара*), од старогрчке ријечи μέγαρον *mégaron* $\approx$ mega-), са примарним значењем „у хомерско доба репрезентативна дворана грчке кнежевске палате“, а у секундарном и за нас јаснијем значењу „античка настамба у облику мегарона; пачетворина која на једној, ужој страни има тријем“. Посљедње значење нам указује на то да је овај простор био настањен од прадавних времена.⁸⁶

Мједеник

Апелатив *мјед* проналазимо код Скока (II: 396) као свесловенску и расловенску ријеч са примарним значењем „руда уопће“, а затим „бакар“ и „бронза“. Придјев на -ѝп > *мједен* поименичен суфиксом -ик у нашем примјеру дао би значење *рудовита стијена. С друге стране, народна етимологија о постању овог имена упућује нас и на именицу *мед*, која према Скоку (II: 436) значи и метафору за љепљиву материју на биљу, из чега можемо извести хипотезу да наш микротопоним означава стијену на којој се налазила или се налази љепљива материја из маховине која је на њој расла.

Минђуве

Назив је можда метафоричног постања у случају да је настао од апелатива *менђуха*, „ободац, ушњак, т.ј. накит од сребра или злата или од другог чега драгоцјеног што се носи у ушима“ (РЈАЗУ VI: 601), те би имао значење ливаде или њиве која драгоцјено рађа. Не искључујемо ни могућност настанка овог микротопонима и према апелативу *менђеле*, коју дати извор проналази код Вука, *тијесак*, „Presse, prelum“. Даље се наводи да ова ријеч долази из турског језика од грчке ријечи која значи „машине (справе) за различне послове“. У том би случају овај назив означавао њиве и ливаде на којима се радило различитим машинама, нпр. дрвеним справама за стезање и пресовање (Шкаљић 1966: 457). Иако нам за другу хипотезу недостају фонетске потврде подсјећамо да су многи од топонима веома стари језички споменици, који везом уз географски

---

⁸⁶ Бројне су топонимијске паралеле пећина под овим именом: на Бјелашници у Бих, у Црној Гори код Подгорице у Толошима, сјеверно од Височке бање у Србији, *Мегара* у Хрватској итд

објекат одржавају значење које је у апелативима подложно промјенама. Сваки топоним је заправо средиште одређеног односа па и на њега, као и на сваку другу ријеч утичу асоцијативни планови који се односе на сличност значења, просту фонетску сличност или и на једно и друго (Шимуновић 1972: 192).

Парáтак

Наизглед нејасне мотивације, мада уз податке забиљежене на терену – „ймā ливада једна и на њōј вако одвојен мālй дйо й ми смо га звāли парáтак“, и Скоково (II: 607) тумачење термина *парат*, „дио“ – нудимо, чини нам се, јасно објашњење.

Пèтњик

Вјероватно се ради о термину из анатомске лексике према *петњак* „петна кост“ (РМС IV: 402), што је могуће јер се извор налази у подножју окомите падине а својим суфиксом *-ик* даје значење припадности ономе што је означено апелативом. Није искључена ни могућност постанка овог имена од географског термина *пећ* према значењу „бокасте стијене“ коју Шћепановић (2007: 135) биљежи у Дробњаку, у каквом га значењу не дефинишу ни Шиц ни Ровински, јер наш овако именовани објекат окружује стјеновит потес. Оба нам се тумачења чине могућим. С друге стране, као највјероватнијом нам се чини претпоставка да је име настало директном онимизацијом *петњик* (камен у пећини) < *Пèтњик* (извор из тог камена).

Пòзаница < *Позна ливада (ливада која се касније коси)

Можда је у основи назива придјев *позан*, „који ће се збити, који ће доћи појавити се после онога што је сада“ или у вјероватнијем значењу „који је у времену поодмакао, касан“ (РМС IV: 598).

Пўре, Пўрйшга

Иако нисмо забиљежили довољно података на терену, уз уобичајени одговор „кō знā пò чем се тākō прòзвāло“, као могућност наводимо да је име мотивисано значењем апелатива *пура*, „камара дрвља која се спаљује и претвара у угаљ“ (Скок III: 80), у ком случају би овај назив могао значити земљиште

препознатљиво по пурама, а у прилог томе иде суфикс *-иште*, као у примјерима *Вѣтлѣишта*, *Гѣвнѣишта* и сл.

Сѣло, Сеѣце

У овом примјеру апелатив *село* носи своје старије значење, из времена када је значило „имање“, а не новије значење „насеље“, што потврђује став да је у неким топонимима „полисемија кудикамо богатија него у свакодневном говору“ (Шимуновић 1972: 172), који се очитује и у нашем примјеру.

Тѣнци

За постанак овог микропонима износимо два тумачења. Наиме, или се ради о настанку овог имена директном онимизацијом од апелатива *тѣњац*, „лискун“ (РМС IV: 211), минерала који се налази у саставу многих стијена и који се користи при изолацији, а кога је на датом простору можда било, или је назив настао супстантивизацијом адјектива од лексеме *тѣњ*, „сено, папрат или слама који се стављају између два плота, којима се нешто тињи, преграђује“, **Тинјѣ пашињак*.

Тѣнице

У овом имену могуће је јасно уочити коријен глагола *тонути*, „спуштати се, пропадати под утицајем сопствене тежине ка дну“ (РМС VI: 235), што нам потврђује и опис терена, страна брда која се спушта у *Тѣничкѣ пѣље*. Због тога нам се чини да је ријеч о метафоричном постанку овог назива.

Трѣјешањ

Назив је можда настао преко апелатива *тријесак*, свесловенске и прасловенске ријечи *trěskъ* (Скок III: 502). Деноминал на *-ати* даје *тријескати* „ударати, лупати“, у чији оквир према истом аутору иде и *тријеска*, „ивер, окресина“, те збирна именица на *-је* – *тријешће*, „иверје“. Могуће је дакле, да су мотив у именовању овог онима била стабла која су се ударањем кресала од чега је настало тријешће које је послужило као номинација овог географског објекта (**Тријешћево брдо* < *Тријешањ*).

Тру^ондебел^а,

Овај топоним представља интересантан сложени назив са фитонимом у првом дијелу, и адјективом дебела који у топономастици значи плодну и за обраду захвалну земљу. Како примарно распознајемо ријеч је о фитониму *трн* (*Palirus aculeatus*), чије присуство никако није прилагођено плодној, дебелој земљи, нарочито због тога што ово име означава брдо обрасло шумом. Настављајући истим путем, у потрази за дебелим трњем по којем би овај простор могао добити назив, код Д. Симоновића (1959: 169) проналазимо фитоним *дебела тров* (*Digitalis purpurea*), усљед чега износимо претпоставку о фитонимском постању овог имена, у коме је дошло до метатезе синтагматског назива ове биљке а затим и њеног слагања.

Трч^анога

Овај назив указује на однос и својство метафоричне и оноματοпејске везе са денотатом, тако да је мотивацијски тешко одредити подлогу именовања.

Ако је први дио глагол *трчати* и други апелатив *нога*, што није ријеткост у географској терминологији (Михајловић 1970а: 38–41), тада се са нивоа особености и о глаголском дијелу може говорити уз опрез да ли се ради о глаголском или императивном дијелу сложенице. Како увјерљиво наглашава Е. Барић (1985: 263) битно је посматрати семантичку вриједност саставних дијелова, а никако говорити о значењу топонима. Тако нам се чини да је у глаголском дијелу топонима *Трч^анога* облик презент⁸⁷, **нога која трчи*, усљед чега ову сложеницу са глаголом у првом дијелу не посматрамо као императивну.⁸⁷

С друге стране, уз низ различитих имена, Шћепановић (2007: 162) уврштава и име топонима *Трч^анога*, наводећи да се за овај назив може рећи да припада моделу широке апликативности и када је у питању сама сложеница која се јавља као презиме, хидроним, ороним. Тако нам остаје да овом називу претпоставимо надимачко постање, како га уосталом посматра и В. Михајловић (1986: 192).

---

⁸⁷ О типовима ове врсте сложеница шире код М. Стевановића (1956: 6–18), Е. Барић (1980: 20–30) и других.

Тѹк, Мѹрића тѹкови

Могуће да је овај термин настао директном онимизацијом према апелативу *тук* кога проналазимо у Вуковом (1987: 836) рјечнику из 1918. године у значењу *кут*. Као једно од значења ове лексеме доноси и РМС (VI: 331) уз једнак опис „кут, угао“. Термин *нѹга* биљежи и В. Михајловић (1970: 165–166) уз опис Д. Петровића: „У осам села *угао* је најчешће ливада или њива која се увлачи међу брежуљке и само је на својој *основи* отворена“, с напоменом да се овај географски лик јавља већ почетком шеснаестог вијека и етимологијом < угао (Еске, *angulus*). Термин *нугао* у форми *Нуга* биљежи и Шћепановић (2007: 134) у Дробњаку као „земљиште које се угласто увлачи у подножју висова или шума“, који је опис сличан нашим називима.

Ћеремитлија

Име настало од апелатива грчког поријекла *ћеремит*, „полукружни жљебасти кровни цријеп“ (Шкаљић 1966: 190). Суфикс -лија упућује на мјесно значење дато у Регистру овог рада.

Ц"јѣпац

Термин у Ровцима код Пижурице проналази Михајловић (1970: 177) у значењу „уздужна увала, долина између брда или шуме“, што одговара и нашем опису денотата.

Цр̑г

Сам назив упућује нас на апелатив *црта* који РМС (VI: 826–827) дефинише и као граничну, међашну линију која одваја нешто од нечега. Све то, с обзиром на положај терена, упућује на ливаду у заравни као границу, црту која је одваја од стијена.

Није искључено ни то да се ради о географском термину *черт* (>*čertъ*) „мочварна шума; тресава“ (Шиц 1994: 61), у словеначком *črèt* „мочварно мјесто, рит“; у рус. *Čerèt* „тршчак“.

Б. ГЕОГРАФСКИ НАЗИВИ ОД ДРУГИХ ТОПОНИМА

Овој групи припадају термини који су настали према називима из најближег окружења, а према нашој грађи издајамо следеће микротопониме:

Бóгов"ћкā чаíра, Бóгов"ћкē ст"јēне, Бóгов"ћко бр̑до, Борòвчанскī бун̑ар, Борòвчанскò бр̑до, Брњ"чкò бр̑до, Дрòбњāчкā водa, Вòлујскā бāра, Гр̑чкò грòбље, Дјèвојачкā ст"јēна, Дјèвојачкī вīр, Дјèвојачкī извор, Зèчићкò врèло, Јāсīчкò врèло, Јèзерскò бр̑до, Кāљинскò рāскрићe, Кāурскò грòбље, Кòњскā њīва, Кòњскò ждр"јèло, Кòпривачкò Л̑ељенбр̑до, Кòпривичкā лòква, Кòранскī п̑ут, Кòранскò врèло, Крмећē лòкве, Кўсмўчкā òграда, Кўсмўчкī Грāдац, Лīздēчкò пòље, Лолòвићкò бр̑до, Нèправдићкī п̑ут, Òтичкò ждр"јèло, Òтичкò пòље, Пèдишкò бр̑до, Пīвчићкò врèло, Пòнорскò пòље, Рāкићкā лāства, Рāкићкī чā'ир, Риумскò пòље, Сā'ичкā òкука, Свāтовскò грòбље, Скрòбанскē кўће, Стāјничкī чā'ир, Стāјничкò ждр"јèло, Тòничкò пòље, Тр̑ч"новскī бријēг, Хèрцеговачкī п̑ут, Цāндарскē јèлике, Шāрскā лyка, Шāрскē вāраге, Шīљскā чā'ира.

Преглед овако издвојених назива показује нам да је ријеч о двочланим називима у којима је адјективни дио изведен од значајнијег, познатијег или старијег топонима, док је идентификацијски члан углавном географски термин (Шимуновић 1972: 213). Да ову групу у ономастичкој литератури одликује уопштавање топономастичког садржаја као и недовољна прецизност на оријентацијском плану топонима (Шћепановић 2007: 166–167), бројност назива у нашем ареалу потврђује такав став.

В. ХИДРОНИМИ У ТОПОНИМИЈИ

Наше истраживано подручје, Романија, обилује изворима, мањим или већим потоцима, и мочварним земљиштем, а ријека, изузев Миљацке, уопште нема. И док се из претходних група већ могла стећи слика о морфолошкој разуђености терена, она је изостала када је ријеч о њеном хидронимском богатству. Планински крај са богатим пашњацима захтијевао је појила, па су колибе и станови обично стварани на просторима гдје има шуме, али и воде. Услед разлике у надморској висини код појединих села, различит је број извора

и потока, што је логична претпоставка која се може потврдити микрохидронимима или примијетити на јаснијим топографским картама.

За ову семантичку групу назива, са подручја које је предмет нашег истраживања, доносимо имена која су мотивисани водом.

В.1. Географски термини у хидронимији

В.1.1.а. Називи који означавају изворишта и њихове дијелове: *Вòда, Врèла, Врèло, Врèце, Пѝскавац, Пѝскав"це* (ако се називи схвати као елиптични облици од нпр. *Пѝскавац* < *Пискави извор, или *Пѝскав"це* < *Пискаве ливаде, ливаде или долине на којима вода *пишти*),⁸⁸ *Сòпòт, Стубањ, Стубл"на, Стубл"ћ;*

В.1.1.б. Називи који означавају проточне воде и њихове дијелове: *Пòток, Пòтоци, Пòточић, Пòтоће, Рèчца, Р"јéка* (= поток, в. Регистар).

В.1.2.а. Називи мотивисани мокрином земљишта: *Бàра*, атрибут + *бàра, Бàре, Барèтине, Бàр"ца, Бàр"це, Блàтине, Мòч"ла, Пèр"ла;*

В.1.2.б. Називи који означавају природна збиралишта воде: *Јèзеро, Камèнице, Камèњача, Лòква, Лòквице.*

В.2. Називи према својствима морфонима:

В.2.1. Дјеломична присутност или недостатак воде: *Су́вā чèsма, Кàпов"на.*

В.2.2. Својство и изглед воде и објекта обухваћених називом: *Б"јèла, Б"јèла вòда, Бјèлї пòток, Близàнац, Вèл"кā вòда, Дòбрā вòда, Дубїћ, Дубокї пòток, Дубокò врèло, Жївā вòда, Звèкиња, Здрāвњāк, Зèленї пòток, Зèлена вòда, Кāл"на, Кисèљак, Кржљ (< *кржа*, назив из пастирске терминологије; за етимологију в. Скок II: 218), Лèденā вòда, Мāлā вòда, Мèдница, Пòнор, Посрāнац, Прдизвèк, Студéнац, Студенò врèло, Тòплїк, Шèћèрка.*

---

⁸⁸ Уп. Шћепановић (2007: 167).

В.2.3. Називи настали у односу према другим хидронимима и топонимима: *Горњо врело и Доњо врело у Мокром, Ајногачкo врело, Борoвчанскi бун̄ар, Брњ"чка р"јeка, Гуљевинскo врело, Зeчићкo врело, Јасићкo врело, Кап"ђерски пoток, Кoранскo врело, Мјeден"чкo врело, Мoкрањскa Мил̄ацка, Oто"чка ријeка, Пивчићкo врело, Раковачкi пoток, Са"ичко врело, Сeл̄ишкi пoток, Стaјнска р"јeка, Стрaњскa вoда.*

В.2.4. Називи настали људском дјелатношћу: *Бавор, Бадањ, Бун̄ар, Бун̄ари/Бун̄ари, Бун̄арић, Кoр"то, Терезија, Чeсма, Чeсм̄ица, Чaтрња.*

В.2.5. Хидроними антропонимијског постања: *Ајдучкi извор, Аш"мово врело, Бoж"на чeсм̄ица, Бoж"на врело, Бoјан̄ићa вoда, Бoр"но кoр"то, Војково врело, Дaнова лoква, Димитрӣна чeсма, Дјeвојачкi в̄ир, Дјeвојачкi извор, Дрoбњaчкa вoда, Бeвитњaк, Бур"но врело, Бур"но кoр"то, Јeвт"но кoр"то, Јовaнкино врело, Кар̄ишика извор, Клaчaрeва чeсма, Љyбина чeсма, Мaнoјлова стyбл"на, Милкина вoда, Мил̄ацка, Мyсино врело, Мустaфирова чeсма, Нoвaково врело, Oстојин бун̄ар, Oцино врело, Пир"на чeсма, Пoдинићa лoква, Пoпoв бун̄ар, Рaдaкoв пoток, Рaдoв"на чeсма, Стaнaрeва вoда, Стeвaнoва лoква, Стoјaнoво врело, Табакова чeсма, Тoм"на чeсма, Тoшићa чeсма, Хaјдучкo врело, Хaџин бун̄ар, Цaрeвe вoдe, Швaбoвaц.*

В.2.6. Називи фитонимског и зоонимског постања: *Жит"на, Јaсeнaвa/Јeсeнaвa, Oрлово грло, Птич̄и пoток.*

Наведени преглед потврђује уводну напомену о присуству потока и извора на испитиваном ареалу, те да је најчешћи мотив у именовању хидронимијске групе назива антропонимијског постања, као и оних имена насталих у односу према другим топонимима.

Г. ЧОВЈЕК И НАЗИВИ

Културноисторијски и привредни називи

Ову групу назива сврставамо оне микропониме који одражавају друштвене, привредне и културне прилике на подручју Романије у мунулим

вијековима. На нашој планини се одувијек тешко живјело, због чега се човјек стољећима борио за опстанак на тој људима несклоној планини, чији су водећи елементи у рељефу високи, безводни дијелови карсне површи, остаци старе долине покривени глином, долови и обиље вртача и пећина. Иако оскудни, историјски извори и археолошки налази, оставили су нам различита свједочанства о човјековом раду и развијеном животу у прошлости. Тако историјски подаци указују на то да се становништво нашег предјела од давнина бавило земљорадњом, мада је та земљорадња врло ограничена, како у погледу биљних култура тако и у погледу на принос. О сточарству говоре локве, торови и путеви саграђени још у римско доба. У готово цијелом подручју данашњих романијских насеља очуване су средњовјековне некрополе, или се зна да их је било, и то обично на мјестима гдје има и преисторијских громила, а служе као испаша за стоку. Старе неприступачне утврде и гробља на многим прадавним громилама и градинама, умјетнички саркофази, археолошки проналасци новца различитих држава, пољски станови и свједочанства трговине и размјене, указују нам на развијеност и свеprisутност живота у свој својој пуноћи.

Одрази тог живота сачувани су и у топонимији, услед чега називе тим мотивисане сврставамо под наслов *Човјек и називи*, а грађу распоређујемо у три скупине:

1. Трагови друштвеног живота у топонимији,
2. Културе, тло и његово искориштавање,
3. Трагови духовног живота у топонимији.

Г.1. Трагови друштвеног живота у топонимији

Овдје убрајамо три подскупине назива и то:

Г.1.1. Називи везани за пребивалишта: *Кòл"бе, Кòл"бине, Кућетине, атрибут + кúла, Кúлина, О̀мак, Сèлйишта, Чàрдак, Чардàчина, Чатòри, Че^аргàишица.*

Г.1.2. Називи везани за утврђења, путеве и пролазе: *âн (хан), Бандијера, Бãсамке, Басà"млија, Вòзнйк, Возніци, Гра̀дац, Гра̀дина, Дрѹм,*

Друм"не, Калдрма, Карàула, Ме"тèриз, Òкука, Пàдалїишта, Почївала, Рàскрїић, Шàбескї грàд, Штáција,

Г.1.3. Називи у вези са вјерском организацијом: *Грòбље, Грчкò грòбље, Каурскò грòбље, Кал"ђер, Крст, Нишани, Нишети, Òџин дò, Пòпòв бунàр, Пòпова вртача, Пòпова кула, Црквèнà àвлија, Црквина, Цáмијскї дò.*

Г.2. Културе, тло и његово искориштавање

Г.2.1. Пољопривредни термини у топонимији: *À"влињàк, Бàшча, Бàшче, Бáшча, Башчїца, Врт, Гувнїишта, Гувно, Гувна, Гумно, Малинов дò, Малинова рáван,⁸⁹ Мèђа, атрибут + млїн, Млїни, Њїва, атрибут + њїва, Њивїца, Њивїце, Òграда, атрибут + òграда, Òградице, Òкућїиште, Оран"ца, Òрн"ца, Прèграда, Рàсаднїк, Сàдике, Чàјр, Чàјра, Чàјрак.*

Г.2.2. Називи везани за култивисање тла: *Гòрев"на, Кàмаре, Кладè, Кромпїрова пàљ"ка, Крчев"не, Лàзе, Лàзина, Пàљев"не, Пàљ"ка, Пàљ"чице, Пàљеви, Пòжар, Плужнице (< плужити), Потркуша.*

Г.2.3. Називи мотивисани власничким односом без посредства антропонима: *Зàједница, Десèци, Добровòљевина, Култýра, Мòлба, Нумере, Читлук.*

Г.2.4. Називи који се односе на пољопривредне културе: *Вòђе, Грàовїиште, Зòбнїишта, Кромпјèрїишта, Кумпјèрїиште, Купуснї дò, Купушњàк, Лàнїишта, Ражїишта, Рèпїиште, Рèпїишта, Ћèтенїиште, Пљèвљача.*

---

⁸⁹ На основу топонимског окружења, овај назив у себи вјероватно крије ријеч малин=млин < *mlinъ*, као позајмљеницу из балканског латинитета (Скок II: 362). Иако не искључујемо могућност настанка топонима према антропониму *Малин* – изведено од од придјева *мал(и)* + *ин*, а може бити и мушки облик према женском имену *Малина* (Грковић 1977: 126), низ топонимијских паралела из дурмиторског ономастике које проналазимо код М. Шћепановића (2003: 561–563), указује нам на то да овај микротопоним са посесивом у првом дијелу значи долину или равну на којој се налазио млин.

Г.2.5. Називи у вези са сточарством: *Бајте, Буљукovina, Киш⁹⁰но*
брдо, Кол⁹¹бе, Кол⁹²бине, Косаница, Котар, Котарови, Мандрићи,⁹¹ Метало,
Металка, Мрвићи, Обарци,⁹² Обор,⁹³ Отавиште, Пландиште, Пландишта,
Сјендос, Солдрма,⁹⁴ Сол⁹⁵ла, Тарабишта, Текнета,⁹⁵ Телећар, Тор⁹⁶не, Трла.

Г.2.7. Називи у вези са занатством: *Балваниште, Вигњишта,*
Економја, Ковачице, Кречана, Кречане, Мајдан, Пилана.

Г.3. Трагови духовног живота у топонимији

Г.3.1. Историја и легенда у топонимији: *Гру⁹⁷не рупе, Дјевојачки вѣр,*
Дјевојачка ст⁹⁸јена,⁹⁶ Бѣва/Бѣвитњак, Мраморје,⁹⁷ Мраморови, Савина стол⁹⁹ца,
Свѣтовско гробље, Стрѣжѣште.

⁹⁰ С обзиром да у доступној литератури не проналазимо потврде о антропонимском постању овог имена, његов коријенски морфем доводимо у везу са лексемом кишлак < тур. kiş, зима, „мјесто за зимовање; подручје гдје се стока с планина згони на зимску пашу“ (Шкаљић 1966: 410). Превасходно услед на терену забиљеженог акценатског лика и без довођења имена у везу са кишом, ово име не сврставамо у семантичку групу имена А.3. Називи настали према положају и изложености терена, мада не искључујемо ни ту могућност.

⁹¹ Од грчког *мандра* у значењу „пастирско љетиште, мјесто на планини гдје се налазе торови за стоку и пастирске колибе“ (Шкаљић 1966: 445).

⁹² Термин *обарак* проналазимо код В. Михајловића (1970: 166) уз опис дат на основу низа топонимијских паралела у Никшићком пољу и Ровцима: „Обарци су ниско, подводно земљиште поред текућих или стајаћих вода“, али и ограђено и одређено земљиште за испашу стоке.

⁹³ Према В. Михајловићу *обор* је „простор испред куће“ у Дубровнику, уз напомену да се ова основа често среће у српском ономастикону. Аутор даље, услед ријешене етимологије овог апелатива у чланку М. Мајзнера (*Орање-оборовање*), закључује да „*обор* значи прво оборено место намењено боравишту било за стоку, било за људе“.

⁹⁴ *Солдрма* је „просторија надограђена у кућу или уз стају и наткривена обично продужењем крова куће односно стаје. Ту се држи тежачки алат, а понекад се и ту стока затвара“ (Шкаљић 1966: 573).

⁹⁵ *текне* – „корито“ (Шкаљић 1966: 607). В. Прилог 1.

⁹⁶ Уп. *Дјевич-стијене* (Вуковић 1980: 63).

⁹⁷ Д. Петровић (1966: 134) износи да је мрамор „белег на месту нечије погибије. То је најчешће обичан камен мало издуженог облика, а поставља се на месту на коме се погинулом нађе глава“. В. Михајловић (1970: 164) биљежи овај термин упућујући на његово грчко поријекло у значењу „споменик“. Наши примјери, осим наведеног, упућују и на значење кршевите области.

Д. ТОПОНИМИ АНТРОПОНИМСКОГ ПОСТАЊА

У односу на укупан број микротопонима Романије, овако извдoјен скуп назива обиман је и разноврсан, што је наметнуло потребу да буду наглашеније сагледани. С друге стране, бројност и семантичка издиференцираност њихових апелатива, упућујући на претходно наведене скупине, тражи сагледавање њихове фреквентности.

На обимност назива ове групе посебно су утицали различити видови власништва, чији су трагови сачувани у микротопонимима. Иситњеност земљишта и недостатак обрадиве површине условили су стварање личне идентификације, услед чега се као најчешћи мотив у именовању јављало управо власништво. Из новије номинације јасније се види опстајање имена према претходном власнику, што је и разумљиво ако имамо на уму основну оријентацијску функцију топонима.

Да су имена „постојани међаши нашег језичног и етничког протега у прошлости [...] чувари старијих језичних појава, покладе обличних и семантичких обиљежја, свједоци некадашњег свјетоназора“, и стога „вјеродостојни споменици материјалне и духовне културе народа који их је створио и који их чува као изразе непрекинута памћења“ (Шимуновић 1985: 10), може се видјети и из наше семантичке скупине. Најстарији слој антропонима у топонимији представљају супстратни и двочлани словенски називи, док је затим услиједо нанос календарских имена, деминутива, хипокористика и пејоратива који су ширили обим и богатали фонд антропонима (Шћепановић 2007: 172).

У неслужбеној комуникацији народ није користио презимена, због тога што се дато презиме односило на неколико породица у насељу па је идентификација и оријентација објекта била слаба, а тиме и захватала већи простор (Шимуновић 1972: 231; Шћепановић 2007: 173), чиме објашњавамо слабију, али не и непримјетну заступљеност патронима у овој семантичкој скупини назива.

Из дијахроне перспективе, за претпоставити је да су прво настајали двочлани називи од антропонима и географског термина или неког другог својства апелатива који се односи на својство и искориштавање тла, па су

касније двочлани називи упрошћавани, најчешће супстантивизацијом и аналогно њима, афиксалном творбом настајали нови називи.

Издвојене и видно истакнуте антропониме у топонимима, упоредили смо са именима из рјечника антропонима (Босанац 1984; Грковић 1977; Шимундић 1988; Шимуновић 1985; Шкаљић 1966), а на мјестима гдје је то било неопходно и са подацима из доступне стручне литературе. Структура антропонима, иако се у њима често није ишло даље од рашчлањивања имена на коријен и завршетак, усљед чега је уже бављење антропонимским суфиксима на дијахроном плану изостало,⁹⁸ дата је према рјечницима М. Грковић (1977), М. Босанац (1984) и М. Шимундића.

Усљед свега наведеног, у обради ове групе топонима доносимо: 1. преглед антропонима и сличних категорија у топонимији и 2. преглед апелатива у двочланим и суфикса у једночланим називима.

Д.1. Антропонимске и сличне категорије у топонимији Романије

Д.1.1. Мушка лична имена (и презимена) у двочланим називима

АБАЗ *Абáзовића мèра, Абáзовића òграда*

Муслиманско мушко име < ар. 'Abbàs, лично име, „лав“ (Шкаљић 1966: 66).

АБИД *Абíдова òград*

Муслиманско мушко име < ар. 'Ābbid, лично име, „побожни“ (Шкаљић 1966: 68).

АВДО *Áвдов òò*

Хипокористик од муслиманског мушког личног имена Абдулах „божји роб, божји слуга“ < ар. 'Abdu-llàh; ар. 'abd „роб“ и 'Allàh „Бог“ (Шкаљић 1966: 67).

АГА *Āгѝн gâj*

Муслиманско мушко име од тур. ağа са првобитним значењем „велики, старији, а касније „господин, старјешина, заповједник, првак и званична цивилна и војна титула“ (Шкаљић 1966: 72).

---

⁹⁸ Уже бављење антропонимским суфиксима на дијахроном плану изостало је прије свега због тематске условљености овог рада

АЛАЈБЕГ *Ālājбегова рāван, Ālājбегове вѣтаче*

Муслиманско мушко име < тур. *alaybeyi (alay-beyi)*, у првобитном значењу „бег алаја“, а касније „заповједник у санџаку“ (Шкаљић 1966: 84)

АЛИЈА *Ālī"бегово пѡље, Ālīина бāјта, Ālīно бѣдо*

Према Шкаљићу (1966: 89), муслиманско мушко име < ар. *'Alīy (ʿAlī)*, „узвишени, моћни, отмјени“, при чему се напомиње: „Ако уз ово име дође титула бег, ага, паша, итд. онда се не каже Алија-бег, Алија-ага, Алија-паша, итд., него (према турском начину): Али- бег (Алибег)“.

АНДРИЈА *Āndrīĥa ģvno*

Према Андреј, „храбар, мужеван“ (Грковић 1977: 29).

АРАП *Ārapova бāра*

Етник је узет за лично име, надимак или као заштитно име. Према РЈАЗУ (I: 99–100) „турско мушко име“ са примјерима од Вука и Даничића

АРСО *Ārsova бāшча*

Од Арсен, Арсеније и слично (Грковић 1977: 30).

АСМО *Āsmovo Крāтово*

Вјероватно је ријеч о хипокористичком насталом од муслиманског мушког имена Асим < ар. *'Asim*, „сачувани, заштићени“ (Шкаљић 1966: 101).

АХМЕТАШ *Āhmetāšova пилāна*

Хипокористички од муслиманског мушког имена Ахмед < ар. *Ahḥmād* „одвећ похваљен“ (Шкаљић 1966: 75).

АЦО *Āc"no бѣдо*

Наш скраћени облик од *амица* или *хаџија* које има оба наведена значења, а настао је према узору на турске скраћенице *асе*, *есе* (Шкаљић 1966: 71). Наш акценатски лик упућује на значење лексеме *амица* – „старац, стрико“.

АШИМ *Āšimovo вѣло*

Код Шкаљића (1966: 319) проналазимо само облик Хашим < тур. *Haşim* < ар. *Hašim*, при чему претпостављамо да је у нашем примјеру дошло до губљења иницијалног *х*.

БАЈАГА *Bajágiĥa liĥada*

Вјероватно је ријеч о надимку изведеном од *Baja/o* < Братислав, Братољуб (Грковић 1977: 32) + *ага*.

БАЈЕЗИД *Bajèzidova lúka*

Према Шкаљићу (1966: 113) муслиманско мушко име < тур. *Bayezid* < ар. *Ābā-Yāzīd*. „Отац Језидов“, при чему аутор упућује на облик *језид* у значењу „пргав човјек који ружи и терорише; љуто, срдито дијете“ и даје шире објашњење: „тур. *yezit*, „округан, суров“ < ар. *Yāzīd*, име владара из династије Умејевића (сина Муавије, оснивача династије) (680–683). Због Језидове окрутности и поступка према Мухамедову унуку Хусејину, његово је име добило горе наведено значење“ (Шкаљић 1966: 371).

БАЈРО *Bájrovo gróbље*

Опис денотата указује нам да је назив настао према хипокористику *бајро* од *бајрактар* < тур. *bayraktar*, „онај који носи бајрак“, прије него од идентичног хипокористика изведеног од муслиманског мушког имена *Бајрам*, које се надијева дјетету рођеном на *бајрам* < тур. *bayram* „вјерски празник; празник уопште, славље, весеље“ (Шкаљић 1966: 114).

БАЛИЈА *Bālīna њџа*

Према тумачењу М. Грковић (1977: 33), која ово име проналази у *Дечанским хрисовулама*, ово име може бити изведено од *Бал(а)* + *ија*. С друге стране, А. Шкаљић (1966: 118) доноси муслиманско мушко име *Балија* < тур. *Bāli*, личног имена које значи „старица“, уз објашњење да су Балије „једна муслиманска етничка група у Херцеговини (око Подвележа и Габеле, те по Дубравама и око Стоца)“. Даље аутор упућује да апелатив *балија*, „назив за сирова, неотесана, силовита човјека уопште“. Мјесни говор познаје овај апелатив као пејоративни назив за босанско-херцеговачке муслимане.

БАЛТА *Baltīnā rāван*

Код Вука (1972: 13) балта је „сјекира, војничка или убојна, а у истом значење је проналазимо и код Шкаљића (1966: 118) < тур. *balta*, док Скок (I: 102) додаје да је овај турцизам османлијског, вјероватно војничког поријекла раширен у свим словенским језицима осим у чешком и лужичкосрпском, а да код католика служи и за упоређивање „пђјан је кај бџлта“. Из наведеног је

могуће закључити да је ријеч о патрониму, можда и надимачког постања, за које Шимуновић (1985: 18) наводи да могу носити „поспрдни, иронични призвук“. Наиме, патроним може бити или мотивисан занимањем у случају да је првоносилац био занатлија који је правио сјекире, или је добио надимак због својих личних карактеристика или свога карактера (нпр. био је пијанац или бахат, нагао, љутит).

Међутим, вјероватнијим се чини да назив није настао од апелатива, већ да је лично име Балта, које М. Грковић (1977: 33) проналази у околини Бара настало од *Балтазар* < хебр. *Bēlšasar* < *Bel-šar-ussur*, „нека Бел помогне цару, библијско име вавилонског цара“, како га биљежи и Шимундић (1988: 28). Апелатив *балта* не егзистира у мјесном говору, што иде у прилог другом тумачењу.

*БАСАР *Bàsarp̃in dō, Bàsarp̃na kŭla*

У доступним рјечницима личних имена не проналазимо овај лик, и у складу с тим ни његову етимологију. РЈАЗУ (I: 192) доноси одредницу *Басар* и дефинише је као презиме,⁹⁹ без додатног описа, па је могуће да се ради о патрониму надимачког постања према значењу глагола *басати* „ићи не гледајући куда, лутати; јако ударати, мучити се, трудити се“ (Скок I: 115). Није искључено ни то да је ријеч о антропонимском окрџку од етнонима *Арбанас* на тај начин што је након скраћивања посљедњег слога *нас* < *с*, слог из средине ријечи метатезом постао коријенски морфем. За наведену хипотезу користимо Шимуновићев (1988: XXII) став да је мало личних имена која остају у свом основном облику, јер ако се од њих суфиксацијом не изводи друго име, онда се најчешће скраћују из разлога економичности или стезања и испадања појединих гласова.

БАТИН *Bàтинића ân*

Изведено од *Бат(a)* (< *Братислав, Братослав* и сл.) + *ин* (Грковић 1977: 33).

---

⁹⁹ Патроним Басара се јавља код Срба и Хрвата: „Басаре су претежито Срби, већим дијелом из околице Дуге Ресе, али су често и Хрвати (из Карловца). Размјерно највише Басара у протеклих сто година рођено је у Слуњским Моравцима крај Карловца, гдје се сваки четврти становник презивао Басара“ (http://imehrvatsko.net/namepages/view/family_name/prezime-Basara).

БАША *Ба̋шине кѹће, А̋н Баиш̋ћ̋а*

Од турског *binbaşı* (*bin-başı*) „мајор“, а буквално „старјешина, заповједник хиљаде“ (Шкаљић 1966: 143).

БОБАН *Бòбаново бр̋до*

Изведено од коријена *боб* + *ан*, а у новије вријеме хипокористик од *Слободан*, *Богдан* и слично (Грковић 1977: 37).

БОЖО *Бóж"ћа вр̋ло, Бóжића мл̋ни, Бóж"на чèsмица*

Од *Божидар*, *Богољуб*, *Борислав* код М. Грковић (1977: 39), а према Шимундићу (1988: 401) изведеница и од *Богомир*, *Богоје*, *Божидар* итд. Дакле, ријеч је о хипокористику у имену твореном са почетним *Бог-*.

БОЈАН *Бòјан̋ћ̋а вòда*

Од *Бој(а)* + *ан* (Грковић 1977: 40).

БОЈО *Бóјова òграда*

Од *Богослав*, *Борислав* и слично.

БОРО *Бóр"на лúка, Бóр"но кòр"то*

Од *Боривоје*, *Борислав* и слично.

БОРОВАЦ *Борòвчанск̋и б̋ун̋ар, Борòвчанскò бр̋до*

Изведено од коријена *бор* + *овац* (Грковић 1977: 43). Шимундић (1988) не доноси овај антропоним.

БУКОР *Бүкер̋йн брèз̋йк*

Румунско име *Vucur* < *bucuròs* „радостан“ (Грковић 1977: 48). Фонетски лик *Букер* у називу тумачимо супституцијом полуотворених вокала *е* и *о* (уп. Шимундић 1988: XV, *O* > *e*).

БУТКО *Бүткова стијèна*

Изведено од *Буд(а)* + *ко*, или *Бут(а)* + *ко* (Грковић 1977: 48).

ВАСИЉ *Васíљево бр̋до*. Варијанта грчког имена *Васил* < *Василије*, „царски“ (Грковић: 1977: 49–50)

ВЛАДО *Влáдов кáм̋ен, Влáдова лúка*

Од *Владимир*, *Владислав* и сл.

ВЛАЈКО *Влајкина њйва*

Изведено од *Влаја(а)* + *ко* (Грковић 1977: 55). Код Шимундића (1988: 370) хипокористик изведен од *имѣнѣ: Влаисав* (од *Влајислав* губљењем гласова *ј* и *и*), *Влајислав* (од *Владислав* губитком гласа *д* и уметањем *ј*), *Власије* (грч. „који је тепав, муцав“).

ВОЈКО *Војков до, Војково врѣло*

Изведено од коријена прасловенског *војъ*, „војник“ + *ко* (Грковић 1977: 57; Шимуновић 1988: 372).

ВРАГ¹⁰⁰ *Врѣжѣн до*

У основи је овог имена, највјероватније надимачког постања, апелатив *враг*, према значењу „несташно, немирно или обесно створење“ (РСАНУ II: 793–794). Није немогуће ни то да име у себи крије митолошку подлогу, ако узмемо у обзир примарно значење именице *враг*, „по народном веровању натприродно биће које живи обично у паклу, замишљено као оличење зла“. Није искључена могућност метафоричног настанка имена према географским својствима терена, односно дола на коме је тврда трава или је каменит за косидбу.

ВУЈИЦА *Вујичића дограда*. Према Грковић (1977: 58) име је изведено од *Вуј(а)* + *ица*.

ВУКИЋ *Вућићевића њйве, Вућићевићи*

Изведено од *Вук* + *ић* (Грковић 1977: 59).

ГАВРО *Гаврова мѣра*

Хипокористик од *Гавран*, *Гаврило* (Грковић 1977: 62), од грч. *Gébhēr*, „човјек“ и *El* „Бог“ < *Gabriel*, при чему је глас *е* > *и*, затим је *ии* > *и*, те *б* > *в*, према старогрчком изговору (Шимундић 1988: 128).

ГЛАТКО *Глатково поље*

Могуће је да је име надимачког постања, настало од *глад* + *ко*, према *Влатко* < *влад* + *ко* (Грковић 1977: 56), или је ријеч о супституцији гласова *в* и *г*. Мање је вјероватно да је име настало од придјева *гладак*.

ГЛУХОВИЋ *Глуховића куће*

Патроним надимачког постања, изведен према тјелесном недостатку

¹⁰⁰ Изузев што М. Грковић (1977: 57) у *Дечанским хрисовуљама* биљежи име *Врагоча*, као сложено од словенских основа, овај антропоним није потврђен.

чула слуха (уп. Глухак, Шимуновић 1985: 30).

ГРАЈО *Грајића дграда*

Од Градимир, Градислав (Грковић 1977: 67).

ГРОШО *Грошин до*

Хипокористик од Гроздан, Гроздомир < од именице *грозд*, или *грозд* + *мир* у другом примјеру (Шимундић 1988: 134).

ГРУЈО *Груј^нна п^нљ^нка, Груј^нне р^нне, Грујова к^нћа, Грујова дграда*

Од Грубан, Грубаи, са придјевом *груб* у коријену (Грковић 1977: 69; (Шимундић 1988: 135).

ГРК *Грчића брдо, Грчк^о гробље*

Етноним узет за лично име < лат. *Graecus*, „Грк“ (Грковић 1977: 68), док су у другом примјеру његови трагови.

ГУГО *Гугића б^ара*

Од *Ггур* < грч. „будан, пажљив“, *Драгутин* и слично (Грковић 1977: 70).

*ГУРДА *Гурдино брдо*

Можда се ради о антропонимском окр^нку имена *Грг(о)* + *урда*, на тај начи што је пенултима постао коријенски морфем.

ДАНЕ *Данова л^оква, Данова дграда*

Од Богдан, Данило (Грковић 1977: 73).

ДАНИЛО *Дан^нлова м^ера*

Варијанта имена *Данил* < *Данијел*, хебрејског имена у значењу „бог је мој судија“ и „име библијског пророка“. Грковић (1977: 72) наводи да се име Данило везује за словенску ријеч дан па „обично ово име надијевају дјетету које се дању роди“, при чему се дају испоређенице *Ноћило*, *Зорило* и сл.

ДЕДО *Дедића брдо, Дедића до*

Према М. Грковић (1977: 73) лично име настало од *Дедомир*, *Дедислав*, *Дедош* и сл. С друге стране РЈАЗУ (II: 331) дефинише овај термин као турски хипокористик од именице *дјед*, уз навод да се тако зове „од штовања дервиш а и старац Турчин“, али му даје и значење турског мушког имена које се јавља у шеснаестом вијеку као име дервишу. У сличном значењу доноси га и Шкаљић (1966: 208), те нам се оно чини као највјероватније.

ДЕРВИШ *Дервѝшев дѳ*

Муслиманско мушко име < тур. *derviş*, „сиромах“ (Шкаљић 1966: 214).

ДИМИТРИЈЕ *Димѝтрѝна чѣсма*

Име је добијено из грчког језика у значењу „род земљин, име светитеља“, које је постало од имена Деметре, богиње земљорадње и плодноси (Грковић 1977: 76).

ДРАГАН *Дра̀ганића пѳље*. Настало од коријена *драг* + ан (Грковић 1977: 80).

ДРАГО *Дра̀гина дѳл"на, Дра̀гова лѳка*. Хипокоростик од имена *Драгољуб*, *Драгомир*, *Драгослав* и сл.

ДРАШКО *Дра̀шкина њѝва, Дра̀шкино ра̀скрѝће*.

Изведено од *Драж(а)* + ко.

ДРПО *Др̀пино бр̀до*

РЈАЗУ (II: 793) доноси адјектив *дрпав*, „дроњав, прљав“, услед чега би се дало закључити да је *Дрпо* надимак пејоративног постања према неуредном, неугледном и прљавом носиоцу. О томе нам свједочи и презиме *Дрпић* забиљежено у истом извору.

ДУКА *Ду̀ково бр̀до*

Од грчке ријечи са значењем „вођа“, име хришћанског светитеља или хипокорисрик од нпр. *Дубравко*, *Душан* (Грковић 1977: 85).

ДУРО *Ду̀рева ра̀ван*

Од *Дурак* или *Тудор* (Грковић 1977: 85).

ЋЕНИСИЈЕ *Ћенѝсѝна лѳка*

Вјероватно се ради о варијанти имена *Ћенадије*, од грчке ријечи са значењем „благородни“ и „име хришћанског светитеља“ (Грковић 1977: 87), или

прије од личног имена Ђунисије < грч. *Dionýsios*, при чему је сугласнички скуп *ђј* (*ђу*) > *ђ*, а *о* > *у* (Шимундић 1988: 95), а накнадно *у* > *и* у нашем примјеру.

ЂОКА/О Ђокини то̀рови, Ђо̀к"ћа бр̀до, Ђо̀кића по̀ље, Ђо̀кова лу̀ка
Хипокористик од *Ђорђе*, *Ђорђија*

ЂОРДА Ђордино бр̀до

Од Ђорђија/Ђорђије према грч *Georgios* „који обрађује земљу, при чему је глас *г* > *ђ*, а скуп *ео* > *о* (Шимундић 1988: 94).

ЂУКО/ Ђукића брѣзја̀к, Ђу̀кића по̀ље, Ђу̀кића ча̀йр

Хипокористик од *Ђурађ*, *Ђурђе*, *Ђорђије* и сл. Не искључујемо могућност настанка и од женског имена надимачког постања Ђука.

ЂУРКО/ ЂУРО Ђурковића о̀града, Ђу̀р"но врѣло, Ђу̀р"но гу̀вно, Ђу̀р"но ко̀р"то, Ђу̀рова ба̀јта

Изведено од *Ђур(о) + ко*.

ЕЛЕЗ Ёлѣзова ча̀йра

Према РЈАЗУ (III: 26) ријеч је о мушком циганском имену које је забиљежено у шеснаестом вијеку, уз напомену да се по рукопису не зна да ли је Елез или Елес. Рјечници личних имена не доносе ово име, али проналазимо га код И. Смаиловића (1990: 219) који га посматра као муслимански оријентални антропоним од ар. *älädd* „најслађи, најугоднији“. Могуће је и да је име *Елез* настало према антропониму *Иљаш* који А. Шкаљић (1966: 344) описује као муслиманско мушко име од јеврејског *Елијас*, а можда се ради и о антропонимском окрњуку од имена *Елесије* < *Јелисеј*, према значењу у грчком „бог је спаситељ“ (Грковић 1977: 105). Последњу хипотезу сматрамо најприхватљивијом, јер се из свега наведеног види да је несумњиво ријеч о властитом имену, те да му је етимологија прилично нејасна, као и да у мјесном говору ово презиме носе православни хришћани.

ЕРА Ђров грђб

Према Шимундићу (1988: 412) ово је хипокористик од *Ерман, Ервин, Еротија* итд., мада као вјероватнијом сматрамо могућност етнонимског поријекла овог имена очуваног у топониму.¹⁰¹

ЖАНДАР Џандарскѐ јѐлике

Галицизам < *d'armes*, „чувар јавног реда, полицајац“, посесив настао према занимању.

ЖУЉ Жўљѐв гѐј

РСАНУ (V: 453) доноси надимак и патроним Жуљ, вјероватно настао према тјелесној особини првоноситеља који је имао жуљеве на длановима, прстима или табанима, или је био *жуљав*, „мало отекао, буљав“ и најзад „мршав или слаб“. На овом мјесту, не одричемо ни поријекло овог имена од апелатива *жуљ*, према „израштајима на разним цвјетним дијеловима у биљака“, које су карактерисале овај гѐј.

ЗЕКО/ЗЕЦ Зѐков"ћа брђдо, Зѐчевића ђмѐр, Зѐчићкђ врѐло

Према Шимундићу (1988: 468) Зеко је хипокористик од Земфир, Звездан итд. Међутим, вјероватније је да је ово име настало од зоонимског апелатива *зец*, за шта потврде проналазимо код П. Шимуновић (1985: 23) који сматра да је данас тешко одгонетљива веза са биљним свијетом краја у ком таква презимена проналазимо, као и у сличности са разноврсним обиљежјима животињског свијета почев од гиздавог пауна, оштрооког сокола или орла, до лукавог лисца, плахог зеца или горопадног вука. Не проналазећи посебан фонд личних имена која би се

---

¹⁰¹ Ере (Хере) шаљиво је име које су Херцеговцима давали њихови сусједи. Међутим, временом је тај назив добио друкчије значење. Турско освајање наших земаља изазвало је принудне миграције великих размјера које су имале за последицу ишчезавање ранијих и стварање нових етничких група. Велики број Херцеговаца раселио се и преплавио сусједне области на сјеверу и сјевероистику дајући им сасвим нова обиљежја, што је условило и знатно се ширење и појма Херцеговине. У сјевероисточној Босни Херцеговином се сматрала сва територија на којој су се у ношњи истицали бијели херцеговачки *тозлуци*. За становнике ове проширене Херцеговине, која обухвата област Стари Влах у југозападној Србији и југоисточној Босни, као и сусједне предјеле, у народу се одомаћио назив Ере и Хере. Због широких прелазних зона не могу се дати одређене границе области Ера, чији су најтипичнији представници становници Старог Влаха. Готово у цјелини су дошли из уже Херцеговине и Црне Горе, припадају динарском типу и говоре ијекавски. То је данас најчистија група међу Србима, мада су у давнини у њеном изграђивању мањег удјела имали и асимиловани сточари Власи. Вјероватно је почетком XVIII вијека, доспјела једна група Ера у околину Беле Цркве у Банату (Цвијић 1923; Филиповић 1958).

могла довести у везу са појединим сталежом, нити патрониме који би се могли сталешки дијелити ономастичким дискриминантама, Шимуновић (1985: 293) наводи да се ипак „може примијетити да многа имена која су била надјенута пуку: *Кмет, Ухода, Злоб, Роб, Зец, Дуб, Бура, Наход* итд. нису долазила као имена краљева [...] нити касније у племству“, те да је из драмске ренесансне књижевности лако уочљива подвојеност именског фонда који се односи на угледнике с једне, и слуге с друге стране. Могуће је и да се ради о патрониму надимачког постања, хипокористику за особу зелених очију.

ЗОРАН *Зоранова лу́ка*

Име је изведено од словенске основе *зор* + *ан* коју проналазимо у именима типа Зоривоје, Зорислав (Грковић 1977: 97).

ЗУКА/О *Зукина ба́ра*

Хипокористик од муслиманског мушког имена *Зулфикар*, за које Шкаљић (1966: 656) даје детаљнији опис: „име сабље коју је Мухамед поклонио хазрети Алији (који је иза Мухамеда постао халифа), а с којом је Алија показао велико јунаштво. Због тога ова сабља и њезино име представљају оличење јунаштва и побједе и у том смислу је ово име постало властито име“.

ИБИШ *Ибишово ждр"јело*

Вјероватно је настало преко муслиманског имена *Ибриш*, које име биљежи И. Смаиловић (1990: 292) као хипокористик од *Ибрахим* > *Ибро* односно *Ибр(о)+иш*.

ИБРО *Иброва ба́шча*

Хипокористик од муслиманског мушког имена *Ибрахим*, < тур. *Ibrahim* < ар. *Ibrāhīm*, „Абрахам“, Аврам“ < јевр. (Шкаљић 1966: 338).

ИВАН *Їван по́ље* (< *Ивањ < *Иван* + *-јъ поље*)

По поријеклу име је исто као *Јован* < хебр. *Yōhānān*, „бог се смиловао, библијско име“, с напоменом да се у најстаријим српским споменицима јавља углавном облик *Иван* (Грковић 1977: 98).

ИЛИЈА *Їлі́на ба́шча, Їлі́не ва́раге*

Од хебр. *'Ēlīyah*, „Јехова је мој бог, библијско име јеврејског пророка“ (Грковић 1977: 99).

ЈАКША *Јакишн дѠ*

Хипокористик од *Јаков* < хебр. *Ia'qòḇ*, „пратица, библијско име“ (Грковић 1977:102).

ЈАНКО *Јанков"ћа бѝлѐг, Јанков"ћа млѝн, Јанковића пѠље*

Изведено од *Јан* (< *Јован* или чешки и пољски облик хебр. имена *Iòhànàn*) + *ко* (Грковић 1977: 102).

ЈЕРЕМИЈА *Јерѐмѝна њѝва* (син. *Рѐвѝњѝ њѝва*)

Име настало од хебр. *Īrmēiāhū*, „бог подиже“, библијско име старозавјетног пророка (Грковић 1977: 105). У синонимном облику за исти денотат уочавамо антропонимски окрњак.

ЈЕВТО *Јѐвт"но кѠр"то*

Име је исто као *Јефто*, само што је *ѣ* > *в*, а изведено је од библијског имена једног од вођа старог израелског племена Јеврем. Претпоставља се да је сиријског поријекла. (Грковић 1977: 104).

ЈОВО *ЈѠвѝн дѠ, ЈѠвина пѐћ"на, ЈѠвов брѐзјѝк, ЈѠово гѠвнѠ*

Хипокористик од антропонима *Јован*.

ЈОКО *ЈѠкића брѠдо, ЈѠкића жѠдр"јѐло, ЈѠкића пѠље*

Хипокористик изведен од антропонима *Јоаникије*, *Јован* и сл., мада није искључена могућност настанка и према женском имену *Јоко*.¹⁰²

ЈУГ *ЈѠгов"ћа Брѐзѝк, ЈѠгов"ћа Ѡграда*

М. Грковић (1977: 108) претпоставља да је назив за страну свијета узет као лично име, а на исти начин га објашњава и Шимундић (1988: 166).

ЈУКО *ЈѠкова њѝва*

Од *Ђука*, *Јулијан* и сл.

КАЈО *КѠјова њѝва*

Хипокористик од *Казимир*, *Николај* итд.

КАЛАБЕГ *Калабѐѝина њѝва*

¹⁰² Није лако препознати у данашњим нашим презименима је ли у основи мушко или женско лично име, а понекад су и женска и мушка презимена, нарочито њихови надимци или хипокористици готово подједнаки. „Жена се морала нечим особитим одликовати, нечим излучити као јединка да би њезино име постало основом за творбу метронимика. Каткад је томе придонио углед обитељи, али су чешће биле друге (не)прилике: рано удовиштво или „гријех“ изванбрачне љубави“ (Шимуновић 1985: 33–34).

Антропоним није потврђен. Мотивација имена је нејасна, мада је могуће да је у питању лично име настало према ар. *galaba*, „премоћ, побједа“, одакле је тур. *kalabalik* и турцизам *калабалук* „мноштво“ (Шкаљић 1966: 385). Мање је вјероватна могућност да се ради о имену Карабег, иако није искључена, мада као највјероватније рјешење нудимо извођење преко хипокористика *Кале* + *бег* (в. *Калча*).

КАЛЧА *Калчино ждр^нјело*

Изведено од *Кал(е)* (< *Казимир, Микајло* и слично) + *ча* (Грковић 1977: 110).

КАРА/КАРИЋ *Карева кòл^нба, Карића брдо, Карића дò, Карића чд^нйр*

Мада М. Грковић (1977: 110) сматра да име може бити изведено и од *Каранфил*, већа је могућност настанка према придјеву *црн* < тур. *kara* (Шкаљић 1966: 394).

КАРАЦА *Караџе брдо*

Шкаљић (1966: 395) доноси овај лик са значењем презимена у Босни и Херцеговини од кога је касније дошао и патроним Караџић, према тур. *karaca*, „црномањаст, црна“.

КАРИШИК *Каришика извор*

Ријеч је о патрониму надимачког постања насталог према турском апелативу и адјективу *каришик*, „смјеса, мјешавина“ и „измијешан, помијешан“, од чега је према Шкаљићу (1966: 397) настало ово презиме.

КАВЕЦИЈА *Кавец^нйнā њйва*

Од *кавеџија* < тур. *kahvesi* + тур. суфикс *ci* изведено је име мотивисано занимањем или надимком – „онај који кува кафе; онај који држи кафану“ или „онај који пије много кафе“ (Шкаљић 1966: 381–382).

КЕВО *Кев^нне кòл^нбе*

Антропоним није потврђен. Могуће је да се ради о имену надимачког постања, можда преко *Кемал*.

КЕЧО *Кеч^нна лúка*

Антропоним није потврђен, међутим, можемо га тумачити као име надимачког постања према занимању, према турцизму *кечеџија* „занатлија који од

остругане длаке са говеђих кожа или од вуне прави кече [капе]“ (Шкаљић 1966: 404–405).

*КЈАВО *Кја́вѣин дѡ*

Не проналазимо потврде за овај антропонимски лик. Вјероватно је ријеч о надимку насталом према *Кљаво, *Кљајо (< *кљаст*, „који нема дио тијела, кљакав, осакаћен“).

КЛАЧАР *Кла̋чарева њѣва, Кла̋ча̋рева че̋сма*

Патроним настао према средњовјековном занату од *клак*, „вапно гашено, креч“ (Скок II: 88), а код Вука (1972: 301) креч је „клак, вапно“.

КЛИСАРА *Кли̋сарка ѡграда*

Могуће да је овај патроним настао према занимању, *клизар* „звонар, црквењак“.

КОВО *Ко́в"на лу́ка*

Према Шимундићу (1988: 421) хипокористик од *Ковиљко*.

КОВАЧ *Кѡвѣчѣв дѡ, Ковѣ́чев пѡток*

Патроним настао према занимању.

КОЈО *Ко́јѣин Лӳпоглад̋в*

Изведено од имена *Константин*, *Козман* и слично (Грковић 1977: 112).

КОМАДАН *Комѡданов брѣзја̋к, Комѡданово ра̋скри̋ће*

Вјероватно од Кома (< *Коман*, *Комнен*) + дан, према Рамадан, Беладан и сл.

КОМЉЕН *Кѡмљенова лу́ка, Кѡмљенов Врѣ̋ња̋к*

Варијанта имена *Комлен*, „име византијске династије узето за лично име (Грковић 1977: 112).

*КОШАЈА *Кошѣ́ин чѣ́ир*

Антропоним није потврђен, могуће да је у питању име одмила, преко нпр. Вукша (< Вукоша < Вукосав).

КРБАЧ *Крбѡ́чева бѡшча, Крбѡ́чеве пѣ̋скав"це*

Према Шкаљићу (1966: 417) *крбач* је „бич од исплетеног кожног ремења“.

КРМО *Крм^на лúка*

Крма је „плетеница у абацијском занату“ (Шкаљић 1977: 420), па је могуће да је ријеч о имену надимачког постања према занимању.

КРСТО *Крстина б̑ара, Крстина ј̑б'ка, Крстове д̑л'не, Крстови д̑лови, Крстово кр̑тово*

У преводу од грчког имена „крст“, мада је вјероватније да се ради о хипокористику од Крстивоје, Крсман, Крстољуб и слично (Грковић 1977: 115).

КУРТА *Куртине г̑ће*

Муслиманско мушко име настало од тур. *Kurt*, „вук“, узето као заштитно име (Грковић 1977: 116).

КУСМУК *Кусмучк̑а д̑града, Кусмучк̑и Градац*

Чини се као сложено име надимачког постања, за каква Шимундић (1985: 24) сматра да су махом подругљива, те да су заправо скраћене реченице. Антропонимске потврда за овај патроним не проналазимо у доступној литератури. Међутим, могуће је да се ради о придјеву *кус* у значењу „бездлак“ (за етимологију в. Скок II 245–246) с другим дијелом сложенице, апелативом *мук* који РЈАЗУ (VII: 137) одређује као „мучање, неговорење“ и у другом значењу „вика, рика, управо мукање“. Дакле, могло би се радити имену особе са тјелесном особином ћелавости и карактерној особини ћутљивости или пак викања.

ЛАЗАР *Лазар̑в м̑ин, Лазарева лúка*

Од хебрејског имена са значењем „помаже бог“ (Грковић 1977: 117).

ЛАЗО *Лазина д̑града.*

Изведено од *Лазар*.

ЛЕРО *Лер'но бр̑до*

Према Шимундићу (1988: 424) изведено од *Валериј*, *Валеријан*.

ЛОЛА *Лол̑вићк̑о бр̑до*

Код М. Грковић (1977: 120) име одмила, а код Шимундића (1988: 425) хипокоростик од личног имена *Милоја*.

ЛОПАТИЋ *Лопат'ћа лúка, Лопатића д̑града*

Метафорично образован патроним према апелативу *лопата*.

ЉУБО *Љубина чѐсма.*

Од Љубисав, Љубомир и сл.

МАЈО *Мај^уне¹⁰³ кòлибе*

Од Марко, Миалио итд.

МАКСИМ *Ма̀ксимōв млѝн*

Грчко име настало од лат. *Maximus* „највећи“ (Грковић 1997: 125).

МАНОЈЛО *Ма̀нојлова стѹбл^уна*

Од грчког имена у значењу „бог је с нама“ (Грковић 1977: 127).

МАРИН *Ма̀ринова пѐћ^уна*

Од латинског имена *Marinus*, „морски“, име хришћанског светитеља (Грковић 1977: 127).

МАРИНКО *Ма̀ринков јãвор*

Изведено од *Марин* + *ко*.

МАРА *Ма̀рића тѹкови*

Према М. (Грковић 1977: 27) антропоним је изведен од *Мар(а)* (< *Марко*, *Маринко*) + *ић*.

МАРКО *Ма̀рково бр̑до*

Име једног од четири јеванђелиста.

МАТО *Ма̀тов^ућа гãј*

Изведено од *Матеја*, *Матак*, *Матијаиш* и слично.

МАЦО *Ма̀цōв кòтãр*

Као хипокористик од *Маџан*, *Максим*, *Манојле*, *Маријан* итд. ово име проналазимо код Шимундића (1988: 427).

МАЦА *Ма̀цáрево пòље*

Према М. Грковић (1977: 129) хипокористик од *Марко*, *Максим* и сл. Међутим, у микротопониму се можда осликавају и трагови етнонима.

МЕМО *Мѐмѝћ бр̑до*

Хипокористик од муслиманског мушког имена *Мехмед*, према

---

¹⁰³ В. Михајловић (1970: 164) доноси термин *мајина*, „сеоске куће међу брдима“, наводећи да се етимологија ове ријечи везује за апелатив *мах* те да је „именица *мах* у неку руку синоним за именицу *ветар*“. Према РЈАЗУ (VI: 372–373) *мах* се у неким текстовима помиње заједно са вјетром тиме појачавајући познато значење вјетра као природног елемента, услед чега би наш топоним могао значити и *колибе у завјетрини, дакле према положају и изложености терена.

арапском имену *Мухамед*, „слављен, прослављен“ (Шкаљић 1966: 453).

МЕРДАН *Мёрданове вѣртаче*

И. Смаиловић (1990: 341) доноси ово име као мање фреквентно и даје тумачење постанка од персијског придјева *merdâne*, „мужеван, храбар, одважан, племенит“, гдје је финално *е* редуковано аналогично према облицима *Ценан*, *Нерман* и слично.

МЕХО *Меџова ђграда*

Хипокористик од *Мехмед*.

МИЈАТ *Мијатовића шџме*

Варијанта имена *Михат* < *Михо* < *Миха* < *Михаило*, од хебрејског „сличан богу“ (Грковић 1977: 138).

МИЛАДИН *Милѡд"нова лѹка*

Изведено од коријена *Мил* + *адин*, или *Милад* + *ин*, (Грковић 1977: 129).

МИЛАН *Миланова лѹка, Миланове њѣве, Миланово гѹвно*

Од коријена *мил* + *ан* (Грковић 1977: 132).

МИЛАТ *Милѡтово брѡдо*

Изведено од *мил* + *ат* (Грковић 1977: 132).

МИЛКО *Милкина вѡда, Милкина ђграда*

Настало од коријена *мил* + *ко* (Грковић 1977: 133).

МИЛО *Милове бѡјте*

Од *Милорад*, *Мирослав* и слично.

МИЛОРАД *Милорѡдова лѹка, Милорѡдове дѡл"не, Милорѡдово Крѡтово*

Сложено име од словенских основа (Грковић 1977: 135).

МИЛОШ *Милошеве дѡл"не*

Од *мил* + *лош* (Грковић 1977: 134).

МИТАР *Митрѡв дѡ*

Варијанта имена *Дмитар* < *Димитрије* од грчког „род земљин“, (Грковић 1977: 138).

МИТРО *Митрина лѣвада.*

Од *Димитрије*, *Митар* и сл.

МИЋА *Мићин грђб*

Од Милорад, Михаило итд.

МИХАЈЛО *Михајлова баиша, Михајлове долна*

Варијанта имена Михаило.

МИШАН *Мишианова баиша*

Изведено од *Миш(а) < (Милан, Милош, Михаило) + ан* (Грковић 1977: 139).

МЛАЂЕН *Млађенова крушка, Млађенова страна*

Варијанта имена Младен, преко *Млађ(а) + ан* (Грковић 1977: 140).

МРДА *Мрдовића чђир*

Изведено од *Мрдак* према коријену глагола *мрдати*, „мигати, мицати“ (Шимундић 1988: 244).

МУЈО *Мујна долна, Мујне колбе*

Хипокористик од *Мустафа*, муслиманско мушко име арапског поријекла, „одабран“ (Шкаљић 1966: 477).

МУМИН *Муминова долина*

Лично име арапског поријекла, „вјерник, муслиман“ (Шкаљић 1966: 473).

МУСА *Муси хан, Мусино врело*

Муслиманско име оријенталног поријекла, највјероватније настало од староегипатског од *messi*, „дијете“ (Смаиловић 1990: 377). Не искључујемо ни могућност настанка имена изведеног од *Мустафир*, *Мустафа*, *Муселим* и сл.

МУСТАФИР *Мустафирова чеѐма*

Вјероватно од *Мустаф(а) + ир*.

МУШАН *Мушанђв ан*

Хипокористик од *Мушан*, *Мушо* изведених од *Мухамед* или *Мустафир* (Шкаљић 1966: 478).

НАЗИФ *Назифђв јѐлахчног*

Муслиманско мушко име, од истовјетног турског личног имена, „чист“ (Шкаљић 1966: 489).

НЕЂО *Неђна лђка*

Изведено од *Недељко*, *Ненад*, *Недоје* и слично (Грковић 1977: 144).

НЕЗИР *Незі́рева рáван*

Муслиманско мушко име са основним значењем „онај који опомиње да се иде правим путем“ (Шкаљић 1966: 492).

НОВАК *Новáкова њíва, Новáкова пèћ"на, Новáково врèло*

Изведено од коријена *нов* + *ак* (Грковић 1977: 148).

ОБОЋАШ *Ан Обòђāш, Обођáшева ðграда*

Назив изведен од географског термина *обод*¹⁰⁴ + *јаш*, услед чега би значење имена било „*онај који је са простора окруженог брдима“.

ОБРЕН *Обренова стрáна, Обреновић пòље*

Изведено од *Обр(о)* + *ен*, или хипокористик од имена *Обретен* које је изведено од коријена глагола *обрести*, „наћи“, према моделу имена као што су *Најдан, Најден, Наход* (Грковић 1977: 150).

ОМЕР *Òмерòв чā'йр*

Муслиманско мушко име настало од арапског *'Umār* преко турског *Ömer*, „мушко име, име другог халифе иза Мухамеда (Шкаљић 1966: 502).

ОРАО *Òрлов"ћа пàљика*

Назив птице узет је за лично име.

ОСТОЈА *Õстојāн бунāр*

Према Грковић (1977: 152) име је настало према антропонимским облицима Станимир и Станислав, али са везивањем за глагол „остати“.

ПАЛО *Пáлòв пòток, Пáлòв чā'ир*

Име је настало од *Павле*, према грчкој ријечи са значењем „мали“, име Христовог апостола (Грковић 1977: 153).

ПЕРО *Пéрова лучица*

Име изведено од антропонима *Петар*, грчког поријека, „камен, стијена“, веома распрострањено од најстаријих времена до данас (Грковић 1977: 132).

ПЕТАР *Пèтрова лúка, Пèтровића вòда, Рáван Пèтровићā*

В. Перо.

---

¹⁰⁴ Пижурица (1980: 272) ово географско име проналази у значењу „простор окружен брдима, док апелативну функцију илуструје наводом: „Њему земља лежи у ободу“.

ПЕТКО *Пѣтково брдо*

Хипокористик од Петар, иако није искључено ни то да је назив дана узет за дијете које се родило у *петак*¹⁰⁵ (Грковић 1977: 156).

*ПЛАВО *Пла́вѡв ђѡ*

Највјероватније се ради о хипокористику изведеном од коријена *плав* у именима *Плавко*, *Плаваш* и слично.

ПИРО *Пі́р"на чѣсма*.

Од Спиридон.

ПОДИНА *Пѡдинића брдо, Пѡдинића лѡква*

Патроним чијој је основи географски термина, „онај који је са подина“.

ПОП *Пѡпѡв бѹнѡр, Пѡпова вѣртача, Пѡпова кѹла*

Према Шћепановићу (2007: 196), „географски термини који чине други дио ових назива, упућују на апелативно поп, не одричући му митолошку подлогу“.

РАДАК *Рѡдѡкѡв пѡток*

Изведено од коријена *рад* + *ак* (Грковић 1977: 164).

РАДЕ *Рѡдова бѡишча, Рѡдово Крѡтово, Рѡдова ѡграда, Рѡдов"ћа брдо, Рѡдовића мѣра, Рѡдов"ћа пѣћ"на, Рѡдов"ћа чѣсма*

Од Радивоје, Радислав.

РАЈКО *Рѡјкина стрѡна*

Изведено од *Рај(о)* + *ко* (Грковић 1977: 169).

РАКО *Рѡкова нѡга, Рѡкове нѡге, Рѡкића бр"јѣг, Рѡкића јѡсѣн, Рѡкића пѡток, Рѡкићкѡ лѡства, Рѡкићкѡ чѡир*

Према Радослав, Ранђељ и слично.

ХРШУМ *Рѡшумскѡ пѡље*

Антропоним није потврђен. Међутим, Шкаљић (1966: 334) доноси синонимне облике *хришум* и *ришум* у значењу „викање на неког, повика, љутња“, услед чега је могуће закључити да је име настало према карактерној особини носиоца или је надимачког постања.

¹⁰⁵ Уп. лично име *Уторник* (Грковић 1977: 201), гдје се наводи да је име заштитног карактера услед вјеровања да дијете неће умријети ако му се да име дана у који се родило.

САВО *Савића пдље*

У значењу „старац, дјед и календарско име“, биљежи га Грковић (1977: 173).

САМАРЦИЈА *Самарџића брдо, Самарџића шума*

Име надимачког постања према занимању. Код Вука (1972: 663) *самарџија* „који прави самаре“. У мјесном говору назив се јавља као патроним.

САНДА *Сандића чдир*

Према М. Грковић (1977: 176) име је изведено од Александар.

САНТРАЧ *Сантрачева мѣђ, Сантрачево брдо*

Код А. Шкаљића (1966: 549) проналазимо овај апелатив у значењу „шах“ и „ограда око бунара, гроба и сл“, што би могли довести у везу са надимачким постањем овог облика према занимању.

СИМО *Симова ддлна*

Од Симеун, Симијан, Симун и сл.

СЛОБОДАН *Слободанова бдшча*

Превод грчког имена, „слободан“ (Грковић 1977: 176).

СПАХИЈА *Спађића вараге, Спађића кдлбе.*

„Боље стојећи муслимански сеоски домаћин“ према Шкаљићу (1966: 570), или заштитно име од „војник, посједник спахилука“ према М. Грковић (1977: 182).

СРЕТЕН *Срѣтна нова бдшча, Срѣтна нова њйва*

Милица Грковић (1977) наводи тумачење Т. Маретића по коме је ово име настало од истог коријена као и придјев сретан и именица срећа.

СТАНАР *Станарева дб, Станарева бдшча, Станарева вйињица, Станарева Вода, Станарева шума, Станарева њйве, Станарева дградице, Станарево гувно, Станарево пдље*

Име мотивисано називом из пастирске терминологије, према апелативу

*стан*¹⁰⁶ на планинским пашњацима у којима су својевремено у љетњим данима обитавали чобани. Уп. Вук (1972: 712) *станар*, „чувар стоке“. Данас у мјесном говору ово име егзистира као патроним.

СТЕВАН *Стѣвѣнѡв дѡ, Стѣвѣнова лѡква, Стѣвѣновића гѣјевѣ*

Исто име као Стефан, само што је $\phi > в$. Антропоним води поријекло из грчког језика са значењем „вијенац“, а и име је хришћанског светитељ (Грковић 1977: 186).

СТОЈАН *Стѡјаново врѣло*

Од коријена *стој* + *ан* (Грковић 1977: 188).

СТОЈКО *Стѡјкова стрѣна*

Изведено од *стој* + *ко* (Грковић 1977: 188).

СУБАША *Сѹбашиѣн дѡ*

Према Шкаљићу (1966: 572) „надзорник имања, онај који убире агинске и беговске приходе са чифлука“.

ТАБАК *Тѣбакова чѣсма*

Име надимачког постања настало према занимању, „кожар, онај који

---

¹⁰⁶ На планинским предјелима Романије нема већих простора оспособљених за пољопривреду, нема, како смо већ уочили, ни већих рјечних водотока уз које се налазе плодни дијелови тла, луке, а и климатски услови су такви да не омогућују земљорадњу. Из тих разлога, према казивању мјештана, становништво поменуте области је било присиљено да се бави сточарством као најважнијом привредном граном јер плодне земље за бављење неком другом врстом привредне гране нема, а ако га и има то је тако мало, да род са тих појединих плодних комадића тла био је довољан за једва неколико мјесеци прехране, док од какве продаје производа није могло бити ни говора. Сасвим је јасно да су услед тога становници тих крајева своју једину привреду налазили у сточарству и да су и због тога итекако бринули за прехрану и узгој своје стоке. Како у околини њихових сталних насеља није преко године било довољно хране за стоку, становници тих насеља били су принуђени положити храну за стоку даље од својих домова, односно у вишим горским предјелима наше планине. Ова потреба је довела до развоја планинског привредног живота, односно до станарског или чобанског живота, које је на Романији везано за пашу стоке по пашњацима или рудинама, и тек споредно за косанице, гдје су се веће површине косиле. Таквих косаница на Романији је било јако мало, због саставањеног тла морфолошких особина. Планинска привреда могла је бити појединачна, када је свака породица изгонила своју стоку или задружна, у ком случају је неколико чобана истјеривало стоку цијелог села. Станари који нису чували стоку настојали су да у ближем или даљем околишу станова накупе што више сијена или су обрађивали мање површине земље, док су се остали бавили прикупљањем сијена косећи по пашњацима и разним удолинама или пропланцима, а након тога и на косаницама. Овим начином сакупљено сијено сносили су прво до станова гдје су га слагали у стогове те тек након довршене косидбе и осталих послова, доносили сијено до сталних домова. Они који су имали коња или магарца преносили су га њима, а они који их нису имали, носили су сијено сами на леђима. Ријетко када је сијено вожено на колима, изузев у случајевима када је косаница, на којој је било више сијена, била близу пута. Уз посао набавке сијена, станари су се бавили и садњом кромпира, купуса и јечма, искључиво око станова, гдје се налазило нешто плодне и за то подесне земље. Станари су обично били жене, дјеца или старци.

штави, учиња коже“ (Шкаљић 1966: 593).

ТАНЕ *Та́ново бр̀до*

Од *Атанасије*, „бесмртни“, или његове варијанте *Танасије* (Грковић 1977: 192).

ТИТО *Ти́това пèћна*

Надимак доживотног председника СФРЈ, Јосипа Броза, које је по његовим ријечима узео према учесталом имену у Загорју из времена свог дјетињста. Према Шимундићу (1988: 460) изведено од *Светомир/Светислав*, *Тихан*, *Тихомир*, *Тијослав* и сл.

ТОМО *То́мѝн млѝн*, *То́мина јабѝка*, *То́мина њѝва*, *То́мине рáвни*, *То́мѝћа чèsма*

„Близанац“, један од дванаесторице Христових апостола (Грковић 1977: 196).

ТОШО *То́шића чèsма*

Од Тодор, Теодосије, Тошоје.

ТУРЧИН *Ту́рчинова рáван*

Траг етника сачуван у микротопониму, као потврда историјске стварности.

ЋАЈО *Ћáјића пòље*, *Ћáјића ча́ира*

Изведено од *Стојан* (Грковић 1977: 199).

ХАЈДУК *А́јдѹчкá рáван*, *А́јдѹчкѝ ѝзвор*

РЈАЗУ (Ш: 554) одређује именицу као ријеч мађарског поријекла, а не турског са истим значењем, „човјек из неког мађарског племена; војник“. Као секундарно значење нуди се и опис: „човјек који оружан дочекује на друму путнике и силом им граби имање“ додајући још да су то људи који су код нашег народа постајали хајдуци ради турске силе и неправде, те да се с тога схватају као јунаци.

ХАСАН *Асанова шѹма*

Муслиманско мушко име, „љепотан“ (Шкаљић 1966: 316).

ХАЦИЈА *А́ѝйна мекòта*

„Онај који је извршио хаџ, тј. код муслимана који је посјетио свету зграду Кабу у Меки, а код хришћана који је ишао на поклоњење Христову гробу у

Јерусалиму“ (Шкаљић 1966: 296).

ХОЦА *Ћиџн дѳ, Ћиџино врѳло*

Муслимански свештеник или професор у медреси (Шкаљић 1966: 332).

ЦАР *Цѳреѳ пѳток, Цѳреѳе вѳде*

Именице *цесар* и *цар* настале су према Цезару, а од њих и презимена *Цесарић, Царић и Цар* (Шимуновић 1985: 129). Према РЈАЗУ (I: 755–756) – „император“ добијено од лат. *Caesar*, од чега је најприје било *cēsarь* па је *ē* ослабило у меки полугласник који је нестао, а потом, наставши се иза *c*, отпао. Даље се наводи да се *цар* називао сваки државни господар или владар неке земље, било му то посебно владарско или неко друго име, јер су се царевима називали и кнезови и жупани, али само у старијем времену. У другачијем значењу исти извор доноси именицу *цар* од *talus*, „ждријеб, коцка“, од персијског и тур. *zar*, а од чега је и итал. *zaro* и *zara*. С обзиром да презиме Цар не проналазимо на испитиваном ареалу, могуће је да се име неког кнеза или жупана очувало у топониму, или се ради о имену надимачког постања, према ономе који се коцкао или волио да коцка.

ЦАРИЛО *Цѳр"лова пѳл"ка*

Хипокористик изведено преко *Цар* + *ило*. Уп. горе *Цар*.

ЦЕРО *Цѳровићѳ бѳр"ца*

По називу врсте дрвета, цера (Шимундић 1988: 55). Дакле, ријеч је о антропониму фитонимског постања – *quersus cerrus* < *cerrus*, „цер, дуб, храст“.

ЧАВКО *Чѳвчеѳо пѳље*

Према М. Грковић (1977: 209) име може бити изведено од *Чав(о)* (< *Чавко, Часлав*) + *ко*, или је име настало према женском личном имену *Чавка*, називу узетом према имену птице.

*ЧАНГАЛ *Чѳнгалово пѳље*

Вјероватно се ради о имену надимачког постања насталог од *ченгел*, „гвоздена кука“ (Шкаљић 1966: 171), према неком тјелесном недостатку.

*ЧЕНГИЋ *Чѳнгѳићѳ брѳдо*

Претпостављамо да је име настало преко *чен(е)*, „вилаца, чељуст“ (Шкаљић 1966:171) + *ага*.

ШАДО *Шáдѣн пòток*

Можда је ријеч о имену *Шадо*, које као врло ријетко биљежи И. Смаиловић (1990:482) као хипокористик од *Шахид*.

ШАРАЦ *Шâрскâ лúка, Шâрскê вàраге, Шâрчево òсоје, Шâрчеве лúке*

Могуће је да је име настало према истоименом зоониму кога је првобитни носилац посједовао, или према карактерној особини оног који *шара* од глагола *шарати* у значењу „варати“.

ШЕМАН *Шèманова лúка*

Антропоним није потврђен. Можда је име изведено као хипокористик од *Шехмнум* (=Симон, Симеун) (Смаиловић 1990: 493) или према Шем(о) < Шемаја према Шимундићу (1988: 33) + ан.

ШЕРО *Шéр"но бр̀до*

Вјероватно је име надимачког постања према карактерној особини од *шер* „зао, злочаст“ или од *шеретлук* „лукавство, препреденост, подмуклост“ (Шкаљић 1966: 585– 586).

ШИЈАК *Шѣјáкòв òò*

Лично име надимачког постања према некој тјелесној особини, од *шиј(а)* + *ак*, јер како Шимуновић (1985: 24) „Околина је одређеној особи радо истицала одлике, али још радије мане и тјелесне недостатке“.

ШИЉО *Шѣљскâ чá'ѣра*

Надимак даван као заштитно име (Грковић 1977: 212), или име настало по тјелесној особини.

ШИШО *Шѣш"ћа бр̀до, Шѣш"ћа пòље*

Надимак узет као заштитно име од глагола *шишати* (Грковић 1977: 212), или је могло настати у вези са обичајем шишаног кумства.

ШПИЦЕР *Шпѣцѣрова тèста*

Мађарско име очувано у микротопониму.

У овом дијелу сагледали смо антропонимни дио топономастичких синтагми, односно ректум. Као што се могло примијетити у функцији ректума се обично налазио посесивни придјев, а рјеђе именица у функцији посесивне

одредбе. Након овога, у наредном дијелу, размотрићемо и класификовати исте топониме према значењу њиховог регенса.

Д.1.1. Географски термини у функцији регенса:

бара: *Арапова ба̀ра, Гу̀гића ба̀ра, Зу̀кина ба̀ра, Кр̀стина ба̀ра;*

барица: *Це́ровића ба̀р"ца;*

брдо: *Алїно бр̀до, Ац"но бр̀до Бобаново бр̀до, Борòвчанскò бр̀до, Васиљево бр̀до Гр̀чића бр̀до, Борòвчанскò бр̀до, Де́дића бр̀до, Др̀пино бр̀до, Ђòк"ћа бр̀до, Ђòрдино бр̀до, Зе́ков"ћа бр̀до Јóкића бр̀до, Ка̀раџе бр̀до, Ка́р"ћа бр̀до, Киш"но бр̀до, Лолòвићкò бр̀до, Ма́рково бр̀до, Ме́мић бр̀до, Ми́латово бр̀до, Пе́тково бр̀до, По́динића бр̀до, Ра́дов"ћа бр̀до, Са́марџића бр̀до, Та́ново бр̀до, Че́нгџића бр̀до, Ше́р"но бр̀до, Шиш"ћа бр̀до;*

Ра́кића бр"јег: *бријег;*

бунар: *Борòвчанскї бун̄ар, Ђстојин бун̄ар, По̀пов бун̄ар, Хаџин бун̄ар;*

вода: *Бојанић̄а во̀да, Милкина во̀да, Стана́рева во̀да;*

воде: *Ца́рев̄е во̀де;*

врела: *Бе́гина вр̄ела;*

врело: *Аш"мово вр̄ело, Бо́ж"ћа вр̄ело, Бо́ж"ћа вр̄ело, Во́жково вр̄ело, Бу́р"но вр̄ело, Зе́чићкò вр̄ело, Ја̀сичкò вр̄ело, Но́ваково вр̄ело, Ђи́но вр̄ело, Пи́вчићкò вр̄ело, Сто́јаново вр̄ело, Ха̀јдучкò вр̄ело;*

вртача: *По̀пова вр̄тача;*

вртаче: *Ал̄јбегове вр̄таче, Ме́рданове вр̄таче;*

гаће: *Кур̄тине гаће*

Гаће су свесловенска и прасловенска ријеч за платнено доње одијело и синоним за панталоне како проналазимо код Скока (I: 542), који наводи могућност да је, аналогно келтској *bracae*, која у староенглеском *brēc* значи „стражњица“, и да је прасловенско *gat'a* значило „дио тијела који гаће покривају“, као „гениталија, стражњица“. „Литература о односима примитивног човека према сопственим и туђим геналним органима, као и о њиховој улози у

одређеним ритуалима, говори углавном у прилог томе да је увођењем хришћанства ова веза давно прекинута. Врло јасне трагове оваквих представа ове категорије ријечи (која се нерадо увршћује у лексички фонд) налазимо у ономастици, која чува старе паганске метафоре и надимке људи везане за неке делове човечијег тела.“, наводи В. Михајловић (1970: 41–42). На истом мјесту аутор упућује на то да се у руској књижевности није употребљавала ријеч *гаће* већ еуфемизам за њу, јер су се старе паганске метафоре оштро сузбијале, закључујући да то „што њих уопште још има, треба захвалити врло жилавој народној традицији“.

глава: *Сѣ́лева гла́ва;*

до: *А́вдов до́, Ба́сарѣн до́, Во́лков до́, Во́лково вре́ло, Врѣ́жѣн до́, Грѣ́шин, Де́дића до́, Дервѣ́шев до́, Ја́кѣѣн до́, Јо́вѣн до́, Ка́рића до́, Ма́лѣнов до́, Ми́трѣв до́, Пи́лаво́в до́, Су́баѣѣн до́;*

долина: *Дрѣ́гина до́л'на, Му́ј'на до́л'на, Му́минова до́л'на, Сѣ́мова до́л'на;*

извор: *А́ждѣ́чкѣ́ ѣ́звор;*

камен: *Вла́дов ка́мѣн;*

корито: *Бо́р'но ко́р'то, Бу́р'но ко́р'то, Јѣ́вт'но ко́р'то;*

кратово: *Кра́стово Кра́тово;*

ластва: *Ра́кићкѣ́ ла́ства;*

ливада: *Ба́јагића ли́вада, Ми́трина ли́вада;*

локва: *Да́нова ло́ква, По́динића ло́ква, Стѣ́вѣ́нова ло́кв;*

лука: *Бајѣ́зидова лу́ка, Бо́р'на лу́ка, Вла́дова лу́ка, Дра́гова лу́ка, Бе́нѣ́сѣ́на лу́ка, Бо́кова лу́ка, Зо́ранова лу́ка, Ке́ч'на лу́ка, Ко́в'на лу́ка, Ко́мље́'нова лу́ка, Кра́м'на лу́ка, Ла́зарева лу́ка, Ло́пат'ћа лу́ка, Ми́ладо́'нова лу́ка, Ми́ланова лу́ка, Ми́лора́дова лу́ка, Не́ђ'на лу́ка, Пе́трова лу́ка, Сла́вкина лу́ка, Ша́рскѣ́ лу́ка, Ше́манова лу́ка;*

међа: *Сантра́чева ме́ђ,*

мера: Абáзовића мѐра, Абáзовића òграда Гáврова мѐраДáн"лова мѐра, Рáдовића мѐра

ноге: Рǎкова нòга, Рǎкове нòге

пећина: Јóвина пèћ"на, Мǎринова пèћ"на, Новáкова пèћ"на, Рáдов"ћа пèћ"на/Тíтова пèћ"на;

поље: Ал"бегово пòље, Глǎтково пòље, Дрǎганића пòље, Ђòкића пòље, Ђукића пòље, Їван пòље, Јáнковића пòље, Јòкића пòље, Лйздѣчкò пòље, Мацáрево пòље, Ђбреновић пòље, Ршумскò пòље, Сǎвића пòље, Станáрево пòље, Тǎјића пòље, Чǎнгалово пòље, Чǎвчево пòље, Шйш"ћа пòље;

поток: Ковáчев пòток, Пáлòв пòток, Рáкића пòток, Цǎрев пòток, Шáдйн пòток;

раван: Áјдýчкǎ рáван, Алǎјбегова рáван, Алǎјбегове вǎртаче, Балтйнǎ рáван, Бѣгова рáван, Балтйнǎ рáван, Дýрева рáван, Мǎлинова рáван, Незйрева рáван, Рáван Пѣтровйћǎ, Тýрчинова рáван;

рупе: Груј"не рўпе;

стијена: Бўткова стијѐна;

страна: Млǎђенова стрǎна, Ђбренова стрǎна, Рáјкина стрǎна, Стојкова стрǎна;

чајир: Ђукића чǎйр, Кáрића чǎйр, Кошǎйин чǎйр, Мрðовића чǎйр, Óмерòв чǎйр, Пáлòв чǎйр, Ёлѣзова чǎйра, Шйльскǎ чǎйра;

чајира: Тǎјића чǎйра;

чесма: Димйтрйна чѣсма, Клǎчǎрева чѣсма, Лўбина чѣсма, Мустáфирова чѣсма, Пйр"на чѣсма, Рáдов"ћа чѣсма, Тǎбакова чѣсма, Тòм"ћа чѣсма, Тðшића чѣсма;

чесмица: Бóж"на чѣсмица;

Д.1.2. Апелативи који означавају биљни покривач и фитоними у функцији регенса:

брезик: Букерџин брезџик, Југов^нћа брезџик, Лопатића брезџик;

гај: Ђгџин гај, Жуљев гај, Матов^нћа гај;

јабука: Крстина јабука, Томина јабука;

јела: Наџифов јелах,

јасен: Ракића јасен;

јелике: Џандарскџе јелике;

крушка: Рањкова крушка;

омар: Зеचेвића омар;

шума: Асанова шума, Мијатовића шума, Смарџића шума, Станарева шума.

Д.1.3. Привредни термини у функцији регенса:

бајта: Ђлића бајта, Бурова бајта;

бајте: Милове бајте;

башта: Арсова баџча, Слободанова баџча;

гувно: Андрића гувно, Бу^нно гувно, Јовово гувно, Миланово гувно, Станарево гувно;

ждријело: Ибишово ждр^нјело, Јокића ждр^нјело, Каљчино ждр^нјело;

колиба: Карева кол^нба, Ке^нне кол^нбе, Мај^нне колибе, Муј^нне кол^нбе, Никол^нне кол^нбе, Спаџића кол^нбе;

млин: Јанков^нћа млин, Лазарев млин, Максимов млин, Томин млин;

млини: Божичића млини;

њива: Балџића њива, Влаџкина њива, Драџкина њива, Јеремџића њива/Ревџића њива, Јукова њива, Кавџића њива, Кајова њива, Калабџића њива, Клаџарева њива, Новџкова њива, Срџнова њива, Томина њива;

њиве: Вучићевића њиве, Новџкова њива, Миланове њиве, Станареве њиве

ограда: Абџовића ограда, Абџдова ограда, Беџова ограда, Бџевића ограда, Бојова ограда, Вуџичића ограда, Граџића ограда, Груџова ограда;

оградице: Станареве оградице;

паљика: *Груј^ина пàљ^ика, Орлов^ића пàљика, Цàр^илова пàљ^ика;*

пилана: *Ахметáшова пилàна;*

торови: *Ђокини тòрови.*

Д.1.4. Називи за путеве, утврђења, пребивалишта и одморишта:

кула: *Бàсар^ина кúла, Пòпова кúла;*

кућа: *Грујова кúћа;*

куће: *Бàшине кúће; Глú^иовића куће;*

цеста: *Шпíцєрова тèста;*

хан: *Âн Башићā, Âн Обòђāш, Бàтинића âн, Бѝмбашиѝн хāн Мýсѝн хāн, Мушанòв âн.*

Д.1.5. Хришћански термини и термини за култна и освештана мјеста у функцији регенса:

гроб: *Ђров грòб; Мѝћѝн грòб;*

гробље: *Бáјрово грòбље, Грчкò грòбље, Кàурскò грòбље.*

Из датог прегледа увидјели смо да функцију регенса врше различити географски термини: *бара, барица, брдо, бунар, вода, воде, врела, врело, вртача, вртаче, гаће, до, долина, извор, камен, корито, кратово, ластва, ливада, локва, лука, међа, мера, ноге, пећина, поље, поток, раван, рупе, стијена, страна, чајир, чесма, чесмица;* затим апелативи који означавају биљни покривач и фитоними: *брезик, гај, јабука, јела, јелике, крушка, омар, шума;* привредни термини: *бајта, бајте, башта, гувно, ждријело, колиба, млин, млини, њива, њиве, ограда, оградице, паљика, пилана, торови;* називи за путеве, утврђења, пребивалишта и одморишта: *кула, кућа, куће, цеста, хан;* и на крају хришћански термини и термини за култна и освештана мјеста: *гроб и гробље.*

Д.2. Мушка лична имена (и презимена) у једночланим називма

АЈДАН Ајдановићи

Овај антропоним доноси Шимундић (1988: 136) само као женско лично име *Ајдана* < *Хајдана* < *хајда*, тј. *хељда* (*polygonum fagorugum*) < свењем. *haian*. Могуће је да је аналогијом изведено мушко име, или се ради о

властитом имену Ајдин < тур. *Aydın*, „сјајан, свијетао, јасан, сретан, весео“ (Смаиловић 1990: 135), при чему је вокал *и* > *а*.

БАН *Банов^{не}*

М. Грковић (1977: 33) наводи да је могућ настанак од персијског *бајан* „војвода“, или хипокористик од Бранимир, Бранислав и сл. Ми сматрамо да је у овој области титула *бан* узета за лично име.

БЕРИВОЈ *Беривој*

Сложено име од словенских основа код М. Грковић (1977: 35), од императива *бери* и прасловенског *војъ* „војник“ (Шимундић 1988: 34).

БЕЧО/БЕЦО *Бѣчићи*

Име изведено од Беривој, Берислав (Грковић 1977: 36).

БОГДАН *Богданов^{на}*

Име грчког поријекла са значењем „дар од бога“ (Грковић 1977: 36).

БОШКО *Бошковићи*

Од *Бож(а)* + *ко* (Грковић 1977: 42).

БРАЈА *Браја*

Према РЈАЗУ (I: 581) мушко име, хипокористик од *Братослав*, уз напомену да данас није уобичајено. Као изведеницу од *Братислав*, *Братољуб* итд. име проналазимо и код М. Грковић (1977: 43).

ВАРОШИЋ *Варошићи*

Према апелативу *варош*, „онај који је из вароши“.

ВЛАЈКО *Влајчевићи* В. *Влајкина* њива

ВЛАХ *Влаховићи*

Патроним етнонимског постања.

ВУКАШИН *Вукашиновац*

Изведено од *Вукаш* + *ин* (Грковић 1977:59).

ГАЛЕШ *Галеш*

Од властитог заштитног имена *Гал* насталог према истоименом апелативу *гал* – „мрк, црн“ + *еш* (Грковић 1977: 63; Шимуновић 1985: 222).

ГОЛЕШ *Голешаићи*

Можда преко *Голе* < *Драгољуб*, *Голуб* (Грковић 1977:59) + *еш* (према

Галеш и сл.), мада је вјероватније у питању антропонимски окрњак од апелатива *големаш* (Скок I: 586–587).

ГОШО *Гошевина*

Од *Голуб, Гостимир, Драгослав* (Грковић 1977: 67).

ГРАНО *Грњићи*

Назив је вјероватно надимачког постања настао према апелативу *грана* или је ријеч о хипокористику¹⁰⁷ од *Гранислав* у коме је први дио коријен од именице *граница*, а други коријен *слав* (Грковић 1977: 67–68).

ДИЛАВЕР *Дилавер*

Лични пратилац, ађутант код великодостојника < тур. *dilaver* < перс. *dilāwer* *dil-āwer*) „срчан, одважа“ < *dil* „срце“ и перс. суфикс *-āwer* који има значење да се неко нечим истиче (Шкаљић 1966: 217).

ДРАШКО *Драшкино*

В. *Драшкина њива, Драшкино раскрџиће*.

ДРОЊО *Дроњевац*

Име надимачког постања од апелатива *дроњак*, „ткање и одијело које се од старости распада, и о чељадету с таквијем одијелом“ (РЈАЗУ II: 791). Дакле, надимак је настао према прљавом, ритавом и неугледном човјеку.

ДУРАК *Дураковац*

Име настало од тур. *Durak* < *durmak*, „стајати“, које су хришћани узимали као заштитно име (Грковић 1977: 85), а код Шкаљића (1966: 228) муслиманско мушко име добивено из турског са пренесеним значењем, „сталан, чврст“.

ЂЕД *Ђедовац*

Име може бити хипокористик од Ђедеон, Ђедослав и сл, мада нам се чини да се у овом имену лексема *ђед* не може посматрати као родбински термин, већ, како примјећује Шћепановић (2007: 182), „прије митолошки слој у топонимији, што није риједак случај у српској ономастици.

ЕДЕМ *Едемовина*

Од муслиманског мушког имена *Едхем* < тур. *Edhem*, лично име „Мркоња, Вранац“ < ар. *ādḥīm*, „мрк, вран, црномањаст“ (Шкаљић 1966: 268).

¹⁰⁷ Грковић (1977) не биљежи хипокористик *Грано*, а код Шимундића (1988: 416) за лично име *Гранислав* проналазимо изведеницу *Гранко*.

ЗЕЦ *Зѣчићи*

В. Зѣков^нѣ брѣдо, Зѣчевиѣ ѓмѣр, Зѣчићкѣ врѣло.

ЈАЊА *Јање^нѣ*

Хипокористик од Јанићије, Јован и сл.

ЈУНУЗ *Јурузовина*

Муслиманско мушко име од јеврејског имена пејгамбера Јове (Шкаљић 1966: 374).

КАРАЦА *Кѣрачевац*

В. Кѣрацѣ брѣдо.

*КЕРЛО *Кѣрловац*

Антропоним није потврђен.

КОЈО *Кѣјно*

В. Кѣјн Лѣпоглѣв.

ЛАУШ *Лѣушевац*

Варијанта мађарског имена *Лајош* (Грковић 1977: 118), према њемачком *Лудвиг* (Шимуновић 1988: 187).

ЉУБОЈЕ *Љубѣјна*

Изведено од коријена љуб + оје (Грковић 1977: 123).

МАРКО *Мѣрковићи*

В. Мѣрково брѣдо

МИЛОШ *Милошевина В. Милошеве дѣл^нѣ*

МИЛУТИН *Милѣтин*

Изведено од коријена *Мил* + *утин*, или *Милут* + *ин* (Грковић 1977: 135).

МИЉАК *Мѣљачѣ^нѣ*

Изведено од *Мил(о)* (< *Мирован*, *Милосав* и сл.) + *ак* (Грковић 1977: 135).

МИЉАЦ *Мѣљачѣ^нѣ, Мѣљацка*

Од *Мил(о)* + *ац* (Грковић 1977: 135).

МИЋА *Мѣћѣиѣ*

В. Мѣћѣин грѣб

НЕБИША *Нѣбишина*

Име је можда настало према хипокористику *Неб(о)* (< *Небослав*, *Небодар* и

сл.) + иша, према моделу Радиша, Синиша и сл., а није искључено ни то да се ради о антропонимском окрњу од имена *Небојша*. Као претпоставку нудимо и надимачко постање према негираном глаголу *бити*, „онај који ништа не би“. Могуће је и то да се у овом називу крије и нека одлика површинског својства тла, нпр. „земља на којој ништа није било нити рађало“. Ипак, предност дајемо хипотезама о термину антропонимског постања, због чега га сврставамо у ову семантичку групу.

ОБОЋАШ *Обођашевина*

В. *Ан Обођаш, Обођашева дграда.*

ЌМЕР *Ќмеровна*

В. *Ќмерѡв чѡѡр.*

ПЕТРАШ *Петрашевац, Петрашевна*

Изведено од коријена имена *Петар* и суфикса *-аш* (Грковић 1977: 157).

*ПИЊО *Пињевина*

Антропоним није потврђен. Могуће је да се ради о имену одмила.

*ПРИБИШ *Пребиша*

За настанак овог антропонима, који је по језичкој структури присвојни придјев са антропонимском базом, од велике користи нам је било тумачење имена *Превиш* које доноси М. Шћепановић (2003: 563–564), па стога према његовом моделу објашњавамо постанак овог имена. Ако овај микропоним тумачимо као лично име *Прибиш* < *Прибислав*,¹⁰⁸ оно је најприје настало од двоосновинског антропонима *Приб-и-слав*, па је прерасподјелом морфема касније настало *Прибис*. Додавањем старог посесивног суфикса *-јь* на већ уобличену именску основу, постао је именски лик у значењу *Прибишев*, односно који припада *Прибишу*. Након што је стари посесивни суфикс *-јь* нестао из употребе, потиснут млађим *-ев/-ов*, ипак је остао сакривен, као што се дало примијетити, у предњонепчаном завршетку *-иш*.

САРИЈЕ *Саријевац*

Хипокористик од *Сараћин* у облику *Сароје* биљежи М. Грковић (1977: 176), при чему је у нашем примјеру о супституирано са *и*.

---

¹⁰⁸ Уп. Шимуновић 1988: 275.

РАДОЈЕ *Рăдојевићи*

Изведено од коријена *рад* + *оје* (Грковић 1977: 166).

РАЂО *Рáђевина*

Од *Радован*, *Радослав* и сл.

РАКО *Рăковац*

В. *Рăкова нòга*, *Рăкове нòге*, *Рáкића бр"јêг*, *Рáкића јăсєн*, *Рáкића пòток*,
Рáкићкă лăства, *Рáкићкї чđиr*.

РАКОЧ *Рăкõчи*

Изведено од *Рак(о)* + *оч* (Грковић 1977: 169).

РАШИД *Рáш"довина*

Муслиманско мушко име са значењем „онај који иде правим путем, побожан (Шкаљић 1966: 531).

РАШКО *Рáшков"на*

Изведено од *Раш(о)* (< *Радован*, *Радослав*) + *ко* (Грковић 1977: 169).

РЕМАН *Ремáнов"на*

Име није потврђено. Вјероватно је у питању одмилично име или се ради о антропонимском окрњуку.

РОГО *Рòгош*

Вјероватно је ријеч о надимку изведеном од апелатива *рог* + *ош*. Уп код М. Грковић 1977: 173) *Роган* и *Рогоуш*.

СТЕВАН *Стěвãновићи*

В. *Стěвãнõв дõ*, *Стěвãнова лõква*, *Стěвãновића гáјеви*.

СТОЈАН *Стõјанов"ћи*

В. *Стõјаново врëло*.

СУМБУЛ *Сумбуловац*

Од апелативног турцизма *сумбул*, „цвијет“ (Шкаљић 1966: 574).

ТАБАК *Тàбаков"на*

В. *Тàбакова чєсма*.

ЋАЈО *Ћаđићи*

В. *Ћáјића пõље*, *Ћáјића чаирав*.

ЋЕТКО *Ћетковићи*

Дијалекатски облик имена *Цвјетко* (Грковић 1977: 199).

ЋИРО *Ћиров"на*

Од *Ћирило*, *Ћирак*, *Ћиран* и слично.

ХАРДО *Хардовина*

Може бити да се ради о одмиличном називу насталом према муслиманском мушком имену *Харид* које биљежи И. Смаиловић (1990: 272) у значењу „снажан, силан, срдит, љут“. У том случају, иницијално х у нашем примјеру потпуно је изгубљено.

ХАСАН *Хасановача*

В. *Асанова шума*.

ХРВО *Хрвов"на*

Одмилично име од Хрвоје, Хрвојица, Хрвимира, Хрватин и сл.

ШАЈИН *Шај"новићи*

Муслиманско мушко име *Шехин*, „соко“ (Шкаљић 1966: 579). У нашем примјеру х је замијењено у ј.

ШВАБО *Швабовац*

Пејоративан назив за Нијемца.

ШЕМАН *Шемани*

В. *Шеманова лука*

ШКИЈО *Шкијевина*

Можда је надимак изведен од апелатива *шкија*, колоквијалног назива за резани, мотани дуван.

ШОБО *Шобихевина*

Антропоним није потврђен, но можда је назив надимачког постања од презимена. *Шобот*, које не биљежимо на данашњим просторима нашег ареала.

Једночлани топоними од антропонима су, како се из прегледа види, присвојни придјеви као дио некадашњих топономастичких синтагми које су изгубиле свој регенс, тј. апелатив као географски или пољоприврени термин.

У наредним редовима слиједи преглед суфикса у називима који чине ову топономастичку скупину:

а) Суфикс **-јь*: *Га̀леш*, *Бѐривој*, *Бра́ја*, *Дила́вер*, *Милу̀тин*, *Преби́ша*, *Ра̀кѡчи*, *Ро̀гош*, *Фу̀ртуле*, *Ше́мани*;

б) Суфикс *-ин(а/о)*: *Драшкино*, *Којно*, *Нѐбишина*;

Ови топоними су углавном у облику маскулинума, као што су сви примјери са суфиксом **-јь*, док су примјери са суфиксом *-ин(а/о)* средњег или женског рода, што се може протумачити према реконструисаном регенсу из описа у Регистру овог рада.

в) Проширени суфикс *-ев/-ов*:

– *-ев/-ов + -ац*: *Вукаши́новац*, *Дро́њевац*, *Ду̀раковац*, *Ђе́довац*, *Ка̀рачевац*, *Ке́рловац*, *Лауше́вац*, *Петра́шевац*, *Ра̀ковац*, *Са̀ријевац*, *Сумбу́ловац*, *Шва́бовац*; – *-ев/-ов + -ача*: *Ха̀сановача*;

– *-ев/-ов+ -ина*: *Ба̀нов"не*, *Богда́нов"на*, *Го́шевина*, *Ђе́мовина*, *Ја́њев"на*, *Ју̀нузовина*, *Ми́лошевина*, *Обо́ђашевина*, *О́меров"на*, *Петра́шев"на*, *Пи́њевина*, *Ра́ђевина*, *Ра́ш"довина*, *Ра́шков"на*, *Рема́нов"на*, *Та̀баков"на*, *Ти́ров"на*, *Ха̀рдовина*, *Хрво́в"на*, *Шки́јевина*, *Шоби́ћевина*;

– *-ев/-ов + -ица*: *Ми́љаче́в"ца*;

– *-ев/-ов+ -ићи*: *А́јдановићи*, *Бо̀шковићи*, *Вла́јчевићи*, *Вла́х"овићи*, *Ма̀рковићи*, *Ра̀дојевићи*, *Сте́вѡновићи*, *Стòјанов"ћи*, *Ћа́ићи*, *Ће́тковићи*, *Ша́ј"новићи*;

г) Суфикс *-иште*: *Ми́ћѡишта*;

д) Суфикс *-на*: *Љу̀бѡјна*;

ђ) Суфикс *-ка*: *Ми́љацка*;

е) Суфикс *-ић*: *Бе́чићи*, *Ва̀рошићи*, *Зе́чићи*.

Морфолошка структура суфикса, како се из прегледа види, готово је у цјелости препознатљива, изузев примјера са суфиксом **-јь*, са јасном морфолошким шавом у сложеним суфиксима. Све су то суфикси сложеног образовања (в), од једног посесивног и једног номинализационог суфикса. Суфикс *-иште* додат на именичку основу даје мјесно, а ријетко када друго значење (Бабић 1986: 123–124), према конкретном преобличавању *Ми́ћѡишта* → мјесто на ком се

налазе или су се налазиле Мићине ливаде и њиве. Даље, ван комбинације са посесивним суфиксима јављају се суфикси *-на* и *-ка* који дају значење припадности, какво проналазимо код Бабића (1986: 318) у примјерима изведеница *царѣвна*, *краљѣвна* у значењу „царева, краљева кћи“, услед чега овакве односе преносимо на план топонимизације, гдје нам постаје и јаснији топоним *Љубојна* < **ливада/шума Љубој* < **Љубој ливада/шума*. Простим, механичким раздвајањем основе и наставка можемо доћи до закључка да су ови суфикси додавани директно на антропоним у процесу онимизације. С друге стране, ако свестраније сагледамо топониме са датим суфиксима, намећу се и другачије претпоставке. Наиме, оба топонима су настала од личних имена Љубоје и Миљац, али преко посесивума Љубој и Миљац творених посесивним суфиксом *-јь* (Маројевић 1980; Родић 1980), и на крају, у процесу топономизације, супстантивизираних топономастичким суфиксима.

У једночлани топоними ове групе проналазимо и облике који су структурално идентични. Ријеч је, прије свега, о патронимима (примарним и секундарним) у номинативу множине који припадају „старом и добро познатом типу *nomina patronimica*“ па на основу свега онога што је „до сада у литератури познато, можемо рећи да топоними на *-ићи* (*-овићи*, *-евићи*) представљају тзв. динарски тип који се протеже дуж динарског и родопског горја“ (Могуш: 1980: 221) и који је у хронолошком слиједу топономастичких слојева најмлађи у претходно наведеној скупини.

Д.3. Женска имена у двочланим називима

АНА *Ѓнина лука*

Од јеврејског имена Наппа, „милост, захвалност“ (Грковић 1977: 218).

АНДРКА *Ѓндркина пѣћ"на*

Ово лично женско име, наводећи да га проналази само код Вука, биљежи РЈАЗУ (I:84) и упућује на лик *Андријана*. С обзиром на то да је име потврђено само код Вука, не искључујемо поријекло овог имена од облика *андрак*, за који исти извор наводи да је у Србији у ваљевском срезу и Старом Влаху *андрак* „честа кроз коју се не може проћи“. Скок (I: 41) доноси и то да се апелатив *андрак* користи као супституент за *ђаво* или *враг*, не одричући ни његово

фитонимско поријекло од биљке *мандрагора* од које се полуди, јер се у Србији у клетви говори *матраг*. Настављајући тим путем, код Симоновића (1959: 512) проналазимо биљку *андрква* – *Raphanus sativus*, али ту хипотезу одбацујемо јер апелатив не проналазимо у мјесном говору (репа, ротква).

На овом мјесту не можемо а да се не дотакнемо и патронима *Андрака*, кога углавном носе Хрвати, а који је изведен директном онимизацијом од антропонима *Андрака*, као хипокористика од личног имена Андрија (Шимундић 1988: 42), из чега би смо могли закључити да је путем аналогije изведено исто женско име.

После свега наведеног, узимајући у обзир и регенс који уз ово име стоји, мишљења смо да је дато име настало према значењу неприступачног мјеста или синониму за ђаво (*Ђавоља пећина, *Вражја пећина), не одричући при том митолошку подлогу овог, код Вука забиљеженог имена.

АНКА *Анкина стра́на*

Изведено од *Ан(а)* + *ка*.

БАБА *Бабина ко̀либа*

Апелатив баба као сродственички термин вјероватно се не налази као мотив именовања, па се овај назив може посматрати остатком старе словенске пучке митологије (Брозовић–Рончевић 1987: 120; Раденковић 1987: 190). Полак (1979: 25–32) узима у разматрање основу *баба*, дајући јој шири спектар значења који је тешко повезати са обиљежјима многих оронима (нпр. *Бабина гора*, *Бабина* у Словачкој, *Бабуна* у Македонији и сл.), и напомиње да се већином оваква имена везују за каменита мјеста, гомиле и сл. Аутор даље упућује и на везу ових топонима с илирским *Бова* (старо име за Чиово), са *Бова* у у Суови, те са италијанским *bova* „каменита рушевина“, услед чега за већину назива с основом *баб* сматра да су супстратног поријекла, а да је њихово довођење у везу са са значењем *старица*, *бака* производ словенске пучке етимологије (Полак 1979:32). На старину ових назива упућује и М. Шћепановић (2007: 222) уз адекватан примјер забиљежен у Дробњаку – „бок те пита, то се прозвало по накој бабетини“.

ДАНИЦА *Даничића ба̀шча*

Уз опис општесловенског назива за јутарњу звијезду узетог за лично име

М. Грковић (1977: 241) наводи и могућност „да је Даница била астрална богиња словенског пантеона“.

ЈАЊА *Јањина до́ла, Јањ"на до̀л"на, Јањ"на лу́ка, Јањ"но бр̑до*

Варијанта имена *Јана* < *Ана* или хипокористик од *Јована* (Грковић 1977: 258–259).

ЈОВАНКА *Јов̑анкино вр̑ло*

Настало од мушког имена *Јован* и суфикса *-ка*.

МАРА *Ма́р"на ба̀ра, Ма́р"но бр̑до, Ма́р"не ду́маче, Ма́р"ни ло̀мови, Ма́р̑н зло̀кос*

Хипокористик од *Маргарета*, *Марија*, *Марина* и сл.

МИНА *Ми́нина лу́ка*

Одмиличан назив од *Јасмина*, *Милена* и слично према М. Грковић (1977: 281), а код Шкаљића (1966: 268) хипокористик од *Емина*, муслиманског женског имена са значењем „вјерна, сигурна, поуздана“. За наш примјер предност дајемо другом значењу.

НАНА *На́н̑н вр̑т*

Мајка, бака или стара жена (Шкаљић 1966: 491).

РУЖА *Ру́жина ме́ра*

Назив цвијета узет је за лично име.

САВКА *Са̑вкино вр̑ло*

Преко мушког имена *Сав(о)* + *ка*.

САРА *Са́р̑н до̀*

Идентично јеврејско и библијско име, „кнегиња“ (Грковић 1977: 303).

ТАНКОСА *Та̀нкосина до̀града*

Изведено сложеног имена Танкослава (Грковић 1977: 313).

Антропонимски дио у двочланим називима ових топонима структурално је прозиран. Све су то посесивни придјеви творени суфиксом *-ин* код антропонима и само у једном примјеру суфиксом *-ић* код патронима који се јавља у облику посесивног генитива (Даничића + апелативни дио микротопонима).

Разматрајући значење регенса синтагматских топонима са мушким именима у антропонимском дијелу, издвојили смо неколико семантичких

скупина. Апелативни дио синтагматских топонима са женским именима у првом дијелу значењски се може груписати на исти такав начин, а с обзиром на несразмјерну бројност примјера у односу на мушка имена то нећемо учинити, већ само дати списак апелатива.

У питању су сљедећи термини: *бара, башта, брдо, врело, врт, до, дола, долина, думаче, злокос, колиба, ломови, лука, мера, ограда, страна*, из којих се види да преовлађују апелативи које чине географски термини, уз незнатан удио осталих, прије свега пољопривредних термина. Све то се чини схватљивим ако се узме у обзир положај и улога жене у вријеме настанка топонима.

Д.4. Женска имена (и презимена) у једночланим називима

У ову групу уврштавамо сљедеће називе:

ГОРАНКА *Гòрāнчићи*

Преко мушког имена *Горан*¹⁰⁹ + *ка* (Грковић 1977: 237).

ИНЂА *Їнђићи*

Изведено од *Анђелија, Инђелија, Синђелија* (Грковић 1977: 257; Шимундић 1988: 507), уз напомену да је чест случај да антропоним надживи чланове породице, именујући само празно имање на коме је некад дата породица живјела. Таква постојаност је својствена топонимима онда када појам више не значи „групу људи“ него „локалитет“ на којем се та група налазила. У поређењу са ојконимима патронимског постања (нпр. Бјелосављевићи), који су у свом развоју прошли фазе 1. именовања људи, 2. именовања мјеста и људи, 3. именовање мјеста на основу раније пронађених чињеница (Франчић 1994: 42), наш патроним би се могао упоредити с посљедњом фазом. Преносећи се из генерације у генерацију, презимена живе одређено вријеме јер дужина њиховог живота зависи од ванлингвистичких чињеница, да би се угасили због смрти или одсељења њихових носилаца. Патроними су дакле жива ономастичка категорија не само због тога што су саставни дио данашњег ономастикона, већ и стога што смо свједоци њиховог живота и нестанка.

---

¹⁰⁹ М. Грковић (1977: 66) код Вука проналази да „тако највише прозову онога који се роди у планини код стоке“.

РУЖИЦА *Ружица*

Структура овог микропонима намеће нам опрез при његовом тумачењу, због тога што се јасно види топономастички суфикс *-ица*. С друге стране, узимање готових личних имена за именовање географских објеката није одлика словенских језика (Шимуновић 1972: 237), и мада код појединих аутора има таквих назива (нпр. Шимуновић 1972; Шћепановић 2007), они су заправо условни и односе се на врло безначајне објекте те немају ни нарочито значење.

Суфикс *-ица* додат антропониму у топонимији може служити за означавање припадности настале универбизацијом, и то у случајевима када је проширен формантима *-ов/-ев*. У том случају, очекивани облик би био Ружевица < *Ружева¹¹⁰ ливада, преко посесивног суфикса *-ев* и топонимског суфикса *-ица* у улози супстантивизатора, при чему се посесивни суфикс *-ев* могао изгубити, мада нам то акценат довољно не сугерише, а немамо ни атропонимно-посесивни модел *Руж ливада. Ако суфикс *-ица* посматрамо као додат на глаголску основу у каквим облицима он има различита значења, назив можемо повезати са глаголом *ружђити* = *руждити*, без *д* и *ђ* у слов. језику, *ружим* (пасуљ, грашак), у значењу „љуштити махунасто поврће“ (Скок I:177). Дакле, ово име би могло настати од коријена *руж* и суфикса *-ица* (ливада или њива на којој се ружи пасуљ). Чини нам се да је ова претпоставка ближа тумачењу топонима него претходна, с напоменом да смо одбацили могућност тумачења топонима преко фитонимског постања, због тога што за такву могућност постанка назива нисмо пронашли потврде теренским испитивањем и сагледавањем објекта. Услед свега наведеног, чини се да је случајна сличност између топонима *Ружица* и облички истог антропонима.¹¹¹

Географски термини тамног постања и несигурне мотивисаности

Ова група назива се у ономастичкој литератури везује за проблематичне називе несигурног, тамног постања или нејасне мотивисаности. Тако је, уз сав напор да разријешимо мотивацију у именовању, и на нашем ареалу остао одређени број термина који нису ушли у претходне скупине, углавном због

¹¹⁰ Ружо < Русимир (Грковић: 174).

¹¹¹ Уп. топоним *Божница* < *божија њива (Шћепановић 2007: 229).

недостатка историјских потврда или одговарајућих паралела, а понекад и теренских података. Слиједи преглед таквих назива.

Ђјноге

У овом топониму јасно се распознаје апелатив *ноге*, због тога ћемо настојати да објаснимо овај термин преко првог дијела овог имена *ај*, кога РЈАЗУ (I: 41) одређује као интерјезични узвик у ком је саставље узвик *а* са узвиком *и*, на тај начин што је вокал *и* замијењен сонантом *ј*. Узвик долази од шеснаестог вијека у дјелима Марулића и Ветранића, а у рјечницима га дати извор проналази само у Вуковом *ruf und antwort*, односно позив и одговор, „тај је одговор само одзивање: вичући тијем гласом одазива се други, само јавља да је чуо“. С обзиром на то да је ријеч о пашњаку, као и да нам апелатив *ноге* означава географски положај терена, овај назив би могли посматрати као термин из пастирске терминологије, јер су се пастири идући за стоком на овај начин дозивали и одзивали. С друге стране, можда је *ај* из првог дијела настало хаплоглицијом од *алај*, *acies instructa*, *pompa militaris* „војска, војна помпа“ према Вуковом (1987: 5) рјечнику из 1818. године, у каквом га у једном од значења доноси и Шкаљић (1996: 83). У том случају би наш термин обиљежавао географски објекат на коме се сакупљала војска. С обзиром на изглед објекта, обје претпоставке нам се чине могућим.

С друге стране, као највјероватнија хипотеза у настанку овог имена нам се чини његов постанак постанак од *Ђајноге, „ливада до шуме, гаја“.

Ђјштец

Фонетски лик овог имена упућује нас на његово могуће германско поријекло. Идући тим трагом, у њемачком језику проналазимо адјектив *Eis* {âis} „ледени“ (Ристић–Кангрџа 1963: 379) и именицу *Schmelz* {šmèlc} „глеђ, цаклина, сјај“ (Ристић–Кангрџа 1963: 331), при чему би се у тумачењу нашег имена радило о сложеници насталој према *ледена глеђ, чија би семантика упућивала на значење ливаде препознатљиве по леду који се на њој задржавао. Ово тумачење нам се чини могућим јер упућује на то да је период аустро- угарске власти на овом простору оставио свој траг очуван и у микротопониму. У овом

случају је најупутније изнијети претпоставку да је до затамњивања значења нашег назива дошло највјероватније гласовним изобличавањем имена и губљењем његовог основног значења у народној интерпретацији (којој можда оно није било ни познато), уз немогућност преосмишљавања имена према неком другом објекту из окружења.

Ѕљег

Овај микротопонимски лик је можда антропонимски окрњак од нпр. *Алибег* или *Аљ(о)бег*, настао аналогично према Биљег. Можда.

Замуштен

Можда се у овом термину крије географски термин *муша* који је прикривен префиксом *за* и проширеним суфиксом *-(т)ен*, у ком случају би значео локалитет који се налази са задње стране објекта означеног апелативом *муша* али припадајући њој. С друге стране, овај назив можемо посматрати и кроз *мушлија* „лицемјер, претворица“ (Скок II: 491), попридјевљену суфиксом *-ен*. Тада би било ријечи о метафори које име носи у себи (уп. *Лаживо брдо*), али нам остаје нејасно значење и улога префикса. Не искључујемо могућност ни да је првобитни облик ове ријечи био *Замрштен, нпр. „онај који је љут, намрштен, подозрив“, у коме је дошло до смјењивања сонанта *р* и вокала *у*, међутим за такву претпоставку недостају нам фонетске паралеле. Даље, ако апелатив посматрамо као име са коријеном *мушт*, „исто што и маст; мошт“ с напоменом да није јасно од чега је та ријеч настала (РЈАЗУ VII: 194), онда овај термин можемо посматрати као метафоричну ријеч према именици *маст*. Претпоставка која нам се чини најприхватљивијом је настанак имена од *Замоштен у значењу „повезан крај“, при чему је вокал *о* супституиран вокалом *у*.

Зарјан

За овај назив нудимо претпоставку о поријеклу датог имена према апелативу *зора* коју Скок (III: 660) дефинише као свесловенску и прасловенску ријеч уз тумачење „аура, свитање“ и „лично женско име (према м. Зоран). Ријеч је о изведеници са *-ја* од превоја перфектума *зор-* од *зрети*, у којој је *р* настало депалатализацијом *рј*, а поред тог превоја у словенским

језицима постоји иста ријеч с превојем $\bar{o} > a$ стцслав. *zarja*, буг. *zarjá*, слов. *zárja*, рус. *zarjá*. Тако бисмо могли извести закључак да је *Zàrjan* (< *Зоран) можда назив антропонимског постања, или је брдо које се у зору истицало, при чему дајемо предност првој хипотези према именима *Бèривој*, *Гàлеш*, *Милу̀тин* и сл.

Кљуцева

РЈАЗУ (V: 96) даје форму *кљуц*, коју биљежи код Вука у значењу „кљуц кљуц! Кад се казује како је ко шта сјекао рђаво“, али и доноси опис „Управ је глас којијем се показује бука којом кокоши или друге птице кљувају“. Даље се упућује на термин *кљуцало* уз дефиницију „онај што кљуца (у пренесеном смислу), што удара по чему ножем или сјекиром“. Суфикс *-ев* упућује нас на посесивност и претпоставку да се вјероватно ради о крњој синтагми, топономастичкој елипси од *Кљуцева ливада. Тако би се можда могло говорити о ономатопејском поријеклу овог назива, било да означава ливаду на којој је нешто лоше исјечено или на којој је била клада са сјекиром за сјечење дрва за огрев, било да су птице кљуцало о дрво које се налазило на њој, што нам се чини мање вјероватним. Очито је требало прибиљежити још података и прецизирати опис денотата, што недостаје нашим забиљешкама.

Мељена

Вјероватно назив потиче од свесловенске ријечи *мел*, „бјеличаста сипка, жедна земља“ како проналазимо код Скока (II: 396), с напоменом да остаје нејасно од чега је постало *ђ*, да ли од двогласа *io* према литавском *mailinis* „ситна риба“, или из *ē* ако се упоређује са индоевропским коријеном **mel-* у „мљети“. РЈАЗУ (VI: 598) проналази неколико ојконима идентичних или изведених од истог коријена у Србији, Босни и Далмацији, а сам термин *мељ* објашњава као „плодна земља као да то се мисли у Д. Немањића“, које значење Скок сматра неисправним, и „ситан пијесак у Истри“. Секундарно значење ове лексеме РЈАЗУ даје као синониман назив за *хмељ*, које у тумачењу овог топинима одбацујемо, јер чак и да се ради о дивље растућем хмељу, он долази само на мочварним земљиштима или у близини ријека и потока када се пење по грмљу

бјелогоричних шума. Након свега наведеног а уз слику датог објекта, остаје нам да изнесемо хипотезу према првобитном Скоковом тумачењу, по којем би овај пашњак добио називу према површинским својствима терена, односно, бесплодне и безводне земље.

Ќк̄ч

При тумачењу овог топонима полазили смо од различитих апелатива, *об-куч*, *об-кут*, *+куч(а)*, али смо их елиминисали или из фонетских разлога *куч* : *кут*; *куч* : *кук* или због изгледа самог денотата којем би понајвише одговарала мотивација семантике апелатива *куч*. Ову хипотезу смо одбацили из разлога што нисмо пронашли ваљано објашњење промјене *к* : *ч*, јер смо при претпоставци да је *куч* можда окрњак изведенице на *-ина*, код Скока (II: 220) пронашли да је суфикс у *кучина* додат ради уклањања хомонимије са *кук*. Услјед свега наведеног преостало нам је да се ослонимо на могуће значење настало од апелатива *куч*, „име жељезу чим се во у јарам затвори; жељезна шипка на јармену са десне стране и лијеве“ (РЈАЗУ V: 918), чија би семантика пренијета на топоним означавала мјесто на коме су се волови стављали у јарам, а удружен са префиксом упућује на то да је положај објекта са свих страна окол.

Рантѐљѧк

Можда је овај назив за извор настао од глагола *хранити* и суфикса *-тељ*. Таква изведеница означава „оно што глагол 'онај' чини свагда“ (Бабић 1986: 276), што значи да је презент несвршеног глагола употребљен у свевременском значењу: *хранитељ* → онај који храни. На име је даље додат и суфикс *-ак* који је у творби именица од именица неплодан и има различита значења, док је у старијем јужнословенском језику био веома фреквентан, односно „жив и карактеристичан“ како наводи Скок (I: 19), и примјећује да понекад има деминутивну функцију, у каквој је и ми тумачимо на нашем примјеру. Даље је према дијалекатским законитостима иницијално *х* изостало, а интерсугласничко и потпуно редуковано. Као подлогу овој хипотези узимамо у обзир водом оскудан терен, због чега је извор или вода била „као храна“ становништву, или земљишту које су обрађивали.

Сумљен

При тумачењу овог топонима поћи ћемо од претпоставке да је у основи именица *сумља* за коју РМС (VI: 81) даје једно од значења „стање бојазни, страховања, плашње због несигурности, тешкоћа, опасности“, која је попридјевљена суфиксом *-ен*, па би у том случају могли говорити о топономастичкој елипси метафоричног постања **Сумљен брдо*. Или је име настало од придјева *сумњив* „који изазива сумњу, неповерење, непоуздан; лош“ РМС (VI: 82). Тако би се можда могло говорити о метафоричном постању овог назива –

*Сумљиво брдо, у коме је дошло до супстантивизације адјектива суфиксом *-ен*. (За етимологију видјети Скок II: 444 – *мнити* и Скок III: 358 – *сујма*).

Сѹрган

Можда је назив настао према апелативу од турцизма *сургун* у значењу „изгон, прогонство“ (РМС VI: 99), у ком би случају означавао мјесто, пашњак за изгон стоке, јер нам изглед терена то потврђује.

Ў^овсиња̋к

Можда је микротопоним именован преко апелатива *усов* који даје Пижурица (1980:283), у Васојевићима „снежна лавина“, или код Шћепановића (2007: 144) у Дробњаку, који наводи да је термин *усов* на датом ареалу потиснут лексемом *уров*, али да се сачувао у топониму *Усовиште*, „стрмина низ коју лети урав/усов скоро сваке зиме“. Или можда према *оса* < *Осињак* < Ў^овсиња̋к.

Шла̋г, Шла̋гови

Иако се чини прозирном, мотивација у именовању овог термина остаје нам нејасна. Чини се да је једино можемо посматрати кроз опис „скуп карактеристичних одлика које се испољавају у владању и поступцима човјека“ које као једно од секундарних значења доноси РМС (VI: 979–980). Тада би смо могли говорити о имену метафоричног постања, које је настало према карактеристичној особини снијега који се задржавао на датим областима.

Фуртуле

За овај назив као патроним забиљежен у БиХ, Србији и Хрватској, и поред свег уложеног труда, нисмо успјели понудити адекватно семантичко рјешење.

4.4. СТРУКТУРАЛНА КЛАСИФИКАЦИЈА МИКРОТОПЕНИМИЈЕ РОМАНИЈЕ

У семантичкој класификацији топонима представљена је грађа у цјелини, тако да имамо увид у разноврсност облика, разуђен број основа и различите форманте, као и велики број назива истог облика и имена хомонимних с апелативима. На географски богато разуђеном терену, становницима ове регије немогуће је за сваки географски објекат дати посебан назив, нешто због тежине њихове примјене, а нешто због немогућности њиховог опстанка у народном памћењу. Услјед тога је називима који се налазе с обзиром на објекат који означавају у сусједству а ради избјегавања понављања, требало додати диференцијалне елементе. На тај начин је ограниченим бројем лексема и творбених форманата могуће творити готово неограничен број назива (Шимуновић 1972: 240). Тако је у творби могуће разликовати називе који су настали слагањем лексичких основа: *Двòстручарица*, *Добровóлевина*, *Тр̑ч"нога*, *Чолòпек*, *Сјенòкос* итд.; називе који су настали придруживањем атрибута основном топонимастичком апелативу: *Вèл"кā àда*, *Вèл"кā вòда*, *Вèл"кā грàдина*, *Вèл"кā јāб"ка*, *Вèл"ка лāства*, *Вèл"кā њйва*, *Вèл"ка положйца*, *Вèл"кāпродóла*, *Вèл"ка ст"јéна*, *Вèл"кā стрáна*, *Вèл"кā Тр̑ла*, *Мāлй дò*, *Мāлй дòбој*, *Мāлй мāјдан*, *Мāлй òрах*, *Мāлй Рàстòвци*, *Мāлò ждр"јéло*, *Мāлò лйјèшйе*, затим *Нòвā цèста*, *Стāрā кàлдрма*, *Стāрā кyћа*, *Стāрā цèста*, *Стāрй пyт* итд.; и називе који су настали додавањем афикса топонимастичким основама: *Голyбињак*, *Грaбòвйк*, *Зòбнйишта*, *Кāпов"на*, *Кérловац*, *Òрловача*, *Плāнчица*, *Рàсаднйк*, *Ча'йрак*, *Шйповача* итд.

Овакви начини организације творбеног инвентара подложни су ограничењима, прије свега у зависности од језичких могућности, те простору и

времену у коме се истражује. „Структура назива овисна је о лексичком избору и творбеним елементима. Утврђивањем лексичких творбених морфема и њихова понашања уочавамо законитост која дјелује у дијалекту и у повијесном раздобљу и у савременој творби“ испитиваног ареала (Шимуновић 1972: 240).

Удруживање творбених морфема у топонимима различито је од оних у апелативима. Њиховим стапањем са лексичким језгром у творби апелатива добијамо ријеч са пуном фонетском и семантичком вриједношћу, док с друге стране творбени морфеми у топонимима, посматрано из синхронијске равни, не служе употпуњавању садржаја ријечи, већ имају диференцијацијалну улогу за објекте са истим лексичким језгром.¹¹²

У фонолошком систему дијалекта одређеног језичког и географског ареала, топоними не показују посебно висок степен организације, јер „дијалекатске изоглосе не прате увијек ономастичке“ (Шћепановић 2007: 236), а ни у творбеном систему не можемо тражити чврсту јединственост која би могла одржавати и градити топонимијски састав. Разлог томе је што називи често као посуђенице накнадним преобличавањем губе карактер деривата и постају тополекси са скоро недокучивим и непрепознатљивим творбеним елементима, нпр. *Ајштец*, *Зарјан* итд.

Шимуновић (1972: 241), који се у више наврата бавио структуром топонима (1970, 1972, 1978, 1979) и од кога преузимамо симболе топомодела, наводи да се структура назива осликава у комплементарности морфема, те да је основни морфем носилац топономастичке информације који директно упућује на објекат. Код једночланих назива то је обично основа (О), а у двочланим апелатив или топономастичка изведеница. Други морфем врши разликовну функцију објекта, издвајајући га на тај начин од објекта из окружења са именима исте основе. То је афикс (d) у једночланим и атрибут (D) у двочланим називима. Битно је истаћи и то да „и афикс и атрибут с именицом којој су придружени подређени су основном циљу да означе мјесто“, док је „лексички садржај, настао сједињавањем морфема, од споредне важности (Шимуновић 1972: 241). Из тога произлази већ помињана тврдња да је лексичко значење назива окамењено за

---

¹¹² Шире о томе код Михајловића 1980, Пешикана 1969, Шимуновића 1972. и других.

географски објекат, „одударајући у дијалекатској равни од лексичког фонда ареала и на донетском и на морфолошком плану“ (Шћепановић 2007: 236).

Услед тога, називи у творби, ослобођени лексичког значења и лишени нормативне стеге која окива апелатив, показују неочекивану творбену комбинаторику.

4.4.1. Топономастички апелативи без допуна у служби топонима

Овдје је ријеч о најелементарнијем начину творбе – топонимизацији апелатива, односно о топономастичким именицама типа: *Ада, Алуга, Брдо, Влака, Грѣда, Дб, Ждр^ујело, Зуб, Самар, Сач, Сѣдло, Клѣс, Коса, Лѣдина, Лѣтица, Лука, Пѣд, Пѣље, Чѣйр* из географске терминологије, као и неки микропоними фитонимског постања: *Бѣр, Брѣза, Грѣб, Јавор, Лѣна, Љутѣк, Цмѣље* итд.

Како примјећује В. А. Суперанска (1969: 92) у овом случају „ријеч је о нултој топономастичкој афиксацији, иако саме по себи ријечи тајга, комуна, садрже формант *-а*, који истовремено служи и као наставак у једнини, и као творбени суфикс. Али све је то на дотопономастичком нивоу“.¹¹³

Према већ усвојеним мјерилима (Шимуновић 1972: 242) међу апелативима у топономастичкој служби издвајају се двије групе таквих назива:

- *n o m i n a t o p o g r a p h i c a* (група географских и привредних термина у микропонимији),
- *n o m i n a m e t a p h o r i c a* (група такозваних топономастичких метафора).¹¹⁴

Имена која чине прву и најбројнију категорију назива, настају топонимизацијом апелатива, са којима нису ни етимолошки ни структурално сродни јер су из различитих језика и јер у језицима којима припадају по поријеклу могу бити изведенице, а код нас су безафиксалне, лексичке ријечи (Шимуновић 1972: 242). Овој групи припадају географски и привредни

¹¹³ „мы имеем дело с нулевой топонимической аффиксацией, хотя сами по себе слова *тайга, коммуна*, содержат формант *-а*, который одновременно служит и флексией им. ед., и словообразовательным суффиксом. Но все это на дотопонимической стадии“.

¹¹⁴ Опширније смо о овоме говорили бавећи се семантичком групом назива условљених размјештајем, обликом и изгледом терена.

термини, односно апелативи с чијим су садржајем посредно или непосредно доведени у везу изглед, положај или својство тла, као и називи по значењу блиски са географским термином, док нам друга група назива, ако се правилно утврде мотиви њиховог именовања, омогућава увид у то које су карактеристике или одлике у одређеном временском раздобљу имале доминантну функцију у њиховом настанку.

Бројност ових назива повећава се флексивном деривацијом и конверзијом, при чему у ликовима нашег ареала, као диференцијални додатак служи:

а) промјеном рода назива: *Дóла* (← *Дô*);

б) промјеном граматичког броја назива: *Рâвне* (← *Рâван*); *Ст''јéна* (← *Ст''јéне*);

в) промјеном врсте ријечи: *Б''јéла* < *Бијела вода, *Мòкрô* < *Мокро поље итд., гдје првобитни адјектив постаје именица. Шире о овој проблематици в. Суперанска 1969; Шимуновић 1970, 1972; Шћепановић 2007. и други.

4.4.2. Топономастичке изведенице

4.4.2.1. Афиксална творба назива

Афиксална творба је морфолошки начин творбе који се од морфолошког поступка у ужем смислу по томе што се у морфологији додацима основи не твори нова ријеч, а у творби додацима на основу творе се нови називи (Шимуновић 1970: 17–18; Шимуновић 1972: 244–245).

Афиксалне називе чине *лексички морфем* као основни дио назива, *суфикс* помоћу кога се, углавном, диференцира именовани објекат који са њим има заједнички лексички модел и *префикс* помоћу кога се обично одређује положај објекта. С обзиром на творбени поступак топониме разврставамо, према већ усвојеној схеми, на следеће modele:

- топоними суфиксалне творбе према творбеном моделу O + d (основа и додатак);
- топоними префиксалне творбе по творбеном моделу d + O (додатак и суфикс);

- топоними префиксално-суфиксалне творбе творбе према творбеном обрасцу $d + O + d$.

4.4.2.2. Суфиксална творба

Како смо већ навели, суфикс у топонимији служи за издвајање објекта у простору, његово значење исказује се једино у вези са лексичким морфемом. Ако су суфикс и основа срасли у једниствену цјелину још на нивоу апелатива, тада се на тај начин настало име посматра као дио скупине назива безафиксалне творбе: *Гла̀в"ца*, *Ле́дина* и слично. Својство суфикса у микротопонимији једне регије могуће је пратити само из синхронијске перспективе, јер из историјске удаљености та својства топономастичких суфикса нису увјерљива због тога што су у појединим раздобљима њихова продуктивност и одређивање били слични суфиксима у апелативу (Шимуновић 1969: 47–56). Како је немогуће увијек примијенити механички поступак одвајања лексичко-морфолошке структуре ријечи и назива, није лако одредити пропријалност суфикса, па је због тога за њихово утврђивање неопходно истражити организованост језички омеђене и компактне регије (Шимуновић 1972: 247). „Одређеност топономастичких скупина је и у томе што се прилично слободно везују за лексички морфем уколико се не испријече одређене фонетске промјене“ (Шћепановић 2007: 238), јер сем основног топономастичког значења суфикс може донијети и посесивно, што је посебно уочљиво у скупини топонима антропонимног постања: *Ба̀нов"не*, *Богда́нов"на*, *Го́шевина*, *Вукаши́новац*, *Дро́њевац*, *Ду̀раковац*, *Ха̀сановача*, *Миљаче́в"ца*, о којој је у овом раду већ било ријечи (в. одјељак о једночланим топонимима антропонимског постања).

Суфикси у пропријалној топономастичкој функцији долазе уз именичке и придјевске основе.

Именички суфикси у топонимији

Као најфреквентнији, а и најзначајнији суфикси из горње групе, у микротопонимији Романије су:

-ица. У српскохрватској топонимији суфикс *-ица* служи да се помоћу њега:

а) врши супстантивизација адјектива, означавајући припадност када је додата антропонимима: *Бòрјан"це*, *Госињ"ца*, *Руж"ица*, *Ковачице*, *Че^аргаш"ица* итд. Ови називи настају универбизацијом придјева и именице **Ковачеве њиве* > *Ковачице*;

б) врши супстантивизацију адјектива, означавајући њиме изражено својство: *Гладнице*, *Грачан"ца*, *Дуж"ице*, *Жут"ице*, *Каменице*, *Кланчарица*, *Килавице*, *Крачице*, *Куљавице*, *Лозн"ца*, *Медница*, *Пискав"це*, *Плужнице*, *Позаница/Позанице*, *Ситница* *Ступал"це*, итд. На основу облика, а имајући у виду и недостатак историјских потврда за овај ареал, можемо претпоставити да су ови топоними некада били двочлана имена, а да данашњи облик имају преко универбизације придјева и неког географског термина: **Грачан ријека* > *Грачан"ца*, **Жуте ливаде* > *Жут"ице*; **Медена вода* > *Медница*; **Позна њива* > *Позаница* и слично;

в) изражава деминутивност према објектима из окружења са којима има заједничку лексичку основу: *Ба̋р"ца/Ба̋р"це*, *Баич"ица*, *Гред"ица*, *Косуљ"ца*, *Ливад"ица*, *Локвице*, *Луч"ица*, *Њив"ица/Њивице*, *Ќградице*, *Паљ"чице*, *Планч"ица*, *Пољице*, *Тетица*, *Чесмица*, *Чукурица*, итд. Додат називима биља, суфикс *-ица* твори топониме: *Батурице*, *Вйињ"ица*, *Јабуч"ца*, *Круж"ица*, *Трешњ"ца*, *Штитарице* итд. Како се из наведеног види, суфикс *-ица* додаје се и именицама мушког и именицама женског рода. Уз именице које означавају географска својства тла, суфикс *-ица* чува деминутивност: *Ба̋р"ца*, *Гред"ица*, *Планч"ица*, а ако долази уз фитониме та је деминутивност готово ишчезла: *Штитарице*.

г) Када долази на основе биљних и животињских назива, суфикс *-ица* је наставак творбених форманата *-ов/-ев*: *Тушњевица*, *Шипов"це*, изражавајући на тај начин однос према садржају именице: *Тушњевица* < *Тушњева ливада*; *Брџовице* < *Брџове шуме*.

Суфикс *-ица* долази и на антропонимске основе проширене већ поменутих формантима *-ов/-ев*, творећи називе који означавају припадност, настале универбизацијом: *Миљачѣв"ица*, о чему смо већ говорили у анализи једночланих топонима антропонимског поријекла.

Творбени обрасци у структури назива са суфиксом *-ица*:

О + d: *Њив"ица*,

О + d + d: *Тушњев"ица*,

О + (d) + d: *Гладнице*, *Плужнице*.

-ац. По фреквентности из нашег микротопонимијског материјала овај суфикс заузима значајно мјесто, а у корелацији са суфиксом *-ица* долази уз именичке и придјевске основе. Додат основама, служи за означавање:

а) деминутивности *Градац*, *Долац*, мада је, како се да примијетити, на нашем материјалу његова фреквенција у овој функцији незнатна;

б) супстантивизације адјектива: *Голубац*, *Пискавац*, *Полџац*, *Посра"нац*, *Студѣнац*, *Рут"авци*, *Ц"јѣнац* итд. Ови називи настају обично универбизацијом придјева и именице: **Голубово брдо* > *Голубац*, **Пискава долина* > *Пискавац*, **Посрани поток* > *Посра"нац*, **Рутаве долине* > *Рут"авци*, што потврђују описи денотата дати у Регистру, а што важи и за наредну скупину.

в) Проширени суфикс *-овац/-евац* додаје се:

– називима биљака и животиња: *Бор"овац*, *Буковац*, *Ївовац*, *Јаџ"овци*, *Јѣл"овци*, *Јѣсковац*, *Ра"стовац/Ра"ст"овци*, *Цѣровац* итд.;

– антропоосновама за означавање припадности: *Бјѣловац*, *Вукаш"иновац*, *Дро"њевац*, *Дураковац*, *Ђѣдовац*, *Јѣлишевац*, *Ка"рачевац*, *Кѣрловац*, *Лаушевац*, *Петра"шевац*, *Ра"ковац*, *Са"ријевац*, *Сумбуловац*, *Шва"бовац* итд.;

– неким географским терминима: *Крнијѣвац*, *Пу"овац/П"овац*.

Творбени обрасци у структури назива са суфиксом *-ац*:

О + d: *Градац*, *Долац*, *Голубац*;

О + d + d: *Буковац*, *Лаушевац*, *Јѣсковац*;

-ина/-ине. По продуктивности у микротопонимији овог ареала, чак и онда када се узме у обзир да је из разматрања искључен велики број топонима који су

као апелативи творени суфиксом *-ина*: *Градина, Долина/Долине, Кулина, Лазина, Ледина/Ледине, Пећине, Слатина, Урвине*, и слично. М. Шћепановић (2007: 240) код Славског проналази да се међу изведеницама на *-ина* од именица допушта постојање и таквих у којима суфикс долази у структуралној функцији, тако *крајина* (сх. *Крајина* као хоронима на више мјеста): *крајъ. И у термину *пећина* изгубило се првобитно значење аугментативности од апелатива *пећ*, тако да ријеч функционише као самосталан географски термин, што важи и за *Слатина*, гдје се основна ријеч у српском језику не чува, већ само у руском – *солоть*, „мочвара“ (Лома1990:7)

Додат именичким основама, уз топономастичку функцију, суфикс *-ина* служи за означавање:

- а) аугментативности: *Баретине, Блѣтине, Дрѹм"не, Кулѣтчине, Ђвчине, Равнѣне, Рѣсолина, Сокѡлина, Стѹбл"на, Стѹпине, Тѡр"не, Чарѡѡчина*;
- б) сусптантивизације адјектива: *Брѣзовина, Жѣт"на, Сијѣрковина*;

Код појединих назива блиских овој групи, мотивација може бити двојака, тако да се могу ослонити и на именицу и на глагол, као нпр. имена: *Гѹљев"не, Крѣчев"не, Пѡљев"не, Рѡвине, Трѣчине* и слично. Како тумачи А. Лома (1990: 6–7) „дилема: девербатив, или деноминал, често се да решити на семантичком плану. То важи и за топонимију: бројне *Плужине* неће, свакако бити „велики плугови“, од плуг, него „оранице“, од *плужити* „плугом орати“; *Ровина, Ровине* као апелатив могу значити и „велики ров“, али постоји и у значењу „изрована земља“, и у множини „комад тла, на кога пастири у прољеће разгрну (изрове) снег, па тамо изјаве овце“ (в. Прилог 1).

Дилему о мотивацији неких примјера смо ријешили ако прихватимо тврдњу да девербативе открива акценат који је на глаголском коријену, нпр.: *Гѹљев"не* < *гулити*, *Крѣчев"не* < *крчити*, *Пѡљев"не* < *палити*, *Трѣчине* < *трчати*, иако се код неких назива из ове групе творених суфиксом *-ина* може размислити и о његовом секундарном јављању које је долазило „преинаком сазвучних завршетака имена, при чему се може говорити о извјесној правилности, у том смислу да су неки типови образовања као придеви женског рода на *-ѣна* или трпни придев на *-ена* били особито подложни таквом

прекрајању“ (Лома 1990: 11). На основу реконструисаних примјера из дијахронијске перспективе, нпр. Јагодина < Јагодна, Осечина < Осечна, „може се с разлогом посумњати у различите првобитне облике“ ове групе топонима како сматра М. Шћепановић (2007: 241), реконструишићи примјер забиљежен у Дробњаку: Пропластина < *Пропластна ливада, „ливада која се прва мора покосити и пропластити како би се омогућио пролаз“. На нашем ареалу такве примјере нисмо забиљежили.

в) трагова власништва: *Ба̋нов"не, Обођа̋шевина, Та̋баков"на, Ћи̋ров"на, Ха̋рдовина, Хр̋вов"на, Шк̋ијевина, Шоб̋ићевина*;

Дати називи као изведенице суфиксом *-ина* од присвојних придјева на *-ов/-ев* по поријеклу су свакако млађи од претходних. Још је Вук (1987: 687) у Рјечнику из 1918. за зворничку нахију *Рађевина* закључио: „морао је некад бити онђе некакав *Рађ, Рађа* или *Рађо*: зашто у *Рађевини* има некакво мјесто, које се и данас зове *Рађев камен*“.

г) трагова неког здања – обично порушеног: *Ко̋л"бине, Кӳћетине, Цр̋квина* и сл.;

Лома (1990: 9) наводи да је употреба суфикса *-ина* у нашој топонимији распрострањена за означавање нечег ишчезлог или срушеног, нпр. Градина, „срушени град“, напомињући да је то прасловенски тип.

Творбени обрасци у структури назива са суфиксом *-ина*:

О + d: *Соко̋лина, Ступ̋ине, То̋р"не, Чард̋ачина* итд.;

О + d + d: *Ба̋нов"не, Обођа̋шевина, Та̋баков"на* и сл.;

О + (d) + d: *Бар̋етине, Кӳћетине*.

-иште/-ишта: Велимир Михајловић (1965: 117–155) у свом грађом богатом и опширном раду, доноси неколико семантичких скупова имена са овим суфиксом:

Додат именским основама суфикс *-иште* у називима нашег ареала служи за означавање

а) остатака материјалне културе, које В. Михајловић (1965: 125–135) у

наведеном раду раздваја на подгрупе: *Објекти становања, Последице и мјеста неких активности, Комуникација* итд., док Шимуновић (1972: 252) ову групу назива везује за означавање каквог „старинског здања“. У микротопонимији Романије овој категорији имена припадају: *Ба̀лванѝиште, Вѝгњѝишта, Вѝтлѝишта, Гу̀вниѝишта, Из̀риѝишта, Ко̀тлѝишта, Мѝћѝишта, Сѐлѝишта, Стр̀аѝжѝиште, Та̀рабѝишта*;

б) мјеста на којима је преовлађивала или се још увијек јавља нека биљна врста: *Гр̀аовѝиште, Зо̀бниѝишта, Ја̀рчиѝишта, Кумп̀јерѝиште/Кромп̀јерѝишта, Ла̀ниѝишта, О̀тавиѝиште, Ра̀жѝишта, Рѐпѝиште, Ћѐтенѝиште*;

в) додан глаголској основи суфикс *-иште* у именима служи за означавање мјеста на коме се нешто догодило или догађа: *Пл̀андѝиште/Пл̀андѝишта, Па̀далѝиште/Па̀далѝишта*.

Творбени обрасци у структури назива са суфиксом *-иште*:

O + d: *Ба̀лванѝиште, Пл̀андѝиште, Стр̀аѝжѝиште* итд.;

O + d + d: *Ба̀нов"не, Гр̀аовѝиште, Обо̀ђаѝишевина*, и сл.;

O + (d) + d: *Зо̀бниѝишта*

-ак/-јак: Овај суфикс у микротопонимији нашег ареала додат именским основама, има претежно:

а) деминутивну функцију: *Јаво̀рак, Ома̀рак, Пара̀так, Тавана̀к, Ча̀ѝрак*;

б) називи са овим суфиксом могу бити и синтагматског постања: *А̀влиња̀к, Брѝзја̀к, Врѝања̀к, Ја̀стрѝења̀к, О̀сиња̀к, Рѐдуиња̀к, Тра̀вња̀к*.

Додат придјевским основама након супстантивизације, овај суфикс у називу не мијења својство које адјектив носи у основи: *Бор̀овиња̀к, Ћѐвитиња̀к, Здра̀вѝиња̀к*.

Творбени образац:

O + d: *Брѝзја̀к, Тавана̀к, Ча̀ѝрак* итд.;

O + d + d: *Бор̀овиња̀к*, и сл.;

O + (d) + d: *Ћѐвитиња̀к*.

-ача/-аче: Имена творена овим суфиксом у нашој микротопонимији настају универбизацијом адјектива и носе значење:

а) исказано придјевом: *Баљаче, Камењача/Камењаче, Йловаче, Криваче, Ледењача, Округљача, Орловача, Пљевљача, Трновача, Трдоваче, Шиповача;*

б) припадности када су додати антропониму, и по постању су млађи: *Хасановача;*

в) пејоративности када је додата на глагол: *Заклопача.*

Творбени образац је:

О + d: *Баљаче, Камењача, Округљача*, итд.;

О + d + d: *Йловаче, Трновача, Хасановача* и сл.;

О + (d) + d: *Бордовињак.*

-ик/-ник: Овај суфикс се на романијском ареалу јавља:

а) уз придјевску основу за означавање неке особености терена: *Височник, Зеленика, Садике, Сушике;*

б) уз именичку и придјевску основу код фитонима: *Брезик, Буковик, Грабовик, Јасик, Јелик, Лучевник, Растик, Сраџмџиник;*

в) незнатно учествује у творби преко глаголског придјева трпног: *Мјџденик, Љутик Паћленик, Топлик.*

Овај суфикс, како се из прегледа види, означава мјесто на коме нешто расте или је расло и својство исказано придјевом. Творбени образац је:

О + d: *Брезик, Јасик, Љутик, Паћленик;*

О + d + d: *Буковик, Грабовик, Лучевник;*

-уша: Именице изведене овим суфиксом изводе се од именица, придјева и глагола мада је на нашем ареалу забиљежено само једно име изведено суфиксом *-уша* и то додатим на глаголску основу: *Потркуша.*

Иако С. Бабић (1986: 311) наводи да се на овај начин творена имена имају погрдно значење, у нашем топониму суфикс *-уша* даје стилски обиљежено хипокористично значење (в. Регистар). Творбени модел је О + d.

-лија: Са овим суфиксом на нашем ареалу забиљежено је свега неколико назива: *Басимлија*, *Мушлија*, *Ћеремитлија*, према творбеном обрасцу O + d.,

Међу изведеницама са суфиксом *-лија* многе од њих данас су архаизми, историзми, фолклоризми, и у таквим називима су у основи стране ријечи, углавном оне које су код нас турског поријекла (Бабић 1986: 187–188). Тако је и у основи нашег имена турски апелатив *ћеремит*, изведен датим суфиксом који данас означава мјесто гдје је некада био *Ћеремитли хан*.

Придјевски суфикси у топонимима

Придјевски суфикси у топонимима не носе топономастичко обиљежје, а придјеви исказују својства денотата означена у њиховој основи, у на овај начин твореним именима.

Група назива са придјевским суфиксима у микротопонимији Романије је незнатна:

-џ: *Б^џјелā* < *Бијела вода; *Пребиџа* < *Пребишева поља

-ен: *Мељена* < *Мељена земља;

-ин: додати антропонимској основи творе топоним којим се означава припадност: *Драшкино*, *Којно*, *Небишина*.

Примјере са *-ов/-ев*, *-ски*, *-ен*, који су чести у творби назива ове групе, нисмо забиљежили на нашем ареалу.¹¹⁵ Међутим и без њих да се потврдити да су придјевски суфикси у топонимији заправо крњи двочлани називи, односно топономастичке елипсе у којима је придјев преузео функцију онима након губљења из употребе другог члана, обично географског термина. Топонизирани придјеви изведени су најчешће према моделу O + d + џ.

4.4.3. Префиксална творба

У творбеном поступку префикси се од суфикса разликују по томе што се они ријетко формализују јер је у њима значење присутније, као и због тога што немају само функцију творбених морфема већ су и носиоци садржаја који имају

---

¹¹⁵ Овдје би смо једино могли додати микротопоним *Кљџева*, у случају да смо га исправно протумачили.

као приједлози. Односно, префикси се разликују од суфикса због њихове веће аутономности, јер управо због очуваног садржаја који им даје улогу носиоца топоинформације, процес формализације није достигао већи ступањ. Префикси у топонимији прецизирају положај објекта према неком другом географском објекту у простору. Тако је у већини случајева, мада у неким примјерима има назива у којима префикси на апелативном нивоу губе своју семантичку препознатљивост, а тиме и своју пропријалну улогу. На овом мјесту треба напоменути да се код овако образованих назива, осим префиксом одређеног положаја у односу на други објекат, о денотату не зна ништа, при чему одређивање положаја остаје једина семантичка константа, на основу које се, према Ј. Хацимејлић (1987: 110) ови називи сматрају „локализацијским семантичким типом“, а потпуно одсуство идентитета именованог објекта, као и чисто локализацијско одређење овако насталих назива на семантичком плану указује на њихову сличност са приједлошким формама: *Под кòсѡм*, *Под кр̑шом*, *Под мѐђѡм*, *Према Кѹкору*, *З̑ брдом*, *З̑ великѡм њ̑вѡм*, *За млином* итд.

Према Шимуновићу (1972: 256) префиксални називи се с обзиром на садржај сврставају у двије категорије:

а) У прву категорију спадају они називи у којима је лексички морфем географски термин и префикс у њима одређује прецизан однос према објектима из окружења, нпр. *З̑г̑ј*, *Пòдвода* итд.;

б) Другу категорију префиксалних имена чине називи у којима је префикс дошао до апелатива прије његове топонимизације, а ако се узме у обзир и то да су ови апелативи често топономастичке метафоре у којима је префикс с њима срастао, теже је препознатљив и одвојив од коријенске морфеме, нпр. *З̑муштен*. М. Шћепановић (2007: 245) сматра да је у оваквим случајевима од помоћи једино добро познавање апелативног фонда ареала или његов прецизан географски опис. Тако је нпр. *З̑грађе* < *За* + *град* + *је*, „пашњак иза Градине“, а не „заграђено земљиште“.

У микротопонимији Романије јављају су сљедећи префикси:

под- овај префикс одређује однос према надморској висини префиксалног назива и назива са апелативом у основи, и најфреквентнији је у префиксалном

начину именовања објеката на нашем ареалу: *Пòдалуга, Пòдбаи́ча, Пòдгāј, Подгáјеви Подгòлубац, Пòдждр"јèло, Подгрáдац, Пòдива, Подлòзнѝк, Пòдмèђ, Пòдмједенѝк, Пòдомāр, Пòдосоје, Подосóјце, Пòдраковац, Пòдрѝжа, Пòтплијèш, Пòтрешње.*

Број осталих имена творених префиксалном творбом је незнатан:

над-: префикс *над-* показује да је именовани локалитет над објектом кога именује у основи: *Нāдбаи́ча, Нāдомāр;*

за-: упућује да се именовани објекат налази са задње стране од именованог објекта у називу: *Зāврш, Зāгѝње;*

међу-: одређује положај предјела између објеката на које се односи именица: *Међубр̀да, Мèђутесте;*

при-: означава локалитет који је до објекта означеног називом: *Прѝплећ;*

виш(е)-: показује да се локалитет налази изнад објекта именованог у основи: *Вѝшбунāра;*

о-: одређује да локалитет са префиксалним називом окружује објекат именован у основи: *Ќкѝч;*

про-: упућује на терен који је добио назив због пробијања или протицања чега: *Продóла.*

4.4.4. Префиксално-суфиксална творба

У претходним поглављима истакнута је улога и значење афикса, па да би смо избјегли понављања, на овом мјесту дајемо преглед назива префиксално-суфиксалног постања. С обзиром на то „да је тешко сасвим поуздано одредити припадност сваког назива овом типу с обзиром на вријеме топонимизације, чиме су многи коријени ријечи замагљени и тешко препознатљиви, а афикси тако неодвојиви од њих“ (Шћепановић 2007:246), покушаћемо да дамо преглед рашчлањених назива уз претпостављени географски термин или апелатив у основи – према постојећем топониму из окружења.

Зāгāјница < за + гај + н + ица, d + О + (d) + d: Гај;

Зaглавѝца < за + глав(а) + ица, d + О + d: Глава;

Зāграђе < за + град + је, d + О + d: Градина;

Задубље < за + дуб + је, d + O + d: Дуб;
Закрше < за + крш + је, d + O + d: Крш;
Залоквенице < за + локв(е) + н + ице, d + O + (d) + d: Локве;
Награнак < на + гран(а) + ак, d + O + d: грана;
Натку^оњица < над + ку(ћа) + њ + ица, d + O + (d) + d: кућа;
Остјенак < о + стијен(а) + ак, d + O + d: Стијена;
Остружнице < о + струг(а) + н + ице, d + O + (d) + d: струга;
Побрдаљ < по + брд(о) + аљ, d + O + d: Брдо;
Побрњача < по + Брд(о) + њ + ица, d + O + (d) + d: Брдо;
Подсумљен < под + сумњ(а) + јен, d + O + d: сумња;
Поткућница/ Поткуњица < под + ку(ћа) + њ + ица, d + O + (d) + d: кућа.

4.4.5. Сложени топоними

4.4.5.1. Топономастичке сложенице

На овај начин настају творбене структуре које се састоје од двије коријенске морфеме које су јединствену топономастичку синтагму и које називамо топономастичким сраслицама. За овај тип топонима исти термин проналазимо код Б. Финке (1963: 117–123) у примјерима кад „лексички податак није увијек видљив на први поглед, било да је саставни дио *топономастичке сраслице* било једноосновног топонима, него га може открити тек искусан етимолог, поготову ако топоним припада ишчезлом језику. Иако је термин касније прихватио Шимуновић (1972: 258), објашњавајући да је таква „топонимијска сраслица прилагођена основној улози да означи мјесто, и да примјера за такву творбу има много (један морфем има идентификацијску (O), а други (D) диференцијацијску функцију, Шћепановић (2007: 247), не желећи да пресуђује о ваљаности овог термина, оставља отворено питање „шта је са топонимима у којима је инфикс срастао за коријенску морфему“.

Спајање чланова сложених назива врши се по језичким правилима а према следећим обрасцима¹¹⁶ у примјерима са нашег испитиваног простора:

¹¹⁶ Знакове за дијелове овако насталих топонима користимо према Шимуновићу (1972: 258): O = основа, морфем идентификације; D = додатак, морфем диференцијације; d = афиксални додатак; k = конфикс.

а) творбени образац с конфи́ксом -о-: *Вранòзуб/Вр^анòзо'п*, *Ку^осòбор*, *Кривòдоли*, *Лѹпог^лāв*; *Пустòпоље*, *Сјенòкос* (D + k + O);

б) творбени модел настао спајањем двију именица: *Брèзњива* (D + O), *Їван-пòље* (D + O), *Крāчипоље* (D + d + O)

в) творбени образац од придјева и именице: *Злòкос* (D + O), *Тру^ондèбелā* (O + D);

г) творбени модел од глагола и именице: *Гр̀диврāт*, *Пр̀дизвѣк*, *Тр̀ч^унога*, (D + O);

д) творбени образац с бројем у првом дијелу: *Двòстручарица* (O + k + O + d + d).

Из датог прегледа се види да при класификацији топономастичких сложеница није могуће водити рачуна само о првом или другом морфему, из разлога што се коријени могу слагати са различитим морфолошким основама. Тако смо у овако представљеној структуралној анализи у нашим примјерима уочили да се у овој категорији назива јављају они са придјевом у првом дијелу са спојним вокалом -о-: *Кривòдоли*; називи без спојног вокала: *Злòкос*; називи са антропонимом у првом дијелу назива: *Їван-пòље*; називи са глаголом у облику презента у првом дијелу: *Гр̀диврāт*¹¹⁷ и назив са бројем у првом дијелу: *Двòстручарица* < *Два струка)

4.4.5.2. Двочлане и вишечлане топономастичке синтагме

Овакви су називи у топонимији јако фреквентни. Микротопоними синтагматског типа представљају синтагматске спојеве квалификатива и апелатива, при чему квалификатив указује на неку особину апелатива (нпр. географског термина), чиме се јасније успоставља веза знак – означено. Према Павловићевој (1994: 193) „сваки апелатив има своје асоцијативно поље могућих квалификатива захваљујући коме улази у синтагматске спојеве ономастичког система“.

Ову групу чине сљедећи називи из микротопонимије Романије: *Алїно бр̀до*, *Ан Баши`ћā*, *Ан Обòђāш*, *Бòрова гла̀ва*, *Бāтинића āн*, *Бéгина крèша*, *Б^ујèлā*

¹¹⁷ Можда је назив настао преко *Грдин врат.

вòда, Б"јѣлā пѣћ"на, Б"јѣла ст"јѣна, Бјѣлї пòток, Бòбаново брòдо, Бóж"ћа врѣло,
 Бóжића млїни, Бòјанїћā вòда, Бòрова глāва, Бòрово врѣло, Борòвчанскò
 брòдо, Брѣзовачкā кòса, Васї́љево брòдо, Вѣл"кā āда, Вѣл"кā вòда, Вѣл"кā
 грāдина, Вѣл"кā јāб"ка, Вѣл"ка лāства, Вѣл"кā њїва, Вѣл"ка положїица, Вѣл"кā
 продóла, Вѣл"ка ст"јѣна, Вѣл"кā стрāна, Вѣл"кā Трла, Вѣл"кā ча'їра, Вѣл"кѣ бўкве,
 Вѣл"кї Борòвац, Вѣл"кї бўнāр, Вѣл"кї дòбој, Вѣл"кї мāјдан, Вїш бунāра, Врāжјā
 кòса, Врāњā глāва, Вўчї бр"јѣг, Вўчї дò, Гнїлѣ бāре, Гòлѣ кòсе, Гòлї гāј, Гòлò
 брòдо, Гóрњā òграда, Гóрњѣ пòље, Дѣб"лā мѣћ, Дѣб"ло брòдо, Дòјнā òграда, Дòльнā
 пòља, Дóњò врѣло, Дрўгā нāљ"чица, Дўгā њїва, Дўгѣ вр̀таче, Жāбино брòдо, Зā
 брдом, Зā великòм њївòм, За млїном, Зāдрушкò пòље, Зéков"ћа брòдо, Зѣленї дò,
 Зѣленї пòток, Зѣленò брòдо, Зѣчева ледѣњача, Зўкина бāра, Ѐспод брда, Испод
 Злòкòсā, Испòт гробља, Испò"м Кўкора, Испò"м Скрāјнїка, Испòт Цр̀нòг вр̀ха,
 Испò"м италѣ, Јāловā њїва, Јāнков"ћа млїн, Јāсїчкò врѣло, Калòвитā бр̀да,
 Кобїльā глāва, Кòд брезѣ, Кòд грòбља, Кòд Ерова грòба, Кòд крушке, Код
 ледѣњаче, Код пѣтровачѣ, Кòд Рāнкове крўшкѣ, Кòд стāрѣ кўћѣ, Кòзјї дò,
 Кòњскā њїва, Кòњскò ждр"јѣло, Кòпривичкā лòква, Кр̀стина бāра, Кўсмўчкї
 Грāдац, Лѣденā пѣћина, Лїпов дò, Лїпòв пòток, Лїпово ждр"јѣло, Лолòвићкò
 брòдо, Лўтā стрāна, Лўтā стрāна, Лўтїк, Мāксимòв млїн, Мāлā вòда, Мāлā
 Госињїца, Мāлā прòдола, Мāлā рāван, Мāлā ст"јѣна, Мāлā трла, Мāлā шўма,
 Мѣћедово ждр"јѣло, Мїлове бāјте, Мòдрї кāмѣн, Мўсїн хāн, Нā брду, На бр"јѣгу,
 Нā вр шўмѣ, Нā вр" сѣла, На Дѣдића бр̀ду, На кривїни, На мѣћи, На Тѣнци, Нā
 Цр̀нòј ст"јѣни, Нїз бòрје, Нòвā цѣста, Òкрўглā óрн"ца, Òпāљенò брдо, Òрлòв
 хрāст, Òрлово гр̀ло, Òтичкò пòље, Òштрā глāва, Пѣдишкò брòдо, Пївчићкò врѣло,
 Пїтомā вр̀тача, Пїтомā њїва, Пò стāрā кўћа, Пòд брдом, Пòд бр"јѣгом, Пòд
 бунāром, Пòд великòм крўшком, Под грédòм, Пòд Дивљāном, Пòд језерскїм
 бр̀дом, Под кòсòм, Пòд Цр̀нїм вр"ом, Пòдб"јѣлї кр̀ш, Пòнорскò пòље, Пòпова
 вр̀тача, Пò"ст"јѣну, Пòтцареве вòде, Првā òграда, Првā нāљ"чица, Према
 Глў"овића кўћама, Према Кўкору, Птїч"је врѣло, Птїчїи пòток, Рāвнā
 лāства, Рāвнā њїва, Рāвнā Ромāнија, Рāвнā стијѣна, Рāзбòјнї дò, Рāкића бр"јѣг,
 Рāкићкā лāства, Рāкове нòге, Рāстова глāв"ца, Рўпнї дò, Свāтовскò грòбље,

Сирово ждр"јело, Скривенā вртача, Сланā бāра, Сл"јепo трње, Слободанова бaишча, Андрића гувно, Бур"но гувно, Средњи бр"јег, Стајнички ча'ир, Стајничкo ждр"јело, Стāрā калдрма, Танкā кoса, Трећā пaљ"чица, Трч"новски бријег, Ў Барама, Ў пољу, У страни, Црвенā лўка, Црнā ст"јена, Црнi врх, Цандарскē јелике, Шилскā ча'ира, Широка лўка, Шупљā бўква, Шупљā ст"јена итд.

Поред синтагматског модела придјев + 0, гдје се ради о топономастичкој елипси у називу код које придјев преузима номинациону улогу после губљења именског дијела назива који је чинио обично географски термин или апелатив према творбеном обрасцу D + (O), нпр. *Бегов"на, Табаковац* и сл., у немалом броју назива из микротопонимије Романије проналазимо и следеће моделе двочланих назива:

– придјев + именица: *Вел"ка продoла Дoњo врело, Дуге вртаче, Задрушкo пoље, Зечева ледeњача, Јaловā њива, Опaљенo брдо, Црвенā лўка, Црнā ст"јена, Шупљā ст"јена* итд. (D + O);

– именица + именица у номинативу или у косом падежу: *Ан Баишћā, Ан Обoђaш*¹¹⁸ (O + D)

– именица у зависном падежу + именица: *Бaтинића aн, Бoјaнићā вoдa, Рaкића бр"јег, Зeков"ћa брдо, Зўкина бāра, Јaнков"ћa мљин, Кoбиљā глaвa*, итд. (D + O);

– приједлог и топономастичка синтагма: *Према Глў"овића кўћама, Испoт Црнoг врха, Нa вр шўмe, Нa Дeдића брду Пo стāрā кўћа, Пoд језерским брдом* итд. (p + D + O);

– број и именица: *Дрўгā пaљ"чица, Првā дгpaдa* и сл. (D + O);

– приједлог и именица у падежу: *Зa брдом, Ўспoд брда, Испoд Злoкoсā, Нa мeђи, Нa Тeпици, Пoд грeдoм, Пoд Дивљaном, Ў Барама, Ў пољу, У страни* итд. (p + O)

Да је овакав начин именовања у топонимији најфреквентнији, што се може тумачити природом њихове „аутоматизације“ и релативно брзим прихватањем од

¹¹⁸ Ј. Хацимејлић (1987: 128) при тумачењу сличних примјера узима могућност инверзије у редослиједу тополемената, при чему би се иако немамо напоредних облика, могло доћи до локализацијског одређења * *мјесто гдје је некада био Баишћев хан* < *Ан Баишћā*.

стране корисника (Шћепановић 2007: 248), потврђују бројни примјери из наше грађе. Овај тип назива чине углавном бинарне синтагме од којих један члан (обично именица) има улогу идентификатора, а други (обично атрибут) врши диференцијацију тог објекта у односу на окружење.

Битно је напоменути и да је структурална одлика значајне скупине двосложних имена у микротопонимији Романије одређена фреквенцијом посесивног генитива патронима у првом дијелу и апелатива у другом дијелу назива, који углавном чини географски термин. Посесивни генитив патронима врши ближу диференцијацију апелативног додатка којим се идентификује објекат датог облику номинатива једине или множине. Како примјећује Шћепановић (1997: 72–73) генитивни дио ових двосложних топонима (посесивни генитив патронима + апелатив) индеклинабилан је и скамењен и употребљава се у сва три рода, оба броја и све падеже. О поријеклу ове конструкције код Р. Маројевића (1980: 100) проналазимо да „облик генитива сингулара у посесивним синтагмама типа *Петровића кућа* по своме пореклу није ни облик номинатива дуала ни генитива плурала именице већ је то резултат нове интерпретације језичког осећања после губљења придева на -љ из живе употребе [...] Облик *Петровића* у синтагми *Петровића кућа* некада је био номинатив сингулара фемининума посесивног придева изведеног суфиксом -љ од патронима Петровић, [а] кад су придеви на -љ од патронима [прид. *petrovićъ, -а, -е од патронима *Petrovićъ*] постали мртва категорија, језичко осећање је облик *Петровића* интерпретирало као облик сингулара патронима (доцније презимена)“.

4.5. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ О СЕМАНТИЦИ И СТРУКТУРИ МИКРОТОПОНИМА

4.5.1. Семантичка класификација микротопонима

По семантичкој класификацији микротопонимије Романије, а према већ усвојеном методолошком обрасцу, грађу из нашег ономастичког материјала сврстали смо у следеће групе: *Географски називи условљени физиогеографским својствима тла*, *Географски називи од других топонима*, *Хидроними*, *Човјек и*

називи, Антропонимске и сличне категорије у микротопонимији, Називи тамног постања. Дубља и прецизнија анализа условила је даље диференцирање основних група при чему су у циљу тачнијег сагледавања својстава денотата и њихове јасније детерминације наведне групе дијељене на подгрупе.

Тако су се у оквиру прве групе издвајају *Географски термини у микротопонимији, Називи условљени размјештајем, обликом и изгледом терена, Називи који означавају површинска својства тла, Називи који означавају састав и особине тла, Фитоними у топонимима, Зооними у топонимима, Називи одређени односом према другим онимима и Посебни географски називи.*

Географским терминима у микротопонимији припадају једночлани апелативи који се углавном употребљавају у мјесном говору, уз одређени број апелатива који су остали окамењени за дати објекат. Све географске термине упоредили смо са подацима из литературе која се бавила или се бави овим дијелом лексике, услед чега смо дали преглед значења одређеног географског термина и на дијахроном плану. У односу на укупност микротопонимије Романије, структура назива из ове подгрупе је једноставна, и као модел лако препознатљива. Ријеч је о географским апелативима који су топонимизирани или директно (нпр. *лџица* > *Лџица*, или преко граматичких наставака (*ливада* > *Ливаде*, *пећина* > *Пећине*), или преко афикса (*стијена* > *Стјенчица*). Одређени број географских термина препознатих у микротопонимима Романије и данас се јављају као апелативи у живом говору, док се, с друге стране, неки од њих могу сматрати као дио потиснутог лексичког фонда, очуваног само у вези са топонимом у свом примарном значењу, нпр. *Вџа*, *Грџа*, *Зас'ека*, *Мџа*, *Мџа*, *Пџучак* и сл.

Називи у оквиру подгрупе *Називи условљени размјештајем, обликом и изгледом тла* углавном су топономастичке метафоре, чији је настанак случајан, услед чега је мотив њиховог именовања, као и семантичко рјешење, веома често тешко или немогуће одгонетнути. То су лексичке, тј. језичке метафоре, односно лексеме које су некада биле метафоре, али су при лексикализацији изгубиле своју сингуларност и прешле у полисемију, постајући на тај начин ексметафоре. Настале су из потребе за номинацијом и диференцирањем објекта

од мноштва других, тако што су се од различитих обиљежја географског објекта у имену издвојила само она најбитнија, па су као такве објективне и системског карактера. Предмети са којих је име прешло на одређени географски објекат су дијелови људског тијела, артефакти из свакодневног живота и др., при чему сличност између изворног и циљног појма није потпуна, већ је заснована на неком од сегмената који посједују обје појаве, а то су семе изгледа, облика, положаја, боје или неког другог својства. Пошто су постали властита имена, метафорично образовани микротопоними, неутрализовали су основно лексичко значење и упућивањем на објекат истакли његов топономастички садржај.

У оквиру ове подгрупе издвојили су се и *Називи који означавају површинска својства тла* које чине изведена и сложена имена. Углавном преовлађују двочлани називи од придјева и именице, при чему се именицом дају укупна својства објекта, док придјев истиче његове површинске одлике: *го, дивљи, дуг, каловит, оштар, питом, раван, рупни, слијеп, широк, шупаљ*. Имена настала према просторном односу који заузимају у односу на окружење, па тако имена која у себи садрже нпр. придјев *широк* или *дуг* нису опозити називима са придјевом *узак* или *кратак*, као што *Средњи пут* не стоји између *Горњег и *Доњег пута, већ у *средици* стране брда. У овој семантичкој категорији назива, именица и придјев описују географски објекат на који се односе и нису у опозитном односу према називима из окружења.

Мотивисаност *Назива који означавају састав и особине тла* везана је за боју тла или камена (бијел, вран, жут, зелен, црвен, црн), састав земље и камена (гњио, сиров, слан, седра), или неко друго својство (дебео, кус, љут, посран, танак), а с обзиром на структуру, микротопоними дате подгрупе су изведени и сложени називи.

У подгрупу *Фитоними* сврстали смо све називе биља, изузев оних који су постали од културних биљака, које смо према усвојеној класификацији сврстали у другу групу, а све у циљу упознавања некадашње структуре биљног покривача који је током вијекова могао промијенити своја вегетацијска обиљежја. Фитонимске називе чине једночлане просте неизведене ријечи типа *Бор, Ђва, Репњух* и сл., затим изведенице *Борџац, Ђвоцац, Репушина*, као и

двочлане ријечи. У двочланим називима разликујемо три типа. Први је тип, нпр. *Орахѡв дѡ* у коме је придјев од фитонима на првом мјесту и врши оријентацијску функцију у процесу номинације, у односу на остале по биљу обиљежене просторе: *Лѣпов, Мѣцѣн, Пѣпрѣтнѣ*. Други тип чине имена *Дѣбелѣ јѡва, Сѣва јѣл"ка* у којима је фитонимски дио назива на другом мјесту, те заједно са придјевом прије свега имају улогу идентификатора и, трећи тип чине фитонимски називи у којима је просторни однос изражен приједлогом: *Кѡд пѣтровачѣ, Пѡд зукѡм, Под јасѣном* и сл. Закључили смо да су поједини објекти лако и прецизно одређивани помоћу усамљеног или на том мјесту ријетког дрвета, односно за дати потес неког карактеристичног растиња, што нас упућује на став да су фитоними веома захвалан материјал за убикацију и идентификацију неког земљишта.

На некадашње простирање појединих животињских врста указује нам осврт на *Зоонимске термине* у топонимији, у којима је због профилаксе и различитих одлика појединих животиња прастара и заједничка особина свих словенских народа да дјечи надијевају лична имена *Голуб, Гавран, Соко, Вук, Зец* и слично, тешко одредити када су топоними мотивисани именом животиње, а када антропонимом, нпр. *Гѡлубац, Сокѡлина*. Разврстали смо их на топониме од назива за дивље животиње: *Вѣчѣ бр"јѣг, Вѣчѣ дѡ, Врѣњѣ глаѡва, Врѣњѣк, Кѡмљенов Врѣњѣк, Жѣбино брѡдо, Зѣчева ледѣњача, Јѣзѡвци, Крѣмећѣ лѡкве, Лѣљенбрѡдо, Мѣшицѣ ст"јѣна, Мѣждово жѡдр"јѣло; Ђѣсињѣк*; топониме од општих или појединачних назива за птице: *Гѣврѣнка; Гѡлубац, Голѣубињѣк; Јѣстрѣбњѣк/Јѣстребњѣк; Ђрлѡв хрѣст, Ђрловача, Ђрлово грѡло, Птѣч"је врѣло, Птѣчи"и пѡток, Тѣч"јѣк; Сокѡлина*; и топониме од назива за домаће животиње: *Вѡлѣјскѣ бѣра, Кѡбѣљѣ глаѡва, Кѡзѣјѣ дѡ, Кѡзи"је, Кѡњскѣ њѣва, Кѡњскѡ жѡдр"јѣло, Ђвчине*. Као што се из наведених примјера види, ако изузмемо директну онимизацију типа *врана > Врана*, коју у прикупљеном материјалу са терена нисмо забиљежили нити у једном примјеру, уочавају се уобичајени типови у процесу топономизације: модификовани двочлани зооним афиксалном творбом прелази у топоним: *Ђрловача < *Ђрлова вода*; топономастичка сраслица у улози топонима са зоонимом у првом дијелу: *Лѣљенбрѡдо*; у

двочланим именима зооним је као посесив и/или квалификатив на првом мјесту у називу, те врши диференцијацију номинованог објекта идентификованог уобичајеним географским термином, док је његова информативност мање важна: *Вуџи̑ дђ, Међедово ждр"јело, Пти̑ч"је врѐло* и др.

Географски термини под капом наслова *Топоними одређени односом према топонимима из окружења* одређени су односом према ближем просторном окружењу, који је најчешће изражен преко *приједлога* и опречним придјевима *горњи* и *доњи*. Називи с приједлогом носе јасну локализацијску ознаку, па је и без детаљније анализе јасно да су најфреквентнији називи у којима је просторни однос изражен приједлозима *за* и *под*, што је и разумљиво због тога што се уз помоћ њих врши ближа просторна ознака у односу на окружење. Ако се прати еволуција приједлога према префиксу, као нпр. у односима *Пђд бунёром* – *Подгёјеви*, може се пратити и старост назива. На тај начин се микротопоними, као нпр. *Зёврш*, *Зёграђе*, *Зёлоквенице*, *Пђбрдёље*, *Подгёјеви*, *Поткрёчице* и слично, скоро и не осјећају као називи с приједлозима, јер је у процесу топонимизације дошло до модификације апелативног дијела суфиксацијом и упрошћавања сугласничких група које су настајале у срастању приједлошког и апелативног дијела назива. С обзиром на структуру, сви називи претходно наведене групе су углавном двочлани микротопоними у којима су односи означени *величином* (велики – мали) и *положајем* (доњи – горњи), или су од њих постале топономастичке сраслице.

У подгрупу *Посебни географски називи* сврстали смо имена која нису ушла у претходне скупине онима, прије свега због недовољно јасне мотивације, семантичке непрозирности и на први поглед нејасне читљивости. У питању су називи којима се показује неки однос и својство који је често изражен апстрактумима, због чега се ствара проблем при њиховој јаснијој значењској идентификацији, што је био и основни разлог за разматрање у засебној групи. То су, на први поглед једночлане ријечи, топономастичке изведенице и сраслице, као и топономастичке синтагме.

Групу *Географски називи од других топонима* чине имена настала према називима из најближег окружења. Преглед издвојених микротопонима показао је

да је ријеч о двочланим називима у којима је адјективни дио изведен од значајнијег, познатијег или старијег топонима, док је идентификацијски члан углавном географски термин. Бројност назива у нашем ареалу потврђује став да ову групу у ономастичкој литератури одликује уопштавање топономастичког садржаја као и недовољна прецизност на оријентацијском плану топонима.

Семантичка анализа *Хидронима у топонимији* потврдила је уводну напомену о присуству потока и извора на испитиваном ареалу, и показала да је најчешћи мотив у именовању хидронимијске групе назива антропонимијског постања, као и оних имена насталих у односу према другим топонимима.

У семантичку групу *Човјек и називи* сврстали смо оне микротопониме који одражавају друштвене, привредне и културне прилике на подручју Романије у минулим вијековима. Одраси тог живота сачувани су у топонимији, услед чега смо грађу распоредили у три значењске скупине: *Трагови друштвеног живота у топонимији*, *Културе, тло и његово искориштавање*, *Трагови духовног живота у топонимији*.

У односу на укупан број микротопонима Романије издвојени скуп назива *Топоними антропонимског постања* обиман је и разноврсан, што је наметнуло потребу да буду наглашеније сагледани. С друге стране, бројност и семантичка издиференцираност њихових апелатива, упућујући на претходно наведене скупине, тражила је сагледавање њихове фреквентности. Издвојене и видно истакнуте антропониме у топонимима, упоредили смо са именима из рјечника антропонима, а на мјестима гдје је то било неопходно и са подацима из доступне стручне литературе. У обради ове групе топонима изнијели смо преглед антропонима и сличних категорија у топонимији и преглед апелатива у двочланим и суфикса у једночланим називима. У антропонимном дијелу топономастичких синтагми, односно ректуму обично се налази посесивни придјев, а рјеђе именица у функцији посесивне одредбе, док функцију регенса врше различити географски термини, затим апелативи који означавају биљни покривач и фитоними, називи за путеве, утврђења, пребивалишта и одморишта: и на крају хришћански термини и термини за култна и освештана мјеста. Једночлани топоними од антропонима су присвојни придјеви као дио некадашњих

топономастичких синтагми које су изгубиле свој регенс, тј. апелатив као географски или пољопривредни термин. Морфолошка структура суфикса готово је у цјелости препознатљива, изузев примјера са суфиксом **-jъ*, са јасним морфолошким шавом у сложеним суфиксима. Све су то суфикси сложеног образовања од једног посесивног и једног номинализационог суфикса. Суфикс *-иште* додат на именичку основу даје мјесно, а ријетко када друго значење према конкретном преобличавању *Мићѣиште* → мјесто на ком се налазе или су се налазиле Мићине ливаде и њиве. Ван комбинације са посесивним суфиксима јављају се суфикси *-на* и *-ка* који дају значење припадности услед чега овакве односе преносимо на план топонимизације, гдје нам постаје и јаснији топоним *Љубѣјна* < **ливада/шума Љубој* < **Љубој ливада/шума*. У једночлани топоними ове групе проналазимо и облике који су структурално идентични. Ријеч је, прије свега, о патронимима у номинативу множине који припадају типу *nomina patronimica* па на основу свега онога што је до сада у литератури познато закључујемо да топоними на *-ићи* (*-овићи*, *-евићи*) представљају тзв. динарски тип који је у хронолошком сlijеду топономастичких слојева најмлађи у претходно наведеној скупини.

Антропонимски дио у *Женским именима у двочланим називима* антропонимских топонима структурално је прозиран. Све су то посесивни придјеви творени суфиксом *-ин* код антропонима и само у једном примјеру суфиксом *-ић* код патронима који се јавља у облику посесивног генитива (*Даничића* + апелативни дио микротопонима). Разматрајући значење регенса синтагматских топонима са мушким именима у антропонимском дијелу, издвојили смо неколико семантичких скупова. Апелативни дио синтагматских топонима са женским именима у првом дијелу значењски се може груписати на исти такав начин, а с обзиром на несразмјерну бројност примјера у односу на мушка навели смо само апелативе из којих се види да преовлађују они које чине географски термини, уз незнатан удио осталих, прије свега пољопривредних термина. Све то се чини схватљивим ако се узме у обзир положај и улога жене у вријеме настанка топонима.

Географски термини тамног постања у ономастичкој литератури везују се за проблематичне називе несигурног постања или нејасне мотивисаности. Тако је,

уз сав напор да разријешимо мотивацију у именовању, и на нашем ареалу остао одређени број термина који нису ушли у претходне скупине, углавном због недостатка историјских потврда или одговарајућих паралела, а понекад и теренских података.

4.5.2. Структурална класификација

У структуралној класификацији топонима издвојили су се *Топономастички апелативи без допуна у служби топонима*, *Топономастичке изведенице* и *Сложени топоними*.

У *Топономастичким апелативима без допуна* ријеч је о најелементарнијем начину творбе – топонимизацији апелатива, односно о топономастичким именицама типа: *Ада*, *Алуга*, *Брдо*, *Влака*, *Греда*, *Дђ*, *Ждр^нјело*, *Зуб*, *Самар*, *Сач*, *Седло*, *Клис*, *Коса*, *Ледина*, *Литица*, *Лука*, *Пђд*, *Пђље*, *Чд^нир* из географске терминологије, као и неки микротопоними фитонимског постања: *Бђр*, *Брѐза*, *Грђб*, *Јавор*, *Лђпа*, *Лђутђк*, *Цмђље* итд. Бројност ових назива повећава се флексивном деривацијом и конверзијом, при чему у ликовима нашег ареала, као диференцијални додатак служи промјена рода назива: *Дђла* (← *Дђ*); промјена граматичког броја назива: *Рђвне* (← *Рђван*); *Ст^нјена* (← *Ст^нјѐне*); промјена врсте ријечи: *Б^нјѐла* < *Бијела вода, *Мђкрђ* < *Мокро поље итд., гдје првобитни адјектив постаје именица.

Афиксалне називе чине *лексички морфем* као основни дио назива, *суфикс* помоћу кога се, углавном, диференцира именовани објекат који са њим има заједнички лексички модел и *префикс* помоћу кога се обично одређује положај објекта. С обзиром на творбени поступак топониме смо разврстали на топониме суфиксалне творбе према творбеном моделу О + d (основа и додатак); топониме префиксалне творбе по творбеном моделу d + О (додатак и суфикс) и топониме префиксално-суфиксалне творбе према творбеном обрасцу d +О +d.

Анализа је показала да суфикси у пропријалној топономастичкој функцији долазе уз именичке и придјевске основе. Као најфреквентнији, а и најзначајнији суфикси у микротопонимији Романије јављају се:

- а) суфикс *-ица* који: врши супстантивизацију адјектива означавајући

припадност када је додата антропонимима (*Бòрјан"це, Госињица, Ружица*), врши супстантивизацију адјектива означавајућо њиме изражено својство (*Гладнице, Кїлавице, Крачице, Кўлавице, Медница, Пїскав"це, Плужнице*), изражава деминутивност према објектима из окружења са којима има заједничку лексичку основу (*Бѣр"ца/Бѣр"це, Башчица, Лївадица, Лучица, Њивїца/Њївице, Плѣнчица, Пòљице, Тѣпица, Чесмица, Чўкурица*). Додат називима биља суфикс *-ица* твори топониме *Батўрице, Вїшњица, Јѣбуч"ца, Крўишчица, Трѣињ"ца, Штїтарице* итд. Суфикс *-ица* додаје се и именицама мушког и именицама женског рода. Уз именице које означавају географска својства тла, суфикс *-ица* чува деминутивност (*Бѣр"ца, Грѣдица, Плѣнчица*), а ако долази уз фитониме та је деминутивност готово ишчезла. Када долази на основе биљних и животињских назива, суфикс *-ица* је наставак творбених форманата *-ов/-ев*: *Тушњевица, Шипов"це*, изражавајући на тај начин однос према садржају именице: *Тушњевица < Тушњева ливада; Брѣзовице < Брезове шуме*. Суфикс *-ица* долази и на антропонимске основе проширене већ поменутиим формантима *-ов/-ев*, творећи називе који означавају припадност, настале универбизацијом.

б) суфикс *-ац* долази уз именичке и придјевске основе. Додат основама, служи за означавање деминутивности (*Градац, Дòлац*) и супстантивизације адјектива (*Гòлубац, Пїскавац, Студѣнац*). Проширени суфикс *-овац/-евац* додаје се називима биљака и животиња (*Борòвац, Бўковац, Ївовац, Јѣзòвци*), антропоосновама за означавање припадности (*Бјѣловац, Вукашиновац, Лаушевац, Петрѣшевац, Раковац, Сѣријевац, Сўмбуловац*), неким географским терминима;

в) суфикс *-ина/-ине* додат именичким основама уз топономастичку функцију служи за означавање аугментативности (*Барѣтине, Блѣтине, Дрўм"не, Кулїпчине, Òвчине, Равнїне, Рѣсолина, Сокòлина*), супстантивизације адјектива (*Брѣзовина, Жїт"на*), трагова власништва (*Бѣнов"не, Обођѣшевина, Табаков"на, Ти́ров"на, Хардовина*), трагова неког здања (*Кòл"бине, Кућѣтине, Цркви́на*);

г) суфикс *-иште/-ишта* додат именским основама у називима нашег ареала служи за означавање остатака материјалне културе (*Бѣлванїиште, Вїгњи́ишта, Сѣлїишта, Стрѣжїиште, Вїтлїишта, Гўвнїишта, Та́рабїишта*), мјеста

на којима је преовлађивала или се још увијек јавља нека биљна врста (*Грџовиште*, *Зџбнџишта*, *Кумпјерџиште/Кромпјерџишта*, *Лџништа*); додат глаголској основи суфикс *-иште* у именима служи за означавање мјеста на коме се нешто догодило или догађа (*Плџндџиште/Плџндџишта*, *Пџдалџиште/Пџдалџишта*);

д) суфикс *-ак/-јак* у микротопонимији нашег ареала додат именским основама, има претежно деминутивну функцију (*Јавџрак*, *Омџрак*, *Парџтак*, *Тавџнак*, *Ча'џирак*), а називи са овим суфиксом могу бити и синтагматског постања: (*А'влињџак*, *Брџзјџак*, *Врџњџак*). Додат придјевским основама након супстантивизације, овај суфикс у називу не мијења својство које адјектив носи у основи (*Борџвињџак*, *Ђевитњџак*, *Здрџвњџак*);

ђ) имена творена суфиксом *-ача/-аче* у нашој микротопонимији настају универбизацијом адјектива и носе значење исказано придјевом (*Ба'љаче*, *Камџњача/Камџњаче*, *Јловаче*, *Криваче*, *Ледџњача*), припадности када су додати антропониму (*Хџсановача*), пејоративности када је додата на глагол (*Заклџнача*).

е) суфикс *-ик/-ник* на романијском ареалу јавља се уз придјевску основу за означавање неке особености терена (*Вџсочнџик*, *Зелџника*), уз именичку и придјевску основу код фитонима (*Брџзџик*, *Бџковџик*, *Грџбџвџик*, *Јџсџик*), незнатно учествује у творби преко глаголског придјева трпног (*Јџутџик* *Пџкленџик*, *Тџплџик*).

Префиксалне називе смо, с обзиром на садржај, сврставали у двије категорије. У прву категорију спадају они називи у којима је лексички морфем географски термин и префикс у њима одређује прецизан однос према објектима из окружења, нпр. *Зџгџј*, *Пџдџвода*, док другу категорију префиксалних имена чине називи у којима је префикс дошао до апелатива прије његове топонимизације, а ако се узме у обзир и то да су ови апелативи често топономастичке метафоре у којима је префикс с њима срастао, теже је препознатљив и одвојив од коријенске морфеме, нпр. *Зџмуџиџтен*. Као најфреквентнији у префиксалном начину именовања објеката на нашем ареалу јавља се префикс *под-* који одређује однос према надморској висини префиксалног назива и назива са апелативом у основи. Од осталих имена творених префиксалном творбом забиљежили смо префиксе: а) *над-* показује да је

именовани локалитет над објектом кога именује у основи; б) *за-*: који упућује да се именовани објекат налази са задње стране од именованог објекта у називу; в) *међу-*: одређује положај предјела између објеката на које се односи именица; г) *при-*: означава локалитет који је до објекта означеног називом; д) *виш(е)-*: показује да се локалитет налази изнад објекта именованог у основи; *о-*: одређује да локалитет са префиксалним називом окружује објекат именован у основи; *про-*: упућује на терен који је добио назив због пробијања или протицања чега.

Структурални преглед топономастичких сложеница показао је да при њиховој класификацији није могуће водити рачуна само о првом или другом морфему, из разлога што се коријени могу слагати са различитим морфолошким основама. Тако смо у структуралној анализи у нашим примјерима уочили да се у овој категорији назива јављају они са придјевом у првом дијелу са спојним вокалом *-о-*: *Криводоли*; називи без спојног вокала: *Злџос*; називи са антропонимом у првом дијелу назива: *Иван-пџе*; називи са глаголом у облику презента у првом дијелу: *Грџиврџт* и назив са бројем у првом дијелу: *Двоџтручариџа* < *Два струка).

Називи у облику *Двоџчланих* и *вишџчланих топономастичких синтаџми* у топонимији су врло фреквентни. Микропоними синтаџматског типа представљају синтаџматске спојеве квалификатива и апелатива, при чему квалификатив указује на неку особину апелатива (нпр. географског термина), чиме се јасније успоставља веза знак – означено. Да је овакав начин именовања у топонимији најфреквентнији, што се може тумачити природом њихове „аутоматизације“ и релативно брзим прихватањем од стране корисника потврђују бројни примјери из наше грађе. Овај тип назива чине углавном бинарне синтаџме од којих један члан (обично именица) има улогу идентификатора, а други (обично атрибут) врши диференцирацију тог објекта у односу на окружење. Битно је напоменути и да је структурална одлика значајне скупине двосложних имена у микропонимији Романије одређена фреквенцијом посесивног генитива патронима у првом дијелу и апелатива у другом дијелу назива, који углавном чини географски термин. Посесивни генитив патронима врши ближу

диференцијацију апелативног додатка којим се идентификује објекат датог облику номинатива једине или множине.

5. ГОВОР РОМАНИЈЕ

5.1. ОПШТЕ НАПОМЕНЕ

5.1.1. С обзиром на то да смо у *Уводу* већ дали шири приказ миграционих кретања, на овом мјесту ћемо подсјетити на оне најбитније. Становништво овог простора, у вријеме наших истраживања, чине скоро стопроцентно православни Срби, што је посљедица великих миграција изазваних ратним дешавањима из деведесетих година претходног вијека. У ближој прошлости овај простор је насељавало и муслиманско становништво. Битно је нагласити да је и то становништво, као и српско, већински насељено у миграцији која се одвијала „из херцеговачке матице ка сјеверу и сјеверозападу“ (Јахић 2002: 19). Аутор даље подсјећа да „Гласиначки Муслимани воде поријекло мањим дијелом од гласиначких спахијских породица. Већи дио чине досељеничке породице, гдје преовладавају никшићко-колашинска струја и струја из сусједних предјела“. С обзиром на то да је највећим дијелом православно становништво на овом простору насељено дробњачком миграционом струјом, долазимо до закључка како су основ етносу на овом простору дали управо досељеници из јужнијих крајева који су се у временима турске владавине насељавали на овом простору. Његова неспорна источнохерцеговачка дијалекатска физиономија потпомогнута је блискошћу са источнохерцеговачком матицом и константним миграционим струјањима због чега је овај простор постао битно миграционо стјечиште. Јахић (2002: 23) у свом истраживању проналази елементе западнијих босанских говора код муслиманских говорника и доводи их у везу са блискошћу овог простора са Сарајевом. Примјетно је да је близина Сарајева у великој мјери утицала и на већи дио говорника са нашег простора.

5.1.2. У већ наведеном оивиченом подручју нашег ареала проналазимо ујединачен говорни тип. Његова посебност и потреба за проучавањем посљедица су чињенице да је до сада овај терен био заобиђен у значајнијим дијалектолошким истраживањима. У својој монографији *Ијекавскоштакавски говори источне*

Босне Цевада Јахића (2002), обухваћени су поједини дијелови нашег ареала, Бјелосављевићи, Мокро и Новосеоци, иако нема ниједног забиљеженог пункта на осталом простору Романије и њених огранака. Прије свега, циљ у овом дијелу рада нам је да дескриптивном методом осветлимо говор Романије те на тај начин покријемо бјелину на карти истраживаног подручја источнобосанских говора Џ. Јахића. Напомињемо да и нисмо очекивали да ћемо пронаћи неке велике разлике у односу на Јахићев (2002: 16) закључак како је овај простор смјештен у међупростору проучаваних ијекавскошћакавских говора, тј. сјевернијих и источнохерцеговачких, јужнијих говора, те да је по својој територијалној припадности он босански, док је по својим језичким особинама у начелу источнохерцеговачки: „То је прогресиван говорни тип са четвороакценатским системом, са досљедно пренесеним силазним акцентима изједначеним облицима датива инструментала и локатива плурала, генитивом плурала са наставком -а и сл.“

5.2. ДОСАДАШЊА ПРОУЧАВАЊА ОВОГ ГОВОРА

5.2.1. Говор овог подручја у општим дијалектолошким редовима посматра се као саставни дио источнохерцеговачког дијалекта, чинећи његову средишњу или сјеверну страну у зависности од литературе. Тако на примјер, у старијој литератури овај ареал припада средишњој страни (уп. Белић 1908: 73–76; Ивић 1956: 215), док се у времену истраживања босанскохерцеговачке области интезивирају шездесетих и седамдесетих година прошлог вијека, услед чега се дијалекатска слика источне Босне прецизира, а и знатније мијења. Тако се сјеверно и сјеверозападно од ијекавскоштакавских говора на карти препознаје „широка јекавска шћакавска област са многим архаичним или оригиналним цртама“ (Ивић 1962: 27), па на тај начин наша област остаје као најсјевернији крак источнохерцеговачког говорног типа на дијелу источно од ријеке Босне до Дрине. На извијестан прелазни карактер говора ове зоне први указује Ј. Вуковић (1963: 22), који у свом разматрању о босанским и херцеговачким ијекавским типовима припаја југоисточну Босну, указујући на благо наглашен карактер

прелазне зоне у међупростору источнохерцеговачких и источнобосанских говора: „Кад је ријеч о читавом скупу изоглоса које можемо са сигурношћу означити као чисто босанске, онда је ова босанска територија релативно сужена; онда је то, у ствари средња и североисточна Босна. А кад се има у виду распрострањање мање или веће групе изоглоса издвојених из ширег скупа, онда се може говорити о прелазним зонама (источна Босна, [...])“¹¹⁹. Имајући у виду њену неоспорну источнохерцеговачку основу, аутор на истом мјесту наводи: „Ван најуже области босанског типа, распростиру се и према југу, југозападу и према југоистоку зоне прелазног карактера кроз које се у мањој или већој мери укрштају и типичне босанске црте“, закључујући да разлика између прелазних зона постоји према томе колики се број типично босанских црта налази на одређеном ареалу поред оних типично херцеговачких црта, односно колико она само дјелује са особинама херцеговачког типа као изворном дијалекатском појавом. И у другим радовима¹¹⁹ Ј. Вуковић говоре јужне Босне и сјевероисточне Херцеговине диференцира али им не одређује границе, јер између ових типова будући истраживачи, како наводи Вуковић (1963: 20), треба да „обележе границе [...] и границе њихових (главних и спореднијих) изоглоса.“¹²⁰ Уз напомену да је Вуковић први дијалектолог који је обратио пажњу на овај терен, прелазне говоре јужне Босне и високе Херцеговине описао је Р. Ђуровић (1992), а источнобосанске Џ. Јахић (2002: 25).

5.2.2. Проблематиком која се директно тиче ових говора баве се и два мања рада. У својих *Неколико биљежака о говору херцеговачком* Шурмин (1894–1995) износи грађу коју он назива херцеговачком,¹²¹ у чију је поузданост посумњао А. Белић (1905: 61), а на основу својих примједби изнијетих на дату

¹¹⁹ В. посебно: *Рефлекси међујезичких додира у фонетским особинама босанскохерцеговачког говора* (1963); *Босански и херцеговачки ијекавски говорни типови у рашиљавању ијекавског наредја* (1963а); *Говорне особине становништва Жепе* (1964).

¹²⁰ Р. Ђуровић (1992: 51) према Палавистиним текстовима из Жепе наводи да је Вуковић источну и југоисточну Босну класификовао је у посебан дијалекатски комплекс, који поред источнохерцеговачких и средњобосанских особина има и своје оригинале.

¹²¹ За границе свог истраживаног подручја Шурмин (1894–1995: 165) наводи: „Мени су извор и у опће за ове биљешке Херцеговци с истока, т.ј. они, који живе почевши од Фоче до Гацка, онда Горажде и Чајниче до испод источног Дурмитора, па све до Никшића и границе Херцеговине са Црном Гором.“

грађу А. Пецо (1964: 26) изнио је став како се за овај Шурминов рад може закључити „да ту није ријеч о правом херцеговачком говору“ те да Шурминов рад не треба стављати у описе херцеговачких говора“. Јахић потврђује такве ставове (2002: 25) примјећујући да Шурмин херцеговачки говор неоправдано проширује на дијалектолошком методом неомеђен терен, као и то да под овим говором он у ствари подразумијева сродан говорни тип ван граница Херцеговине, али наводи и то да Шурминова грађа прикупљена на југоисточном дијелу ијекавскоштакавских говора Источне Босне „има и неких подударности са стварним стањем на терену“. О другом Шурминовом (1895) раду *Особине данашњег сарајевског говора*, у научним круговима много хваљеном или куђеном,¹²² проговара и Р. Ђуровић (1992: 52) исказујући жаљење због нетачно сачуване слике о говору Сарајева и околине, насталих услед ауторових методолошких грешака у наведеној расправи, мада и он, као и Јахић, налази висок степен подударности са Шурминовим „сарајевским“. Чини се да су све мане Шурминових радова последица методолошких погрешака као и несигурности грађе без неопходних лингвистичких тумачења те скоро потпуне неиспитаности босанскохерцеговачког дијалекатског комплекса крајем деветнаестог вијека, али се ипак на основу својих радова може сматрати првим истраживачем говорног типа којим се ми бавимо (Јахић 2002: 25).

5.2.3. За овај терен истраживања је на различите начине везано и неколико радова Џевада Јахића. И мада је у раду у ком је објављена грађа из ловачке лексике дат одређен број дијалектолошких текстова, што је била и „прва прилика да се у литератури представе дијалектолошки текстови са једног до сада неистраженог терена, који иначе представља дио ширег комплекса ијекавско штакавских источнобосанских говора“ (Јахић 1983: 343), ниједан од тих радова не дотиче се директне дијалекатске проблематике овог говорног подручја. Ипак је на одређени начин, нарочито грађом, та проблематика постала актуелизована, а касније и реализована у горе поменутој монографији.

---

¹²² Р. Ђуровић (1992:52) напомиње да готово у цијелом вијеку нема ниједне озбиљније дијалектолошке расправе о говорима средње и сјевероисточне Босне „којом се Шурмин не позива у помоћ или одбацује“.

5.3. НАПОМЕНА О ТЕРЕНСКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА

5.3.1. О теренским истраживањима и пунктовима за микропонимију и говор Романије било је ријечи у уводном поглављу. На овом мјесту ћемо још напоменути да смо према занимљивости пункта у односу на терен као цјелину, избору информатора и уопште другим приликама теренског рада одређивали и вријеме бављења на појединим пунктовима, при чему смо настојали да то, забиљежено у свесци и фонетским записом, што је могуће више буде у складу са нашом основном тежњом да дамо слику говорног типа унутар ијекавскоштакавских говора Источне Босне, из преко три деценије временски омеђене перспективе.

6. ФОНЕТСКЕ ОСОБЕНОСТИ

6.1. ВОКАЛИЗАМ

6.1.1. Говор Романије као дијела источне Босне, подручја са којег су пунктови из којих сагледавамо грађу у овоме дијелу рада, карактерише систем од пет вокала и вокално *p*. Вокализам којим у грађи располажемо је прилично стабилан, скоро онакав какав је у источнохерцеговачком,¹²³ мада у појединим пунктовима, готово спорадично, примјећујемо нешто наглашенију склоност ка отворености и затворености вокала. Појава затворености вокала, присутна у многим босанским говорима,¹²⁴ потврђена је и у дијелу источnobосанских ијекавских говора што се „може тумачити утицајем сусједних ијекавскошћакавских говора, који ово помјерање (особито затвореност дугих вокала *a*, *o*, *e*) имају као изражену особину“ (Јахић 2002:37).

6.1.2. У говору Романије препознајемо затворенију артикулацију ниског *a* која се креће у правцу средњег *o*, с напоменом да ову појаву сматрамо спорадичном ако не и факултативном, наиме, захватила је само неколицину истраживаних пунктова. Дајемо примјере у којима се јавља затворенија боја овог вокала као „заједничка особина свих босанских говора, како шћакавских тако штакавских, како икавских тако и ијекавских“ (Пецо 1975: 92):

а) Вокал *a* > *a^o* у дугим слоговима: *бра^oнли* (Вра), *гла^oве* (Вра), *да^oвали* (Вра, Оз), *зв^oли* (Оз), *пра^oва* (Оз), *стра^oна* (Вра), *уда^oвале* (Оз), *џја^oка* (Оз);

б) Помјерање боје вокала биљежимо и у слоговима са кратким акцентом. Вокал *a* > *a^o* под кратким акцентима: *ла^oмна* (Оз), *ла^oмпѐ* (Оз), *ра^oније* (Оз), *са^oстанѐ* (Оз) и у микротопониму *А^oвлињак*;¹²⁵

в) Затвореност вокала *a* у неакцентованим кратким слоговима биљежимо у неколико примјера, иако је према Јахићу (2002: 38) то раширенија појава од

¹²³ Уп. Пецо 1964: 33.

¹²⁴ Уп. Ђуровић 1992: 92–99; Пецо 1975: 89–96; Вуковић: 1963

¹²⁵ Уп. Вуковић 1963: 24–25; Пецо 1975: 89–96; Ђуровић 1992: 93.

помјерања у неакцентованим дугим слоговима: *бѡга^оуми* (До),¹²⁶ *и^огра^оли* (До), *каж^ања^оли* (До).

Наведени примјери издвојени из наше грађе указују на то да се помјерање артикулационе базе вокала *а* у говору Романије јавља у позицијама када се оно нађе између два сонанта или између оклузива и сонанта. Затвореност вокал *а* се у датим примјерима јавља када је оно под дугоузлазним акцентом или неакцентованом дужином у једном примјеру, или у неакцентованим кратким слоговима.

г) Јављају се случајеви затвореног вокала *о* у акцентованим дугим и кратким слоговима, дакле *о > о^у*:

Бѡк те (Ја), *дѡ^уђу* (Ја), *ѡ^унда* (Оз), у микротопониму *ѡ^урлово г^рло*, *ѡ^убишѡ* (Кс), *кѡ^ур^уту* (Оз), *мѡ^ур^аиш* (Оз), *прѡ^уведѡ* (Оз), *пѡ^учнак* (Оз), *вѡ^ули* (Оз), *дѡ^уђѡ* (Оз), *бѡ^ујѡ* (Оз), *бѡ^ујило* (Оз), *ѡ^уднесѡ* (Оз), *шкѡ^ула* (Оз), *бомбѡ^уне* (Оз), *бѡ^урѡ* (Оз), *в^акѡ^у* (Оз), *кѡ^уљена* (Оз), *лѡ^уше* (Кс), *мѡ^уда* (Оз), *мѡ^ур^а* (Оз), *мѡ^урале* (Кс), *мѡ^урали* (Оз), *нѡ^увца* (Оз), *ѡ^урѡб^аиш* (Оз), *ѡ^устанѡ* (Оз), *панталѡ^уне* (Оз), *пѡ^усле* (Кс), *пѡ^устала* (Оз), *пѡ^устали* (Оз), *прѡ^уд^авница* (Оз), *сезѡ^унѡ* (Кс), *сѡ^укови* (Оз), *стѡ^улце* (Оз);

д) Вокал *о > о^у* у неакцентованим дугим и кратким слоговима:

главѡ^ум (Кс), *дѡ шкѡ^улѡ* (Оз), *јѡдѡно^у* (Ја), *ко^уликајѡ* (Оз), *накѡ^у* (Оз), *нѡкѡ^у* (Кс), *ѡ^усмогѡдиш^а* (Оз), *полагѡ^у* (Кс), у микротопониму *Пу^остѡпоље*, *свакѡ^у* (Кс), *такѡ^у* (Оз, Кс), *ѡ шкѡ^улу* (Оз, Кс), *шкѡло^ув^ања* (Кс);

Помјерање средњег *о* у правцу у захватило је више вокал *о* него затвореност вокала *а*, али није таквог карактера да потпуно мијења вокалски систем, тим прије што овако помјерање биљежимо у свега три истраживана пунка, нарочито у Озерковићима. Како примјери показују средње *о > о^у* у кратким и дугим, наглашеним и ненаглашеним слоговима, најчешће у окружењу сонанта и оклузива, али и других консонанта.

¹²⁶ Овакав примјер биљежи и Р. Ђуровић (1992: 94), који наводи: „*а* је сужавањем ушло у дисперзионо поље средњег *о*“.

6.1.3. Појава затворености вокала, а нарочито вокала *a*, особина је коју Јахић (2002: 38) проналази у периферним говорима.¹²⁷ Као што је познато, затвореност овог вокала јавља се и у босанским говорима ијекавскошћакавском источнобосанском, ијекавскоштаваском западнобосанском, ијекавском западнобосанском (Пецо 1975: 90–91).

Иако је примјетно да се ради о веома раширеној појави, говору источне Херцеговине ова особина није позната (Пецо 1964: 33), као што је не познаје ни говор Пиве и Дробњака (Вуковић 1938–1939: 8–12). Код нас, као и у ијекавскоштакавским говорима источне Босне, ова особина се јавља, али нема велику заступљеност.

Иако слабо изражену, ову помјереност Џ. Јахић (2002: 38) одређује као најочљивију у говорима гласиначких муслимана а да ту особину примају, не само од њих већ и од сусједних западнијих говора, и гласиначки Срби. Одједи оваквог помјерања, иако у цјелини слаби „јављају се у оном дијелу ијешт. иб. који је територијално ближи босанској матици, а и чије је становништво, због непосреднијег територијалног контакта, у чвршћим везама са становништвом са дубљег босанског терена“. Да се таква традиција задржала, одржала те да и даље опстаје, било да је код овдашњег српског становништва дошла преко западнијих говора, било да је примљена од некадашњег муслиманског становништва, потврђују наши примјери.

6.1.4. У нашем говору јављају се и појаве отворености вокала:

бљ^обањ (Оз), *фрљ^оле* (Оз), *фрљ^ол^ица* (Оз).

Појаву вокалске отвореност Јахић (2002: 40) одређује као карактеристичну за периферне говоре и у недумици око наставка оваквог помјерања „Да ли ова појава представља остварење некакве супротне тенденције у процесу вокалске нестабилности настале под утицајем помјерања у босанским говорима, без обзира на квалитет те појаве (затвореност или отвореност), или представља источнију особину на неки начин овамо пренесену преко Дрине“, даје

---

¹²⁷ Јавља се у дубровачком, говорима источнихерцеговачког типа, мрковићком, а од чакавских говора у хварском, брушком, вишком, корчуланском, ластовском (Пецо 1975: 92–93).

предност првој хипотези. Наиме, слабу реакцију у отворености вокласке боје условили су контакти са босанским говорима, премда она није карактеристична за све босанске говоре, односно, босанска вокалска затвореност могла се примити и као карактеристика вокалске нестабилности, те на тај начин одразити затвореношћу или отвореношћу вокалске боје, карактеристиком несвојственој херцеговачким говорима.

6.1.5. На нашем испитиваном простору забиљежили смо, истина врло ријетке, примјере дифтонгизације. И ову појаву као „једва уочљив одијек“ Јахић (2002: 40) тумачи наносом босанских говора, те да је проналази нарочито у говорима гласиначких муслимана и у говорима ближе Сарајеву.

б'и́ли (По, Оз), *б'и́ло* (Оз), *б'и́ле* (Оз), *б'и́вало* (Оз), *б'и́вале* (Оз)¹²⁸, и у микропонимима *ʸОвсиња̋к*, *Пòткʸо̋ница*.

Из досадашњег разматрања вокалске боје у говору Романије можемо закључити да је систем дјелимично нестабилан, а од стандарда га разликује појава отвореније и затвореније артикулације. Затворену артикулацију факултативно имају вокали ниско *a* чија артикулација иде према средњем *o* и средњи вокал *o* чија артикулација иде у правцу високог *u*. Отворенију артикулацију вокала *u* биљежимо у незнатном броју примјера. Промјене у помјерености вокалске боје могу бити условљене квантитетом слога и фонетским окружењем, али, како се чини, без прецизнијих правила. С обзиром на чињеницу да је на цијелом терену неупоредиво већи број потврда за стандардну артикулацију, у вези с тим поменућемо и недовољно јасан утицај тзв. *женске афектације* гдје су „фактори полне припадности говорника, његове психичке конституције или емоционалног стања и уопште говорне ситуације свакако су значајнији при реализацијама вокалске отворености“ (Јахић 2002: 41).

---

¹²⁸ Ђуровић 1992: 97 у вези са овом појавом наводи: „Биће да је то архаична особина из старосрпског периода, која се може додати двама доказима проф. Бошковића да је сх. језик у то доба имао глас *у* (исп. стсл. *быти*, *быль*). Није случајно што се у Повељи Кулина бана (1189) пише у иза лабијала“.

6.2. ВОКАЛ *А*

6.2.1. У говору Романије, иако не често, јавља се међусобна замјена вокала, како је уобичајено у ширим дијалекатским зонама. Таква појава је и у нашем говору посљедица различитих асимилацио-дисимилационих процеса, а у ријечима несловенског постања и као посљедица двојаког изворног облика ријечи или пак њеног примања у већ искривљеном облику¹²⁹ (Пецо 1964: 41).

6.2.2. Умјесто вокала *а* имамо вокал *е*:

а) У ријечима страног поријекла:

пантелóне (Кс)

Примјери ове врсте, како наводи Пецо (1964: 34), познати су и сусједним говорима. И мада је Вушовић (1927: 12) у *Диалекту источне Херцеговине* такве облике објашњавао утицајем црногорских говора, А. Пецо на истом мјесту наводи да је вјероватније „да је ту неакцентовано *а* иза палаталних *ч* и *ћ*, прешло у *е*.

Алтернација *а* ~ *е* како показује примјер из наше грађе долази у ријечи несловенског језика и то у безакценатском слогу. У неакцентованим слоговима словенских ријечи то се најчешће догађа иза палаталног сугласника у којима предњонепчани консонант дјелује на затварање вокалске боје, или иза сонанта. У туђицама, поред асимилационо-дисимилационих промјена, нисмо забиљежили примјере са значајем изворнијег облика. Природа асимилације је објашњена. Ј. Вуковић (1938–1939: 8–9) нпр. објашњава: „Ту бисмо имали место старог полугласника (*ь*) не глас *а*, него *е* [...] Ако бисмо и могли у говору П. и Др., претпоставити овакав утицај говора старе Црне Горе, теже би било објаснити како би изговор [...] дошао у западније херцеговачке говоре [...] Ја мислим да ови случајеви замене *а* са *е* стоје у вези са неким појавама у физиологији гласа, у извесним позицијама, на тлу херцеговачкиг говора [...] Изгледа да се у овом говору – а то би била особина и осталих херцеговачких говора – врши помало процес редукције вокала у кратким слоговима иза *и*

---

¹²⁹ Шире о томе у Пецо (1964: 41)

испред акцента [...] и што је, можда, извршено у извесним босанским говорима“. На сличан начин размишља и М. Дешић (1976) који наводи да је до преласка *a* у *e* дошло у неакцентованим слоговима, као и да „у нашим ријечима *a* прелази у *e* најчешће иза палаталних *j*, *љ* и *ћ*“, у ком је случају ријеч о промјени *a* > *e* путем асимилације.

6.2.3. На романијском говорном подручју уопштене су лексеме *врабац*, *расти*, *красти*: *украсти* (Ја).

У нашем говору немамо облик *ре*, па тако би овај говор, како то констатује и Јахић (2002: 42), стајао одвојено према Ивићевим (1964: 383–393) трима зонама. Услед тога је интересантно да Ивићеве области друге и треће зоне окружују наш говорни тип, те да се немијењање групе *ра* везује за ијекавске црногорске и дубровачки говор, као и за екавски комплекс на истоку и сјевероистоку према Пецу (1975: 96), који још наводи: „Распрострањеност секвенце *ре* у називу ове птице [врабац] на босанском подручју иде у прилог претпоставке да је жариште овој појави негдје у икавској зони, можда и у икавскошћакавским говорима“. А. Белић (1935: 80) је на ове ријечи гледао као на лексеме са двојаким коријеном: „У речима као *трéва* имамо старе дублете: **trāva: trēva**; али исп. у многобројним српскохрватским говорима *вребџъ* и *вrabџъ*, *rasti*, *krassti*: *resti kresti*.“

6.2.4. Мјесто вокала *a* имамо *и*:

а) У ријечима словенског поријекла:

изѝћи (Ра), *изѝћошѝ* (Мо), *изѝћѝм* (Мо), *изѝћѝ* (Оз), *изѝћѝ* (Мо), *изѝили* (Не), *изѝишѝ* (Не), *изѝила* (Мо).

б) Алтернацију *a* у *и* у компаративу *мали*, *далеко* нисмо забиљежили на нашем терену, премда Јахић (2002: 42) наводи да се облици *дѝљѝ*, *мѝњѝ* налазе на читавом источnobосанском терену. Р. Ђуровић (1992: 102) само једном на сјеверно-источнохерцеговачком простору биљежи *дѝљѝ* и *нѝјмѝње*, тумачећи да је *и* умјесто *a* дошло регресивном асимилацијом уз палатале. Форма *диље* позната је и источнохерцеговачком (Пецо 1964: 35), а оба облика познају и

неки други говори, нпр. ијекавскошћакавски источнобосански (Брозовић 1966: 134), тузлански (Брабец 2012: 62). Џ. Јахић (2002: 42) код Решетара проналази тумачење по коме се претпоставља да је у оваквим случајевима *ь* испред палатала дао *и*, али и да постоји аналошка могућност постанка према *виши*, при чему даје предност првој хипотези.

6.2.5. Забиљежили смо само један примјер у коме се јавља и алтернација *а* у *о* и то у турцизму *бојаџи* (Вра) (тур. *bayacı*). Могуће је поријекло ове појаве тумачити преко затворености вокала *а* из облика *ба^ојаги, која је у тој мјери била изражена да је довела до супституције два вокала.

6.3. ВОКАЛ *О*

6.3.1. Мјесто вокала *о* имамо вокал *е*:

а) У ријечима словенског поријекла, тј, у одричним облицима презента глагола *моћи*: са прилично стабилизованом изоглосом *же > ре* у коме *о > е* или се не мијења и када није под акцентом:

нè м^ереш (Мо), *нè мере* (Ја), *нè мереш* (Ја), *нè мере* (До), *нè м^ере* (Оз, Не)

Ако је *о* под акцентом оно остаје неизмијењено, онако како је и у источнохерцеговачком (Пецо 1964: 37): *мѡре, мѡреш*:

мѡре (До, От), *мѡр^ете* (Вра), *мѡремо* (Вра), *нè мореш* (Вра, Оз), *нè море*, (Ја, Оз), *мѡреш* (Ја) *нè м^орете* (Ро)

Неизмијењено *о* у облицима *нè море, нè мореш*, свакако је под утицајем *море*. Својство мијењања *о > е* у облику *не мере*, распрострањено је не само у источнохерцеговачком већ и у ширем склопу говора средње и западне Босне (Пецо 1964: 37).

б) У бројевима са облицима *-еро* који се код нас јављају као досљедни, изузев једног примјера са *-оро*: *пѣторо* (Мо), какви се налазе у источнохерцеговачком:¹³⁰

три́нестеро (Ро), *сѣдмеро* (Мо), *дѣветеро* (Ра), *дв́анѣстеро* (Ра), *три́дестеро* (Кс) *чѣтверо* (До, Кс), *ос́амнѣстеро* (Мо), *четр́нѣстеро* (До), *четвѣ́рица* (Љуб);

6.3.2. Вокал *о* даје у у ријечима словенског поријекла:

пољупрѣвредник (Не)

6.3.3. Вокал *о* даје у у ријечима несловенског поријекла:

мослима́ни (По), *мосли́мѣнке* (Оз)

Промјено *о > у* јавља се као једна од најтипичнијих особина вокализма у западнобосанским ијекавски говорима и то најчешће у ријечима словенског поријекла (Дешић 1976: 53–54), насупротив стању у источнохерцеговачком (Пецо 1964:40). Када је у питању говор Романије, ријеч је о занемарљивом броју примјера. Промјена *о у у* у ријечима словенског поријекла, како примјери показују, најчешће се јавља у позицији *сонант + о* или обратно, а тако је и у примјерима из већине говора.¹³¹

¹³⁰ Уп. А. Пецо (1964: 37). Морфем *-еро* у средњобосанским говорима је готово уопштен (Брозовић 2012: 280), а тако је и у западнобосанским икавскошћакавским говорима (Пецо 1975: 97). Само тај морфем према Шурмину (1895: 203) има и сарајевски говор, тако да примјере забиљежене у нашем ареалу можемо приписати утицају сарајевског говора.

¹³¹ Уп: Реметић 1970: 110; Симић 1978: 55; Ћупић (1977: 22); Станић (1974: 56); Пешикан (1965: 241).

6.4. ВОКАЛ *E*

6.4.1. У нашој грађи нисмо забиљежили примјере супституције овог вокала.

6.5. ВОКАЛ *И*

6.5.1. Вокал *и* даје *e*:

а) У ријечима несловенског поријекла:

фамелија, фамелија (До)

Овакви облици јављају се на свим теренима (Пецо 1975: 99), а за већину њих се може констатовати условљеност асимилационо-дисимилационог процеса како наводи Дешић (1976:54): „Ова појава обухвата ријечи страног поријекла. До промјене долази и у акцентованим и у неакцентованим слоговима, а сама појава је резултата асимилационих, односно дисимилационих промјена“. Осим тога, важан је и услов преузимања ријечи, нпр. италијанско *fameglia* према француском *famille*,¹³² или италијанско *fresko* преко њемачког *frisch* (Пецо 1964: 40).

6.6. ВОКАЛ *У*

6.6.1. Мјесто вокала у имамо вокал *и* у ријечима словенског поријекла:

не биди (Ра), *бидѐм*, *бидне* (Ја), *бидѐ* (До).

Ови облици познати су источнохерцеговачком али и другим говорима: „На цијелом овом подручју имамо: *бидѐ*, *бидѐм*, *биди*. Такви ликови нису непознати ни другим говорима Босне, па и шире“ (Пецо 1975: 98). Објашњење ове појаве даје Вуковић (1938–1939:19): „Глас *и* м. у у презенту глагола *бѝти* – *бидѐм* м. *будем* – дошао је свакако, из осталих облика овог глагола“.

---

¹³² Премда не можемо занемарити асимилационо-дисимилационе промјене за оваке облике, тумачења измјене *e > и* углавном се свде на фактор примања изворних форми из страних језика (Пецо 1964: 40; Ћупић 1977: 22).

6.6.2. Мјесто вокала у јавља се вокал *o*:

а) У ријечима несловенског поријекла:

коку̀рѹз, коку̀рузе, коку̀руз, (Оз).

О вокализму нашег говора можемо закључити – прво, у говору Романије, као и у ијекавскоштакавским говорима источне Босне, помјереност вокалске боје израженија је него у источнохерцеговачком, али и знатно слабија у односу на босанскошћакавске говоре и прелазне говоре јужне Босне и високе Херцеговине. О поријеклу ове појаве на нашем терену сматрамо да је босанска шћакавштина као и близина Сарајева морала имати знатног утицаја на њен настанак, па је посматрамо као нанос из сусједне дијалекатске зоне која се пренијела на дио терена који је у непосреднијој територијалној вези (какав је и наш) са ијекавскошћакавским босанским говорима. Сљедеће, вокалске алтернације су у незнатном броју примјера заступљене на читавој испитиваној области и знатно су рјеђе од промјена у ријечима несловенског поријекла. Наш говор не познаје облике *ре-* у лексемама *врабац, расти, красти*, услед чега не припада ни једној од три Ивићеве зоне распрострања коријена *ре-*, одвајајући се чак и од источнохерцеговачког, који зна за *ре-* у *врабац*. И на крају, у вокалским алтернацијама код ријечи несловенског поријекла имамо асимилационо-дисимилациону условљеност појаве, док и фактор примања облика ријечи из изворног језика игра одређену улогу.

6.7. ВОКАЛСКЕ КОНТРАКЦИЈЕ

Контракције вокала у говору Романије врше се након процеса регресивне асимилације, односно према другом вокалу од почетка ријечи.

6.7.1. Вокали *a* и *a* > *ā*:

до̀ја̀ла (дојахала Не), *ја̀т* (јахати), *сја̀ти* (сјахати) (По), *сна̂* (снаха, До, От), *сна̂ма* (снахама, До);

Ово сажимање врши се након губљења консонанта *х*, што и јесте карактеристика српског говорног становништва на овом подручју.¹³³

6.7.2. Вокали *а* и *о* > *ѓ*:

а) у облику глаголског придјева радног:

дòшиѓ (Ра, Кс, РР, По, До, Не, Вра, Оз), *изадржáвѓ* (Ра), *бјѣжѓ* (Љуб, Ра), *бòмбáрдовѓ* (От), *дѣзѓ* (До), *зафрkáвѓ* (РР), *ѣзбјегѓ* (Ра), *ѣздѓ* (От), *испрескáкѓ* (Ра), *ѣшиѓ* (Ра, Кс, Не, Мо), *кѣвѓ* (До), *лѣжѓ* (Љуб), *мѓгѓ* (Ра, От, Кс, По, Не, Оз, Вра), *наспáвѓ* (Ра), *настрáдѓ* (Ра), *обрађѣвѓ* (Кс), *одѣстѓ* (Ра), *ѓстѓ* (Ра, От, Кс, Не, Љуб, Ро), *пѓбјегѓ* (Ра, Оз, Мо), *пѓвећѓ* (От), *пѓставѣѓ* (Кс), *прѓпѓ* (От), *рaчѣнѓ* (От), *рѣзѓ* (Кс), *сѣшиѓ* (Мо), *стѣгѓ* (Ра), *трѣгѓ* (Ра).

б) Вокали *а* и *о* > *ѓ* у другим примјерима:

пѓсѓ (Ја)

в) Вокали *а* и *о* > *ѓ* у поредбеној ријечци као:

кѓ ѣѓја бѓјѣ се (Ра), *бѣши кѓ ка се зарѣчујѣ* (РР), *пѓ кѓ вѣј тѓбѓж ѣмрѓло дјѣте* (До), *Бѓг дѣо кѓ и свѣ* (До), *нѣсу бѣдњѣци кѓ сѣд* (До), *нѣправѣши се кѓ стрѣа нѣкѣ* (До), *Нѣмѣ да се рѣта ко сѣд ѓвѓ*. (До), *нѣје нѣшита ко дѣнѣс* (Не), *ѣсто кѓ и Швѣбе* (Љуб), *свѣ кѓ вѣкѓ да ѣг уз Ромѣнију гѓнѣ* (Вра), *ко нрѣст дебѣлѣх* (Мо), *дѓчека ко испѓ чѣкића* (Мо).

Ријечца *ко* у нашој грађи је најчешћа са кратким *о*, док се примјери са дуљењем јављају у околностима када говорник који поређење исказује не може у први мах да исказе оно са чиме или киме се пореди, тј. када се налази у дилеми, нпр. *бѣши кѓ ... дѣректор* (Не), и сл. Такво дуљење јавља се и у случајевима појачане експресије, нпр. *с`ѣдѣ кѓ да су у кафѣни* (Мо). Битно је напоменути да се дата поредбена ријечца, премда ненаглашена, често јавља и без контракције, нпр: *као ѣѣца* (Мо), *као нѣкад* (Оз) итд.

¹³³ Уп. Јахић (2002: 52).

6.7.3. Ако је један од вокала *a* или *o* носилац акцента, тада се контракција не врши:

а) У глаголском придјеву радном:

зн̃ао (Ја, Мо, Оз, Ра, Ро), *п̃ао* (Вра), *сл̃ао* (Мо), *зв̃ао* (Мо, Ра), *ст̃ао* (Ја);

б) У другим ријечима:

ж̃ао (Ја, Ро), *н̃аоп̃ака* (Мо);

6.7.4. У нашем говору биљежимо и неке примјере случајева контракције извршене након преношења акцента:

да сам б̃ог до (Ра), *да си б̃ог до се ж̃ени'о од Обођ̃аш̃а* (Ра)¹³⁴

У источнохерцеговачком А. Пецо (1964: 42) биљежи примјере *д̃о* (дао), *ж̃о* (жао). Говор Пиве и Дробњака (Вуковић 1938–1939: 20) не познаје облик *ж̃о*, па се сматра да њено одсуство „разликује овај од осталих околних говора“. Пошто ни у ијекавскошћакавском источнобосанском говору нисмо пронашли сличне облике, овакви примјери указују на то да су наши примјери ближи пивско-дробњачкој стурји него херцеговачкој.

6.7.5. Вокал *a* и *e > ē* у облицима бројева:

јед̃ан̃ес (Ра, Не, До), *чет̃р̃н̃ес* (Мо), *чет̃р̃н̃ест̃а* (Мо), *чет̃р̃н̃ест̃еро* (До), *п̃ет̃нес* (Ра, От, Оз), *п̃ет̃н̃ест̃ог* (Мо), *ш̃ес̃н̃ес* (Ра, От, Оз, Ро), *дев̃ет̃н̃ест̃ог* (Ро).

6.7.6. Вокали *e* и *a > a:*

на̃ки (До),¹³⁵ *на̃к̃и̃х* (Ра, Мо, Вра), *на̃кије* (До)

6.7.7. Вокали *e* и *o > ō:*

а) У глаголском придјеву радном:

п̃д̃ч̃о (Ра);

¹³⁴ Вуковић (1938–1939: 20) за ове примјере, које биљежи у говорима Мораче и Колашина, даје тумачење: „Тако ћемо чути, поред обичног *д̃ао*, и: је ли Б̃ог *д̃о* ко ђд Босне; н̃е *д̃о* му ђев̃јку – сажимање пошто је акценат превучен. У сажимању *a + o* гласова слагали би се с овим говором и говори западнији (гатачки) и североисточни (пљеваљски)“.

¹³⁵ Облике *на̃кав*, *на̃ка*, *на̃кве* биљежи Пецо (1964: 43) у источној Херцеговини, а Вуковић (1938–1939: 22) у Пиви и Дробњаку форму *на̃кав*.

б) У другим ријечима:

грђто (Ра) ¹³⁶

в) У колико је један од ова два вокала носилац акцента, контракција се не врши:

срѐо (Ра), *из Бѐограда* (От), *Београд* (От), *Београдскђј* (Кс), *Београдскђм* (Кс), *сѐоскђ* (Оз), *неђбично* (Оз), *Пређбражѐње* (Ро)

г) И поред тога што се не налазе под акцентом, вокали у групи *ео* у неким примјерима остају несажети:

вѐсео(Оз), *ђђвео* (Вра), *зђклео* (Вра), *Чеослђвђчкђ* (Кс), *ђѐбео* (До);

6.7.8. Вокали *е* и *е* > *ѐ*:

свѐдно (Ра), *ђѐ* (ђе је По, До, Оз, Мо), *кђмѐ ђђљѐ са кђњима* (коме је даље са коњима Оз);

6.7.9. Вокали *и* и *и* > *ђ*:

здђвђ (Оз), *слобђђнђ* (Мо), *стђрђ* (Ра, РР), *нђјстђрђ* (Кс), *нђјстарђм* (РР), *нђјстарђ* (По);

6.7.10. Вокали *у* и *о* > *ђ*:

уђтђнђ (До), *пђгинђ* (Ра, Мо),

али је:

ђзуо се (Ра), *сђнуо* (Мо), *чђо* (Мо).

6.8. ВОКАЛСКЕ РЕДУКЦИЈЕ И ЕЛИЗИЈЕ

У говору Романије вокалске елизије и контракције не јављају се у оном интензитету какав имају у босанским говорима, иако су нешто израженије него у источнохерцеговачком.

¹³⁶ Облик *грђта* биљежи у источнохерцеговачком А. Пецо (1964: 43), а у западнобосанским ијекавским говорима и Дешић (1976: 86)

6.8.3. Вокал *е* се редукује или потпуно губи у предакценатским и постакценатским позицијама:

а) Елизија и редукција вокала *е* најчешћа је у медијалном положају у ријечи:

чѐт^ерѐс (Ра), *зàтсāн* (Ра), *прòљ^еће* (Вра), *трíдестеро* (Кс), *Сàрāјву* (Мо, Кс, Не), *Сàрāјво* (Мо, Не, Оз), *сàрāјвским* (Кс), *нèд^ељу* (Ја), *òћ^еи* (Ја), *сìћ^ело* (Ја), *изгòрло* (Мо), *дòн^есѐи* (Мо), *ку ħ^еи* (Мо), *Хѐрцѐговачкì нѹт* (По), *ѹ м^енѐ* (Мо), *ђѐт^ету* (До), *нèдљѐ* (До), *пòв^едѐ* (До), *мòр^ете ли* (Вра), *бòљ^ело* (Оз), *тел^евìзору* (Оз);

б) Редукцију и елизију вокала *е* имамо и у примјерима:

àјд (Кс), *бòи сàчѹвāј* (Ја), *виш Чàршијѐ* (Мо), *ѐт* (Ра, Кс), *зà себ* (Кс), *мà кāж:* (Ја), *нѐмòј виш нѹкад* (Ја), *нѹкад виш нѹје òтишò* (Ја), *òћ да ѹдѐ* (Ја);

в) У нашем говору честа је елизија и редукција вокала *е* у енклитичком облику помоћног глагола и повратној замјеници:

брāт ј ѹмò (Ра), *тѹ с^е сām* (Ра), *да ј вѹишѐ*, *да ј тò* (Ра), *òвò ј телѐфòн* (От), *тàкòʹ ј тò* (Оз), *тò с ѹгрā* (До), *кòлко ј òстало* (До), *тàда ј тò дòчкала* (До), *тàдā ј нијѐсам òбѹкла* (До).

6.8.4. Вокал *у* се најчешће губи

а) у средини ријечи:

гѹнли (Ра), *ѹзгинли* (Вра), *пòгинти* (Ра), *кѹпса* (Кс, Мо), *нѐ тиш* (Ја), *јāбке* (Ја), *кòшљу* (До), *окрѐнла* (До), *пòкпѐ* (Љуб), *зàпцāмо* (Љуб), *зàпцали* (Љуб), *сìнло* (Љуб);

б) губљење вокала *у* биљежимо у енклитичком облику глагола бити и хоћу у неколико примјера:

ка сʹ се сòколи (Ра), *кāко сʹ се звāли* (Ра), *нìсʹ се* (Оз), *ишò сʹ се звāле* (Вра), *чѹвале сʹ се за стрāишна и стíдна* (Мо), *сāт сʹ тò* (Ра), *јā ħ се сāд жѐнти* (Ја), *јā ħ сìђет* (Ја).

6.8.5. Елизија неакцентованог високог вокала *и*, типична је црта свих босанских говора (Пецо 1975: 99), па се и у нашем говору јавља као израженија особина у поређењу са елизијама осталих вокала. У источнохерцеговачким ијекавскоштакавским говорима елизија вокала *и* је много чешћа него у источнохерцеговачком (Пецо 1964: 45–46; Вушовић 1927: 14; Вуковић 1938–1939: 25–26 и др.), мада и није тако изражена као у другим босанским говорима (Пецо 1975: 99–100; Дешић 1976: 61–66):

а) Редукција вокала *и* у различитим категоријама ријечи:

вра́т"ти (Оз, Ро), *гòд"ите* (Ра), *Грàд"ика* (Ра), *домàћ"ну* (До), *домàћ"ца* (До), *жèљезн"цама* (От), *злòч"ници* (Љуб), *кўћ"це* (Вра), *òрган"зовāли* (Љуб), *парт"зàни* (Љуб), *погуб"ла* (До), *рòд"теља* (Ро), *рòд"тељи* (Кс), *рòд"ца* (До), *тòр"нè* (Кс), *уб"ла* (До), *цўр"ца* (РР);

Ови примјери потврђују ситуацију какву имамо нпр. у западнбосанским говорима (Дешић 1976: 61), јер се и на том мјесту редукција најчешће врши када се *и* нађе у поста акценатском положају.

б) Вокал *и* ријетко се губи у иницијалном положају: *Талијáни* (От);¹³⁸

в) Вокал *и* се чешће губи у медијалној позицији иза акцента у различитим категоријама ријечи:

– у форми инфинитива:

уч"ти (Ра), *òставти* (Вра), *мйсл"т* (Ра);¹³⁹

– у облику императива:

крé"те (РР), *нòс* (Ра), *обу́ц се* (До), *сјèд* (Вра), *скй́н* (Ја), *спрém се* (До), *пору́ч* (Ја); *тра́ите* (Вра);

– у облику глаголског придјева радног:

ва́рло (Кс), *òтио* (Ра, Не, Оз, От), *бра́нли* (Љуб), *весèлло се* (Оз), *вòдла* (До), *говóрло* (От), *гòнли* (Мо), *дјéлли* (Кс, Ра), *долàзло* (Кс), *дослúтли* (До), *жу́рло* (Ра), *завр́шло* (Ра), *лòжла* (До), *мйсла* (Ро), *нòсла* (Оз), *обòлли* (От), *обòлло* (Оз), *òтили* (Ра), *пáлли* (По), *пàтли* (Мо), *пòбли* (Љуб), *пòгнуо* (Ра), *подјéлли* (Кс),

¹³⁸ Примјери са основом Талијан у нашем језику се сматрају књижевним.

¹³⁹ Уп. Пецо (1975: 99) и Д. Петровић (1973: 215).

пòкупли (Ра), *помі́рли* (Ја), *пòстла* (Оз), *прǎвли* (До, Ја, Кс, Оз, Мо, Ро), *прескòчла* (До), *прикљ́учли* (Ра), *прош́ирли* (Ро), *ра́дла* (Кс, РР, Мо, До), *ро́дла* (Кс, До, Оз, Ро), *сјèдли* (РР), *скў́пли* (Љуб), *срў́шли* (Кс);

У појединим примјерима из ове категорије након губљења поста акценатског кратког *и* долази до геминације сонаната *л* и *л > лл*.

г) Вокал *и* се губи у медијалном положају различитих категорија ријечи:

ба́тнама (Кс), *будала́штну* (Ја), *вѣ́лкѣ* (От, Оз, Ро), *вѣ́лкѣ* (Ра, Кс, До, Љуб, Ро), *вита́мѣна* (Кс), *вр́нчанце* (До), *двѣ́ Па́љѣнна* (Ра), *до́лбаши* (До), *дрвѣ́нце* (До), *каме́нцама* (Кс), *кѣ́сца* (Ра), *ко́лко* (Ра, РР, Кс, Ја, Мо, До, Оз, Ро), *ко́плѣди* (До), *омла́дна* (Мо, Оз, Вра), *с мото́вла* (До), *свѣ́товма* (Ја), *сла́нна* (До), *ста́нци* (Ра), *то́лко* (Ра, РР, До, Оз, Мо), *у́ четни́ца* (Љуб), *у́лицу* (До), *четво́рца* (Ра), *че́три* (Оз, Кс, По, До, Не, Оз, Ро), *кр́тцу* (До), *у́памтла* (Ро);

д) У финалној позицији вокал *и* се губи:

ил *ћòраво* *ил* *глу́во* (Кс), *јес ти́ до̀шò* (До), *не́ б му да́ли* (До), *ал у про́љеће* (Кс), *имал смо* (Мо), *имѣм ја́ сѣ́б кре́му* (До), *мо́рал смо* (Мо, По), *òнò м ни́је ми́ло* *би́ло* (До), *да́л то́ ва́ља* (Ја), *да́л је Ша́рац* (Ра), *ва́ља́л* (Ја).

Иако је елизија вокала позната и многим другим говорним зонама,¹⁴⁰ она се јавља као типична особина свих ијекавских и икавских босанских говора. Елизија овог вокала најизразитија је у области западне и средње босне, а ту особину има и стари сарајевски говор (Шурмин 1895: 191), а јавља се у височком (Ваљевац 1983: 137) и у зеничком говору (Брозовић 2012: 299).

6.8.6. Из прегледа елизије и редукције кратких вокала у говору Романије можемо извести неке закључке. На примјер, појава елизије кратких вокала, нарочито вокала *и* у медијалној поста акценатској позицији у ријечи нешто је израженија него у источнохерцеговачком али не и тако раширена као у осталим

¹⁴⁰ В. Дешић (1976: 70).

босанским говорима. Осим тога, и поред изражених вокалских елизија паралелно опстају и форме са неизвршеном елизијом.¹⁴¹

6.8.7. И овдје се сонант *p* јавља у вокалској функцији, како је то уосталом и у већини штокавских говора (*чѐтвѣртѣ, вѣртаче, пѣвертали, пѣрст* и сл.). Након елизије вокала *и*, па и неких других, слоготворну функцију могу преузети и консонанти, нпр. *гѣнт* (Пецо 1975: 104). Мишљења о постанку елизија су у нашој науци различита. Неки аутори у посљедицама елизије вокала *и* и у виде могућност проширења слогова у ријечи у односу на елизијом проширену форму.¹⁴² Други пак претпостављају такву могућност, али само као једну од три могућа степена губљења вокала (Брозовић 2012: 299), а неки указују на вјероватност јављања полугласничког елемента, који након елизије добија слоготворну функцију (Пецо 1975: 103–105).

6.8.8. Посљедице елизије вокала *и* и *у* на примјерима из говора Романије показују да се у већини извршених елизија не ради о замјени слоготворне службе сонанта или консонанта, нити о замјени полугласничког типа. Ријеч је заправо о

---

¹⁴¹ А. Пецо (1975: 94–95) о поријеклу ове појаве даје објашњење да је Босна дуго била изложена сукобима различитих погледа на свијет, била је мјесто на ком су се често сукобљавале различите војске и врло рано је изгубила своју самосталност услед чега је била под туђинским утицајем. Даље аутор сматра да је све то могло утицати на формирање односа становништва према спољњем свијету као и на психофизичке особине живља ове територије, те да је стални страх са своју сутрашњицу уродио затвореност у себе и своје планине. Све то је, сасвим природно остављало трагове у језику као вјечном пратиоцу човјека и његових хтијења и стремљења: „Као посљедица таквог става према свему што окружује житеље Босне, јавила се и пасивност у артикулацији. Резултати таквог става виде се и у изразито честој редукцији неакцентованих самогласника, првенствено самогласника високог реда. И појава затвореније артикулације, првенствено отворених и дугих вокала, такође се може објашњавати тим психофизичким чиниоцима“.

¹⁴² Д. Петровић (1973: 214) нпр. наводи: „Проблем се, наиме, своди на то да ли се делимичном редукцијом вокала *и* (тип *гѣн"ла / плѣт"ла*) остварује довољно изразита опозиција према резултату потпуне редукције (*гѣнла / плѣтла*) [...] Додајмо овоме и то да се у свим овим везама и први и други члан може остварити као носилац слога и слика ће нам бити копмлетнија: *гѣнл, вѣрхл, тевѣр"ч"м"л* (– и *теверчт*), мада то не значи да ће се из ње моћи извући неки необорив закључак више“. С обзиром на то да Д. Петровић „наводи велики број примјера и за дјелимичну и за потпуну редукцију и долази до скоро истих закључака дошалази и М. Дешић (1976: 69), који, проучавајући западнбосанске ијекавске говоре, укључујући ту и Змијање, Петровићевом разматрању те појаве додаје и примједбу: „слажем се с њим кад каже да се, као посљедица редукције вокала *и*, појављују вокални сонанти *л, н, р* и *њ, љ*, али се не бих у потпуности сложио са његовом тврдњом да се у функцији носиоца слога могу, поред сонаната, појавити скоро сви консонанти“.

наслањању преосталог елизирајућег сонанта и консонанта на претходни вокал, а тиме и на слог. Слоготворну функцију, у зависности од категорије ријечи и позиције изгубљеног вокала у односу на остале гласове у низу, због својих артикулационих својстава углавном преузимају сонанти.

6.9. ПОКРЕТНИ ВОКАЛИ

У романијском говору јављају се покретни вокали *а* и *е*, у оним облицима у којима су познати и ширим говорним зонама:

6.9.1. Покретно *а* биљежимо у:

а) У замјеничким и придјевским облицима:

јѣднѡга (Кс), *нѡиѣга* (Оз), *њѡ^ја* (Мо, Ро), *мѡгѡ брѡта* (Вра), *мѡга ђца* (До)
од стѡрѡга (Кс), *стѡрѡга чѡѣка* (Мо), *нѡчегѡ* (Кс);

б) У неким прилошким формама:

ѡтуда (РР), *ѡздѡља* (До);

в) У бројевима:

јѣднѡга (Кс)

6.9.2. Покретно *е* биљежимо у малом броју примјера:

а) У неким прилошким облицима:

сѡдѣ, (До, Оз, Вра), *кѡдѣ* (Оз);

б) У замјеничком облику:

и њѡме (До, От)

в) У бројевима:

јѣднѡме (От)

Покретно *-е* је, како наводи Јахић (2002: 62) најфреквентније у прилошким облицима, и уопште се за ијекавскоштакавски говорни тип источне Босне може констатовати да се у њему облици са покретним *е* јављају знатно чешће од оних форми са покретним *а*, што представља другачије стање у односу

на источнохерцеговачке говоре, у којима су најчешћи облици са *a* – *kàdā*, *kùdā*, *ovùdā* и сл. (Пецо 1964: 46). Наши примјери показују ниску фреквенцију употребе покретних вокала, те да облици у којима се они јављају иду у прилог веће употребе покретног вокала *a*, што говор Романије када је у питању дистрибуција покретних вокала чини ближим источнохерцеговачким говорима.

6.9.3. У говору Романије јавља се као покретни и вокал *u* у примјеру *кòсибаша* (Не), док примјере са покретним вокалом *o* и у нисмо забиљежили.

6.9.4. Измјене старог вокала *ѣ*

6.9.4.1. Судбина гласа *ѣ* одувијек је у центру интересовања наших дијалектолога и по правилу се узима као једно од основних мјерила при класификацији српских дијалеката (Реметић 1981: 13), па тако и у говору нашег ареала стари вокал *ѣ* узимамо као основни диференцијални дијалектолошки критеријум. Џ. Јахић (2002: 63) наводи да „ова зона у рефлексима тога гласа има извјесне специфичности које одређују њен однос према другим ијекавским говорима“.

6.9.4.2. Рефлекс јата у слоговима под дугосилазним акцентом

а) Јат у дугим слоговима под силазним акцентом даје *ѣје*:

двѣје (До, Не, Оз, Ро, Мо), *прѣје* (Ра, Кс, Оз, До, Не, Вра), *смѣјемо* (Вра);

б) У неким случајевима јат у слоговима под дугосилазним акцентом даје *ѣѣ*:

бѣѣлу (До), *вѣѣћам* (Мо), *дѣѣле* (Оз), *дѣѣте* В. сг. (До), *лѣѣжѣмо* (Мо), *смѣѣшиа* (Оз), *снѣѣг* (Кс, Оз), *стрѣѣљана* (Љуб);

в) У говору Романије јавља се и замјена са *ѣѣ*:

вѣѣнаѣа (Вра), *прѣѣти* (Ра), *стрѣѣљај* (Љуб), *ѣѣѣв* (Ра), *ѣѣѣли* (До);

г) У неким случајевима на нашем ареалу јавља се и рефлекс *јѣ*:

бјѣлијем (Оз), *свјѣт* (Ра).

Јат под дугосилазним акцентом на највећем дијелу говора Романије има двосложни рефлекс који се рефлектује са дугим другим вокалом *ijē*. Биљежимо и одређени број примјера у којима се јат у оваквим слоговима појављује и као једносложан рефлекс *ʲjē* и *jē*, што све упућује на подједнаку распрострањеност замјена овог старог гласа на нашем ареалу.¹⁴³

Није потврђен Вуковићев (1963: 26) став „да је замјена дугог јата у босанским говорима, једнако двосложна и са кратким слоговима“ те да „Оно што су дијалектолози до сад бележили као изговоре са једносложном дугом заменом *ђ* -та, као сјѐно [...] особина је извесних слојева градског становништва“. Аутор даље наводи да дужење другог слога с појавом једносложне замјене имамо „од данас (и не од јуче)“, што је све последица страног утицаја на наш фонетски систем. Међутим, дужина другог слога се јавља у готово свим ијекавским говорима, изузев ускочког (Станић 1974: 65) и врло ријетко у источној Босни (Јахић 2002: 68), као и једносложна замјена у централнохерцеговачком (Пецо 1961–1962: 303) и сјевернохерцеговачком говору (Пецо 1968: 245), Горобиљу (Николић 1972:625) и у Прибоју (Ђуровић 1980: 276–288).

Поријекло дужине, како закључује А. Пецо (1964: 50) „може бити двојако: она може бити стара, наслијеђена из дифтоншке замјене за *ђ*, тј. вокал *е* задржао је један дио своје дужине и последије цијепања дифтонга у два слога; та дужина могла се појавити под утицајем централно-херцеговачког говора. Једносложна замјена у дугим слоговима карактеристична је и за стари и за урбани сарајевски говор,¹⁴⁴ при чему, како наводи Ђуровић (1992:59) „узроци свођења двосложних на једносложне могу бити у темпу говора, и у интерференцији особина различитих дијалеката и говорних типова у урбаним алгомерацијама“.

---

¹⁴³ Резултати се не поклапају у потпуности са истраживањем које је спровео Јахић (2002: 68), код кога је у главнини говора рефлекс јата *ijē*, врло ријетко *ijē̌*, а само у периферним источним говорима његов рефлекс је једносложан *ʲjē* и *jē*.

¹⁴⁴ Уп. Шурмин (1895: 188), Вуковић (1963: 26) и Јахић (1980: 1377–1378).

6.9.4.3. Рефлекс *јата* у слоговима под дугоузлазним акцентом

а) Јат у слоговима под дугоузлазним акцентом даје *ијè*:¹⁴⁵

вријèме (Ја, Мо, Не, Кс), *дијèте* (До), *исијèку* (До), *насијèчè* (До, Мо), *осијèче* (До), *погријèшио* (Ја), *посијèче* (Мо), *пријèтī* (Ра), *ријèкè* (От), *ријèчнā* (Оз), *слијèна* (Мо), *Сријèму* (Кс)

б) Јат у дугим слоговима под узлазним акцентом даје *ијé*:

вријédнī (От), *дијéте* (Ја, РР, До), *исијékū* (До), *лијéно* (Ра, Оз, Вра), *лијéчила* (От), *лијéчити* (От), *млијéко* (Ра, Кс, Оз), *Нијémци* (Ра, Љуб), *пријéсјеке* (До), *пријéсјечи* (До), *свијéћа* (До), *сијékū* (От), *слијédī* (Ра), *сријéда* (РР), *стријéљајū* (Љуб), *цијéну* (Ра);

в) У слоговима под дугоузлазним акцентом јат даје *ʎjé*:

издʎjéliо (Кс), *осʎjéchеш* (Ра), *свʎjétу* (Оз), *сʎjélā* (Не, Оз), *сʎjéliма* (Ра), *стʎjénē* (Ра)

г) Јат у слоговима под дугоузлазним акцентом даје *јé*:

врјéме (От, Кс, Оз, Вра), *дјéлијо* (Кс), *дјéлōвā* (Кс), *дјéте* (Кс, До, Оз, Љуб, Мо).

У дугим слоговима под узлазним акцентом на нашем простору јат даје рефлекс *ијè* у највећем броју примјера. Двосложни рефлекс *ијé* као и једносложни *ʎjé* такође су у знатној мјери заступљен, док се рефлекс *јé* јавља врло ријетко, у малом броју примјера. У говору Романије *јат* се у слоговима под дугоузлазним акцентом у највећем дијелу терена замјењује двосложно, при чему је најчешћи рефлекс *ијé*, са кратким другим слогом. Примјери са *ијé*, које Јахић (2002: 68) проналази врло ријетко дајући им експресивну условљеност,¹⁴⁶ приближавају наш говор говорима јужне Босне и високе Херцеговине. На исту блискост утиче и фреквентност примјера замјене јата са једносложним *ʎjé*, које према Јахићу (2002: 66) „представљају одлике једносложног рефлекса из

¹⁴⁵ Овакав рефлекс једини је и у одричном облику глагола *јесам*: нијèсам, нијèси итд.

¹⁴⁶ Уп Ј. Вуковић (1974: 69–70): „Слушајући овакве изговоре, а не уочавајући разлику између неутралног и експресивног изговора, дијалектолози погрешно уопћавају своје закључке. Овдје се ради о ономе што је својствено свим језицима: да у емотивном изразу дуље кратке слоге“.

говора чаршија. За источнобосанске чаршије иначе се може рећи да слабо познају класичне рефлексе и да је у њима једносложна замјена у дугим слоговима доминантна“. Слично запажање износи и Р. Ђуровић који узимајући у обзир цјелину босанскохерцеговачке слике, проналази „да су појасеви једносложних замјена међу владајућим двосложним повијени око највећих бх. градова (Сарајево, Мостар, Тузла).

6.9.4.4. Јат у неакцентованим дугим слоговима

а) У неакцентованим дугим слоговима у говору Романије *јат* даје *ијѐ*:

дòнијѐли (Ја), *дòнијѐти* (Кс), *нàнијѐти* (Ја), *нàпријѐд* (Ра, Кс, Мо, Не), *òблијѐћѐмо* (Ја), *òднијѐт* (Ра), *пòпријѐко* (Кс), *у̀бијѐли* (Оз), *у̀вијѐк* (Не, Оз, Мо, Ра, Кс), *унàпријѐд* (Љуб).

б) Јат се у неакцентованим дугим слоговима рефлектује и као *јѐ*:

пòдѐлѝи (Ра), *у̀мрјѐти* (Кс)

в) У замјеничко-придјевској промјени дуго јат ван акцентованог слога даје *ије*:

жѐнскијѐм (Ро), *кàкијѐх* (От), *òвијѐ* (От), *òнијѐ* (От, Кс, Мо), *òнијѐм* (До, Ја), *рâзнијѐ* (Оз), *свòјијѐг* (До);

г) У замјеничко-придјевској промјени *јат* у дугим слоговима даје и рефлекс *ије*:

зà другијѐм (Мо), *нàкије* (До), *њѝховије* (До), *òпàсније* (Оз), *с јѐднијѐм* (Ро), *с нѐкијѐм* (Мо), *свòјијѐм* (До, Мо), *тѝје* (Ја, Оз), *тѝјѐм* (До).

Већи дио романијских говора има као најуобичајенији рефлекс *ијѐ* у дугим неакцентованим слоговима. Једносложну промјену у *ѝјѐ* у нашем ареалу нисмо забиљежили, иако је код Јахића (2002: 68) проналазимо на периферним дијеловима источнобосанских говора. Као веома риједак, забиљежили смо и рефлекс *јѐ*, који поменути аутор као и претходну једносложну замјену тумачи као особину приману из сарајевског говора. У замјеничко-придјевској промјени оба рефлекса, *ије* и *ијѐ*, углавном су подједнако раширена.

6.9.4.5. Закључне напомене о рефлексу јата

Досадашња испитивања ијекавског комплекса показала су да је у већини случајева присутно одступање од уобичајене ијекавице (Јахић 2002: 72). Замјена јата у дугим слоговима на простору ијекавских говора је разноврсна, па тако М. Дешић (1976: 110) у свом дјелу о западнобосанским ијекавским говорима доноси преглед ијекавских замијена јата које показују да је мало ијекавских говора са уобичајеним рефлексом. Ј. Вуковић (1938–1939: 14) у Пиви и Дробњаку биљежи стандардну замјену *сијено*, *ријѐка*, док одступања типа *налијѐвати* тумачи околностима које су везане „за свечан тон“, или у условима када је ријеч „јаче наглашена“ (Вуковић 1938–1939: 16). Све то указује на једноврсноост замјене *јата* у дугим акцентованим слоговима у говору Романије и у говору Пиве и Дробњака. С друге стране, разликује их то што наш говор у дугим неакцентованим слоговима познаје *ијѐ*, док је у пивско-дробњачком забиљежена само замјена без дужине (Вуковић 1938–1939: 106–109). Такође постоје и извјесне разлике у квантитету рефлекса у придјевско-замјеничкој промјени, нпр. у говору Романије имамо *њѐговѝје*, *о̀нѝје*, *рѝзнѝје*, док је у Пиви и Дробњаку рефлекс без дужине, *о̀вијем*, *мѝлијег* (Вуковић 1938–1939: 17).

„Ускочки говорни тип је свакако један од одних новоштокавских ијекавских говора у којима се најтипичније огледају класичне замјене јата“, како тврди М. Станић (1974: 65–66), при чему према немалом броју примјера типа *цвијет*, *цијена* наглашава да на овом мјесту „о појавама *иѐ* или *јѐ* [...] или *ијѐ* [...] не може бити ни говора“. Тако се говор Романије, као уосталом и ијекавскоштакавски говори источне Босне, у овим рефлексима слажу готово у потпуности, док је разлика у ненаглашеним слоговима онаква каква је и у односу на говор Пиве и Дробњака, односно у ускочком је *иѝе*, а код нас *ије*, *ијѐ*.

Придјевско-замјеничка промјена у Ускоцима је *о̀вијѐг*, *нѝкиѝѐг*, као и *кѝкијем*, *нѝсретнијем* (Вуковић 1938–1939: 71), док је код нас *њѐговѝје*, *мѝјије*. Разлика је и у биљежењу сонанта *ј*.

Оваква сродност са пивско-дробњачким и ускочким, а како примјећује Јахић (2002: 75) и са бјелопавлићким и крешевско-лепеничким, „најизразитије одређује мјесто ијешт. иб у ијекавском комплексу“, из каквих је поређења видно то да наш говор у замјени јата и у односу на „себи најсродније говоре има своје специфичности“. Односно, ниједан од ових говорних типова не познаје дужину на другом слогу неакцентованог рефлекса, нити дужину првог слога у замјеничко-придјевској промјени, која је у ијекавскоштакавским говорима факултативна.

Лабавост артикулације сонанта *j* у двосложној замјени јата карактеристична је и за наш говор, што није изузетак, јер је она неједнака и у источнохерцеговачком, гдје као и у нашем случају зависи „како од темпа говора тако и од дужине слога у коме се налази“ (Пецо 1964: 49), као и у западнобосанском ијекавском говору код Дешића (1976: 110), који напомиње да је није потребно обиљежавати посебно због тога што је тешко поуздано препознати када је *j* а када ^u.

Грађа прикупљена са подручја Романије и њених огранака показује да у погледу вриједности дугог јата има особине и сусједних ијекавскоштакавских и прелазних говора јужне Босне и високе Херцеговине, при чему варијанте замјена иду од Вукових до разговорних у градским срединама. Процес једносложне замјене, како сматра Ђуровић (1992: 69), условљен је природом акцента и фонолошким контекстом. Тако се фонетским окружењем, природом акцента и дифтоншком дужином неравномјерност замјене јата под дугим узлазним и силазним слоговима према норми, тј. дијалекатска слика у којој стандардна замјене (ије, ијè) још увијек преовлађује. С обзиром на то да код нас и данас владају стандардне замјене двосложног јата, можемо претпоставити да су ове замјене увијек биле двосложне, а да су оне једносложне, настале дјеловањем разговорног језика Сарајева на околину, новијег поријекла.

Према свему наведеном, могуће је закључити да је једносложна замјена јата у дугим слоговима карактеристична за говор Сарајева, те да се у одређеној мјери његов утицај преноси и источно од њега, услед чега се и јавља

помјереност у корист једносножног рефлекса, што је у супротности са оним што биљежи Јахић (2002: 71), и што нас наводи на мишљење да се, макар када је рефлекс јата у питању, говор Романије може посматрати у како у свјетлу источnobосанских, тако и у прелазним говорима јужне Босне и високе Херцеговине.

7. КОНСОНАНТИЗАМ

7.1. КОНСОНАНТ X

7.1.1. Неки говори источнохерцеговачког говорног типа у литератури се јављају као говори који су процес губљења фонеме *x* довели до краја.

Тако у источној Херцеговини налазимо да „Изговор задњонепчаног гласа *x* у овом дијалекту уопште не постоји, већ његово место или замењују слични звуци по артикулацији или је, врло често, без икаквог изговора и замене у свим положајима речи“ (Вушовић 1927: 18), а слично је и у говору Пиве и Дробњака (Вуковић 1938–1939: 34), гдје се наводи да је сугласник *x* „овом говору, као и већини наших дијалеката, непознат“.

И најновија литература износи такав став. М. Станић (1974: 86) каже да „глас *x* не постоји у ускочком говору“, у Бјелопавлићима је сугласник *x* такође изгубљен (Д. Ћупић 1977: 33), као што је случај и у западној Босни, гдје се изриче да „овај консонант не постоји у крајишким говорима“ (Дешић 1976:131) и Змијању, у коме је дати глас у говору православног и католичког становништва досљедно измијењен или супституиран другим гласовима (Д. Петровић 1973: 233). Иста је ситуација у Обадима (Симић 1978:76) и Горобиљу (Николић 1972: 661).

У говору Романије, овај глас посматрамо као прави источнохерцеговачки (Пецо1964: 68), који се у говору српског становништва скоро уопште не чује. Ипак, како је на овим просторима прије више од двије деценије било и муслиманског становништва, могуће је да је овај глас из говора муслимана спорадично пренесен и задржан у српском становништва. С друге стране, под утицајем средстава масовне комуникације као и под утицајем школе у говору млађих, консонант *x* се може чути, услед чега не можемо говорити о његовој потпуној одсутности.

7.1.2. Изговор консонаната *x* у говору Романије:

а) *x* у иницијалној позицији:

1. остаје неизмијењено:

хајдуци (Оз), *хѐрѓјскѝ* (Љуб), *хигијѐнѐ* (Кс), *хѝљаду* (От), *хљѐб* (По), *хра́брости* (Мо), *хра́ни* (Кс), *хра́нљивѝ* (Кс), *Хрѵа́скѓј* (Не), *Хрѵа́т* (От), *хр̑пу* (Ра); и у микротопонимима *Бѝмбаши́н хѝн*, *Мѝсѝн хѝн*, *Орлѓв хрѝст*;

2. $x- > \emptyset$:

àjvān (Pa), *аљѣтак* (Mo), *йљаду* (Kc), *лād* (Do), *лāдно* (Kc), *ладòвина* (Do), *љѣб* (Oz, Bra, Mo, Do), *љѣба* (Mo, Do, Oz), *на Реиу* (Pa), *òðāj* (Do), *рāнѣ/рāна* (Do), *рāс* (Do), *рāстине* (Do), *Рвāти* (Bra), *у òтелу* (He).

б) x у медијалној позицији:

1. $-x- > -\emptyset-$:

б̕уа (Do), *б̕ūā* (Kc), *Вр̕прачу* (Ot), *òðjāла* (He), *йза уа* (Do), *ј̕òр̕й̕нскѣ* (Ot), *ј̕āt* (јахат, По), *м̕āну* (Bra), *пр̕иватишѣ* (Mo), *пс̕и̕ј̕āтрија* (Bra), *р̕ūо* (Ja, Oz), *с̕ārāñē/с̕ārāñī/с̕ārāñени/с̕ārāñу̕jū* (Do), *с̕jāти* (сјахати, По), *с̕nā* (Ot, Do), *с̕nāе* (Ja), *с̕nāма* (Do), *с̕nāо* (Do), *стр̕ѣа* (Do), *у̕вати се* (Do), *у̕ватијо* (Mo), *у̕ват^ле* (Mo), *у̕ваћен* (Mo);

2. $-x- > -v-$:

гл̕уво (Kc), *к̕ў̕vāна* (Kc), *к̕ў̕vāри* (Bra), *к̕ў̕vō* (Kc), *пр̕èк̕у̕vāна* (He), *ск̕ў̕vō* (Do), *с̕ў̕vā* (Do, Kc), *с̕ў̕vō* (По), *с̕ув̕òмразица* (Bra);

3. $-x- > -j-$:

њ̕j̕jā (Mo, Po, Pa, Bra), *с̕nāји* (PP);

4. $-x- > -k-$:

њ̕j̕ке (Ot).

в) x у финалној позицији:

1. $-x- > -\emptyset-$ најчешће у парадигматским наставцима:

вѣл̕к̕ī т̕ī з̕j̕једн̕и̕ц̕ā к̕ў̕ñн̕ī (Kc), *код н̕èк̕ī* (Pa), *к̕òрисн̕ī* (Kc), *м̕òкр̕ī* (Kc), *н̕èк̕ī мусл̕īmāнск̕ī к̕óñā* (Mo), *њ̕èгов̕ī* (Ja), *њ̕ī* (Ja), *òви̕jē* (Ot, Oz), *око н̕èк̕ī* (Pa), *òн̕ī ш̕īп̕к̕ī* (Kc), *òни̕jē х̕рāн̕љив̕ī* (Kc), *òни̕jē ш̕īп̕к̕ī* (Kc), *с̕ā ти̕jē* (Kc), *у̕з̕р̕āсл̕ī òс̕òб̕ā* (Kc); не биљежимо га ни у именицама *в̕р̕* (Bra), *стр̕ā* (Mo);

2. $-x- > -z-$:

њ̕îг/îг (Bra, Do, Ja, Po, Љуб, He), *ти̕г* (He);

3. $-x- > -k-$:

у̕р̕āдик (Ja), *ст̕āдок* (Mo)

4. остаје неизмијењено:

пр̕āв̕īх (Pa), *к̕āки̕jēх* (Ot), *деб̕èл̕īх* (Mo), *пр̕им̕īри̕х* (Mo), *н̕āк̕īх* (Mo), *м̕āкох* (Mo)

7.1.3. У оним мјестима у којима имамо замјену сугласника *x* са сугласником *k*, имамо и супституицију са сонантом *v*. Д. Вушовић (1927: 19) на основу низа примјера изводи закључак да се из њих јасно види „1) да је замена задњонепчаног гласа *x* са *k* и *z* обична на крају речи и 2) да каквоћа те замене зависи од квантитета или акцента последњег слога речи. У аористу, као и у свим речима са кратким вокалом у наставку, звук је *x* увек замењен задњенепчаним јасним *k*. У облицима *gen. plur.* код заменица, придева па и именица (онда кад имамо за *gen. plur.* облик старог локатива); у 1. л. *sing.* и 3. л. *plur.* код имперфекта и у свим речима са дугим последњим вокалом, имамо увек место *x* експлозивно-слабо *z*“. Исто то су дјеломично потврдили резултати истраживања Ј. Вуковића (1938–1939: 35) у Пиви и Дробњаку који наводи да се *x* на крају ријечи не губи већ да даје *k* или *z*, примјећујући према изложеним примјерима да се овај говор „не слаже са Вушовићевим примерима где у првом лицу имперфекта налазимо увек замену са *z*“, а то што се гласови *k* и *z* као супституенти задњонепчаног *x* јављају у средини ријечи, тумачи аналогijом према првом лицу сингулара, гдје му претпоставља првобитну замјену са *k*. С друге стране А. Пецо (1964: 75) констатује да је ова замјена најчешћа у говорима Срба који су ближе Црној Гори, износећи претпоставку „да се и у овај говор отуда проширила“. У ијекавскоштакавским говорима источне Босне, оваква замјена је у говорима Срба честа, нарочито у крајевима ближе Пиви и Дробњаку (Јахић 2002: 100).¹⁴⁷ Оваква замјена се на Гласинцу нарочито честа, што можемо довести у везу са најпретежнијим пивско-дробњачким поријеклом гласиначких Срба.¹⁴⁸

За секундарно *x*, које се према А. Пецу (1964: 75) јавља најчешће у селима са измијешаним становништвом, као подједнако код Срба и муслимана, нисмо забиљежили ни један примјер.¹⁴⁹

7.1.4. Група *xv* у говору Романије:

а) остаје неизмијењена:

¹⁴⁷ Уп. Ј. Вуковић (1938–1939: 35).

¹⁴⁸ У говорима Срба на Гласинцу М. Филиповић (1950: 190) налази само замјену са *k* и *v*, што никако не мора значити да замјена са *z* у вријеме његових истраживања тридесетих година прошлог вијека није постојала.

¹⁴⁹ Јахић (2002: 101) у вријеме осамдесетих година прошлог вијека биљежи секундарно *x* код Срба, али како сам наводи „знатно рјеђе“.

прихвѣтѣ (Оз), *прихвѣтилиште* (От), *зѣхвѣлно* (Кс);

б) замјењује се консонантом *ф*.¹⁵⁰

дѣфатѣ (Ро), *зафѣљујући* (Љуб), *пѣфатали* (Љуб), *прифат*^ули (Вра, Мо), *ѣфат*^ули (Љуб), *ѣфатили* (Ра), *фѣла* (До).

7.1.5. О употреби консонанта *х* на простору Романије могу се извући неки закључци. У вези са природом консонанта *х* можемо закључити да у његовом изговору преовладава фрикативна вриједност. У нашим примјерима овај глас се често губи у иницијалној и финалној позицији. У говору овдашњег српског становништва глас *х* се често не изговара или је на његовом мјесту фонема *ф*, затим консонанти *к* и *г*, те сонанти *в* и *ј*. Секундарно *х* се не јавља а дјеломично је очувана и група *хв* која се на овом ареалу најчешће супституише консонантом *ф*. Све наведено наводи на мишљење да је религиозни елемент имао пресудну улогу у конзервирању затеченог стања у изговору гласа *х*,¹⁵¹ али не можемо занемарити ни утицај масовних медија и школе који су битно утицали на очување овог гласа на истраживаном говорном подручју.

7.2. КОНСОНАНТ *Ф*

7.2.1. Консонант *ф* се у говору Романије готово досљедно чува.

7.2.2. Биљежимо га у сљедећим примјерима:

а) у иницијалној позицији:

фѣбр^ука (Ро), *факултѣти* (Оз), *фѣрбали* (Оз, Не), *фасѣда* (От), *фѣрма* (Кс, Не), *фрѣшко* (Оз), *фрѣлу* (Ра);

б) у медијалној позицији:

атмосфѣра (Ра), *дезинфѣкцију* (От), *ѣфтично* (Мо), *ѣфту* (Мо), *зафрѣвѣ* (РР), *катастрѣфа* (Кс), *кафѣна* (До), *нѣфту* (Мо), *офанзѣва* (Љуб), *телѣфѣн* (От), *шѣфѣр* (От);

в) у финалној позицији:

штѣф (До).

---

¹⁵⁰ Уп. Пецо (1964: 75).

¹⁵¹ Опширније о пружању изоглосе чувања консонанта *х* на српскохрватском терену в. П. Ивић (1957: 167–168).

7.2.3. Проналазимо само два примјера замјене овог гласа сонантом *в* и то у облику *јѣвтина*, (Кс) и консонантизму другог слога именице *кафа* и њених изведеница: *ка̀ва/ка̀вѣ/ка̀ву* (Вра, До, Ја).

7.2.4. Примјере за замјеном *ф < п* нисмо забиљежили на истраживаном ареалу, за чији ареал ове супституције П. Ивић (1957: 167) наводи то да се пружа „у једном дијелу Босне“.

7.3. ГЛАС *Ј*

7.3.1. Природа овог гласа не одступа значајније од његове артикулације у источнохерцеговачким говорима. И код нас његов изговор зависи од његове дистрибуције, активније или пасивније артикулације, као и од мјеста акцента. Ако се нађе у акцентованом слогу или у слогу са неким од вокала задњег реда, артикулација му је јаснија него у осталим позицијама (Пецо 1964: 83).

7.3.2. У овим случајевима глас *ј* се углавном добро артикулише:

а) у иницијалној позицији:

јѣбуке (Ја), *јѣдан* (Кс, Ја), *Јѣнко* (От, До), *јѣње* (До), *Јѣхорина* (От), *јѣк* (До); *Јѣлка* (От);¹⁵²

б) када се налази уз неки други консонант:

ѣде (Вра, Не), *ба́јту* (Мо), *во́јска* (От), *Го́јко* (Вра), *дјѣвѣ́јка* (Оз, От), *кѣ́пѣ́јте* (Мо), *ма́јка* (Ра, Ја, До, Мо), *Ра́јко* (От), *хајѣ́ѣци* (Оз), *хѣ́рѣ́јскѣ́* (Јѣуб);

в) када се налази између вокала задњег реда:

ѣи^икујѣ́ (Оз, Ро), *гѣ́дајѣ́ћи* (До), *ја́ја* (Оз), *ла́јање* (До), *Ми́ливоја* (От), *оку́пајѣ́* (Оз), *ѣстајало* (Кс), *то́јагу* (До), *ѣјутру* (Вра, До, Ра, От, По), *чѣ́шљајѣ́* (До);

г) када се са вокалом задњег реда налази у акцентованом слогу или слогу са дужином:

авѣ́јѣ́н (От), *авѣ́јѣ́нима* (От), *Србија́наѣ́* (Вра), *Талија́ни* (От).

¹⁵² У иницијалном положају у говору Романије не наилазимо на губљење овог сонанта. Као типичну особину такво губљење имамо у западнобосанским говорима (Дешић 1976: 144–145), а није необична ни у југоисточнијим ијекавским говорима (Вуковић 1938–1938: 42; Вушовић 1927: 21–22). У овој особини, говор Романије као дио ијекавскоштакавских говора источне Босне, везује се за источнохерцеговачки, гдје је забиљежено неколико ријетких примјера у говору Срба на дијелу ближе Црној Гори (Пецо 1964: 85).

7.3.3. Глас *j* се пасивно артикулише а и губи у везама вокал задњег реда + *j* + вокал предњег реда:

y + e: *àшкy'еш* (Оз), *вјѣру'ѣм* (Вра), *кàзу'е* (Вра), *Крăгу'ѣвца* (Ра), *крѣтикуем* (Оз), *куну'ѣ* (От), *миру'е* (Кс), *пребàцуемо* (До);

o + u: *бò'ѣм* (Ра), *брò'ѣ* (До), *Милòица* (До), *Радòица* (До), *трò'ица* (Мо);

o + e: *òвò'е* (Ја), *кò'ѣ* (Ја), *кò'ѣкyдà* (Кс), *òдвоено* (От), *стò'ѣ* (Ра);

a + u: *òá'и* (РР), *ѣспрà'ѣи* (Оз), *кà'иш* (До), *нà'ѣван* (Љуб), *позà'имò* (Кс);

a + e: *зà'ѣно* (Вра, Љуб, От), *ја'е* (Ја), *òста'ѣ* (Ра).

7.3.4. Глас *j* се пасивније артикулише и у везама вокал предњег реда + *j* + вокал задњег реда, али се боље чува него у претходним:

и + у: *àрми'у* (Не), *òчи'у* (Мо), *ни'у* (Оз), *рàки'у* (Не), *ѣби'у* (Мо); *и + а:* *балавурди'а* (От), *гимнàзи'а* (От), *Злàти'а* (До), *пригри'ало* (Вра), *рàки'а* (До), *трагèди'а* (Ра); *е + а:* *Солè'а* (До).

У положају између вокал *и* и *о* јавља се секундарно интервокално *j*:

бѣ'о, *ди'òба* (Кс), *живи'о* (Љуб), *ми'сли'о* (Ра), *набави'о* (Ро), *òстави'о* (Вра), *си'јò* (Оз), *сти'јо* (Љуб), *улази'о* (Мо).

7.3.5. У положају између два *и* или *е* глас *j* се:

а) пасивно артикулише:

нàјстàри'ѣ, *рòби'и* (Љуб), *Ромàни'и* (Ра), *сиромàшни'и* (Не);

б) или губи у примјерима у којима су се након губљења *j* два *и* или *е* контраховала:
-и'и>иш>и:

здràви (Оз), *кòмби* (Оз), *нàјстарѣм* (РР), *Рyсѣ* (Не), *свèдно* (Ја), *стàрѣ* (Ра) и у микротопонимима *Алѣна бàјта*, *Бàлѣна њѣва*.

7.3.6. Секундарно *j* у говору Романије јавља се:

а) и на почетку ријечи:

јòнѣ (Мо, До, Оз, Вра);

б) на крају ријечи:

таòдàј (Ја), *тѣј* (От, Ја, Мо, По, Кс, Оз, До, Вра, Не, Ро)

в) на мјесту других изгубљених консонаната:

вој (До), гој (ко је гој долазио От, кад гој оћемо Вра).

7.3.7. Артикулација сонанта *j* ни у говору Романије не разликује се од његове артикулације у источнохерцеговачком, као ни у другим ијекавским говорима. И на крају, у изговору овог гласа не дају се уочити неке специфичне црте које се не би јављале и у другим говорним зонама, не само ијекавским.

7.4. ОСТАЛЕ ПОЈАВЕ

7.4.1. У говору Романије не наилазимо на примјере неразликовања сонаната *љ* и *л*, а то је стање какво је и у херцеговачком (Пецо 1964: 86–87). На цијелом терену не проналазимо појаву измјене *л > љ* како у ријечима несловенског, тако и у оним словенског поријекла, мада у једном микротопониму уочавамо случај измјене у првом дијелу сложенице *Љељенбрдо* (*љељен > јелен*).

7.4.2. Артикулација сонанта *л* у говору Романије не одступа од стандардне, а све измјене овог гласа слажу се са оним у источнохерцеговачком (Пецо 1964: 90):

а) *л* се не мијења у *о* на крају ријечи или слога у ријечима несловенског поријекла које су примане у наш језик након четрнаестог вијека – *генерал* (Љуб);

б) биљежимо и неслагање код облика на *-лац* које означавају вршиоца радње, у којим се случајевима, као што је и у источнохерцеговачком (Пецо 1964: 90), јавља измијењено *л* – *туџиоц* (Вра).

7.4.3. Једна од диференцијалних одлика нашег говорног модела према другом источнобосанском говору ијекавскошћакавског типа је, како смо већ у уводном дијелу напоменули, штакавизам. Он је уједно и једна од основних особина којима се ијекавскоштакавски говор источне Босне веже за за источнохерцеговачку матицу, па тако имамо примјери са изговором групе *шт*:

а) *вјешто* (Ра), *џпштина* (Ра), *штан* (Мо);

б) у суфиксу *-иште* код именица средњег рода:

òгњїиште (Кс, До), *прихв`атилїиште* (От), и у микропонимима *Б`алванїиште*, *Гр`авїиште* *Кумпј`ерїиште* *Òкућїиште* *Òтавїиште*, *Пл`андїиште*, *Р`епїиште*, *Стр`ажїиште*, *Б`етенїиште*;

в) у облицима презента и глаголског придјева радног од глагола *врискати* и *пустити*: *врїиштї* (Мо), *пòпїишт`ам* (Мо), *преп`уиштали* (Мо).

г) у говору Романије јавља се само група *жд*: *звїжд`ука* (Ја), *у`ждило* (Вра).

7.4.4. У говору Романије, као у многим српским говорима јављају се неизмијењени консонанти *к*, *г*, и *х* испред вокала *и* у позицијама у којима је сибиларизација извршена, па су се накнадно под утицајем других облика у којима није било услова за њено вршење успостављали неизмијењени гласови. Наводимо примјере у којима имамо:

а) измијењене сугласнике *к*, *г* и *х*:

м`ајци* (Вра, До), *на и`гр`анци* (Не), *на р`уци (РР), *у в`ојсци* (Ро);¹⁵³

б) паралелно налазимо и неизмијењене веларе у консонантским групама: *м`ајки* (До), *на и`гр`анки* (Оз);

в) јављају се неизмијењени и у позицији *задњонепчани* + *и*, онда када испред велара стоји вокал:

у`маки* (Ра), *у`нуки (До);

г) у множинским облицима измјена је увијек извршена, онако како је то у источнохерцеговачком (Пецо 1964: 100), али и у стандардном књижевном језику:

болеснїци (От), *љ`ешнїци* (До), *на`сл`едници* (Ра), *у`нуци* (До, Ра), *чв`арци* (Оз).

7.4.5. Два консонанта неједнаке артикулације једначе се у говору Романије, како по мјесту тако и по начину артикулације, а најчешће путем прогресивне асимилације, како је то и у многим другим говорима:

а) експлозивни сугласник *п* испред струјних *с* и *ш* и африкате *ч*, губећи експлозивност мијења се у сонант *в*, (*п > вс*) – *т`евсија*¹⁵⁴ (До);

¹⁵³ У нашој грађи не проналазимо примјере са измјеном велара *х*. У источнохерцеговачком А. Пецо (1964: 100) биљежи и примјер *снаси*.

¹⁵⁴ Облике овог типа биљежи и Ј. Вуковић (1964: 50).

б) струјни дентали *с* и *з* испред палаталних сонаната *љ* и *њ* прелазе у предњонепчане *ш* и *ж*:

1. *сл* > *шљ*: *најпошље* (Мо), *пдошље* (От, Ра);

2. *зљ* > *жљ*: *ражљути* (Ра);

в) ова измјена је најдоследнија у синтагмама приједлог + именска ријеч, у случајевима када се приједлог завршава струјним сугласником *с* а именска ријеч почиње палаталним сугласником:

ш њџм (Вра, До, Ја), *ш њџме* (До, От), *ш њџма* (До), *ш њџм* (До, Ја), *ш њџме* (До), *ш њџом* (Мо);

г) струјни сугласник *с* испред предњонепчаног *ћ* асимилацијом даје глас *ш*:

ишћера (Ја), *ишћерати* (От), *ишћерџ* (Ја).¹⁵⁵

7.4.6. Разједначавање консоната у говору Романије исте или сличне артикулације биљежимо у следећим групама:

1. *ћњ* > *тњ*: у микропониму *Пџтњџк*;

2. *мн* > *вн*: *гүвно*¹⁵⁶ (Ра);

3. *нз* > *мз*: *пџмзијџ* (Мо), *пџмзију*¹⁵⁷ (Мо);

4. *сл* > *тљ*: *пџтље* (До, Вра, Мо);

5. африката *џ* прелази у *т* у ријечи: *тџста*, *тџсотџм*¹⁵⁸ (РР).

¹⁵⁵ Ј. Вуковић (1938–1939: 46–47) наводи да у Пиви и Дробњаку не наилазимо на гласове *с`* и *з`* у случајевима када се они нађу испред гласова *ћ* и *ђ*, како проналази у Вушовићевим говорима, гдје налазимо *ис`ћерати*, *из`ђељати*. Даље аутор даје тумачење ове појаве: „У овом говору имамо у ствари ишћерати ижђељати, где би шуштави фрикативни глас *ш* или *ж* био мало умекшан (*ш*, *ж*) наредним меким гласом *ћ* или *ђ*, како би се умекшало и свако обично *ш* или *ж* испред меког гласа: *крићен*, *чаићен*, *ижђикати*, *ижђубити* и сл.“

¹⁵⁶ Уп. интерпретације у рјечницима: *гүвно* с [...] види *гүмно* (РСАНУ III: 733); *гүмно* с види *гүвно* (РМС I: 591). М Стевановић (1970: 101) истиче да су књижевни облици само са *мн*, а као дијалекатске наводи их у *Историји српског језика* и Ј. Вуковић (1974: 214).

¹⁵⁷ Јахић (2002: 143) за ову промјену наводи да је група *нк* асимилацијом дала секвенцу *џк*, а да на овом мјесту имамо супротан процес, тј. „стање добијено асимилацијом иде у правцу разједначавања, али не враћајући се на глас који је у групи био прије извршене асимилације, већ прелазећи у други назал, назал *м*“.

¹⁵⁸ Јахић (2002: 83) облик *тџста* посматра као општи екавизам који се јавља на овом простору.

7.4.7. метатезу биљежимо у прилошким облицима:¹⁵⁹ *вóди* (До) *вóвде* (До), *òвдāле* (Ра, Ро).

7.4.8. У говору Романије забиљежили смо и неке случајеве губљења сугласника, који се најчешће врше у средини и на крају ријечи, док је губљење на почетку ријечи нешто рјеђе:

а) на почетку ријечи губе се слједећи косонанти:

1. оклузив *п* испред фрикатива *с*: *сòвати*¹⁶⁰ (Ја, До);
2. оклузив *п* испред палатала *ш*: *шèнца*¹⁶¹ (До), *шèничнò* (Оз);
3. фрикатив *з* испред сонанта *н*: *нāш* (Ра);

б) губљење косонаната у средини ријечи нешто је развијенија појава:

1. косонант *г* губи се у групи *гњ*: *јāње* (До);
2. губљење сонаната *в* јавља се у секвенци *кв*: *йкака* (Оз), *кàкī* (До), *кàкијēх* (От), *ко'екакī* (Кс), *некака* (Кс), *некаки* (Мо), *такī* (Не, Оз, Мо);
3. сонанта *в* губи се у групи *вљ* у примјеру *зàбаљајū*¹⁶² (Оз);
4. губљење сугласника *т* јавља се у групи *тс*: *осијèче*¹⁶³ (До), *пòсукњицу* (Оз), *свјèскī* (Кс, Ро), *свјèскòг* (Кс, Оз), *хрвāскīм* (От);

в) губљење сугласника на крају ријечи проналазимо у слједећим примјерима:

1. у приједлозима који се завршавају денталом *д*, најчешће испред праскавих и струјних консонаната: *ò дрвета* (До), *ò свāклē* (Оз), *ò свòг* (Мо, Оз), *ò себē* (До), *пò снѝјēгом* (Вра);

¹⁵⁹ Узимајући у обзир сва научна разматрања ових облика, Јахић (2002: 146) наводи да у градњи ових форми ријечце *ево*, *ено* нису морале посредовати. „Да је у питању метатеза говоре нам примјери *нўди*, *вўди*, код којих у ијешт. иб. имамо вокалску алтернацију *о:у*“ те да би „метатеза од у случају поријекла од облика *ево*, *ен* и *ов*, *он* била тешко објашњива“, напомињу да је метатеза нарочито извјесна за облик *води* према *овди*.

¹⁶⁰ Овакво губљење је раширена појава у многим говорима. Уп. Ј. Вуковић (1964: 50).

¹⁶¹ У Његошевом језику *шеница* (Уп. Вуковић 1930: 110). Облик је познат и на многим другим странама.

¹⁶² Ова измјена је јако стара особина, чији се први облик биљежи у 1835. према Стојановићу (1934: 110) а други из 1379. години према Миклошићу (1858: :191). О томе се може више видјети код Ивића (1957: 111–112), који говори о пружању групе *вљ > љ* на нашем терену. Наша грађа показује да се ова изоглоса пружа и западније од Ивићеве оцртане зоне, а та појава се јавља и у дугим босанским говорима, нпр. у Обадица (Симић 1978: 64), у говору Змијања (Петровић 1973: 147), у говору западне Босне (Дешић 1976: 142).

¹⁶³ Према Пецу (1964: 104): „То је општа појава у нашим говорима, нарочито када се ова сугл. група нађе на крају ријечи“. Према Вушовићу (1927: 31) испадање сугласника, између осталих и *д* је врло често, док Ј. Вуковић (1938–1939: 31) наводи да се сугласник *д* испред фрикативних гласова губи. Уп. и Б. Милетић (1940: 387).

2. исто губљење имамо када се *t* добијено асимилацијом нађе на крају прилошких ријечи: *ку се мѡре* (От), *сѧ се тѡ* (Оз), *сѧ сам* (Не), *сѧ смо* (Мо), *сѧ да пѹиши* (Ја), *сѧ да с`ѣтѣм* (До); *кѹ ѡеш* (Ја, Мо)

3. губљење проналазимо и када се глас *з* нађе испред неког другог консонанта: *и Сѹмѡлѡвца* (Ро), *ѹ школѣ* (Мо), *ѹ шумѣ* (Мо);

4. консонант *t* се губи и у бројевима: *пѣтнѣс* (От, Ра), *седѧмнѣс* (Оз, Ра), *шѣс* (От, Ра), *шѣснѣс* (Оз, От, Ра, Ро);

г) у сљедећим примјерима дајемо преглед губљења различитих консонаната:

1. упрошћавање групе *-дн-*: *јѣна* (Вра, До, РР), *јѣно* (Ја, Не, Ра), *јѣну* (Мо, Ра), *јѣнѡм* (До), *јѣни* (До), *зѧјенице* (Вра), *зѧѣно* (Вра, До, Љуб);

2. губљење групе *вј*: *чѡек* (Оз, По), *чѡеком* (Мо), *чѡеку* (До);

3. губљење секвенце *зде*: *шѣсѣт* (Кс, Ра, Ро), *шѣсѣтѣ* (Оз);

4. у појединим примјерима губе се читави слогови: *мѡш* (можеш, Ра), *нѣ мош* (не можеш, Ја), *нѣш* (нећеш, Ја), *ош* (оћеш, Мо), *штѧш* (шта ћеш, Мо), *штѡш* (што ћеш, Ја).

7.4.9. Јотовање у говору Романије пружа овакву слику:

а) уз дентале:

1. *тје > ѡе*: *дѡћерѧ* (До), *дѡћерали* (Ја), *дѡћерајѹ* (Оз), *прѡћерала* (Вра), *ушѹћеше* (До), *шћѣла* (РР);

2. *ѡје > ѡе*: *ћѣца* (Ра, Ја, Мо, До), *ћѣвѣр* (До, Оз), *ћѣвѡјку* (Не), *ћѣд* (По, Ра), *нѣћѣлама* (До), *нѣћѣлѡм* (До), *ћѣ ѡеш* (Вра, До); ово јотовање имамо и у једном забиљеженом примјеру *мѣћед*, *Мѣћедово жѡдрјѣло*,¹⁶⁴ када је након испадања сонанта *в* дошло до јотовања дате групе;

б) група *сје > с`е*: *ѡс`ѣтѣјѡ* (Ја), *с`ѣдѣм* (До), *с`ѣдошѣ* (До), *с`ѣку* (От), *с`ѣдѣ* (Ја), *с`ѣтѣм* (До, Мо), *пѡс`ѣдали* (До), *с`ѣдѣм* (Вра), *прѣдѡс`ѣѧј* (Вра), *с`ѣћѧју* (Мо); јотовање ове групе налазимо и у примјерима након редукције вокала *а* и сонанта *в савј-*, а и у самој групи *свј*, након испадања *в*: *нѣ с`ѣту`е*¹⁶⁵ (До);

¹⁶⁴ О етимологији и јотовању ове ријечи видјети у Скок (II: 398).

¹⁶⁵ Уп. Ј. Вуковић (1964: 51).

в) јотовање фрикатива *с* биљежимо и у групи *сј* у којој *ј* не долази од јата: *с`ѹтра* (Мо), *с`ѹтрї да̃н* (Вра, РР, От), *с`ајї* (Вра), *с`аило*¹⁶⁶ (Мо);

г) јотовање фрикатива *з* јавља се и у групи *зј* у којој *ј* не води поријекло од јата: *їз`утра* (Вра, До), *їз`аи̃* (По);

д) група *вје* > *вље* у примјерима од глагола *живјети*, онако како је и у источнохерцеговачком говору (Пецо 1964: 65): *жївљели* (Оз), *жївљело* (Ја), *жївљела* (Ро), *жївљети* (Вра).¹⁶⁷

У свим наведеним облицима јотовања, паралелно егзистирају и они нејотовани. С друге стране, изнесена грађа упућује на закључак да је процес јекавског јотовања у говору Романије извршен једнако досљедно, онако како је то и у осталим јужнијим ијекавским говорима.¹⁶⁸ Српско становништво досељено у ове крајеве најинтензивније је насељавано у току деветнаестог вијека и оно је већ у својој бившој постојбини развило јекавско јотовање као своју органску особеност.

---

¹⁶⁶ За облике *разасала* и *саји* у говору Жепа, Ј. Вуковић (1964: 51) каже да су „више пута понављани“, што указује на досљедност јотовања групе *сј* „у свим положајима“.

¹⁶⁷ Ј. Вуковић (1964: 52) за измјену *пј* у *пљ* у говору Жепа, као и за јотовање осталих лабијала, сматра да је донесено путем миграција, у вези са чим му је говор Жепа примјер „да се под утицајем староседилачког говора изгуби као општа појава, али да остави свој траг у извесној морфолошкој категорији“, те као примјер нуди само облик *жївљети*.

¹⁶⁸ Уп. А. Пецо (1964: 61–62), Д. Вушовић (1927: 15–16), М. Станић (1974: 107–108), Д. Ћупић (1977: 54–55), Вуковић (1938–1939: 44–45).

8. ВАЖНИЈЕ МОРФОЛОШКЕ ОСОБИНЕ

1. На овом мјесту дајемо краћи преглед неких карактеристичних морфолошких особина које смо забиљежили у грађи којом располажемо, а чију интерпретацију заједно са синтаксичком остављамо за посебну студију.

2. У ијекавскоштакавском говору источне Босне знатно је мање својстава који би овај говорни тип одвајале од источнохерцеговачког, као и мање појединости по којима би се говори Срба и муслимана разликовали (Јахић 2002: 173). Наводећи важније морфолошке црте као што су облици номинатива плурала именица мушког рода, типа *дошло*, *Шва́бо*, аутор биљежи облике множине по првој врсти *Дошли* и *Шва́би*, наводећи да овакве облике имају и патроними, нпр. Ђо́зи, Шља́ви, мада се ипак додаје да се овакви облици у овим говорима неријетко мијењају и по трећој врсти, типа *Шва́бѐ*, *Ла́не* и сл. Овакве форме према Јахићу (2002: 173) јављају се као једине у говорима муслимана, а таква појава у говорима Срба није израженија особина, што смо и примијетили из прегледа наше прикупљење грађе.

3. У говору Романије нисмо забиљежили ни облик генитива множине без наставка који се у ијекавскоштакавским говорима јавља уз бројеве, типа *сто мѣтѣр* као најкарактеристичније у говору муслимана, посебно оних старосједилачких. Генитив плурала без наставка *-а* изван конструкције са бројевима, иако са значењем неке количине, налазио се искључиво у говору гласиначких муслимана старинаца, нпр, *мјѣсѣц да́н*.

4. Од именице *дјеца* Јахић (2002: 174) не налази множински генитивни облик *дјеца́* али аутор напомиње да наилази на ријетке промјене именице *дијете* по типу *поље*, услед чега наводи: „Овакву промјену у ријетким потврдама налазимо искључиво у говорима гласиначких Муслимана старинаца (и ту је, ипак, далеко чешће *дијете-дјетета*). Код њих оваква промјена, и кад се јави, представља шћакавску особину преосталу у говорима старијег слоја гласиначког становништва, или промјену као риједак одслик такве измјене, која је општија црта у ијекавскоштакавском источнобосанском дијалекту“.

Због свега тога не чуди нити изненађује то да овакве примјере нисмо чули ни од једног говорника са нашег испитиваног подручја.

5. Да су се јављали остаци старих облика код именица женског рода на *-а* у генитиву плурала у грађи коју износи Јахић (2002) свједоче и неки примјери везани уз бројеве или за количинска одређења, *нпр, пѣ шес гѡдѣн*, премда се наводи да и говори Срба на читавом терену знају за овакав генитивни плурал, за ово говорно подручје се не може претпоставити утицај босанских говора, као што то не чини ни А. Пецо (1964: 126) у источнохерцеговачким: „Можемо само констатовати да такви облици и овдје представљају остатке старијег стања у именичкој деклинацији, какво се дјелимично очувало у источнохерцеговачком“ (Јахић 2002: 174).

6. Наставак *-им* у инструменталу сингулара именица *и-* деклинације битнија је карактеристика ијекавскошћакавских говора. И овај наставак везан је углавном за говор муслимана старинаца на Гласинцу. Наша грађа потврђује констатацију да источнохерцеговачки говор не познаје наставак *-им* у инструменталу сингулара *и-* основа, на тај начин прекидајући изоглосу ове појаве на релацији сјевер–југ.

7. Говор испитиваног терена указује на промјену мушких личних имена према типу Јова, Муја. Ипак, у неким топонимима антропонимског постања уочавамо трагове промјене према типу Мује, Јове карактеристичну прије за муслиманске говоре ближе источнобосанским чаршијама (*Влајкина њѣва*, *Драшкина њѣва*, *Јовѣн дѡ*, *Јовина пѣћна*, али и *Јовѡв брѣзјак*, *Јовово гѣвно* и сл.)

8. Енклитички облик датива плурала замјенице другог лица *ви* не проналазимо у нашој грађи, мада Јахић (2002: 177) овај облик везује за говор гласиначких Срба, становништво које води поријекло из Пиве и Дробњака.

9. У незнатном броју примјера у инструменталу једнине именица мушког рода после палатала биљежимо наставак *-ом*: *с пријатељом* (Ја), *чѣшљом* (До). У ијекавскоштакавским говорима источне Босне овај наставак је чест (Јахић 2002: 179).

10. Инструментал једнине именица средњег рода са наставком *-ом* у прикупљеном материјалу јавља се само једном у облику *ѡгњѣштом* (Кс).

11. Код замјеница и придјева сачувани су наставци тврде промјене: *ѡнијѣ* (До, Вра, От, Кс), *ѡнијѣм* (Ја), *сѡ тијѣ* (Кс), *тијѣ* (Ја), *тијѣм* (До), *зѡ другијѣм* (Мо), *с нѣкијѣм* (Мо), *свѡијѣм* (До).

12. Од глагола *ићи* није риједак облик *изіћошѣ* (Мо), *ізіћѣм* (До), *ізіћѣ* (Не), *ізіћѣу* (Мо), док од глагола *ткати* биљежимо форму *òткѣ* (Ја), *ткѣи* (До).

13. Глаголски придјев трпни са наставком *-та*, *-то* проналазимо само у два примјера: *звѣта* (До), *пѣцѣто* (Вра).

14. Имперфекат је на истраживаном простору готово нестао. Биљежимо га само у неколико пунктова од глагола *бити* – *бѣѣше* (Ја, Мо, Ра) и *хтјети* – *нѣ шѣх* (Мо), *нѣ шѣшѣ* (Мо).

15. Прилози са партикулама се јављају али нису честа појава и углавном су везане за појединачне случајеве иако и у њима нису обавезне.

9. НАПОМЕНА О АКЦЕНТУ

С обзиром на то да је Јован Вуковић у свом раду *Говорне особине становништва Жепе* (1964) велики дио источнобосанског ареала посветио акцентима, њиховим категоријама и квантитету, на овом ћемо мјесту узорке из наше грађе сагледати у односу на стање које проналазимо у његовом истраживању.

1. У дотицају са стањем у говору Жепе издваја се да „југоисточни босански говори, у подручју горњег тока Дрине (па онда и даље западно и југозападно до сарајевског поља, у ту зону спада изразито и подручје између Бјелашнице, Јахорине и Трескавице), имају акцентуацију најновијег типа: силазне акценте свуда пренесене са почетног слога“ (Вуковић 1964: 53). Наша грађа у великој мјери потврђује такав став, међутим у неким ријечима силазни акценти могу стајати на последњем или унутрашњем слогу ријечи:

комадаџнт, комадаџнта (Вра, Љуб, От), *Фертинџели* (От), *комунџисти, комунџиста* (Вра, Љуб), али и *од комунџиста* (Мо), *комунџисти* (Кс); *Југославији* (От), али и *Југославије* (Кс), *Југославију* (Не), *момџенту* (Мо), *привилџију* (Кс), *телевиџије* (Мо, До), *теритџорији/теритџорије* (Ра).¹⁶⁹

2. Преношење на проклитику је у говору Романије веома изражена појава и оно се врши са измјеном квалитета акцента (ново преношење) и без те измјене (старо преношење):

а) *џ шкџлу* (Ра), *пџд нџж* (Ра), *џ вџс* (Ра), *прџко љета* (Кс), *џ Бога* (РаЈ), *џ жџво* (Мо), *нџ врџт* (Мо), *џза уа* (До), *џ колу* (До), *нџ рџг* (До), *џ рџку* (До), *пџ снџјџгом* (Вра), *зџ ноге* (Ра), *нџ пџво* (РР, Мо), *нџ џм* (Ра), *нџ чесме* (Оз);

б) *џ сџнџе* (Кс), *џ куџи*, *џ четнџке* (Ра); *нџ сред* (Кс, Мо), *џ њиву* (Кс), *џ џјџлом сџлу*, *пџ шуми* (Кс), *џз мукџ* (Кс), *џ млин* (РаЈ), *џ сватове* (РаЈ), *прџт куџу* (РаЈ), *џ Прачу* (По), *џс куџџ* (До), *крџза шуму* (До), *џ пили* (До), *зџ свадџбу* (До), *зџ славу* (До), *џ жџто*, *сџ жџтом* (До), *џс куџу* (До), *џ раме* (До), *џ каџе* (Кс), *нџ воду* (Оз), *дџ џаба* (Кс).

Напоменућемо да на испитиваном ареалу постоји извјестан број примјера у којим се овакво преношење не врши. Примјере овог типа тумачимо посебним

¹⁶⁹ С обзиром на то да ову појаву налазимо и у другим новоштокавским говорима (Уп. нпр. Дешић 1976: 208), мишљења смо да она ни у говору Романије не представља неку посебност.

истицањем акцентоване ријечи. Нпр: *без ђка, у кѧмару, од груѧбѧга, из вѧза, по њѧвама, по штѧлама, на Цѧревѧм вѧдама, кроз жѧто.*

3. Као југоисточнобосанску специфичност Вуковић (1964: 53) истиче акценатски квантитет у облику генитива личних замјеница за сва три лица и повратне замјенице себе, као и генитива упитних замјеница. Он наводи: „Акценат заменица *тебе*, на једној страни, и *тебе*, на другој, своје границе налази у подударности са границама говорне зоне југоисточнобосанске, укључујући и источнији терен и ову зону, која се и од тог источног терена разликује својим специфичним квантитетом, *тебѧ*. То значи: имамо и територијални однос: Вуков акценат и источнија зона уопште *тебе* напрема *тебѧ* – специфичност југоисточнобосанска (са једним делом Санѧака)“. Дајемо примјере ген.-ак. ових замјеница забиљежених на испитиваном подручју:

менѧ (РаЈ, Мо, До, Не, Ро, Ра, Кс), *тебѧ* (Ро, РаЈ), *њѧгѧ* (РаЈ, Мо, По, До, Ро, Бра, Ра, От), *кѧгѧ* (Ро, Кс, РаЈ) *чѧгѧ* (От).

Овакав акценат и дужина наставка према нашој грађи су досљедни, биљежимо само један облик са краткосилазним акцентом без квантитета на посљедњем слогу *мѧне* (Мо), уз напомену да говорник паралелно користи и горе наведене облике.

4. Ако се ген.-ак. сингулара поменутих замјеница употрејеби с приједлогом, онда се акценат често преноси на проклитику, и то се преношење врши у виду краткосилазног, у ријетким случајевима краткоузлазног акцента, с тим што на крајњем вокалу замјеничких облика остаје дужина:

а) примјери са краткоузлазним акцентом:

у мѧнѧ (Ра, До), *зѧ себѧ* (Кс);

б) примјери са краткосилазним акцентом:

ѧд менѧ (Мо), *прѧко тебѧ* (ДО), *ѧ тебѧ* (До), *кѧ тебѧ* (Мо, До, Ро) *зѧ ѧгѧ* (Оз Бра), *ѧд ѧгѧ* (Ра), *у ѧгѧ* (РР, РаЈ), *ѧт себѧ* (Кс, РаЈ), *ѧ себѧ* (До), *у менѧ* (РаЈ, До, Не)

в) дугоузлазн акценат пренесен на проклитику, без квантитета, проналазимо само у једном примјеру: *нѧ ѧга* (РаЈ).

5. Премда Вуковић (1964: 53) констатује да жепски говор има само узлазне акценте, те да се у њему „као изузетак“ јавља „средњобосански (и

источнохерцеговачки)“ облик *теби* „за који нисмо сигурни да ли ће се чути даље у југоисточној Босни“, дат.-лок. сингулара ових замјеница на испитиваном ареалу зна за оба акценатска лика:

а) примјери са узлазном интонацијом:

мèни (Ра, РаЈ, До, Вра, Оз, Не), *теби* (Ра, Не, Оз, Вра) *себи* (Мо, Оз), *њèму* (По, До, Оз);

б) примјери са силазном интонацијом:

мèни (До, От, Кс, РР, Ро) *теби* (От) *себи* (Не) *њèму* (Р, До, Вра).

5. Биљежимо свега неколико примјера енклитичких облика ген.-ак. сингулара повратне замјенице и 3. л. сг. м. р.: *прѣдā се* (Мо), *прѣдā њ* (РаЈ), са пренесеним краткосилазним акцентом и дужином на двосложној проклитици.

6. Лична замјеница 3. л. сг. м. р. има облик *ѡн* и *ѡн*, са већом дистрибуцијом првог. Наиме, облик *ѡн* се само спорадично јавља.

7. Лична замјеница 3. л. сг. ж. р. има проширени облик дат. сг. *њѡзи* (До).

8. С генитивног и акузативног облика личне замјенице *ми*, акценат се преноси у виду краткосилазног и краткоузлазног акцента:

кѡд нас (До, Љуб) *ѡко нас* (До) *ѡд нас* (Оз, Ра).

Биљежимо један примјер без квантитета: *кѡд нас* (До), за који сматрамо да је експресивно условљен.

9. У глаголским категоријама, њиховом квантитету и акценту у жепском говору према Вуковићу (1964: 54) „има и изразитијих специјалних обележја (за које треба потражити даље докле им се год могу утврдити границе)“. На овом мјесту првенствено долази инфинитив типа *ѡѡћи*, *вѡћи*, са уједначеним узлазним акцентом. И у говору Романије може се констатовати присуство оваквог акцента:

ѡѡћи (От, РР, РаЈ, Мо, До, Оз, Вра), *кѡсти* (Мо, Вра), *прѣћи* (Вра).

Међутим, у одређеном пункту уочавамо напоредни тип овог облика са дугосилазним акцентом у примјеру *ѡѡћ* (До), за који „нисмо сигурни да се неће преносити и на дужи облик инфинитива“ (Јахић 2002: 184).

10. Вуковић (1964: 55) истиче уједначеност категорија презентског акцента „које се код Вука и Даничића и на великом пространству босанских и херцеговачких говора јављају неуједначене, некад и са могућностима дублетног изговора. А ову појаву прати изузетна уједначеност квантитета наставка за основу

е, која је (иако одговара Вукову квантитету) чини ми се, ретко где у говорима овако уједначена“. Овакву уједначеност биљежимо у презенту свих категорија у којима је Јован Вуковић проналази, а она се тиче не само квантитета наставка *е* већ и самог презентског акцента.¹⁷⁰ Наводимо примјере за потврду дужине наставка *е*:

пèрѣш (РаЈ), *òперѣм* (РаЈ), *òперѣ* (Оз), *òперѣмо* (Мо), *пòзовѣ* (От), *зàзовѣ* (Не), *дòведѣ* (До), *дòнесѣ* (Оз), *дòнесѣш* (Кс, Мо, До), *дòнесѣм* (До).

Ипак, и у говору Романије јављају се примјери без квантитета на наставку *е*, због чега можемо говорити о одређеној неуједначености својственој и другим босанским и херцеговачким говорима. Наводимо примјере без квантитета у наставку *е*:

дову́чемо (Вра), *дòбијемо* (Вра), *ли́јѣжемо* (Мо), *òстанемо* (Мо), *пѣ́је* (По), *пѣ́јем* (Вра), *опре́де* (Оз), *опре́деш* (Оз).

11. Презентски акценат типа *имáмо*, *кòпáмо* Ј. Вуковић (1964: 55) примјећује у говору Жепе, наводећи да „одговара средњобосанској акценатској ситуацији ових презенских категорија, насупротив, опште узето, источнијем и јужнијем акценту Вуковог типа, укључујући ту црногорску и данашњу Херцеговину до западније од Невесиња, где влада тип *имáмо*“. Говор Романије, како показује наша грађа, има само овај тип:

имáмо (Ра, Не, Оз, Љуб, Мо), *и́дѣмо* (Ра, Мо, До, Ро, Вра), *нòћѣмо* (Мо), *бјѣ́жѣмо* (От), *жѣ́вѣмо* (Мо), *зòвѣмо* (Ра), *с`èдѣмо* (До).

12. У говору Романије незнатан је број примјера са плуралским именичким наставком типа *синóвā*, *синòвима*:

Жљебòвма (До) *мирисóвā* (До), *момáка* (До, Оз), *рогóвā* (РаЈ), *синóвā* (Ра, До), *сватòв"ма* (До).

Мада се у говору Жепе као правило јавља „плуралски именички акценат типа *синóвā*, *синòвима*“ (Вуковић 1964: 56), у говору испитиваног простора проналазимо акценатске типове *сѣ́нòвā*, *сѣ́новима*, мишљења смо да се таква досљедност не би могла односити на наш ареал истраживања:

¹⁷⁰ Јахић 2002: 184 биљежи и напоредне акценатске типове за какве нисмо пронашли потврде на нашем истраживаном подручју.

вòловима (От), *грòбòвā* (Љуб), *крòтòвā* (Љуб), *свāтòвā* (Ро, До), *свāтовма* (РаЈ), *стòловма* (До), *мòмцима* (Оз, До, Мо, Вра), *џгловима* (Оз).

13. Како наводи Јован Вуковић (1964: 57) у вези са акцентом жепског говора: „Посебно је занимљиво да нам жепски говор у једној маркантној особини по којој се изразило међусобно диференцирају средњобосански говорни тип, на једној страни, и источнохерцеговачки (или, боље речено, уопште херцеговачки) на другој страни, показује подударност са средњобосанским говорима. То је квантитет слогова који су иза сонанта изгубили полуглас... Колико је то доследно или није, имало би тек да се испита, али оволико примера колико имамо у жепском причању показује нам јасно да у овом говору преовлађује недостатак квантитета где га имају остали штокавски говори осим средњобосанских и севернобосанских“.

У мањој мјери се на говор Романије односи оваква особина. Наиме недостатак квантитета биљежимо у свега неколико примјера:

ка̀рте (Оз), *мушкàрци* (Кс), *òвца* (Ра), *òвцама* (Кс), *òн* (Ра, РаЈ), *мòмци* (Оз, До, Мо, Вра), али и *мòмци* (Не);

те у неким личним именима: *Јàнко* (От, Вра), *Мìрко* (РаЈ), али и *Мìрко* (От) *Рàнко* (До), *Мìлка* (До)

14. Именица *грòбље* изговара се двојако, са краткосилазним и краткоузлазним акцентом:

грòбље (До), *грòбље* (Љуб), *у̀ грòбље* (Љуб).

Можемо извести закључак да говор Романије има акцентуацију најновијег типа, тј. пренесене силазне акценте са почетног слога, те да наша грађа у великој мјери потврђује такав став, премда се у неким ријечима страног поријекла силазни акценти јављају на посљедњем или унутрашњем слогу ријечи. Преношење на проклитику је у говору Романије веома изражена појава и оно се врши са измјеном квалитета акцента (ново преношење) и без те измјене (старо преношење). Примјери ген.-ак. замјеница типа *мèнè тèбè* забиљежених на испитиваном подручју досљедни су у употреби са краткоузлазним акцентом и квантитетом посљедњег слога, што је југоисточнобосанска црта у нашем говору. Ако се ген.-ак. сингулара поменутих замјеница употребе с приједлогом, онда се акценат често преноси на проклитику, и то се преношење врши у виду

краткосилазног, у ријетким случајевима краткоузлазног с тим што на крајњем вокалу замјеничких облика остаје дужина. Иако жепски говор има само узлазне акценте и да се у њему као изузетак јавља средњобосански и источнохерцеговачки) облик *тѣби*. Дат.-лок. сингулара ових замјеница на испитиваном ареалу зна за оба акценатска лика. Лична замјеница 3. л. сг. ж. р. има проширени облик дат. сг. *њѣзи*, а с генитивног и акузативног облика личне замјенице *ми*, акценат се преноси у виду краткосилазног и краткоузлазног акцента. Даље, инфинитив типа *дѣћи*, *вѣћи* јавља се са уједначеним узлазним акцентом. У говору Романије јављају се примјери без квантитета у презентском наставку *е*, због чега можемо говорити о одређеној неуједначености својственој и другим босанским и херцеговачким говорима. Говор Романије, како показује наша грађа, има само акценатски лик *ѣмѣмо/ѣдѣмо* који одговара средњобосанској акцентуацији. Мада се у говору Жепе као правило јавља плуралски именички акценат типа *синѣвѣ*, *синѣвима*, у говору испитиваног простора проналазимо и акценатске типове *сѣнѣвѣ*, *сѣновима*, те смо мишљења да се таква досљедност не би могла односити на наш ареал истраживања. У мањој мјери се на говор Романије односи особина недостатак квантитета у слоговима иза сонанта који су изгубили полуглас, што наш говор приближава осталим штокавским говорима изузев средњобосанских и сјеверnobосанских.

10. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ О ГОВОРУ РОМАНИЈЕ

Становништво овог простора, у вријеме наших истраживања, чине скоро стопроцентно православни Срби, што је последица великих миграција изазваних ратним дешавањима из деведесетих година претходног вијека. У ближој прошлости овај простор је насељавало и муслиманско становништво. С обзиром на то да је највећим дијелом православно становништво на овом простору насељено дробњачком миграционом струјом, основ етносу на овом простору дали су управо досељеници из јужнијих крајева који су се у временима турске владавине насељавали на овом простору. Његова неспорна источнохерцеговачка дијалекатска физиономија потпомогнута је блискошћу са источнохерцеговачком матицом и константним миграционим струјањима али је примјетно да је близина Сарајева у великој мјери утицала и на већи дио говорника са нашег простора.

У говору Романије, као и у ијекавскоштакавским говорима источне Босне, помјереност вокалске боје израженија је него у источнохерцеговачком, али и знатно слабија у односу на босанскошћакавске говоре и прелазне говоре јужне Босне и високе Херцеговине. Поријекло ове појаве на нашем терену вежемо за босанску шћакавштину као и близину Сарајева који су морали имати знатног утицаја на њен настанак, па је посматрамо као нанос из сусједне дијалекатске зоне која се пренијела на дио терена који је у непосреднијој територијалној вези са ијекавскошћакавским босанским говорима. Сљедеће, вокалске алтернације су у незнатном броју примјера заступљене на читавој испитиваној области и знатно су рјеђе од промјена у ријечима несловенског поријекла. Наш говор не познаје облике *ре-* у лексемама *врабац*, *расти*, *крати*, услед чега не припада ни једној од три Ивићеве зоне распрострањања коријена *ре-*, одвајајући се чак и од источнохерцеговачког, који зна за *ре-* у *врабац*. И на крају, у вокалским алтернацијама код ријечи несловенског поријекла имамо асимилационо-дисимилациону условљеност појаве, док и фактор примања облика ријечи из изворног језика игра одређену улогу.

Контракције вокала у говору Романије врше се након процеса регресивне асимилације, односно према другом вокалу од почетка ријечи.

У говору Романије вокалске елизије и контракције не јављају се у оном интензитету какав имају у босанским говорима, иако су нешто израженије него у источнохерцеговачком.

Појава елизије кратких вокала, нарочито вокала *и* у медијалној постакценатској позицији у ријечи нешто је израженија него у источнохерцеговачком али не и тако раширена као у осталим босанским говорима. Осим тога, и поред изражених вокалских елизија паралелно опстају и форме са неизвршеном елизијом.

Посљедице елизије вокала *и* и *у* на примјерима из говора Романије показују да се у већини извршених елизија не ради о замјени слоготворне службе сонанта или консонанта, нити о замјени полугласничког типа. Ријеч је заправо о наслањању преосталог елизирајућег сонанта и консонанта на претходни вокал, а тиме и на слог. Слоготворну функцију, у зависности од категорије ријечи и позиције изгубљеног вокала у односу на остале гласове у низу, због својих артикулационих својстава углавном преузимају сонанти.

У романијском говору јављају се покретни вокали *а* и *е*, у оним облицима у којима су познати и ширим говорним зонама. Наши примјери показују ниску фреквенцију употребе покретних вокала, те да облици у којима се они јављају иду у прилог веће употребе покретног вокала *а*, што говор Романије када је у питању дистрибуција покретних вокала чини ближим источнохерцеговачким говорима.

Јат под дугосилазним акцентом на највећем дијелу говора Романије има двосложни рефлекс који се рефлектује са дугим другим вокалом *ijê*. Биљежимо и одређени број примјера у којима се јат у оваквим слоговима појављује и као једносложан рефлекс ^u*jê* и *jê*, што све упућује на подједнаку распрострањеност замјена овог старог гласа на нашем ареалу.

У дугим слоговима под узлазним акцентом на нашем простору јат даје рефлекс *ijè* у највећем броју примјера. Двосложни рефлекс *ijé* као и једносложни ^u*jé* такође су у знатној мјери заступљен, док се рефлекс *jé* јавља врло ријетко, у малом броју примјера. У говору Романије *jam* се у слоговима под дугоузлазним акцентом у највећем дијелу терена замјењује двосложно, при чему је најчешћи рефлекс *ijé*, са кратким другим слогом.

Већи дио романијских говора има као најуобичајенији рефлекс *ijē* у дугим неакцентованим слоговима. Једносложну промјену у *“jē* у нашем ареалу нисмо забиљежили, иако је проналазимо на периферним дијеловима источnobосанских говора. Као веома риједак, забиљежили смо и рефлекс *jē*. У замјеничко-придјевској промјени оба рефлекса, *ije* и *ijē*, углавном су подједнако раширена.

Грађа прикупљена са подручја Романије и њених огранака показује да у погледу вриједности дугог јата има особине и сусједних ијекавскоштакавских и прелазних говора јужне Босне и високе Херцеговине, при чему варијанте замјена иду од Вукових до разговорних у градским срединама.

У говору Романије глас *x* посматрамо као прави источнохерцеговачки који се у говору српског становништва скоро уопште не чује. Ипак, како је на овим просторима прије више од двије деценије било и муслиманског становништва, могуће је да је овај глас из говора муслимана спорадично пренесен и задржан у српском становништву. У вези са природом консонанта *x* можемо закључити да у његовом изговору преовладава фрикативна вриједност. У нашим примјерима овај глас се често губи у иницијалној и финалној позицији. У говору овдашњег српског становништва глас *x* се често не изговара или је на његовом мјесту фонема *φ*, затим консонанти *k* и *g*, те сонанти *v* и *j*. Секундарно *x* се не јавља а дјеломично је очувана и група *xv* која се на овом ареалу најчешће супституише консонантом *φ*. Све наведено наводи на мишљење да је религиозни елемент имао пресудну улогу у конзервирању затеченог стања у изговору гласа *x*, али не можемо занемарити ни утицај масовних медија и школе који су битно утицали на очување овог гласа на истраживаном говорном подручју.

Изговор гласа *j* зависи од његове дистрибуције, активније или пасивније артикулације, као и од мјеста акцента. Ако се нађе у акцентованом слогу или у слогу са неким од вокала задњег реда, артикулација му је јаснија него у осталим позицијама. Артикулација сонанта *j* ни у говору Романије не разликује се од његове артикулације у источнохерцеговачком, као ни у другим ијекавским говорима, односно у изговору овог гласа не дају се уочити неке специфичне црте које се не би јављале и у другим говорним зонама, не само ијекавским.

У говору Романије не наилазимо на примјере неразликовања сонанта *љ* и *л*, а то је стање какво је и у херцеговачком. Артикулација сонанта *л* у говору Романије не одступа од стандардне, а све измјене овог гласа слажу се са оним у источнохерцеговачком.

У говору Романије, као у многим српским говорима јављају се неизмијењени консонанти *к*, *г*, и *х* испред вокала *и* у позицијама у којима је сибиларизација извршена, па су се накнадно под утицајем других облика у којима није било услова за њено вршење успостављали неизмијењени гласови.

Два консонанта неједнаке артикулације једначе се у говору Романије, како по мјесту тако и по начину артикулације, а најчешће путем прогресивне асимилације, како је то и у многим другим говорима.

У говору Романије забиљежили смо и неке случајеве губљења сугласника, који се најчешће врше у средини и на крају ријечи, док је губљење на почетку ријечи нешто рјеђе.

Облицима са извршеним јотовањем паралелно егзистирају и они нејотовани. С друге стране, изнесена грађа упућује на закључак да је процес јекавског јотовања у говору Романије извршен једнако досљедно, онако како је то и у осталим јужнијим ијекавским говорима. Српско становништво досељено у ове крајеве најинтензивније је насељавано у току деветнаестог вијека и оно је већ у својој бившој постојбини развило јекавско јотовање као своју органску особеност.

У говору Романије нисмо забиљежили облик генитива множине без наставка који се у ијекавскоштакавским говорима јавља уз бројеве, типа *стѠ мѣтѧр* као најкарактеристичније у говору муслимана, посебно оних старосједилачких. Премда је било навода да и говори Срба на читавом терену знају за овакав генитивни плурал, за ово говорно подручје се не може претпоставити утицај босанских говора, као што то није случај ни у источнохерцеговачким.

Говор испитиваног терена указује на промјену мушких личних имена према типу Јова, Муја. Ипак, у неким топонимима антропонимског постања уочавамо трагове промјене према типу Мује, Јове карактеристичне прије свега за муслиманске говоре ближе источнобосанским чаршијама.

Енклитички облик датива плурала замјенице другог лица *ви* не проналазимо у нашој грађи,

У незнатном броју примјера у инструменталу једнине именица мушког рода после палатала биљежимо наставак *-ом*, док се инструментал једнине именица средњег рода са наставком *-ом* у прикупљеном материјалу јавља се само једном у облику *òгњѣштом* (Кс).

Код замјеница и придјева сачувани су наставци тврде промјене. Глаголски придјев трпни са наставком *-та*, *-то* проналазимо само у два примјера: *звѣта* (До), *пѹцѣто* (Вра), а имперфекат је на истраживаном простору готово нестао. Прилози са партикулама се јављају али нису честа појава и углавном су везани за појединачне случајеве иако и у њима партикуле нису обавезне.

Говор овог подручја у општим дијалектолошким редовима посматра се као саставни дио источнохерцеговачког дијалекта. То потврђује презентована и описана грађе прикупљена на подручју Романије, чије је становништво готово стопроцентно досељено из јужније ијекавске матице, па можемо закључити да је то ијекавски говор штокавског наречја источнохерцеговачког говорног типа који показује источнохерцеговачку говорну једнообразност са мањим и занемарљивим одступањима.

11. ЗАКЉУЧАК

Самим насловом овај рад је у истраживачком смислу подразумијевао два сегмента који у интеракцији чине цјеловиту дијалектолошку студију. Истарживани ареал подразумијевао је простор планине Романије која се географски простире на територији општина Соколац и Пале у источном дијелу Републике Српске. Овај простор до сада није био предмет сличне интегралне студије и с те стране је представљао истраживачки изазов. Романија и њени обронци нису до сада били истражени у топонимији, а ни говор овог простора није био предмет посебне научне студије. То су биле полазишне тачке које су давале довољно простора за истраживачки рад којим би се овај простор описао са оба темом предвиђена аспекта.

Континуирани негативни демографски процеси, расељавање села и напуштање пољопривреде и сточарства, условљавају губљење микротопонимије и њене функције у савременом животу, узроковали су да главни мотив за њено прикупљање буде чување од неумитног заборава. Отуда и намјера да се из специфичне топонимијске грађе Босне и Херцеговине прикупе, опишу и класификују микротопоними Романије. Ова је планинска област у великој мјери захваћена свим негативним демографским процесима па су нажалост цијела села данас опустјела, а у неким смо успјели пронаћи тек по неког становника који је био драгоцен информатор и можда посљедњи чувар ове вриједне баштине.

Имајући у виду да је топонимија саставни дио дијалектологије, јер су називи прије свега језички дијалекатски подаци у којима се добро чувају локалне особине говора, и проучавање топонимије Романије било је немогуће без дијалектологије. Услјед тога у раду је дат и опис говора овог подручја, с обзиром на неумитно дијалекатско рухо топонима. Без обзира на чињеницу да су говори на простору источне Босне нешто боље и опширније обрађивани од топономастике, сам простор и пунктови са којих смо биљежили грађу до сада нису били предмет засебне студије која се бавила истраживањем говора.

С обзиром на задату комплексност самог рада било је неопходно консеквентно давати закључне напомене након сваког појединачног поглавља. Функција тих напомена се првенствено огледа у резултатима који потврђују оригиналност истраживања, али и неспорну утемељеност овог простора у систем

српског језика. У првој од њих смо закључили да смо пронашли 33 романијска ојконима који до сада нису били предмет ономастике. Ослањајући се на тумачења ономастичких, али других помоћних научних дисциплина извели смо претпоставку да *Романија* припада семантичкој групи оронима антропонимског (етнонимског) постања, а коријен вуче још из средњег вијека када су овај простор досељавали сточари са простора Румуније.

Разнородни културолошки утицаји који су се сусретали, па и преплитали на овом простору условили су именовање микротопонима. Најзначајнији спољни фактор је свакако било вишевијековно присуство Турака, али и много краћи период аустријске окупације оставио је своје трагове у микротопонимији Романије. Ипак сви закључци из поглавља о топонимији указују да је најважнији утицај са собом донијело становништво које је апсолутно већински населило овај простор, а које се доселило дробњачком миграционом струјом. Отуда су и микротопоними најсличнији онима који се срећу на просторима које је насељавало или и данас насељава ово становништво.

Слична запажања се могу примијенити и на одјељак посвећен говору становништва овог простора. С обзиром на то да на Романији данас скоро стопроцентно живе православни Срби њихов говор припада типичном источнохерцеговачком дијалекту српског језика. Као што се могло очекивати на говор је велики утицај имала близина Сарајева, што се може примијетити нарочито код говорника који су дио живота провели у градској средини. Примјетни су и утицаји специфичних црта муслиманских говора централне Босне и источнобосанских чаршија, али они нису показали велику фреквентност.

Говор овог подручја у општим дијалектолошким редовима посматра се као саставни дио источнохерцеговачког дијалекта. То потврђује презентована и описана грађе прикупљена на подручју Романије, чије је становништво готово у великом проценту досељено из јужније ијекавске матице, па можемо закључити да је то ијекавски говор штокавског наречја источнохерцеговачког говорног типа који показује источнохерцеговачку говорну једнообразност са мањим и занемарљивим одступањима.

Све наведено даје нам за право да закључимо како слика топонимије, а поготово дијалекатска слика говора Романије потврђују да је и овај простор и

језик његових становника интегрални дио српског језика и његовог говорног простора што све историјске турбуленције и вијекови туђинске владавине нису успјели ни на који начин пореметити.

12. ЛИТЕРАТУРА

- Аличић 2008: Аличић, Ахмед, *Сумарни попис санџака Босна из 1468/69. године*, дешифровао и са османскотурског превео Ахмед С. Аличић, Мостар: Исламски културни центар Мостар.
- Бабић 1976: Бабић, Стјепан, Творба етника у дијалектина и у хрватском књижевном језику, *Onomastica jugoslavica*, 6, Загреб: ЈАЗУ, 145–185.
- Бабић 1986: Бабић, Стјепан, *Творба ријечи у хрватском књижевном језику*, Загреб: Југословенска академија знаности и умјетности – Глобус.
- Барић 1997: Барић, Еугеније, *Хрватска граматика*, Загреб: Школска књига.
- Башагић 1900: Башагић, Сафвет-бег, *Кратака упута о прошлости Босне и Херцеговине (1463-1850)*, Сарајево.
- Белић 1905: Белић, Александар, Диалектологическая карта серпског језика, *Сборник по славяновѣдѣнију*, Санктпетербургъ, 59.
- Белић 1908: Белић, Александар, *О српским или хрватским дијалектима*, Београд: СКА, 60–164.
- Белић 1935: Белић, Александар, *Галички дијалекат*, Сремски Карловци: СКА.
- Белић 2006: Белић, Александар, *Историја српског језика*, Изабрана дела 4, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Бјелановић 2007: Бјелановић, Живко, *Ономастичке теме*, Загреб: Хрватска свеучилишна наклада.
- Босанац 1984: Босанац, Милан, *Просвјетин именослов*, Загреб: Просвјета.
- Брабец 2012: Брабец, Иван, *Говор Тузле и околице*, *Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник*, Сарајево: Институт за језик, 51–241.
- Брозовић 2012: Брозовић, Далибор, *Говор у долини ријеке Фојнице*, *Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник*, X, Сарајево: Институт за језик и књижевност, 243–425.
- Брозовић-Рончевић 1987: Брозовић-Рончевић, Дуња, Трагови поганских, крћанских и исламских култова у топонимији, *Зборник VI југословенске ономастичке конференције*, Београд: САНУ, 117–124.
- Вајс 1980: Вајс, Нада, О фитонимској саставници у топонимији, *Onomastica jugoslavica*, 10, Скопје: МАНУ, 47–52.

- Васић 2003: Васић, Милан, *Земља Павловића у свјетлу турских извора*, у *Земља Павловића, Средњи вијек и период турске владавине*, Бања Лука / Српско Сарајево Академија наука и умјетности Републике Српске и Универзитет Српско Сарајево, 305–326.
- Вего 1982: Вего, Марко, *Постанак средњовјековне босанске државе*, Сарајево: Свјетлост.
- Вранић 1961: Вранић, Милица, Пале, *Гласник српског географског друштва*, XLI, Београд: САНУ, бр.1, 69–77.
- Вујичић 1982: Вујичић, Драгомир, *Хидроними у лијевом сливу Дрине*, Сарајево: АНУБиХ, Дјела LVI II, Одјељење друштвених наука, књ. 33.
- Вуковић 1938-39: Вуковић, Јован, *Говор Пиве и Дробњака*, XVII, *Јужнословенски филолог*, Београд: САНУ, 1–114.
- Вуковић 1949: Вуковић, Јован, *Ново читање и тумачење неких старих босанских надгробних натписа*, *Годишњак Историјског друштва БиХ*, I, Сарајево, 80–100.
- Вуковић 1963: Вуковић, Јован, *Босански и херцеговачки ијекавски говорни типови у светлу рашчлањивања ијекавског наречја*, *Гласник Земаљског музеја у Сарајеву*, Етнологија н. с. св. XVIII, Сарајево: Земаљски музеј БиХ, 17–28.
- Вуковић 1963а: Вуковић, Јован, *Крешевско-лепенички говор*, *Научно друштво БиХ*, Посебна издања, књ. 3 Сарајево: АНУБиХ, 287–311.
- Вуковић 1963б: Вуковић, Јован, *Рефлекси међујезичких додира у фонетскоим особинама босанскохерцеговачких говора*, *Радови научног друштва БиХ*, XX, Сарајево: АНУБиХ, 157–172.
- Вуковић 1964: Вуковић, Јован, *Говорне особине становништва Жепе*, *Гласник Земаљског музеја у Сарајеву*, Сарајево: Земаљски музеј БиХ, 45–62.
- Вуковић 1974: Вуковић, Јован, *Историја српскохрватског језика I*, Београд: Научна књига.
- Вушовић 1927: Вушовић, *Диалект источне Херцеговине*, *Српски дијалектолошки зборник*, III, Београд: САНУ, 1–71.
- Гортан-Премк 2004: Гортан-Премк, Даринка, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

- Грицкат 1977: Грицкат, Ирена, *Из предисторије стварања српске граматике*, Београд: Зборник Владимира Мошина.
- Грковић 1977: Грковић, Милица, *Речних личних имена код Срба*, Београд: Вук Карацић.
- Грковић 1987: Грковић, Милица, Имена у повељама Стефана Душана, *Зборник шесте југословенске ономастичке конференције* (Доњи Милановац, 9–12. октобар 1985), Београд: САНУ, Научни скупови XXXVII, Одељење језика и књижевности 7, 1987, 247–255.
- Грујић 1935: Грујић, Радослав, Топоним клиса у нашим областима, *ГЛСНД*, 14, Београд: САНУ, 225–229.
- Дедијер 1909: Дедијер, Јевто, *Насеља српских земаља: расправе и грађа*, Београд: СКА.
- Дечанске хрисовуље 1976: Ивић, Павле и Грковић, Милица, *Дечанске хрисовуље*, Нови Сад: Институт за лингвистику у Новом Саду.
- Дешић 1976: Дешић, Милорад, Западнобосански ијекавски говори, *Српски дијалектолошки зборник*, XXI, Београд: САНУ.
- Драгићевић 2007: Драгићевић, Рајна, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Ђуровић 1992: Ђуровић, Радосав, Прелазни говори јужне Босне и високе Херцеговине, *Српски дијалектолошки зборник*, 38, Београд: САНУ, 1–378.
- Ивић 1956: Ивић, Павле, О неким прооблемима наше историјске дијалектологије, *Јужнословенски филолог*, XXI, Београд: САНУ, 91–129.
- Ивић 1957: Ивић, Милка, Једно поређење Вуковог језика са нашим данашњим књижевним језиком, *Зборник за филологију и лингвистику Матице српске*, I, Нови Сад: Матица српска.
- Ивић 1962: Ивић, Павле, Српскохрватска дијалектологија у најновијем периоду, *Књижевност и језик*, IX/1, Београд: 15–22.
- Ивић 1964: Ивић, Павле, Промена ра>ре у српскохрватским говорима: *Prace filologiczne*, XVIII/2, Warsaw 383–393.
- Ивић 1971: Ивић, Павле, *Српски народ и његов језик*, Београд: СКЗ.

- Ивић 1991: Ивић, Павле, О неким проблемима наше историјске дијалектологије, *Из српскохрватске дијалектологије*, Изабрани огледи III, Ниш: Просвета, 81–122.
- Ивић 2001: Ивић, Павле, *Дијалектологија српскохрватског језика, Увод и што-кавско наречје*, Целокупна дела књ. II, Сремски Карловци / Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Ивић 1913: Ивић, Стјепан, Данашњи посавски говор, *Рад ЈАЗУ*, 196, Загреб: ЈАЗУ, 124–245.
- Јахић 2002: Јахић, Цевад: Ијекавскоштакавски говори источне Босне, *Босанско-херцеговачки дијалектолошки зборник*, књ. VIII, Сарајево: Институт за језик у Сарајеву, 13–236.
- Јелавић 1908: Вјекослав, Јелавић, Доживљају Француза Пулеа на путу кроз Дубровник у Босну, *Гласник Земаљског музеја*, XX, Сарајево: Земаљски музеј БиХ, 23–76.
- Јеремић 1922: Јеремић, Ристо, О пореклу становништва Тузланске области, *Гласник географског друштва*, 7/8, Београд: САНУ, 141–157.
- Јелић 2010: Јелић, Маријан, *Етици и ктетици у Војводини*, Сомбор: Педагошки факултет.
- Карановић 1925: Карановић, Милан, Исељени Дробњаци, *Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини*, XXXVII, Сарајево: Земаљски музеј БиХ, 67–84.
- Карацић 1972: Карацић, Вук, *Српски рјечник*, Београд: Нолит.
- Кикле 1905: М. Кикле, Опис Дубровника и Босне из 1658. год, *Гласник Земаљског музеја*, XVII, Сарајево: Земаљски музеј БиХ, 415–440.
- Клајн 2003: Клајн, Иван, *Творба речи у савременом српском језику*, Београд: Прилози граматике српског језика.
- Кнежевић 2011: Кнежевић, Божица, Nomina metaphorica и ексметафора у микротопонимији, *Радови*, бр. 13/1, Пале: Филозофски факултет, 301–310.
- Ковачевић 2003: Ковачевић, Милош, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Крагујевац: Лира.
- Крешевљаковић 1991: Крешевљаковић, Хамдија, *Изабрана дјела*, књ. 2, Сарајево: Веселин Маслеша.

- Лома 1990: Лома, Александар, Рани слојеви хришћанских топонима на старосрпском тлу, *Ономатолошки прилози*, XI, Београд: САНУ, 1–18.
- Лома 1997: Лома, Александар, Српскохрватска географска имена на -ина, мн. -ине: преглед типова и проблеми класификације, *Ономатолошки прилози*, VIII, Београд: САНУ, 1–26.
- Лома 2013: Лома, Александар, *Топонимија Бањске хрисовуље*, Београд: САНУ.
- Лубурић 1930: Андрија, Лубурић, Дробњаци: племе у Херцеговини: порекло, *прошлост и етничка улога у нашем народу*, Београд: Штампарија Драг. Грегорића.
- Мазалић 1940: Мазалић, Ђоко, Старине по околини Сарајева, *Гласник Земаљског музеја Краљевине Југославије*, LI, Сарајево: Гласник земаљског музеја Краљевине Југославије, 1–15.
- Маројевић 1984: Маројевић, Радмило, *Словенски антропоними*, *Ономатолошки прилози V*, Београд: САНУ, 183–196.
- Маслова 2001: В. А., Маслова, *Лингвокултурологија*, Москва: Академия.
- Милетић 1940: Милетић, Бранко, *Црмнички говори*, Београд: СКА.
- Михајловић 1965: Михајловић, Велимир, *Суфикс -иште у топонимији и микропонимији Југославије*, Нови Сад: Прилози проучавању језика, 1, 117–155.
- Михајловић 1970: Михајловић, Велимир, Прилог речнику српскохрватских географских термина, *Прилози проучавању језика*, 6, Нови Сад: Филозофски факултет, 153–181.
- Михајловић 1970а: Михајловић, Велимир, Анатомска лексика у српскохрватској ономастици и географској терминологији, *Зборник за филологију и лингвистику*, XIII/2, Нови Сад: Матица српска, 7–49.
- Михајловић 2002: Михајловић, Велимир, *Српски презименик*, Нови Сад: Аурора.
- Мудеризовић 1919: еф. Риза, Мудеризовић, Сарајевски некрологиј Мула Мустафе Башескије, *Гласник Земаљског музеја*, XXXI, Сарајево: 39–60.
- Николић 1972, Николић, Мирослав, Говор Горобилџа, *Српски дијалектолошки зборник*, XIX, Београд: САНУ.
- Никонов 1967: В. А., Никонов, Личные имена в современной России, *Вопросы языкознания*, бр. 6, Москва: 103–112.

- Павешаић 1960: Павешаић, Славко, О народном говору Лепенице у Босни, *Љетопис*, 64, Загреб: ЈАЗУ, 362–393.
- Павловић 1930: Павловић, Љуба, Соколска нахија, *Српски етнографски зборник*, XLVI, Насеља и порекло становништва 26, Београд: САНУ, 307–505.
- Павловић 1939: Павловић, Миливој, Говор Средачке жупе, *Српски дијалектолошки зборник*, VIII, Београд: СКА.
- Павловић 1973–1974: Павловић, Миливој, Мисли о задацима ономастике, *Ономастика југославика*, Загреб: ЈАЗУ, 3-4, 179–181.
- Павловић 1994: Павловић, Звездана, Хидронимски систем слива Јужне Мораве, *Библиотека Јужнословенског филолога*, Нова серија, књ. 10, Институт за српски језик, Београд: САНУ.
- Петрић 1963: Петрић, Марио, О миграцијама становништва – досељавања и унутрашња кретања, *Гласник Земаљског музеја у Сарајеву*, Етнологија н. с. св. XVIII, Сарајево: Земаљски музеј БиХ, 6–13.
- Петровић 1973: Петровић, Драгољуб, *О говору Змијања*, Нови Сад: Матица српска.
- Петровић 1978: Петровић, Драгољуб, *Говор Баније и Кордуна*, Нови Сад / Загреб: Матица српска / Просвјета.
- Петровић 1988: Петровић, Драгољуб, О говору Куча, *Ономатолошки прилози*, IX, Београд: САНУ.
- Пецо 1961–62: Пецо, Асим, Мјесто централнохерцеговачког говора, *Јужнословенски филолог*, XXV, Београд: САНУ, 295–325.
- Пецо 1964: Пецо, Асим, Говор источне Херцеговине, *Српски дијалектолошки зборник*, књ. XIV, Београд: САНУ.
- Пецо, Милановић 1968: Пецо, Асим; Милановић, Бранислав, Ресавски говор, *Српски дијалектолошки зборник*, XVII, Београд: САНУ, 241–366.
- Пецо 1975: Пецо, Асим, Икавскошћакавски говори западне Босне, *Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник*, I, Сарајево: Институт за језик и књижевност, 7–260.
- Пецо 1989: Пецо, Асим, *Микротопонимија Подвележја*, Сарајево: АНУБИХ.
- Пецо 1989а: Пецо, Асим, *Преглед српскохрватских дијалеката*, Београд: Научна књига.

- Пешикан 1965: Пешикан, Митар, Староцрногорски, старокатунски и љешански говори, *Српски дијалектолошки зборник*, XV, Београд: САНУ, 294.
- Пешикан 1968-1969: Пешикан, Митар, Разликовање властитих и апелативних имена у топонимији, *Наш језик*, 17, Београд: САНУ, 237–263.
- Пешикан 1976: Пешикан, Митар, Значај праћења језичких елемената који се понављају у микротопонимији, *Прва југословенска ономастичка конференција*, Титоград: ЦАНУ, Научни скупови 2, Одјељење умјетности 2, 95–102.
- Пешикан 1982-1983: Пешикан, Митар, Зетско-хумско-рашка имена, *Ономатолошки прилози*, III-IV, Београд: САНУ, 1–120.
- Пешикан 1985: Пешикан, Митар, Имена из ловћенског села Мајстора, *Ономатолошки прилози*, VI, Београд: САНУ, 1–20.
- Пижурица 1971: Пижурица, Мато, Из ономастике Роваца, *Прилози проучавању језика*, књ. 7, Нови Сад: Филозофски факултет, 167–185.
- Пижурица 1980: Пижурица, Мато, Прилог Ровинског српскохрватској географској терминологији, *Втора југословенска ономастичка конференција*, Скопје: МАНУ, 245–291.
- Подольская 1978: Н. В. Подольская, *Словарь русской ономастической терминологии*, Москва: Академия наук СССР.
- Полак 1979: Полак, Вјекослав, Cinsiderations sur la troponymie balkanique IV, *OJ*, 8, 25–32.
- Попис 1880: *Резултати пописа житељства у Босни и Херцеговини од 16. липња 1879. године*, Сарајево, стр. 10.
- Попис 1912: *Резултати пописа житељства у Босни и Херцеговини од 27. IX 1910*, 46–47.
- Попис 1924: *Претходни резултати пописа становништва у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца 31. јануара 1921. године*, Сарајево, 136.
- Попис 1937: *Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. марта 1931. године, књига I, Присутно становништво, број кућа и домаћинства*, Београд, 41.
- Попис 2008: *Опширни попис босанског санџака из 1604. године*, св. I/1, обрадио Адем Ханџић, Сарајево: Бошњачки институт Цирих – одјел Сарајево, Оријентални институт у Сарајеву.

- Путанец 1976: Путанец, Валентин, *Есеј о језичном знаку и ономастици те о антропонимији у Хрватској, Лексик презимена Социјалистичке Републике Хрватске*, V-XIV, Загреб: Институт за језик/Накладни завод Матице хрватске.
- Путанец 1979: Путанец, Валентин, *Основе идионимне теорије и однос идионима и киононима, Расправе завода за језик*, књ. 4-5, Загреб: Институт за хрватски језик и језикословље, 213–218.
- Реметић 1970: Реметић, Слободан, *Фонетске и морфолошке карактеристике говора Срба у Кладњу и околини, Прилози проучавању језика*, VI, Нови Сад: Филозофски факултет, 105–133.
- Реметић 1981: Реметић, Слободан, *О незамењеном јату и икавизмима у говорима северозападне Србије, Српски дијалектолошки зборник*, 27, Београд: САНУ, 7–105.
- Реметић 2003: Реметић, Слободан, *Дијалекатска основа Земље Павловића, Земља Павловића. Средњи вијек и период турске владавине*, Бањалука: АНУРС, 513–528.
- Ристић–Кангрга 1963: Ристић, Светомир – Кангрга, Јован, *Енциклопедијски немачко-српскохрватски речник*, Београд: Просвета.
- Родић 1980: Родић, Никола, *Топоними с посесивним придевом на -јъ (-овъ, -инъ) у Светостефанској, Дечанским и Арханђеловској хрисовуљи, Друга југословенска оноματοлошка конференција*, Скопје: МАНУ, 301–320.
- РЈАЗУ: *Рјечник хрватскога или српскога језика*, Загреб: ЈАЗУ.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Београд: САНУ.
- Симић 1978: Радоје, Симић, *Реч као лингвистичка јединица, Књижевни језик*, 7/1, Сарајево: Институт за језик и књижевност, 17–23.
- Симоновић 1959: Симоновић, Драгутин, *Ботанички речник имена биљака*, Београд: САНУ.
- Скарић 1922: Скарић, Владислав, *Стара босанска властела у данашњој топономастици, Гласник географског друштва*, VII-VIII, Београд: Српско географско друштво, 125–136.
- Скарић 19228: Скарић, Владислав, *Српски православни народ и црква у 17 и 18. вијеку*, Сарајево: Државна штампарија.

- Скарић 1930: Скарић, Владислав, Попис босанских спахија из 1123/1711 године, *Гласник Земаљског музеја у Сарајеву*, XLII, Сарајево: Земаљски музеј БиХ, 1–99.
- Скарић 1937: Скарић, Владислав, *Сарајево и његова околина од најстаријих времена до Аустор-угарске окупације*, Сарајево: Државна штампарија.
- Скок 1918: Скок, Петар, Чешка књига о влашком праву, *Гласник земаљског музеја*, XXX, Сарајево: Земаљски музеј БиХ, 295–316.
- Скок 1921: Скок, Петар, Прилози к испитивању српско-хрватских имена мјеста, *Рад*, 224, Загреб: ЈАЗУ, 98–167.
- Скок 1971: Скок, Петар, *Етимологијски рјечник хрватскога или српскога језика I–IV*, Загреб: ЈАЗУ.
- Смаиловић, 1990: Смаиловић, Исмет, *Муслиманска имена оријенталног поријекла у Босни и Херцеговини*, Сарајево: Мешихат ИЗБиХ.
- Станић 1969: Станић, Милија, Ускочка топономастика, *Onomastica jugoslavica*, 1, Љубљана, 66–77.
- Станић 1974: Станић, Милија, Ускочки говор, *Српски дијалектолошки зборник*, XX, Београд: САНУ.
- Стевановић 1933: Стевановић, Михаило, Источноцрногорски дијалекат, *Јужнословенски филолог*, XIII, Београд: САНУ, 1–128.
- Стевановић 1933: Стевановић, Михаило, *Савремени српскохрватски језик I. Увод. Фонетика. Морфологија*, Београд: Научна књига.
- Стратимировић 1891: Стратимировић, Ђорђе, Опис поља Гласинца, *Гласник Земаљског музеја*, III, Сарајево: Земаљски музеј БиХ, 323–334.
- Суперенская 1966: А. В., Суперенская, *Ударение в собственных именах в современном русском языке*, Москва: Наука.
- Тежак 1974/75: Тежак, Стјепко, Етници и ктетици у правописном рјечнику, *Језик*, XXI (2), Загреб: Хрватско филолошко друштво, 51–55.
- Толстой 1969: Н. И., Толстой, *Славянская географическая терминология. Семасиологические этюды*, Москва: Наука.
- Трифковић 1908: Трифковић, Стјепо и Владимир, *Сарајевска околина*, Београд: Српски етнографски зборник, књ XI.

- Трухелка 1890: Трухелка, Ћиро, Копање старина на Гласинцу у години 1890, *Гласник Земаљског музеја*, II, Сарајево: Земаљски музеј БиХ, 386–401.
- Трухелка 1891: Трухелка, Ћиро, Прехисторичке градине на Гласинцу, *Гласник Земаљског музеја*, III, Сарајево: Земаљски музеј БиХ, 306–315.
- Трухелка 1893: Трухелка, Ћиро, Поближе одређивање прехисторичких нахођаја у Босни и Херцеговини из жељезне добе, *Гласник Земаљског музеја*, V, Сарајево: Земаљски музеј БиХ, 111–116.
- Трухелка 1941: Трухелка, Ћиро, *Студије о подријетлу. Етнолошка разматрања из Босне и Херцеговине*, Загреб: Матица хрватска.
- Ћорић 1982: Ћорић, Божо, *Моциони суфикси у српском језику*, Београд: Филолошки факултет.
- Ћоровић 1940: Ћоровић, Владимир, *Хисторија Босне I*, Београд: СКА.
- Ћупић 1977: Ћупић, Драго, *Говор Бјелопавлића, Српски дијалектолошки зборник*, XXIII, Београд: САНУ.
- Ћупић 1977а: Ћупић, Драго, Преглед главнијих особина говора Зете, *Јужнословенски филолог*, књ. 33, Београд: САНУ, 266–284.
- Фиала 1893: Фрањо, Фиала, Прилози из археологије Босне и Херцеговине, *Гласник Земаљског музеја*, V, Сарајево: Земаљски музеј БиХ, 145–159.
- Филиповић 1940: Филиповић, Миленко, *Доњи Бирач*, Београд: Штампa Државне штампарије Краљевине Југославије.
- Филиповић 1950: Филиповић, Миленко, *Гласицац: антропогеографско-етнолошка расправа*, Београд: Научна књига.
- Филиповић 1958: Филиповић, Миленко, Неколико мисли о заштити споменика, етнолошког карактера, *Наше старине*, V, Сарајево: 5–11.
- Франчић 1994: Франчић, Анђела, Међимурски обитељски надимци, *Расправе завода за хрватски језик*, 20, Загреб: Институт за хрватски језик и језикословље, 31–66.
- Хацимејлић 1983: Хацимејлић, Јасна, Библиографија радова о босанско-херцеговачким говрима (1981-1983), *Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник*, Сарајево: Институт за језик и књижевност, 355–378.

- Хацимејлић 1987: Хацимејлић, Јасна, Микротопонимија требињске Ластве, *Ономатолошки прилози*, VIII, Београд: САНУ, 63–215.
- Хебиб-Ваљевац 1983: Хебиб-Ваљевац, Наила, Говор височких Муслимана (акценат и фонетика), *Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник*, IV, Сарајево: Институт за језик и књижевност, 283–354.
- Цвијић 1922: Цвијић, Јован, *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, Београд: Државна штампарија краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.
- Цвијић 1923: Цвијић, Јован, *Насеља и порекло становништва*, Београд: СКА.
- Челебија 1908: Челебија, Евлија, Шех Сејфудин Фехми ефендија Кемура Сарајлија Из Сејахатнаме Евлије Челебије, *Гласник Земаљског музеја*, XX, Сарајево: Земаљски музеј БиХ, 183–202; 289–342.
- Черовић 1894: Черовић, Божидар, Од куда су имена Довлићи и Пале, *Босанска вила*, IX/13, Сарајево, 198.
- Чилаш-Шимпрага 2012: Чилаш-Шимпрага, Анкица, Етици и ктетици у Дрнишкој крајини, *Folia onomastica Croatica*, 21, Загреб: ХАЗУ, 17–36.
- Шатењо 1921: Шатењо, Ив, Антропогеографија – нове државе, *Гласник српског географског друштва*, св. 5, Београд: САНУ, 196–211.
- Шимундић 1988: Шимундић, Мате, *Рјечник особних имена*, Загреб: Накладни завод Матице хрватске.
- Шимуновић 1970: Шимуновић, Петар, Структура назива у регији, *Onomastica jugoslavica*, 2, Љубљана, 12–29.
- Шимуновић 1972: Шимуновић, Петар, *Топонимија отока Брача*, Супетар: Брачки зборник, бр. 10.
- Шимуновић 1979: Шимуновић, Петар, Типолошко-структурални огледи истарске ојконимије, *Расправе завода за књижевни језик*, књ. 4-5, Загреб: Институт за хрватски језик и језикословље, 219–249.
- Шимуновић 1983: Шимуновић, Петар, Земљописна имена као споменичка баштина мате ријалне и духовне културе, *Расправе завода за језик*, бр. 8-9, Загреб: Институт за хрватски језик и језикословље, 231–252.
- Шимуновић 1985: Шимуновић, Петар, *Наша презимена (поријекло, значење и распрострањеност)*, Загреб: Накладни завод Матице хрватске.

- Шимуновић 2009: Шимуновић, Петар, *Увод у хрватско именословље*, Загреб: Техничка књига.
- Шиц 1993: Шиц, Јозеф, *Географска терминологија српскохрватског језика*, Горњи Милановац / Београд / Нови Сад: Дечје новине / Вукова задужбина / Матица српска.
- Шкаљић 1989: Шкаљић, Абдулах, *Турцизми у српскохрватском језику*, Сарајево: Свјетлост.
- Шојат 1974/75: Шојат, Антун, О укључивању дијалекатских имена у књижевни језик, *Језик*, XXI (1), Загреб: Хрватско филолошко друштво, 25–30.
- Шћепановић 1997: Шћепановић, Михаило, *Именослов ваљевске Петнице*, Београд / Ваљево: Институт за српски језик САНУ / Истраживачка станица Петница.
- Шћепановић 2003: Шћепановић, Михаило, Из дурмиторског ономастикона: о именима, Бијела, Малинско и Превиш, *Српски језик*, год. VIII, књ. VIII/1-2, Београд, 557–565.
- Шћепановић 2007: Шћепановић, Михаило, *Говор и микротопонимија Дробњака*, Београд: Филолошки факултет (Необјављена докторска дисертација).
- Шурмин 1894/95: Шурмин, Ђуро, *Особине данашњег сарајевског говора*, Рад ЈАЗУ, књ. 121, Загреб: ЈАЗУ, 186–209.
- www.rijecnik.net, 23. 2. 2010.

ПРИЛОГ 1 РЕГИСТАР МИКРОТОПОНИМА РОМАНИЈЕ

Абáзовића мèра, в. Мера Ди.	Àндркина пèћ"на, в. Пећина
Абáзовића òграда, в. Ограда	Нео.
Р	Àнина лúка, в. Лука Пр.
Абíдова òграда, в. Ограда Р.	Âнкина стрáна, в. Страна Ће.
Áвдов дò, в. До От.	À°влињáк, ливада око куће
Àгйн гáј, в. Гај Р.	От.
Àда, ливада уз Мокрањску	Àрапова бáра, в. Бара Је.
Миљацку Мо. Са атрибутом у:	Áрсова бáшча, в. Башча Бо.
Вèл"кá ада, ливада Мо.	Àсанова шúма, в. шума Мо.
Àјдановићи, њиве и ливаде	Áсмово Крáтово, в. Кратово
(Кс).	Р.
Àјдúчкá рáван, в. Раван Бр.	Àстар"на, шума Р.
Àјдúчкй извор, в. извор Је.	Ахметáшова пилàна, в.
Àјногачкò врèло, в. врело От.	пилана.
Âјноге, ливада От.	Àцйна мекòта, в. Мекота Ву.
Àјштец, ливада, долина Мо.	Áц"но брдо, в. Брдо От.
Àлáјбегова рáван, в. Раван	Áш"мово врèло, в. Врело От.
Не.	Бáбина кòлиба, косаница ПР.
Àлáјбегове вртáче, долина Р.	Бабйћи, њиве и ливаде у
Ал"бегово пòље, в. Поље,	најнижем дијелу Оточине От.
Àлијина бáјта в. бајта Р.	Бáвор, извор Пе.
Àлино брдо, в. Брдо Ву, Ди.	Бáдањ, извор, синониман
Àлуга, њива Па; Àлуге,	назив Мйоша Ми; Бáдњи, извор на
пашњак и шума Бр.	Брезику Мо.
Áљег, брдо ливаде на брду	Бајáгића ливада, в. Ливада
Љуб.	Па.
Âн Башйћá, в. хан Мо.	Бајèзидова лúка, в. Лука Бо.
Синониман назив: Еконòмија.	Бајрово грòбље, в. Гробље
Âн Обòђáш, в. хан Р.	Ву.
Àндрйћа гúвно, в. Гувно Љуб.	

бајта: **Бајте**, шума Р: „Туј сјекачи кад су рад^или, прав^или, наћали да не идӯ кӯћи далёко, нїје било пӯтёвā“. Са атрибутом у: **Аљина бајта**, шума и врело у Романији Р; **Ђуро́ва бајта**, шума Р; **Мїлове бајте**, шума Р.

Балванїште, ливада на коју су некад извлачили балване Је.

Балїна њива, в. Њива От.

Балтїна́ рāван, в. Раван Ра.

Бальаче, ливада, ораница Мо. Синониман назив: **Лопатића дграда**.

Бандијера, шума на највишем врху Романије Р.

Банов^ине, њиве и ливаде између Крачица и Кадиног села Мо.

Ба́ра, ливада на којој је неколико врела Ста; извор на влажном, подводном терену Мо; пашњак баровит од кишне воде Кс; ливада От; ливада косаница Пе; ливада и неплодан мочварни простор Пр; **Ба́ре**, мочварне долине испод гробља Вра; **Ба́ре**, њиве и ливаде, пашњак на Јокића брду Пр. Са атрибутом у: **Арапова ба́ра**, ливада поред потока Је; **Вдлујскā ба́ра**, пашњак Не; **Гнїлѐ ба́ре**, пашњак, шума и ливада код Срамошника Р; **Гу́гића ба́ра**, ливада Бр; **Зу́кина ба́ра**, њива на обрадивој површини

Пр; **Крстина ба́ра** Пр – њива која се обрађује; **Ма́р^ина ба́ра** – њива Пр; **Сла́на ба́ра** – ливада Не. Као оријентир: **У барама**, Вра.

Баретине, шума на узвишењу Кс.

Барїт, шума, стијене Бр.

Ба́р^ица, обрадиво земљиште поред потока Мо; ливада Пр; омања ливада косаница поред Раковачког потока Ра; обрадиво земљиште поред потока Ро; **Ба́р^ице**, ливада косаница испод Вијора кроз коју протичу два потока; мочваран потес између Буђи, Миошића и Понора, синониман назив: **Ал^ибегово пдље** Ми.

Ба́самке, дио шуме куда се излази на Романију Р.

Ба́сарїн дб, в. До Бо.

Ба́сар^ина ку́ла, в. кула Ро.

Басїмлија, ливада косаница Бо.

Ба́та́л, ливада на брежуљку Љуб.

Ба́тинића а́н, в. хан Бје.

Бату́рице, сеоски пут, узвишење и крш у Царевим водама Ће.

Ба́чкала, локва Ми.

Ба́шине ку́ће, њива и ливада косаница (Но).

Башча, воћњак Бо, Бр, Ди, Љуб, Пр, Ра, Ша; воћњак и ливада К; њива Кс, Ја, Цв; **Башче**, воћњак Је.

Башча, њива на којој се садило или још увијек сади поврће Бо. „Башча је врт ђе се копа, а башча је воћњак, а башчица и једно и друго“.

Башчица, воћњак и ораница Бр; воћњак и врт Љуб; врт и воћњак Ра, ливада Ја.

Бегина врела, в. под Врело Бо.

Беглуци, ливада Бо.

Бегова ограда, в. Ограда Пе.

Бегова равна, в. Равна Не.

Беривој, брдо шумом испод Новакове пећине у Царевим водама Ће.

Бечићи, њиве и ливаде Бо.

Бјеговићи, њиве и ливаде.

Б"ЈЕЛА ВОДА Етници: **Бјеловођанин**, **Бјеловођанка**; ктетик: **бјеловодски** / **бјеловођански**. Село је смјештено југозападно од Нехорића, Добродола и Педиша. (У ширем значењу село и предио који му припада).

Б"јела вода, извор Бв.

Б"јела пещина, в. Пећина.

Б"јела стјена, стијена Р.

Б"јела, извор Бв.

Бјјели бр, шума Р.

Б"јели поток, в. Поток Мо.

Бјег, ливада Мо; ливада на брежуљку у којој је један стењак Пр.

Бјембашин хан, в. хан Мо.

Бисаге, брдо пашњаком и шумом изнад Неправдића Р.

Бјеговића ограда, в. Ограда Оз.

Бјеловац, брдо под шумом Ко.

БЈЕЛОСАВЉЕВИЋИ

Етници: **Бјелосављевчанин**, **Бјелосављевчанка**; ктетик: **бјелосављевићки**. Село се простире ивицом поља Гласинца испод бријега Крст.

Бјелутак, брдо шумом К.

Блађине, шума, пашњак Р.

Близанац, извор и ливада на којој је било складиште за грађу, последње мјесто куда је пролазила пруга кроз Романију Р.

Бљуштевац, брдо Мо.

Бобаново брдо, в. Брдо Ја.

Богаз, брежуљак, мање узвишење између Плужница и Врхова К; шума изнад Неправдића Р.

Богдановина, ливада От.

БОГОВИЋИ Етници:

Боговчанин, **Боговчанка**; ктетик: **боговићки**. Село источно од Пала,

смјештено испод Боговићких стијена на Романији које су граница између општина Пале и Соколац. (У ширем значењу: село и предио који му припада).

Бóгов"ћкā чаíра, пашњак и ливаде Р.

Бóгов"ћкē ст"јēне, в. Стијена Р.

Бóгов"ћко бр̀до, в. Брдо Р.

Бóж"на ч̀смица, в. Чесмица Ја.

Бóж"ћа вр̀ело, в. Врело Пр.

Бóжића млíни, в. млин Пр.

Бòјанићā вòда, в. Вода Ра.

Бòјова òграда, в. Ограда Бо.

Бòк, страна брда, пашњак и шума Ра.

Бòр, шума Р.

Бòр"на лúка, в. Лука Ја.

Бòр"но кòр"то, в. Корито Ја.

Бòрјан"це, ливаде у страни према Кукуру Љуб; ливаде От; ливаде косанице Ста.

Бòрје, ливада Вра; шума Ву; ливада Ди. Као оријентир у: **Нíз бòрје**, долина Ву.

Бòрова глāва, пашњак на врху брда От.

Борòвац, шума Бр; брдо Каз; шума, брдо и пашњак на њему Не, Оз; ливада у повећој страни Пр. Уже

разликовање: **Вèл"кí Борòвац** и **Мāлí Борòвац** Не, Оз.

Бòрови, брдо под шумом К; шума Р.

Борòвињак, шума изнад Средмошњика Р.

Бòрово вр̀ело, в. Врело От.

Борòвчанскí б̀унāр, в. Бунар Р.

Борòвчанскò бр̀до, в. Брдо Р.

Бòшковићи, њиве и ливаде Ди.

Брāја, шума на узвишењу Љуб.

Бр̀до, пашњак и шума у брду Р; коса под шумом Бје; њиве и ливаде на узвишењу Вра; ливаде у страни брда Је; шума и пропланак Кс; ливада на брду От; ливаде и њиве на Греди Пе; ливада и њива Ра; пашњак Ја; ливада на косини у Царевим водама От; **Бр̀да**, шума и пашњак Је; Са атрибутом у: **А́лíно бр̀до**, ливада Ву; њива и ливада Ди; **Ац"но бр̀до**, ливада косаница на узвишењу От; **Бòбаново бр̀до**, њива у брду Ја; **Бóгов"ћко бр̀до**, брдовити потес под шумом изнад Боговића Р; **Борòвчанскò бр̀до**, висораван, пашњак Р. **Брњ"чкò бр̀до**, ливаде и њиве на брду Бр; **Васíљево бр̀до**, косаница на мањем узвишењу Бв;

Гѡлѡ брѡдо, пашњак Р; Грачан брѡдо, брдо на коме се налази неколико стећака Бо; Грчића брѡдо брдо, ливада косаница Не; Дебѡло брѡдо, брдо иза Муше Р, брдо под шумом Са; пашњак и шума Ша; Дедића брѡдо пашњак на узвишењу Не; Дрпино брѡдо, ливада, пашњак на узвишењу Па; Дуково брѡдо – неколико кућа, њиве и ливаде Ко; Ђѡк"ћа брѡдо, висораван, ливаде и њиве на њој Ђе; Ђордино брѡдо, синониман назив Мусин хан, узвишење на коме је некада био хан Мо; Жѡбино брѡдо, брежуљак изнад Равана, назван по честом крекетању жаба Мо; Зеков"ћа брѡдо, ливада на узвишењу Бје; Јагодњѡ брѡдо, двије-три куће, њиве и ливаде на узвишењу Кс; Јањ"но брѡдо, њиве и ливаде на брежуљку Пр; Језерскѡ брѡдо, узвишење у Пољу При; Јѡкића брѡдо, брдо Пру; Кѡрауѡ брѡдо, шума и пашњаци При; Кѡр"ћа брѡдо, косанице и њиве у брду Па; Кѡш"но брѡдо, ливада у брду Оз; Крѡсѡнѡ брѡдо, брдо са мало шумице Ђе; Лаживѡ брѡдо, брдо: „тамѡ да изађѡш бѡ рѡкѡ да је чѡјек ѡзишѡ, јѡдна равница мѡлѡ, кад ѡпѡт гѡре брѡдо“ Бр; Лолѡвићкѡ брѡдо, ливаде и њиве у страни Мо; Мѡр"но брѡдо, ливада Ја; Мѡрково брѡдо, шума на

узвишењу у Казмерићима Оз; Мѡмѡћ брѡдо, брдо у Крачицама, пашњак и косанице Мо; Мѡлѡтово брѡдо, њива и ливада у брду От; Ѣпѡљѡнѡ брѡдо, пашњак и шума Па; Пѡдишкѡ брѡдо, ливаде и њиве Пе; Пѡтково брѡдо, њива у брдашцу Љуб; Пѡдинића брѡдо, страна Прим; Рѡдов"ћа брѡдо, пашњак и косаница на узвишењу на Равној Романији Р; Сѡмарцића брѡдо, ливаде у брду Па; Тѡново брѡдо, њиве и ливада на узвишењу Ми; Црнѡ брѡдо, пашњак у страни Вра, шума на узвишењу Па; Чѡнгѡћа брѡдо, брдо под пашњацима и шумом Не, Оз; Шѡр"но брѡдо, њиве на брежуљку Мо; Шѡш"ћа брѡдо, ливада и пашњак на брду Р. Као оријентир у: Иза Дебѡлог брѡда, пут Ша; Нѡ брду, старо гробље, претпоставља се да је муслиманско Вра; На Дедића брѡду, муслиманско гробље и старо гробље страдалих од куге Не; Пѡд Језерскѡм брѡдом, њива При.

Брѡгови, два брежуљка који се уздижу у Барицама; пашњак и шума Ми; ливада и њива Пр.

Брѡжѡе, брдо обрасло шумом Кс.

Брѡза, бреза у пољу, ливада у Казмерићима Оз. Као оријентир у: Кѡд брѡзѡе, њива Оз.

Брèзѝк, косаница Је; пашњак К; њиве и ливаде Кс; шума на узвишењу Мо; Пр; пашњак Р; шумица на брду Ра; њиве и ливаде јужно од брда Калуђер Ће. Са атрибутом у: **Бўкерѝн брèзѝк**, шума Љуб; **Јўгов"ћа брèзѝк**, ливада Пр; **Лòпатића брèзѝк**, ливада Пр.

Брèзјāк, шума у страни изнад Крачула, југоисточно од Гавранке Мо; њиве и ливаде Пр. Са атрибутом у **Ћўкића брèзјāк**, ливада под брезама Је; **Јóвов брèзјāк**, шума Ди; **Комāданов брèзјāк**, ливада Мо.

Брèзњива, ливада косаница Ја.

Брèзòв дò, в. До Ми.

Брèзова њйва в. Њива Ра.

Брèзовачкā кòса, в. Коса Бр.

Брèзовина, брèзова шума у Јакшином долу По.

Брèзовице, шума Бр; њиве и ливаде Мо.

Бр"јèг, ливада и воћњак на мањој узвишици Бо; њиве и ливада на брежуљку Је; ливаде у страни Мо; дио брда изнад села От; њиве на узвишењу Р; ливаде и шума Ста; пашњак на брду у Царевим водама Ће. Са атрибутом у **Срèдњѝ бр"јèг**, брдо под шумом изнад Таванка К; брежуљак у Царевим водама иза

Црвене стијене Ће. Као оријентир у: **На бр"јèгу**, четири стећка украшена округлим орнаментима у Царевим водама Ће; **Пòд бр"јèгом**, око четрдесетак стећака испод брда у Царевим водама Ће.

Бр"јèжђа, њиве и ливаде Ра; ливада, косаница Мо; **Бр"јèжђе**, шума Ја.

Брк, ливада у облику брка поред Црта К.

БРЊ"ЦА Етници: **Брњ"чāн**, **Брњ"чāнка**; ктетик: **брњ"чкѝ**. Село је смјештено између брда Брезовица на западу и брда Рогош на сјевероистоку. (У ширем значењу: село и предио који му припада).

Брњ"чкā р"јèка, в. ријека Бр.

Брњ"чкò брдо, в. под Брдо Бр.

Бўбање, шума Бо.

Буђ, ливаде и њиве на брду Ми.

Бўјеч, њиве и ливаде на брежуљку Бв, Пе.

буква: Бўкве, шума По; шума и пашњак Р. Са атрибутом у **Вèл"кè бўкве**, шума Бр; **Шўплā бўква**, шума Р.

Бўкерѝн брèзѝк, в. Брезик Љуб.

Букòвā шўма, в. шума Ми.

Бўковац, коса, страна Ко.

Бѹковѣк, пашњак До.
Бѹковина, шума и пашњак
Бр.

Бѹљуковина, пашњак на
узвишењу, брдо Па.

Бѹн, ливада косаница на
заравни К.

Бѹнѡр, бунар Ву; бунар у селу
Ди; бунар Ђе; извор и бунар Оз;
бунар Па; извор, старински бунар под
плочом Пе; **Бунѡри**, ливада на којој
су три старинска бунара под плочом
Ди; **Бѹнѡри**, два слабија извора у
Јакшином долу По; косаница у
страни назив, добила по три стара
бунара која су на њој При. Са
атрибутом у: **Борѡвчанскѣ бѹнѡр**,
бунар на Боровчанском брду Р;
Вѣликѣ бѹнѡр, извор Не; **Ћстојѣн
бѹнѡр**, бунар Вра; **Пѡпѡв бѹнѡр**,
бунар Вра; **Хаѡѣн бѹнѡр**, извор под
Ченгића брдом у Казмерићима Оз.
Као оријентир у: **Вѣш бунѡра**, њива
Ву; **Пѡд бунѡром**, њива Оз.

Бунѡрић, извор, синониман
назив Остојин бунар Вра; ливада на
којој је некада био бунар Ди; шума у
којој су чобани ископали рупу и тако
чували воду Р.

Бѹткова стѣјѣна, в. Стијѣна
Ми.

Бѹч"је, брежуљак под
шикаром у Сеѡцету По.

Вѡгани, ливада у равници на
Локића брду Пру.

Вѡла, извор на Врховима К.

Вѡраге, поље, пашњак и шума
на валовитом земљишту Р. Са
атрибутом у: **Їли"ине вѡраге**,
пашњак, шума Р; **Спѡ"ѣћа вѡраге**,
ливада, шума Р; **Шѡрскѣ вѡраге**,
ливада, пашњак Р.

Вѡрошић, ливада и шума у
страни Ко.

Васѣљево брдо, в. Брдо Бв.

Вѣлеш, брдо Оз.

Вѣл"ка ѡда, в. Ада Мо.

Вѣл"ка вѡда, в. Вода Љуб.

Вѣл"ка градина, в. градина
Но, При.

Вѣл"ка јѡб"ка, в. јабука При.

Вѣл"ка лѡства, в. Ластва Ста.

Вѣл"ка њѣва, в. Њива Бје,
Ву, Мо Па.

Вѣл"ка положѣца, в.
Положица Ста.

Вѣл"ка продѡла, в. Продола
Бје.

Вѣл"ка ст"јѣна, в. Стијѣна От.

Вѣл"ка стрѡна, в. страна Кс.

Вѣл"ка Трла, в. Трла Р.

Вѣл"ка ча"ѣра, в. Чајир Ста.

Вѐл"кѐ бѹкве, в. буква Бр.
Вѐл"кѝ Борѡвац, пашњак,
шума Не.

Вѐл"кѝ бѹнѡр, в. Бунар Не.
Вѐл"кѝ дѡбој, в. Добој Бр.
Вѐл"кѝ мајдан, в. Мајдан Р.
Вѐл"кѝ ѡрах, в. Орах Бр.
Вѐл"кѝ Пѡнор, в. Понор Р.
Вѐл"кѝ Раѡтѡвци, в. Растовци
Љуб.

Вѐликѝ Стругѡнѝк, брдо Пе.
Вѐл"кѝ чѡѝр в. Чајир Бо.
Вѝгњѝшта, ливада Не.
Вијѡрац, ливада на висоравни
Бр.

В"јѐнац, узвишење обрасло
шумом Бр, По.

Вѝ^јор, брдо К.

вир: као дио имена у **Дјѐвојачкѝ**
вѝр, пут испод Голупца у Рогоушиће
поред М. Миљацке који се више не
користи Ро. „Штѡ би ја вама мѡгла
касти, тѡ су жѐне и дјѐвѡјке ишле на
прѐло с ѡнѝм прѐслицама, штѡ јѡ
знѡм, нѐђе у сѐлу тѹј у Рогѡушићима.
И тѹдѡ тѐста бѝла и ишле. И јѐдна се
дјѐвојка поштапала, тѡ сам ја чѹла и
ѹпѡмтила, Бѡг знѡ кад је бѝло, јер је
тѐста пресјечѐна сѡд. Зѡбола
прѐслицу, а ѡнѐ сѹкње дѹге, кѡшуље,
штѡ су нѡсиле, зѡболе се у ѡвѡ, нѡћ

бѝла и ѹ земљѹ. И ѡна ѡд стрѡ ѹмрла.
И ѡстѡ Дјѐвојачкѝ вѝр.“

Вѝс, брдо (Кс)

Вѝсочнѝк, извор и брдо Је.

Вѝтањ, брдо, шума и пашњак
Ће, Па.

Вѝтлѝшта, пропланак Кс

Вѝш бунѡра, в. Бунар Ву.

Вѝшњѝца, ливада косаница
Ја. Са атрибутом у **Станѡрева**
вѝшњѝца, ливада Ја.

Влѡдов кѡмѐн, в. камен Бр.

Влѡдова лѹка, в. Лука Ја.

Влѡјкина њѝва, в. Њива Пр.

Влѡјкина њѝва, ливада Пр;
Дрѡшкина њѝва, њива Је; **Дѹгѡ**
њѝва, њива Бје; ливада Бо; њива Бр,
њива Ра, ливада и њива Ша; **Дѹгѐ**
њѝве, некад њива, сада пашњак у
Сеоцету По; **Јѡловѡ њѝва**, њива Оз;
Јерѐмѝна њѝва, пашњак, друго име
за исти денотат **Рѐвѝњѡ њѝва** Ра;
Јѹкова њѝва, ливада При; **Кавѐцѝнѡ**
њѝва, ливада уз Дојну ограду Кс;
Кѡјова њѝва, долина Бо;
Калабѐцина њѝва, ливада Ра;
Клѡчѡрева њѝва, косаница Пр;
Кѡњскѡ њѝва, њива у Паоцима Мо;
Новѡкова њѝва, ливада, пашњак код
Новаковог врела От; **Пѝтомѡ њѝва**,
ливaда Ће; **Прѝјѐка њѝва**, ливада
косаница Ће, Мо, Пе; **Срѐг^ѐнова**

њйва, њива Бо; **Тѡмина њйва**, ораница и ливада Је; **Вучићевића њйве**, њиве и ливаде у страни Је; **Миланове њйве**, ливада При; **Равнѐ њйве**, њива Не, ливада Ће; **Станарева њйве**, њива и косаница Ја. Као оријентир у: **За великѡм њйвѡм**, страна Бје.

Влајчевићи, ливада Ста.

Влака, страна куда су се возили балвани Бр.

Влаховићи, ливада От.

Вѡда, врело До, врело Кс; извор Љуб, извор Мо, извор Пр, извор Р, поток Ја. Са атрибутом у: **Бйјѐла вѡда**, село (у ширем значењу село и предио који му припада); **Бѡјанића вѡда**, извор Ра; **Вѐл"ка вѡда**, извор Љуб; **Дѡбра вода**, извор у Барицама По; **Дѡбра вѡда**, извор ливаде и њиве изнад Оточине Ми; извор и ливада косаница Љуб; **Дрѡњачка вѡда**, извор испод Петрашевца Пе; **Жйвѡ вѡда**, бунар испод Расолине ПР; **Лѐденѡ вѡда**, извор у Подмједенику Бо; **Мѡла вѡда**, извор Љуб; **Милкина вѡда**, извор Мо; **Станарева вѡда**, извор Ја; **Страњска вѡда**, врело Р; **Пѡтцареве вѡде**, јужни и осунчани дио Царевих вода Ће; **Цѡревѐ вѡде**, извор и камена корита испод Шиповица које

је према информацијама са терена изградио неки кмет на лицу мјеста и по коме су пашњаци и њиве у подножју Романије источно од Шај^иновића добили име Ће.

Вѡзник, пашњак и шума Не; **Возници**, предио у Сеоцету куда су се некад вукла дрва, брежуљак По.

Вѡјков дѡ, в. До Ми.

Вѡјково врѐло в. Врело Не.

Вѡлујска бѡра, пашњак Не.

Вѡће, воћњак Ста.

Врѡжйн дѡ, в. До Вра.

ВРАЖИЋИ Етници:

Врѡжићанин, **Врѡжићанка**; ктетик: **врѡжићкй**. Село се простире западно од брда Пуховац. (У ширем значењу: село и предио који му припада). Уже разликовање: **Гѡрњй Врѡжићи** и **Дѡњй Врѡжићи**.

Врѡжја кѡса, в. Коса Р.

Вранѡзуб, ливаде и њиве на брежуљку Кс.

Врануш"на врѡча, в. врѡча Р.

Врѡња глава, врх брда, шума Р.

Врѡњѡк, шума Ја. Са атрибутом у имену **Кѡмљенов Врѡњѡк**, шума Ја.

Врѐло, извор у Алијиној бајти Р; извор Кс, Нео; **Врѐла**, поље на

коме се повремено појави извор Ди. Са атрибутом у: **Ѓјногачкѡ врѣло**, врело у Ајногама От; **Ѓш"мово врѣло**, извор От; **Бѡж"ћа врѣло**, извор и шума Пр; **Бѡрово врѣло**, извор От; **Бѡјково врѣло**, извор Ми; **Врѣло Грачан"це**, извор испод Грачан брда Бо; **Врѣло иза кѡсѣ**, извор Бр; **Врѣло у башчѣици**, извор Ја; **Гѡрњѡ врѣло**, шума на Јасенави Мо; **Гуљевинскѡ врѣло**, извор Бр; **Дѡњѡ врѣло**, шума на Јасенави Мо; **Дуѡбокѡ врѣло**, извор и поток, шума Је; **Ђур"но врѣло**, извор Ста; **Зѣчићкѡ врѣло**, извор От; **Јасѣчкѡ врѣло**, извор на Јокића брду Пру; **Кѡранскѡ врѣло**, извор Бр; **Мјѣден"чкѡ врѣло**, извор испод Мједеника Р; **Муѣсино врѣло**, извор на Ђордином брду Мо; **Новѡково врѣло**, извор Р; **Ќино врѣло**, извор и ливада Бо; **Пѣвчићкѡ врѣло**, извор Хот; **Тѣчијѣ врѣло**, извор Ста; **Сѡвкино врѣло**, врело у косаници на пропланку Ко; **Сѡјичкѡ врѣло**, врело Са; **Стѡјаново врѣло**, извор Бр; **Студенѡ врѣло**, извор Р; **Хајдучкѡ врѣло**, извор Р.

Врѣлце, извор у Подждријелу Р; врело у Буквама Р.

Врѣдѡп, ливада Мо.

Врѣт, башта Је; ливада у страни; башта Мо; мала њива Ја. Као дио имена у **Нѡнѣн врѣт**, ливада Бр.

врѣча: **Врѣча**, удолина При; косаница и пашњак Но. Као дио имена у: **Врѡнуш"на врѣча**, долина Р; **Пѡпова врѣча**, косаница Ђе; **Мѣрданове врѣча**, косаница и њива Но; **Пѣтомѡ врѣча**, пашњак у страни Дв; **Скрѣвенѡ врѣча**, пашњак Р.

Врѣ ст"јѣна, в. стијена Дв, Ву, Ђе, Ша.

врх: као дио имена у **Црѣнѣ врѣ**, врх брда, пашњак Оз, Па; **Врѣови**, пашњак и ливаде на брду К. Као оријентир у: **Пѡд Црѣним врѣом**, ливада Па; **Врѣ сѣло**, њиве и ливаде Љуб.

Врѣови, в. врх К.

Вујичића ѡграда, в. Ограда Р.

Вукашѣновац, горњи дио долине Скрѡбанске куће При.

ВУКОСАВЉЕВИЋИ

Етници: **Вукѡсављевчѡн**, **Вукѡсављевчѡнка**; ктетик: **вукѡсављевѣићкѣ**. Село је у странама испод шуме Јапага. (У ширем значењу: село и предио који му припада).

Вуѣй бр"јѣт, в. Бријег Ђе.

Вуѣй дѡ, в. До Пе, Са, Вра.

Ву̀чићевића њиве, в. њива Је.
Ву̀чићевићи, њиве и ливаде
Је.

Гавра̀нка, стијена, шума и
пашњак око ње Р.

Гаврова мѐра, в. Мера Р.

Газиводе, ливаде и њиве Ће.

Гај, шумарак Љуб; **Гајев**,
шума; Бр; шумарак Је; шума Љуб;
пашњак, шумарак Ста. Са атрибутом
у: **Агин гај**, шума Р; **Гдљ гај**, брдо
на коме су њиве и ливаде Нео;
Жуљев гај, шума на коси Бр;
Матов"ћа гај, шумарак, пропланак
Ро; **Младј гај**, шумарак Ста;
Стрижев гај, пашњак на узвишењу
Ће.

Галеш, брдо и пашњак на
њему От.

глава: врх брда. Као дио
имена у: **Борова гла́ва**, пашњак на
врху брда От. **Врања́ гла́ва**, врх брда,
шума Р; **Кобильа́ гла́ва**, врх брда Ро;
Оштра́ гла́ва, брдо изнад Репушине
са кога се спуштају окомите стијене
К; **Сиљева гла́ва**, пашњак на брду у
Доброј води Ми.

Глав"ца, брежуљак, пашњак
Бо; ливада на брду Бр; врх брда Ће;
брдо Па.

Главучице, брдо Ди.

Гладнице, ливада По.

Гла̀тково пдље, в. Поље Р.

Глу̀ховића куће, в. кућа Љуб.

Гнйлѐ баре, в. Бара Р.

Гдлѐ кдсе, в. Коса К.

Голѐшићи, ливада косаница
Бр.

Гдљ гај, в. гај Нео.

Гдлѐ брдо, в. Брдо Р.

Гдлубац, брдо Мо.

Голубињак, пећина Па.

Гдранчићи, њиве и ливаде
Ће.

Гдрев"на, страна испод Браје
Љуб.

Горња́ Љубогошта, в.
Љубогошта.

Горња́ дграда, в. Ограда Ће,
Кс.

Горња́ пилана, в. Пилана Мо.

Горњѐ Пѐдише, в. Педише.

Горњѐ пдље, в. Поље Бје.

Горњѐ Сајице, в. Сајице.

Горњй Вражићи, в. Вражићи.

Горњй пѹт, в. пут Мо.

Горњѐ врѐло, в. Врело Мо.

Госињйца, пашњак у Сеоцету
По. Са атрибутом у имену **Малѐ**
Госињйца.

Гдшевина, ливада, пашњак
Ди.

Грѐб, шума Па

Грабòвѣк, њиве и ливаде
сјеверно од Хан Дервенте Љуб.

град: као дио имена у
Шабескѣ град, крш Р.

Градац, извор и ливада,
стијена на узвишењу Мо; шума на
узвишењу Ста. Са атрибутом у
Кѹсмѹчкѣ Градац, ливада, пашњак
Мо.

Градина, узвишење обрасло
шумом Бје; врх Пуховца Вра; брдо
Каз; брдо испод Кика обрасло шумом
Оз; стјеновити бријег изнад
магистралног пута на коме су остаци
старе градине и некропола са
стећцима Ро. Са атрибутом у **Вѣл"ка
градина**, брдо Но, При; **Мала
градина**, ливаде и њиве Но.

Грајића òграда, в. Ограда Р.

Гра̀нићи, њиве и ливаде Ће.

Гра̀овѣште, њива При.

Гра̀овѣште, пашњак Бр;
ливада При.

Грачан бр̀до, в. Брдо Бо.

Грачан"ца, рјечица која
извире испод Грачан брда Бо, Ко.

Гр̀дивр̀т, ливада у страни
Не.

Греда, узвишење на западу
села Пе. Као оријентир у: **Под
гр̀дòм**, зараван и ливада испод
Греде Пе.

Гр̀дица, њива и ливада на
брежуљку, пашњак Пе.

гроб: као дио имена у **Ћров
гр̀б**, камен Оз. Као оријентир у **Кòд
Ерова гр̀ба**, ливада Оз.

Гр̀бље на Јас̀ну, в. Грòбље
Ја.

Гр̀бље, грòбље Љуб. Са
атрибутом у: **Гр̀бље на Јас̀ну**,
грòбље Ја; **Гр̀бље на Т̀пици**,
грòбље Ди; **Бајрово гр̀бље**,
муслиманско грòбље у коме је
сахрањен барјактар пошто су се на
том мјесту посјекли неки сватови Ву;
Гр̀чкò гр̀бље, пашњак Бр: „Тѹ н̀кад
жив"ли Гр̀ци н̀кѣ и на Їлїндан
òт"шли, сн"ј̀г п̀дò у а̀вгусту. И на
Їлїндан су њз"шли на кр̀вовe и по
кòри òтишли. И тѹј гр̀бље њм̀. На
Вијарцу“; **Каурскò гр̀бље**,
некропола са око четрдесетак стећака
Бо; **Св̀гòвскò гр̀бље**, потес у
Кривачама на коме је један стећак
Љуб. Као оријентир у: **Код гр̀бља**,
косаница Љуб.

Гр̀жѣ, шума око стијена Р.

Гр̀миле, ливада са
нагомиланим камењем Бо; кршевита
површ Ди; ливада на којој је насута
камење Ми; њиве и ливаде испод
брда Плијеш Пр.

Гр̀т, пашњак Ста.

Грѝшин дѝ в. До Бо.

Гру́ј"на паљ"ка, в. Паљика

Пр.

Гру́ј"не рўпе, стијене у шуми
Мала стијена. „Гру́јо у̀сни'о,
Кова́ч'вић, нѣшта, ђѣд. Он ва́лда
сањѝ нѝћу да йма́ ђўп злѝта нѣје. И
ѝтшѝ ѝн да вѝдѝ, да га тра́жѝ. Тѝ с'у
камѣнчне нѣкѣ, гўка ка́мѣња. Он
прѣвртѝ, прѣвртѝ, са́м до́фатѝ, ѝно се
ка́ре са́мо прѣв́рнѣ. Нѣко је у́ том
мо́мѣнту на́ишѝ – Штѝ то ра́дѝш,
Гру́јо? Да́ ли је то, ва́лда у́ сну, ѝн се
пробу́ди'о и ка́рѝ ѝ тога́ нѝшта нѝје
бѝло.“ Пр.

Гру́јова ку́ћа, пашњак у
Барицама на коме је својевремено
имао кућу неки Грујо Ми.

Гру́јова ѝграда, в. Ограда
Ми.

Гр́чића бр́до, в. Брдо Не.

Гр́кѝ грѝбље, в. Грѝбље Бр.

Гўвнѝшта, ливада косаница
Мо.

Гўвно, ливада косаница на
узвишењу гдје је некад било гувно Је;
ливада Мо; њива От; узвишење и
њива у Башчици Ја ; ливада косаница
у Царевим водама Ће; блаже
узвишење на Великој њиви Ша;
Гўмно, њива Ра: „ко је гѝд бѝо у сѣлу
ймѝ је гўмно, тѝ се врло и сѝјѝло и

јѣчам и свѝшта“. Са атрибутом у:
А́ндрѝћа гўвно, њива на брежуљку
Љуб; **Ђу́р"но гўвно**, ливада Ја;
Јѝвово гўвно, њива у страни Бр;
Ми́ланово гўвно, њива и ливада Ја;
Стана́рево гўвно, косаница Ја;
Гўвна, пашњак у Јакшином долу По;

Гўгића ба́ра, в. Бара Бр.

Гўљев"не, страна, ливада
косаница у којој је лоша трава Бр:
„коси ц"јѣлѝ да́н, гўлѝ, гўлѝ, а ма́ло
с"јѣна на́косѝ“

Гўљевинскѝ врѣло, в. Врело.

Гўљѣвци, шума Р.

Гўњ, њиве и ливаде на бријег
Но.

Гўрдино бр́до, њиве и ливаде
на узвишењу Кс.

Да́н"лова ме́ра, в. Мера Р.

Да́ничѝћа ба́шча, в. Башча
Ро.

Да́нова лѝква, в. Локва Р.

Да́нова ѝграда, в. Ограда Р.

Да́рѝнкѝн дѝ, в. До Бо.

Да́рѝнкина ле́дина, в. ледина
Бо.

Дво́стручарица, пећина Р.

Де́б'ла́ међ, међа изнад пута,
пашњак Бр; овећа коса Мо; повећа
страна брда на којој је Борино корито
Ја; ливада окружена шумом Ро.

Дѣбѣло брѣдо в. Брдо Пе Р, Са, Ће. **Дѣбѣлѣ**, брдо са пашњацима и шумом По.

Дѣдића брѣдо, в. Брдо Не.

Дѣдића дѣ, в. До Не

Дервѣшев дѣ, в. До Кс.

Десѣци, шума Ста.

Дѣвљѣ бѣшча, в. Башча Бр.

Дѣвљѣн, брежуљак Ву.

Дѣвљѣ, ливада и пашњак у коси изнад Неправдића. Синониман назив Шарчево осоје Р.

ДѣКАЉИ Етници: **Дѣкаљац**, **Дѣкаљка**; ктетик: **дѣкаљскѣ**. Село је смјештено између Чапуље и Трла а у њега се улази старим путем из Подроманије ка Романији.

Дѣлавер, извор и долина Вра.

Дѣљка, њива Бо; ливада косаница и ораница До.

Димѣтрѣна чѣсма, в. Чесма Р.

Дѣшет, ливада на којој се налази старо муслиманско гробље Хот.

Дѣвојачкѣ стѣјѣна, в. Стијѣна Је.

Дѣвојачкѣ стѣјѣна, стијѣна изнад Мргиња Је; **Крѣжѣљскѣ стѣјѣна**, стијѣна и шума око ње изнад потока Мо; **Мѣлѣ стѣјѣна**, стијѣна, шума Пр; **Мѣшијѣ стѣјѣна**, ливада косаница на заравни изнад Стијѣна К; **Рѣвнѣ**

стѣјѣна, стијѣна Р; **Цмѣљѣва стѣјѣна**, стијѣна и шума изнад Цмѣљевог поља Р; **Црвѣнѣ стѣјѣна**, стијѣна на јужним падинама Романије Р; **Црнѣ стѣјѣна**, стијѣна и шума изнад Ћемановића Р, **Шѣпљѣ стѣјѣна**, стијѣна изнад Стајне Р. Као оријентир у: **Врѣх стѣјѣнѣ**, пашњак и шума изнад Стијѣна Дв, Ву, Ће, Ша; **Нѣ црнѣ стѣјѣни**, пашњак Р.

Дѣвојачкѣ вѣр, в. вир Ро.

Дѣвојачкѣ извор, в. извор Је.

Дѣ, долина Вра; ливада и њива Ву; ливада поред потока До; њива и ливада Ће; ливада Кс; долина поред потока Љуб; долина поред Мокрањске Миљацке Мо; воћњак и башта Пр; њива При; њива Ра; долина Ро; удолина, пашњак Са; ливада косаница Ста; башта Ће; долина Ша. Са атрибутом у: **Ѕвдов дѣ**, ливада От; **Бѣсарѣн дѣ**, ливада Бо; **Брѣзѣв дѣ**, долина у Барицама Ми; **Вѣјков дѣ**, пашњак Не; **Вѣчѣ дѣ**, дугачка долина, пашњак Вра, Пе, Са; **Грѣшин дѣ**, ливада Бо; **Дѣрѣнкѣн дѣ**, долина Бо; **Дѣдића дѣ**, њиве и пашњаци испод Дедића брда Не; **Дервѣшев дѣ**; шума Кс; **Зѣленѣ дѣ**, удолина у Царевим водама Ће; **Јѣворѣв дѣ**, пашњак, шума Мо;

Јѧкшѧн дѧ, њиве и ливаде у удолини По; **Јѧвѧн дѧ**, њива, косаница Ја; **Кѧриѧа дѧ**, удолина у Сеоцету По; **Лѧпов дѧ**, шума на Јокиѧа брду Пр; **Мѧлѧ дѧ**, ливада косаница, удолина Бо; **Мѧлинѧв дѧ**, шума и пашњак Бв; **Мѧтрѧв дѧ**, долина и шума у Јакшином долу По; **Ѡрахѧв дѧ**, долина Не; **Пѧпрѧтнѧ дѧ**, пашњак Бр; **Пилѧвѧв дѧ**, удолина Вра; **Рѧзбѧјнѧ дѧ** шума и пашњак Ву; **Растрѧженѧ дѧ**, долина Пе; **Рѧпнѧ дѧ**, долина са увалама Пе; **Сѧрѧн дѧ**, њива и ливада Ја; **Сѧбашѧн дѧ**, висораван, шума Р; **Цѧмијскѧ дѧ**, ливада Бо.

Дѧбој, долина и пашњак између двије стране брда Бр. Уже разликовање: **Вѧл"кѧ дѧбој** и **Мѧлѧ дѧбој**.

Добровѧлевина, ливаде Бв.

ДОБРОДОЛИ Етници: **Добрѧдолац**, **Добрѧдољѧнка**; ктетик: **добрѧдолскѧ**. Село се налази између Нехориѧа и Педиша, а југозападно од Бијеле воде.

Дѧјнѧ ѧграда, в. Ограда Кс.

Дѧла, косаница и њива Љуб; ливада уз међу Ра; **Дѧле**, мање долине испод Ивовца Ву. Са атрибутом у: **Јѧѧина дѧла**, ливада Ву.

Дѧлац, шума Мо.

Дѧле, косаница Ву.

Дѧл"на, косаница Кс; **Дѧл"не**, косаница Бо; њива и ливада Ву. Са атрибутом у: **Дрѧгина дѧл"на**, ливада косаница Ди; **Јѧѧ"на дѧл"на**, шума и пашњак Р; **Мѧј"на дѧл"на**, ливада От; **Мѧминова дѧл"на**, њива При; **Сѧмова дѧл"на**, ливада на којој се налазе два бунара Ди; **Ѧдравѧ дѧлина**, косаница К.

Дѧлѧѧ, удолина От; долина испод Великих њива Ша.

Дѧлови, долина између брда Осоје и Бујеч Бв; ливада, удолина Бр; продолжи испод Малог чврка К; ливада От; долина између Ченгиѧа брда и Стојкове стране Па; пашњак Пе; ливада и пашњак на Равној Романији Р; долина и пашњак Ста.

Дѧљнѧ Љѧбогошта, в. Љубогошта.

Дѧљнѧ пѧља, в. Поље Пр.

Дѧѧ пилѧна, в. Пилана Мо.

Дѧѧѧ Сѧѧице, в. Саѧице.

Дѧѧѧ Врѧѧиѧи, в. Враѧиѧи.

Дѧѧѧ врѧло, в. Врело Мо.

Дѧчиѧ, омаѧи до К.

Дрѧгѧниѧа пѧље, в. Поље Па.

Дрѧгина дѧл"на, в. Долина Ди.

Дрѧгова лѧка, в. Лука Ша.

Дрѧшкина ѧѧва, в. Њива Је.

Драшкино раскршће, в.
раскршће Је.

Драшкино, некад кућа и
башта, сада ливада и пашњак Је.

Државна шума, в. шума Пр.

Дробњачка вода, в. Вода Пе.

Дроњевац, брдо источно од
Растовца От.

Дрпино брдо, в. Брдо Па.

Друга палчица, в. Палчице
Љуб.

Друм, пут Бр.

Друмне, ливада, шума, извор
Мо; пашњак Ра. Као оријентир **Под
Друмнама**, пашњак Мо, Ја.

Дубић, поток испод Гајева Бр.

Дубокі поток, в. Поток Бр, Је,
Љуб, Мо.

Дубокѡ врѣло, в. Врело Је.

Дуга њива, в. Њива Бје, Бо,
Бр, Ра, Ша, По.

Дуге врѣгаче, долина Но.

Дужице, њиве и ливаде испод
стијене От.

Дуково брдо, в. Брдо Ко.

думача: као дио имена у
Марне думаче, ливада у удолини Ја.

Дураковац, бунар Ди.

Дурева раван, в. Раван Бр.

Ђева, стијена изнад Јеловаца.
Синониман назив за исти денотат
Дјевојачка стјена Р: „Тѡ је нашо

чѡјек у књиѣгама, нѣким старим
књиѣгама. За врјеме Турскѣ гѡре је
нѣка дјевѡјка Српкиња чувала ѡвце.
И напали је Турци, мушкарци, момци
нѣки, и хтјѣли да је сѣлујѹ. И ѡна
скѡчи одѡзгѡ да ѡни нѣ би тѡ урадли.
И чѡјек мѣни кажѣ стѡ пѡсто тѡ је у
књиѣгама нашо тѡ је тако добла име.“

Ђевитњак, врело на
Росулама испод романијских стијена
Ста. Према народном предању име је
добило по чобаници која је сједила на
стијенама и прела. Изненадни удар
овна суновратио ју је у провалију, а
након неког времена вода је избацила
истргнуту руку чобанице, због чега је
народ овај извор прозвао Ђевитњак.

Ђедовац, пашњак у брду Пр.

ЂЕДѦВЦИ Етници:
Ђедовчан, **Ђедовчанка**; ктетик:
ђедовачки. Село се простире
западном страном Иван поља као и у
странама под брдом Витњем.

Ђенисна лука, в. Лука Ја.

Ђѡкини тѡрови, шума Бр.

Ђѡкна брдо, в. Брдо Ђе.

Ђѡкића пѡље, в. Поље Ђе,
Па.

Ђѡкова лука, в. Лука Бр.

Ђѡрдино брдо, синониман
назив **Мѹсйн хан**, в. Брдо Мо.

Ђѹкића брѣзјак, в. Брезјак Је.

Ђукића поље, в. Поље Ди.
Ђукића чајир, в. Чајир Ву.
Ђур"но врело, в. Врело Ста.
Ђур"но гувно, в. Гувно Ја.
Ђур"но кор"то, в. Корито Ја.
Ђурковића ограда, в. Ограда
Р.

Ђурова бајта, в. бајта Р.

Ђедовина, долина у Сеоцету
По.

Еконџија, зараван Мо.
Синониман назив **Ѓн Башића**.

Елџова чајира, в. Чајир Па.

Еров грџб, в. грџб.

Жабино брдо, в. Брдо.

Ждр"јело, пролаз кроз брдо
Је; превој Р; **Јбишово ждр"јело**,
пропланак и пашњак, пролаз кроз
стијене изнад Мокрог Р; **Јеловачкџ
ждр"јело**,– пролаз кроз стијене којим
се излази на Романију Је; **Јџкића
ждр"јело**, пролаз кроз стијене којим
се излази на Романију Је; **Кџлчино
ждр"јело**, шума Мо; **Кџњскџ
ждр"јело**, пролаз на Романији којим
се спушта до Килавица у Мокром Р;
Лџпово ждр"јело, пролаз из Прутина
на Романију Р; **Мџлџ ждр"јело**,
пролаз кроз стијене из Стајне Р;
Мџдничкџ ждр"јело, ждријело испод

Мједеника Р; **Мџџедово ждр"јело**,
шума и пролаз изнад Мокрог Р;
Ѓтичкџ ждр"јело, пролаз уз
Романију изнад Оточине; **Рџкитскџ
ждр"јело**, ждријело изнад Ракита Р;
Сџровџ ждр"јело, пролаз кроз
стијене из Јакшиног брда Р;
Стајничкџ ждр"јело, пролаз из
Стајне на Романију, шума Р.

Жџвџ вода, бунар испод
Расолине (ПР).

Жџт"на, поток који тече од
Подроманије према Каљини ПР.

Жуљџв гај, в. Гај Бр.

Жутице, ливада косаница,
некада под крушкама Мо.

За брдом, в. Брдо Вра, Па.

За великџм њџвџм, в. Њива
Бје.

За млином, в. млин Мо.

За Усињаком, в. Усињак.

Зџврш, брдо, коса Мо.

Загај, ливаде и њиве Бв.

Загајница, ливада Дв; шума и
пашњак Не.

Заглавица, ливада у страни
Бр.

Загоне, пашњак Мо.

Заграђе, пашњак Са.

Загџње, ливада и пашњак
поред Крижа Ра.

Зџдрушкџ поље, в. Поље Р.

Задѹбље, шума и ливада Не.
Зѡједница, ливада Бр.
Заклѡпача, пашњак Ста.
Закршће, пашњак иза стијена
на јужним падинама Романије Ста.
Залоквенице, косаница Но.
Замуштен, пашњак и потес на
источној падини Кукора, сјеверно од
Топлика Љуб.
Зѡмѡр, ливада, пашњак От.
Запортнѡ кѡмѡн, в. камен
Ста.
Запушци, ливада између
Брегова и Клиса Ми
Зѡрјан, брдо Ста.
Зас'ека, шума у Јокића брду
Пр.
Засѡло, ливада иза села Бр.
Звѡкиња, пећина Р.
Здравњѡк, извор у
Подмједенику Бо.
Зѡков"ћа брдо, в. Брдо Бје.
Зѡленѡ дѡ, в. До Ће.
Зѡленѡ пѡток, в. Поток Ће.
Зѡленѡ пѡток, поток у
царевим водама Ће; **Ковѡчев пѡток**,
поток Пр; **Лѡпѡв пѡток**, поток у
Сумбуловцу који се улива у
Мокрањску Миљацку; **Пѡлѡв пѡток**,
поток Бр; **Птѡчи"и пѡток**, поток Ста;
Рѡкића пѡток, поток Је; пут Ће;
Рѡковачкѡ пѡток, поток Ра;

Сѡлѡшкѡ пѡток, поток који протиче
западним дијелом села и улива се у
Репашницу Ће; **Цѡрев пѡток**, поток у
Царевим водама Ће; **Шѡдѡн пѡток**,
поток Бр. Као оријентир у: **У пѡтоку**,
ливада Љуб.

Зѡлѡника, ливада Ста.
Зѡленѡ брдо, в. Брдо Р.
Зѡчева ледѡњача, пећина Р.
Зѡчевића ѡмѡр, в. омар Бра.
Зѡчићи, ливада и љива От.
Зѡчићкѡ врѡло, в. Врело От.
Злѡкос, ливада на коси брда
До; косаница Ће; косаница у
заравани Љуб; ливада Ра; пашњак и
ливада Ја; страна брда Ро. Са
атрибутом у **Мѡрѡн злѡкос**, ливада
Ја. Као оријентир **Испод Злѡкѡсѡ**,
извор Ја.
Зѡбнѡшта, ливада Бр.
Зѡранѡва лѡка, в. Лука Ја.
Зѡб, стијена на јужном дијелу
Романије, изнад Стајне Р.
зуква: као оријентир у **Пѡд**
зукѡм, пландиште Ја.

Зѡкина бѡра, в. Бара Пр.
Ибишѡво ждр"јѡло, в.
Ждријело Р.
Ибѡва бѡшча, в. Башча Бо.
Иѡва, ливада Не; ливада Ста;
Иѡве, ливада и шума От.
Иѡван пѡље, в. Поље Ће.

Ївовац, врело и шума Р.

Игрїшта, висораван на којој се о празницима састајала омладина, надметала у бацању камена, скока у даљ, натезању конопца Бо.

Иза Дѣбѣлѡг брда, в. Брдо Ша.

Їзвале, косаница Р.

Извор у Чаїрку, в. извор Ко.

извор: Їзвор у Чаїрку Ко. Са атрибутом у: **Ајдѹчкї извор**, извор Је; **Карїшика извор** Је – извор.

Изнѡд Језера, в. Језеро Ће.

Изнѡд плочѣ, в. Плоча Р.

Изнѡт кућѣ, в. кућа Ће.

Їлїна бѡшча, в. Башча Бо.

Їлїне вѡраге, в. Вараге Р.

Їловаче, ливада косаница Бр.

Їнђићи, ливаде и њиве Ди.

Їспод брда, в. Брдо Пр.

Испод Злѡкѡсѡ, в. злокос Ја.

Испѡт гробља, в. Гробље Кс.

Испѡт Кѹкора, в. Кукор Љуб.

Испѡт Скрѡјнїка, ливада Оз.

Испѡт Скрѡјнїка, њива Каз.

Испѡт Црнѡг врха, ливада и пашњак Па.

Испѡт шталѣ, њива Мо.

Јѡворови, шума Р.

Јѡсїк, ливада Мо.

Јѡбѹка, ливада на Јокића брду

Пр. Са атрибутом у **Вѣл"ка јѡбѹка**, ливада Пр; **Крстїна јѡбѹка**, ливада Пр; **Мѡлѡ јѡбѹка**, ливада Пр; **Тѡмина јѡбѹка**, ливада Мо.

Јѡбуч"ца, косаница Бо.

Јѡвор, извор код Паљика Мо; долина између Јела и Крнијевца Пе; шума Р. Са атрибутом у **Мѡрїнков јѡвор**, ливада косаница Мо.

Јавѡрак, ливада косаница Бо.

Јѡвѡрје, шумица Оз. Као оријентир у **Под јѡвѡрјем**, њива Оз.

Јѡворѡв дѡ, долина, шума Мо.

Јѡворово, шума Р

Јѡгодњѣ брдо, в. Брдо Кс.

Јаѣсѣнава / Јесѣнава, извор и поток испод Црвених стијена Мо; поток Пр.

Јѡвѡвци, шума и пашњак Дв.

Јѡкшїн дѡ, њиве и ливаде у удолини По.

Јѡловѡ њїва, в. Њива Оз.

Јѡнков"ћа бїљег, ливада у којој је стећак Пр.

Јѡнков"ћа млїн, в. млин Пр

Јѡнковића пѡље, в. Поље Ко.

Јѡњев"на, пашњак Бр.

Јѡњина дѡла, ливада Бу.

Јѡњ"на дѡл"на, в. Долина Р.

Јѡњ"на лѹка; в. Лука Ја.

Јѡњ"но брдо, в. Брдо Пр.

Јапага, шума Бу.

Јарчишта, пашњак Ста.

Јасѐн, ливада на коси Је; узвишење испод Гредe Пе; брдо Ја; поток Ра. Као оријентир у: **Под јасѐном**, њиве и ливаде испод Гредe Пе.

ЈАСѐН Етници: **Јасенчѐн**, **Јасенчѐнка**; ктетик: **јасеновачкѐ** Село је на узвишењу источно од Ђемановића.

Јасѐње, ливада Не.

Јасѐк, шума, пашњак и ливада на Јокића брду Пру.

Јасике, бријег, гробље Љуб; њиве и ливаде у страна на Греди Пе.

Јасѐчкѐ врѐло, в. Врело Пр.

Јасле, ливада, мјесто гдје се овцама давала со Мо.

Ј^астрѐбњѐк, ливада Мо; брдо, пашњак При.

Јастрѐбњѐк, поток Мо. Синониман назив **Дѹбокѐ пѹток**.

Јѐвт^но кѹр^нто, в. Корито Ја.

Јѐзеро, оругласта ливада косаница окружена шумом К; ливада Пр; језеро у Пољу гдје се се услед топлѐња снијѐга или дужих падавина ствара језеро и задржава се дуже вријеме При; ливада Ће. Као оријентир у **Изнѐд Језера**, пут Ће.

Јѐзерскѐ брѹдо, в. Брдо При.

Јѐла, брдо и шуам Пе.

Јѐлава, ливада Пр.

Јѐлѐх, ливада Бо; ливада са нешто шуме Бр. Са атрибутом у **Нѐзифѹв јѐлѐх**, ливада Бо.

Јѐле, брдо изнад Педиша Пе.

Јѐлѐк, шума До; процола у благој коси испод Малог чврка К.

јѐлика: **Јѐл^нке**, шума на брдашцету Мо. Као дио имена у **Сѹва јѐл^нка**, шума Р; **Цѐндарскѐ јѐлике**, шума Р.

Јѐлићи, њиве и ливаде Ста.

Јѐлишевац, брдо под шумом, пашњак Са.

Јѐловачкѐ ждр^нјѐло, в. Ждријело Је.

Јѐлови, шума, пашњак Ста.

Јѐлѹвци, ливада Кс.

ЈѐЛѹВЦИ Етници: **Јѐловчѐн**, **Јѐловчѐнка**; ктетик: **јѐловачкѐ**. Село је у удолини, окружено узвишењима Шиповица и Ћева на истоку, Брдо на сјеверу, Растовац са запада и Лупоглав са југа.

јѐмбацма: као оријентир у **Под јѐрбацмѹм**, ливада Ша.

Јѐрѐмѐна њѐва, в. Њива Ра. Друго име за исти денотат: Рѐвиња њива.

јова: као дио имена у **Дѣбелā**
јова, шума на брду Ро.

Јовāнкино врѣло, в. Врело
Бр.

Јовѣин дѣ, в. До Ја.

Јовина пѣћ"на, в. Пећина
Љуб.

Јовѣци, ливада Бр.

Јовов брѣзјак, в. Брезјак Ди.

Јовово гувно, в. Гувно Бр.

Јѣкића брдо, в. Брдо Пр.

Јѣкића ждр"јело, в. Ждријело
Је.

Јѣкића пѣље, в. Поље Р.

Југѣв"ћа Брѣзјак, ливада Пр.

Југѣв"ћа ѣграда, в. Ограда
Пр.

Јукова ѣива, в. Њива При.

Јунузовина, ливада косаница
Бо.

Кавѣѣнā ѣива, в. Њива Кс.

КАДИНО СЕЛО Етници:
Кад"нѣсѣлāнин, **Кад"нѣсѣлāнка**;
ктетик: **кад"нѣселскѣ**. Село је
смјештено у двије котлинице које су
окупљене брдима Пожар, Лисина и
Тријешањ.

Казани, удолина на јужним
обронцима Романије, пашњак Р.

Казмерићи, ѣиве и ливаде у
долини између Марковог брда,

Скрајника, Ченгић брда, Боровца и
Градине Оз.

Кāјова ѣива, в. Њива Бо.

Калабѣѣина ѣива, в. Њива
Ра.

Калајѣино, ливада Мо.

Калдрма, ливада на
Ступинама От.

Калѣвита брда, ѣиве и
ливаде Ра.

Кал"ђер, ѣиве и ливаде Ра;
брдо између Ја и Ће.

Калѣино ждр"јело, в.
Ждријело Мо.

Кал"на, ријека која протиче
испод Костреша К.

Калѣинскѣ раскршће, в.
раскршће Ди.

Камаре, ливада Ста.

камен: Влāдов кāmēн, камен
у Стражишту у шуми намијењен за
одмарање, кога је направио неки
Владо Бр. **Зāпортнѣ кāmēн**, стијена
између двије ливаде Ста. **Мѣдрѣ
кāmēн**, стијена Ја. **Сирѣтнѣ кāmēн**,
ѣвѣи камен, стећак у пашњаку око
кога су чобани ложили ватру па се
мисли да је због тога напукао Бо.

Кāmēнице, брежуљак на
скретању за Бјелосављевиће Бје.

Камѣњар, пут Бр.

Камењача, шума у којој су „чобани у кәмән сипали вѡду и покривали кѡрѡм ѡмаровѡм да се не испарāvā, и звāли их камењачама“ Р;
Камењаче, ливада у Казмерићима Оз.

Кәмѣње, ливада От.

Кāпов"на, пашњак, некада косаница Бо.

Карāула, брдо Ди; мјесто на коме је некада била стражарница поред старог пута као заштита од хајдука који су насртали на караване Љуб.

Кāрачевац, пашњак, шума.

Кāрацѐ брдо, в. Брдо При.

Кāрева кѡл"ба, в. колиба Р.

Карића брдо, в. Брдо Па.

Кāрића дѡ, в. До По.

Кāрића чāйр, в. Чајир К.

Карйшика йзвор, в. извор Је.

Кāурскѡ грѡбље, в. Гробље Бо.

Кāшан, поток От.

Кѣв"не кѡл"бе, в. колиба Р.

Кѣрловац, извор, старински бунар под плочом Пе.

Керловац, њиве и ливаде на Греди Пе; старински бунар под плочом Пе.

Кѣч"на лўка, в. под Лука Ра.

Кйк, шума и врх брда Ми.

Кйкаве, ливада и њива испод Крачица Мо.

Кйлавице, ливада Мо.

Кйпар, врх Буковца Ко.

Кисѣљак, извор Ба; извор изнад Ршумског поља Ми.

Кйцѣл, брдо Но, Па.

Кйш"но брдо, ливада Оз.

Кјāvйн дѡ, в. До Бо.

клада: **Клāде**, шума на јужним обронцима Романије Р. Као дио имена у **Трўлā клāда**, шума Р.

Клāнчарица, пећина Р.

Клāчарева њива, в. Њива Пр.

Клāчарева чѣсма, в. Чесма Пр.

Клйс, бријег између Барица и Ршумског поља Ми.

Клйсарка ѡграда, в. Ограда Р.

Клўпци, косаница и пашњак Ће.

Кљўцева, ливада Мо.

Кобйльā глава, брдо Ро.

Кѡвāчѣв дѡ, в. До При.

Ковāчев пѡток, в. Поток Пр

Ковāчице, гробље Ми

Кѡв"на лўка, в. Лука Ће.

Кѡд брезѣ, в. Бреза Оз.

Кѡд грѡбља, в. Гробље Љуб, Па.

Кѡд Ерова грѡба, в. гроб Оз.

Кѡд крушке, в. крушка Љуб.

Код ледѣњаче, в. Ледењача Р.
Код пѣтровачѣ, в. петровача
Ће.

Кòд Рāнкове крѹшкѣ, в.
крушка Ди.

Кòд стāрѣ кѹћѣ, в. кућа Ми.

Кòзјѣ дò, в. под До Бр.

Кòзоје, њива Оз.

Кòјѣн Лѹпоглāв, в. Лупогав
Ће. Синониман назив **Кòјно**.

Кòјно, в. Лупоглав Ће.

колиба: **Кòл"бе**, ливада на
Црвеним стијенама, пашњак и
косаница на коју се излазило „за мāl“
Р. Са атрибутом у: **Кāрева кòл"ба**,
ливада и пашњак Р; **Кѣв"не кòл"бе**,
пашњак и шума на пропланку Р;
Мāј"не кòлибе, пашњак Р; **Мѹј"не**
кòл"бе, пашњак изнад Оточине Р;
Нѣкол"не кòл"бе, мала ливада у
шуми Р; **Спāића кòл"бе**, шума и
пашњак Р.

Кòл"бе, в. колиба Р.

Кòл"бине, шума, пашњак Р.

Комāданов брѣзјāк, в. Брезјак
Мо.

Комāданово рāскршће, в.
раскршће Мо.

Кòмље^а нова лѹка, в. Лука Ја.

Кòмљенов Врāњāк, в. врањак
Ја.

Коњѣц, брдо Ко.

Кòњѣц, брдовити потес у
подножју Буковца Ко.

Кòњскā њѣва, в. Њива Мо.

Кòњскò ждр"јело, в.
Ждријело Р.

Кòпривачкò Лѣљенбрдо, в.
Лѣљенбрдо Р.

Кòпривичкā лòква, локва у
Постјенпољу Ди.

Кòранскѣ пѹт, в. пут Бр.

Кòранскò врѣло, в. Врело Бр.

Кòр"то, извор на коме је
направљено корито Р; **Кòр"та**, врело
и корита Је; извор и корито на
Црвеним стијенама Р. Са атрибутом
у: **Бòр"но кòр"то**, извор на Дебелој
међи Ја; **Ћѹр"но кòр"то**, извор Ја;
Јѣвт"но кòр"то, врело на коме је
корито Ја.

Кòса, шума и ливада у коси
испод Рогоша Бр; мања страна Ди;
храстова шума на страни брда Ће;
шумовита страна брда Соколина
Љуб; страна При; страна мањег
брежуљка Ра; **Кòсе**, пашњаци и шума
Ја. Са атрибутом у: **Брѣзовачкā кòса**,
шума и пашњак на страни брда у
Брезовицама Бр; **Врāжјā кòса**,
пашњак и шума у коси Р; **Гòлѣ кòсе**,
брдо под шумом К. Као оријентир у
Под кòсòм, ливада и њива ПР.

Косāница, ливада Са

Косица, ливада и њива на
блажој страни.

КОСМАЈ Етници: **Кòсмајчāн**
/ **Кòсмајац**, **Кòсмајчанка** /
Кòсмајка; ктетик: **кòсмајскѝ**. Село
је смјештено јужно од Боговића, у
долини Грачанице, између брда
Бјеловац и Коњиц.

КОСТРЕША Етници:
Кострешанин, **Кострешāнка**;
ктетик: **кòстрешкѝ**. Село се
простира на искрченој земљи
окужено планинским потесима
Врхови, Оштра глава, Трундебела и
Костреша.

Косуљ"ца, мања коса Бр.

Кòтāр, мјесто испод штале на
коме су пластови сијена Мо; дио око
штале на коме се налази сијено Је;
Кòтарови, ограђено мјесто за сијено
око штале до. Са атрибутом у **Мāцōв**
кòтāр, ливада у Барицама Ми.

Кòтглић, ливада у удубљеној
површи От.

Кòтглишта, удолина и пашњак
на јужним обронцима Романије Ста.

Кошāин чāир, в. Чајир От.
Кòшаре, ливада према Бијелој
стијени.

Кра̀гово, брдо под шумом
изнад Боговића Р. Са атрибутом у:
Асмово Кра̀гово, шума Р; **Кр̀стово**

Кра̀гово, шума Р; **Мйлорāдово**
Кра̀гово шума Р, **Ра̀дово Кра̀гово**,
шума Р.

Кра̀чипоље – извор, пашњак, ливада
на Р.

Кра̀чипоље, пропланак,
пашњак и ливада Р.

Кра̀чице, њиве и ливаде у
блажој коси Мо.

Кра̀чуле, њиве и ливаде на
обронцима Орлових страна, Гавранке
и Лितिце Мо.

Крбāчева бāшча, в. Башча
Пр.

Крбāчеве пйскав"це, в.
Писакавице Мо.

Кр̀сāнō бр̀до, в. Брдо Ће.

Кречāна, вртача у брду у
доброј води Ми; **Кречāне**, државна
шума поред Равнина Р.

Кржӯљ, врело Кс; поток Мо.

Кржӯљскā ст"јена, в. под
СТИЈЕНА Мо.

Крйваче, њиве и ливаде Љуб.
кривина: као оријентир у **На**
кривйни, пашњак Љуб.

Кривòдоли, њиве и ливад
западно од Кулине Ра.

Крйж, ливаде и њиве у
увалама и долинама између два брда
Ра.

Крмећѐ лѡкве, баровит
предио испод Муше, назив добио по
дивљим свињама Р.

Крм"нā лúка, в. Лука Мо.

Крнијѐвац, брдо Пе.

Кроз Мекоту, в. Мекота Је.

Кромпíрова пāљ"ка, в.
Паљика К, Кс.

Кромпјѐрйшта, пашњак у
Јакшином долу По.

Крст, бријег Бје.

Крстина бāра, в. Бара Пр.

Крстина јāб^ука, в. јабука.

Крстове дѡл"не, в. Долина
Бо.

Крстови дѡлови, в. До Р.

Крстово Крāтово, в. Кратово
Р.

крушка: као дио имена у
Млāђенова крўшка, пашњак Бр;
Рāнкова крўшка, крушка Ди. Као
оријентир у **Кѡт крушке**, ливада
Љуб; **Кѡд Ранковѐ крўшкѐ**, дио
поред Ранкове крушке која
мјештанима служи као оријентир Ди;
Пѡд великѡм крўшком, ливада у
Шајиновићима Ће.

Крўшчāње, пашњак у страни
Ди; ливада под дивљим крушкама Је;
косаница Љуб.

Крўшчица, извор Ро.

Крчев"не, шума и пашњак Бр;
њива Љуб; ливада и шума Ми; ливада
и пашњак Мо; пашњак От; земљиште
добијено уклањањем шибља, камења,
коријења и др. Ра; косаница и
пашњак Ро; ливада и пашњак на
Царевим водама Ће.

Крш, кршевито брдо К;
каменита страна брда у Доброј води
Ми; крш у Сеоцету По. Са атрибутом
у **Пѡдб"јѐлй крш**, крш изнад Седре
Мо; **Сйљѐв крш**, шума у страни
испод Новакове њиве у Царевим
водама Ће. Као оријентир **Под
кршом**, извор у Доброј води Ми.

Кршељ, брдо Пе.

Кршйћ, омање кршевито брдо
у сред села К.

Кўкања, пашњак, некада
косаница Пр.

Кўкор, брдо и стијена Љуб.
Као оријентир у: **Испѡ^т Кўкора**,
пашњак Љуб; **Према Кўкору**, шума
и пашњак Љуб.

кула: као дио имена у
Бāсар"на кўла, узвишење изнад
Дјевојачког вира Ро; **Пѡпова кўла**,
шума изнад Торова и Гуљеваца Р.

Кўлина, ливада Мо; брдо и
пашњак јужно од Крижа Ра;
брежуљак на коме је гробље Ро.

Кулѣпчине, падина на Бреговима Ми.

Култѹра, шума Р.

Кѹљавице, ливада От.

Кумпјѣрѣште, њива Мо; њива Је; њива Ја.

Ку^осѡбор, мала стијена и шума око ње Р.

Кѹпуснѣ дѡ, в. До Ће.

Кѹпушњак, њива Је; ливада, њива От.

Кѹртинѣ гѣће, шума Р.

Кѹсмѹчкѡ ѡграда, в. Ограда Р.

Кѹсмѹчкѣ Градац, в. Градац Мо.

Кѹтлача, ливада у ували Бр.

кућа: као дио имена у: **Грујова кућа**, пашњак у Барицама на коме је својевремено имао кућу неки Грујо Ми; **Стѡрѡ кућа**, страна испод стијене „ће су нѣкад дѡшле Чвѡре првѣ ка^д су досѣл^иле“ Ми. Са атрибутом у **Глѹ^ховића куће** њиве и ливаде, неколико кућа Љуб. Као оријентир у **Кѡд стѡрѣ кућѣ**; **Пѡ стѡрѡ кућа**, ливада, њива поред потока Љуб; **Према Глѹ^ховића кућама**, ливада на коси Љуб.

Кућѣтине, косаница и пашњак Бје; ливада косаница Бо; косаница и пашњак Ће; пашњак Са.

Лѡживѡ брѡдо, в. Брдо Бр.

Лѡзарѣв млѣн, в. млин Ша.

Лѡзарѣва лѹка, в. Лука Ша.

Лѡзе, ливада От.

Лѡзина, ливада у Доброј води Ми; шума и пашњак у Јакшином долу По.

Лѡзића ѡграда, в. Ограда Р.

Лѡништа, ливада От.

Лѡства, стијена и пашњак на обронцима Романије Ста. Са атрибутом у **Вѣл^ика лѡства**, стијена и пашњак Ста; **Рѡвнѡ лѡства**, стијена Ста; **Рѡкићка лѡства**, пашњак Ста.

Лѡушевац, гробље и ливада на Јокића брду Пр.

Лѣда, ливада у камењару у Сеоцету По.

Лѣденѡ вѡда, в. Вода Бо.

Лѣденѡ пѣћина, в. Пећина Бо.

Ледѣњача, пећина Р. Као оријентир у **Код ледѣњачѣ**, пашњак Р.

Лѣдина, ливада Бје; **Лѣд^ине**, косаница и пашњак Бје; ливада Бр; косаница на Ћокића брду Ће. Са атрибутом у **Дарѣнкина лѣдина**, ливада у страни Бо.

Лѣр^ино брѡдо Но.

Лѣваде, косаница Мо; косанице у Сеоцету По. Са

атрибутом у: **Баја́гића ливада**,
ливада

Ливадица, ливада у Јакшином
долу По.

Лйздѣчкѡ пѡље в. Поље Р.

Лйјѣска, ливада Бо.

лијешће: Лйјѣшћа, ливада,
пашњак Мо; ливада Дв. Као дио
имена у **Малѡ лйјѣшће**, ливада Вра.

Лйпа, ливада Вра; пашњак Са;
Лйпе, зараван, ливадица иза Подова
Ро.

Лйпов дѡ, в. До Р, Пр.

Лйпѡв пѡток, в. Поток Мо.

Лйпово ждр"јело, в.
Ждријело Р.

Лйс"на, шума Ди; шума изнад
Поткрајева Мо.

Лйснйк, брежуљак Љуб. „Тјј
су нѣкад љѹди прѡв"ли лйснйке
стѡки, па су крѣсѡли рѡстове, нйје
бйло дѡвѡљно хрѡнѣ за стѡку.“

Лйгица, стијена и шума око
ње Р.

Лйца, пашњак окружен
шумом на дну блаже стране Р

Лѡзнйк, брдо у Доброј води
Ми.

Лѡзн"ца, поток који извире
испод Лозника Ко.

Лѡква, локва До; локва Ће;
локва Љуб; локва на Крачипољу Мо;

Локва Па; локва у Лисини Ди; Локва
Р. Са атрибутом у **Дѡнова лѡква**,
локва Р; **Кѡпривичкѡ лѡква**, локва у
Постјенпољу Ди; **Пѡдинића лѡква**,
локва Прим; **Стѣвѡнова лѡква**, локва
Ди.

Лѡквице, локва Бр; пашњак
на мочварном земљишту Ву.

Лолѡвићкѡ брдо, в. Брдо Мо.

ломови: као дио имена у
Мѡр"ни лѡмови, шума Ја.

Лѡпат"ћа лѹка, в. Лука Љуб,
Мо.

Лѡпатића ѡграда, в. Ограда
Мо. Синониман назив **Бѡљаче**.

Лѹгови, ливада обрасла
шумом, зараван уз поток Кс.

Лѹка, ливада косаница Бо;
њива и ливада Је; њиве и ливаде
пored потока, дијелом мочварно
земљиште Кс; ливаде и њиве поред
Мокрањске Миљацке Мо; ливада
пored потока Љуб; ливада поред
потока От; ливада до Раковачког
потока Ра; њива Ја; ливада Ро; ливада
крај потока Ша; **Лѹке**, ливада Бр;
ливaда у Јакшином долу По; ливада
Љуб; ливада Мо; ливада и њива Ја;
њива Ће. Са атрибутом у: **Ѓнина
лѹка**, ливада на Јокића брду Пр;
Бајѣзидова лѹка, ливада крај потока
Грачаница Бо; **Бѡр"на лѹка**,

косаница поред Селишког потока Ја;
Владава лúка, ливада поред Воде Ја;
Драгова лúка, њива и ливада Ша;
Бенисйна лúка, косаница поред
 потока Ја; **Ђокова лúка**, ливада Бр;
Зоранова лúка, њива и ливада Ја;
Јањ"на лúка, ливада Ја; **Кеч"на**
лúка, ливада крај потока Ра; **Ков"на**
лúка, ливада поред Калуђерског
 потока Ће; **Комље^анова лúка**, ливада
 Ја; **Крм"на лúка**, ливада Мо;
Лазарева лúка, њива Ша; **Лопат"на**
лúка, ливада и њива крај потока Љуб,
 Мо; **Милад"нова лúка**, ливада поред
 Калуђерског потока Ће; **Миланова**
лúка, косаница поред Воде Ја;
Милорадова лúка, ливада уз
 Калуђерски поток Ће; **Минина лúка**,
 ливада Мо; **Нећ"на лúка**, косаница
 поред Воде Ја; **Петрова лúка**,
 ливада Ша; **Славкина лúка**,
 косаница поред потока Ја; **Црвенā**
лúка, ливада Мо; **Шарскā лúка**,
 ливада Бо; **Шеманова лúка**, пашњак
 Мо; **Широка лúка**, већа ливада Бр,
 Ра.

Љупоглав, шума на брду Је;
 шума на узвишењу Ја.

Ључеви, шумарак Ра.

Ључевник, ливада и шума у
 страни, пашњак Са.

Лучица, мања ливада Мо,
 косаница Бо, ливада Је, косаница Кс;
 пашњак изнад Мале равни Љуб. Са
 атрибутом у: **Петрова лучица**, њива и
 ливада косаница Бр.

Љељенбрдо, брдо, пашњак Р.
 Са атрибутом у имену **Копривачко**
Љељенбрдо.

Љесковац, шума Ста.

Љубина чесма, в. Чесма Мо.

ЉЋБОГОШТА Етници:

Љубогошћанин, **Љубогошћанка**;
ктетик: щубогошћанскй. Село до
 Раковца, сјеверозападно од паљанске
 котлине. Према подацима са терена
 некада је село носило име
 Љебогошћа, јер је жито добро рађало
 па „љѣба бйли сйти и дѣмаћа чѣљад и
 гѣсти“. Кроз село протиче истоимени
 поток, лијева притока Мокрањске
 Миљакце. Уже разликовање: Горња
 Љубогошта и Доња Љубогошта.

Љубѣјна, узвишење, пашњак
 и шума на њему Оз.

Љутā страна, в. Страна Бр,
 Кс.

Љутйк, косаница у Доброј
 води Ми.

Мајдан, каменолом под
 стијеном уз стари пут Р. Уже
 разликовање: **Вѣл"кй Мајдан** и

Мáлї **Мàјдан**; **Мàјдани**, њиве и
ливада От.

Мáј"не **кòлибе**, в. колиба Р.

Мàксимòв **млїн**, в. млин Мо.

Мáлā **вòда**, в. Вода Љуб.

Мáлā **Госињїца**, в.
Госињїца.

Мáлā **гràдина**, в. Градина Но.

Мáлā **јàб'ка**, в. Јабука Пр.

Мáлā **Мїл'ацка**, поток Ја.

Мáлā **Мїоша**, в. Миоша Ми.

Мáлā **òграда**, в. Ограда Оз. У
Казмерићима

Мáлā **положїца**, в. Положица
Ста.

Мáлā **прòдола**, в. продола Бје.

Мáлā **рáван**, в. Раван Љуб.

Мáлā **ст"јена**, в. Стијена Пр.

Мáлā **трла**, в. Трла Р.

Мáлā **шўма**, в. шума Бра.

Мáлї **Борòвац**, в. Боровац
Не.

Мáлї **дò**, в. До Бо.

Мáлї **дòбој**, в. Добој Бр.

Мáлї **мàјдан**, в. Мајдан Р.

Мáлї **òрах**, в. Орах Бр.

Мáлї **Пòнор**, в. Понор Р.

Мáлї **Рàстòвци**, в. Растовци
Љуб.

Мáлинов **дò**, в. До Бв.

Мáлинова **рáван**, в. Раван Бв.

Мáлò **ждр"јело**, в. Ждријело
Р.

Мáлò **лїјешће**, в. лијешће
Бра.

Мàндрићи, шума и пашњак у
Доброј води Ми.

Мàнòјлова **стўб"на**, в.
Стублина Р.

Мáрїн **злòкос**, в. Злокос Ја.

Мáр"на **бàра**, в. Бара Пр.

Мáр"не **дўмаче**, в. думача Ја.

Мáр"ни **лòмови**, в. ломови Ја.

Мàрїнков **јàвор**, в. Јавор Мо.

Мáр"но **брòдо**, в. Брдо Ја.

Мàринова **пèћ"на**, в. под
пећина Ро.

Мàрића **тўкови**, в. тукови Р.

Мáрково **брòдо**, в. Брдо Оз.

Мáтов"ћа **гáј**, в. Гај Ро.

Мáцїн **дò**, в. До Ра.

Мáцина **стàза**, в. стаза К.

Мáцòв **кòтáр**, в. Котар Ми.

Мацáрево **пòље**, в. Поље Р.

Мегáра, пећина и брдо Па.

Мèдница, врело От.

Мèдничкò **ждр"јело**, в.
Ждр"јело Р.

Мèђа, стрмина на брду Ја;
страна Р. Као дио имена у **Дèб'лā**
мèђ, међа изнад пута, пашњак Бр;
овећа коса Мо; повећа страна брда на
којој је Борино корито Ја; ливада

окожуена шумом Ро; Сантрачева
мѐћ, међа Љуб. Као оријентир у На
мѐћи, ливада Ја; Под мѐћѓм, извор Р.

Мѐћедово ждр"јело, в.
Ждријело Р.

Међубрда, шума Р.

Мѐхутесте, ливаде косанице
између старог и новог пута ка
Романији Ди.

Мекѓта, ливада косаница Је;
Мѐкоте, ливада Љуб. Са атрибутом
у: Аѓйна мекѓта, ливада Ву. Као
оријетнир: Кроз мекѓту, пут Је.

Мељѓна, пашњак Р.

Мѐмйћ брдо, в. Брдо Мо.

Мѐра, ливада, пашњак на
стијенама гдје се љети изгонила
стока на испашу и гдје су биле
колибе Р. Са атрибутом у: Абѓзовића
мѐра, ливада и нешто шуме Ди;
Гѓврова мѐра, пашњак Р; Дѓн"лова
мѐра, пашњак Р; Рѓдовића мѐра,
ливaда Р; Рѓжина мѐра, косаница
код Манојлове стублине, коју је у
мираз донијела нека Ружа Р.

Мѐрданове вртѓче, в. Вртѓча
Но.

Мѐтало, ливада, мјесто гдје се
овцама давала со Ја.

Мѐтѓљка, брежуљак Је; мало
узвишење Мо; ливада Оз; зараван Ра.

Мѐѓова ѓграда, в. Ограда Бо.

Мйјатовића шѓме, в. шума
Оз.

Милѓд"нова лѓка, в. Лука Ће.
Мйланова лѓка, в. Лука Ја.

Мйланове њйве, в. Њива При.

Мйланово гѓвно, в. Гувно Ја.

Мйлѓтово брдо, в. Брдо От.

Мйлкина вѓда, в. Вода Мо.

Мйлкина ѓграда, в. Ограда
Ми.

Мйлове бѓјте в. бајта.

Мйлорѓдова лѓка, в. Лука
Ће.

Мйлорѓдове дѓл"не, в.
Долина Бо.

Мйлорѓдово Крѓгово, в.
Кратово шума Р.

Мйлошѓве дѓл"не, в. Долина
Бо.

Мйлошѓвина, ливада и
пашњак у Доброј води Ми.

Милѓтин, шума испод
Сиљевог крша у Царевим водама Ће.

Мйљацка, ријека, Са
атрибутом у Мѓлѓ Мйљацка, поток
Ја; Мѓкрањскѓ Мйљацка, поток
Мо.

Мйљачѓв"ца, врело Бо.

Мйнђуве, пашњак, њйве и
ливaде у Царевим водама Ће.

Мйнина лѓка, в. Лука Мо.

Мйоша, врело, синониман назив Бадањ.Са атрибутом у **Мала** **Мйоша**, ливада у Доброј води Ми.

МЙОШИЋИ Етници: **Мйошанин**, **Мйошанка**; ктетик: **мйошићкй**. Село је смјештено испод брда Скрајник и Лозника на западу. (У ширем значењу: село и предио који му припада).

Митѐриз, превој, шанац Ра.

Митрина ливада, в. Ливада Ди.

Мйтрѡв дѡ, в. До По.

Мйћин грѡб, шума у којој је према причи мјештана страдао неки Мића Кс.

Мйћишта, њиве и ливаде источно од Царевих вода Ће.

Михајлова башча, в. Башча Бо.

Михајлове дѡл"не, в. Долина Бо.

Мйшанова башча, в. Башча Ја.

Мйшија ст"јена, в. Стијена К.

Мјѡденйк, стијена нјавећа на Романији, западно од Боговићких брда Р. „Назив је дѡбйла што је нѡкад давно тѹ пчѡле се ѹ тѡ ст"јѡње, мѡлѡ пѡћ"нице, тѹ се пчѡле настанѡ и кад је лѡто кад ѡне највишѡ дѡносѡ мѡда, тѡ се ст"јѡне прилично ѹтријѹ и мѡд је

кажѹ цѹрио нйз тѡ ст"јѡне.“ Као оријентир у: Испод Мједеника.

Мјѡденичкй чѡир, в. Чајир Р.

Мјѡден"чкѡ врѡло в. Врело Р.

Младѡж, брдо, шума на узвишењу От.

Младй гај, в. Гај Ста.

Млађенова крушка, в. крушка Бр.

Млађенова страна, в. Страна Је.

млин – **Млйни**, ливада на којој је направљен канал кроз који је протицао поток и на којој су некада биле воденице Бо. Као дио имена у: **Бѡжића млйни**, шума Пр; **Јѡнков"ћа млйн** – ливада крај потока на којој је некада била воденица Пр; **Лѡзарѡв млйн**, ливада на којој је био млин Ће; **Мѡксимѡв млйн**, ливада на којој је био млин Мо; **Тѡмйн млйн**, ливада на којој је био млин Мо. Ка оријентир у: **За млйном**, ливада Мо.

Млйни, в. млин Бо.

Мѡдрй камѡн, в. камен Ја.

Мѡкранскй пѡток син. Јаѡсѡнава – поток

Мѡкрањскѡ Мйљацка, в. Миљацка.

МѡКРѡ Етници: **Мѡкранин**, **Мѡкрањка**; ктетик: **мѡкрањскй**. Село се налази на пола пута од Пала

до Сокоца, од мјеста гдје почиње успон на Црвене стијене и Гавранку. Село је смјештено дијелом у долини а дијелом на падинама Црвених стијена према истоку и Црног врха ка западу. Са атрибутом у **Стърѡ Мѡкрѡ**, ливаде и њиве Мо. (У ширем значењу: село и предио који му припада).

Мѡлба, шума Ће.

Мѡтка, пашњак, некада ораница Ста.

Мѡч"ла, ливада Бо; ливада на којој су жене некад прале ћетен Је; ливада у страни Љуб.

Мрѡвѡлци, ливада Ста.

Мрѡмѡрје, шума, ливада на којој има стећака Бр; пашњак Ко; шума и пропланак на коме се налази неколико стећака Љуб; кршевит пашњак на узвишењу у Шајиновићима Ће.

Мрѡмѡрови, крш Ро.

Мрѡвићи, ливаде и њиве на коси испод Црног врха, између Долина и Разбојног дола Ву.

Мрѡгѡн, њиве и ливаде на узвишењу Је.

Мрѡвића чѡјр, в. Чајир Вра.

Мѡј"на дѡл"на в. Долина От.

Мѡј"не кѡл"бе, в. колиба Р.

Мѡкиња, врело От.

Мѡминова дѡлина, в. Долина При.

Мѡсѡн хѡн, в. хан, синониман назив **Ђѡрдино брѡ**.

Мѡсино врѡло, в. Врело Мо.

Мустѡфѡрова чѡсма, в. Чесма Мо.

Мѡша, брдо обрасло шумом Р. **Мѡшѡнѡв ѡн**, в. хан Бје.

Нѡ брѡ, в. Брдо Вра.

На бр"јѡгу, в. Бријег Ће.

Нѡ вр шѡмѡ, в. шума Ја.

Нѡ вр^х сѡла, брдо Љуб.

На Дѡдића брѡ, в. Брдо.

На кривѡни, пашњак Љуб.

На мѡђи, в. Међа Ја.

На скрѡтѡњу, пут који одваја Јеловце и Љубогошту Љуб.

На Тѡпици, в. Тепица Ди.

Нѡ црнѡј ст"јѡни, в. Стијена Р.

Нѡгранѡк, ливада Бо.

Нѡдбашча, ливада и њива Пр.

Нѡдомѡр, ливада у страни на Јокића брѡ Пр.

Нѡзифѡв јѡлѡх, в. Јелах Бо.

Нѡнѡн вѡрт, в. врт Бр.

Нѡтку^ѡњица, њива изнад куће Бр.

Нѡбишина, ливада у Доброј води Ми.

Нѐворићи, поток Бв.

Нѐћ"на лúка, в. Лука Ја.

Незíрева рáван, в. Раван Бр.

НѐПРАВДИЋИ Етници:

Нѐправдићанин, Нѐправдићáнка; ктетик: **нѐправдићкй**. Село је смјештено на високој заравни испод Боговићке планине, а од нижих романијских села одвојено је брдом Приплећ. Прича се да је добило име због тога што је некоме, приликом неке трке, учињена неправда.

Нѐправдићкй пýт, пут Бр.

Нѐ^ХОРИЋИ Етници: **Нѐорчáн, Нѐорчáнка**; ктетик: **нѐорићкй**. Село се простире на сјеверној страни од Добродола и Бијеле воде.

Нѐворићи, поток Не.

Нíз бóрје, в. Борје Ву.

Нíкол"не кòл"бе, в. колиба Р.

Нíшани, пашњак Бо; шума поред које је турско гробље Љуб.

Нíшети, њиве и ливаде на којима се налази „грчко гробље“ От.

Нòвā цѐста, в. цеста Мо.

Новáкова њíва, в. Њива От.
Новáкова пѐћ"на, в. Пећина Р.

Новáково врѐло, в. Врело Р.

НОВОСЕòЦИ Етници:

Новòсеочáн, Новòсеочáнка; ктетик: **новòселачки**. Село је смјештено на горњој ивици поља Тонице.

Нýмере, шума на Јокића брду Пр.

Њíва, ливада косаница К; ливада Мо; њива Ву; ливада От; њива и ливада Па; ливада Пр; ораница Ша; ливада косаница и ораница Ће. Са атрибутом у: **Бáлíна њíва**, ливада От; **Брѐзова њíва**, пашњак Ра; **Вѐл"ка њíва**, већа њива Мо; ливада и њива у црквици Бје; њива и ливада Ву; **Јáловā њíва**, в. њива у Казмерићима Оз; овећа косаница Ће; њива Ша;.

Њивíца ливада Бр; **Њивице**, ливада и пашњак Но.

Обáрци, ливада Ра.

Обођáшева ðграда, в. Ограда Р.

Обођáшевина, предио око мјеста гдје је некада био Обођашев хан Р.

òбор, шума Мо.

òбренова стрáна, в. страна Је.

òбреновић пòље, ливада От.

Овлàгија, повећа ливада, ораница; ливада у странама испод шуме Кс; долина Ра.

òвчине, ливада Бв.

òграда, окућница Бо; њива Не; ливаде и њиве у Сеоцету По; воћњак и њива Ша. Са атрибутом у: **Абáзовића ðграда**, косаница Р;

Абїдова ђграда, шума Р; **Бёгова ђграда**, продола између Педишког брда и Сумљена Пе; **Бјёковића ђграда**, шума Оз; **Бёјова ђграда**, ливада Бо; **Вўјичића ђграда**, ливада у заравни Р; **Горњā ђграда**, пашњак Ће; ливада око куће Кс; **Грāјића ђграда**, ливада косаница у заравни Р; **Грўјова ђграда**, пашњак у Барицама По; **Дāнова ђграда** косаница Р; **Дѳјнā ђграда**, воћњак испод куће Кс; **Ђўрков"ћа ђграда**, ливада у заравни Р; **Јўгов"ћа ђграда**, ливада и шума Пр; **Клїсаркā ђграда** ливада у равници Р; **Кўсмўчкā ђграда** косаница у заравани Р; **Лāзића ђграда**, шума Р; **Лѳпатића ђграда**, ливада, син. Баљаче Мо; **Мāлā ђграда**, њива Оз; **Мё"ова ђграда**, ливада Бо; **Мїлкина ђграда**, пашњак Дв; **Обођашева ђграда**, ливада Р; **Првā ђграда**, ливада изнад куће Кс; **Рāдова ђграда** ливада Ко; **Тāнкосина ђграда** ливада у равани Р.

Ѓградице, њива Ја. Са атрибутом у **Станāреве ђградице**, њива Ја.

Ѓгријāње, ливада у страни Мо.

ЃЗЕРКОВИЋИ Етници: **Ѓзерковчан, Ѓзерковчанка**; ктетик:

ѳзерковачкї. Село се простире ивицом површи Равнине и брда Љубојна, а западно од Гласинца. У ширем значењу: село и предио који му припада.

Ѓкрўглā ѳрн"ца, ливада округлог облика у удолини испод брда Бр.

Ѓкрўгљача, ливада и њива на заравни Бо.

Ѓкука, пут на врху Рогоушића Ро.

Ѓкућїште, земљиште око штале До.

Ѓкўч, брдо и ливада на узвишењу Ста.

омар: Ѓмаре, шума Ро; Са атрибутом у **Зёчевића ѳмāр**, ливада Вра; **Сўвї ѳмāр**, брдо под шумом К.

Омāрак, црногорични шумарак Мо; шума и пашњак Р; шума Ја.

Омāрић, шума Р.

Ѓмерѳв чāїр, в. Чајир Ће.

Ѓмеров"на, ливада на Ступинама От.

Ѓпāљенѳ брдо, брдо, пашњак Па.

Орāн"ца, њива Ће.

Ѓрах, висораван под шумом Бр. Уже разликовање: **Вёл"кї ѳрах** и

Мáлї òрах. Са атрибутом у **Òрахōв** дō.

Òрахōв дō, в. До Не.

Òрепак, пашњак у брду Са.

Òрлōв хрâст, шума

Òрловача, извор у Оџаку Бо.

Òрлов"ћа пàљика, в. Пàљика

Р.

Òрлово гр̃ло, извор От.

Óрн"ца, ливада Бо, њива Бр, њива Дв, поље Је, њива у брду Пр, њива Ра. Са атрибутом у **Òкрӯглā óрн"ца,** ливада округлог облика у удолини испод брда Бр.

Òсоје, брдо и ливада косаница у блажој страни Бв; страна брда окренута ка сјеверу Бр; страна према Глу^ховића кућама и Вр^х селу Љуб; шума у осојној страни Па; ливада у осојној страни брда Р; ливада у страни Ра; ливада у Сеоцету По; ливада у коси окренута ка сјеверу Ста. Са атрибутом у: **Шáрчево òсоје** шума и пашњак на осојној страни брда Р.

Осóјце, брдо Ди.

Òстјенак, шума Р.

Òстојїн бӯнāр, в. Бунар Вра.

Òстружнице, ливада косаница К.

Òтавйште, ливада Бо.

Òтичкō ждр"јело, в. Ждр"јело Р.

Òтичкō пōље, в. Поље От.

Òто"чка ријéка, поток који се улива у Грачаницу От.

ÒТОЧИНА Етници:

Òточанин, Òточāнка; ктетик: **òто"чински.** Село које се простире јужно од романијске Велике стијене. Назив села се може чути и са иницијалним х (Хòточина). Облик који наводимо је фреквентнији.

Òцак, њиве и ливаде на блажем узвишењу Бо; мјесто до Врела на коме је некада био турски оцак Нео; мање узвишење у Сеоцету гдје су некад биле неколике муслиманске куће По.

Òџин дō, в. До Ди.

Òџино врèло, извор и ливада Бо.

Òштрā гла́ва, в. глава К.

ПÀВИЧИЋИ Етници:

Пàвичићанин, Пàвичићāнка; ктетик: **пàвичићки.** Село је у пољу које је одвојено од Гласиначког брдима Мегара, Буљуковина и Дрпино брдо.

Пàдалйшта, пашњак на блажој коси Кс.

Пàкленйк, брдо, висораван и стијена изнад Глу^ховића кућа Љуб.

Палѡв пѡток, в. поток Бр.

Палѡв чаїр, в. Чаїр Бр.

Палучак / **Палочак**, поток чији је извор Чесмица К; њива и ливада Мо; ливада и њива От; **Палучци**, ливада Ста; **Палочке**, косаница К.

Палѡв"не, пашњак Ста.

Пал"ка, ливада Бв; ливада у удолини До; њива на пропланку Је; пашњак Кс; шума и ливада Нео; пашњак на Јасенави Мо; шума Р; пашњак са ријетком шумом на блажем узвишењу Ра; њива Ја, ливада Ће; **Пал"ке**, оранице на брду Љуб, пашњак на Јасенави Мо. Са атрибутом у: **Груј"на пал"ка** ливада Пр; **Кромпирова пал"ка**, брдо под шумом, мјештани памте да је на њему некада био пашњак и њиве на којима се сијао кромпир К, Кс; **Ќрлов"ћа палѡка**, шума на блажем узвишењу Р; **Цар"лова пал"ка**, шума Кс.

Пал"чице, страна, узвишење до Петковог брда Љуб. Са атрибутом у **Првā пал"чица**, **Дрѹгā пал"чица** и **Трѣћā пал"чица** Љуб.

Пањеви, ливада, долина, пашњак Мо; ливада косаница Бв; ливада косаница Кс; њива и ливада

Љуб; ливада Пр; пашњак и косаница Ста.

Пањеви, њиве и ливаде Бв.

Паѡци, ливаде и њиве испод Подградца Мо.

Папратнї дѡ, в. До Бр.

Паратак, ливада Бр; ливада у страни, ораница Пр.

Пе; **Преко Јасена**, пут Ће;

ПѢДИШЕ Етници: **Пѣдишан**, **Пѣдишāнка**; ктетик: **пѣдишкї**. Село је смјештено на површи са неколико мањих продола и долова. Окуржено је брдима Кршељ, Велики Стругоник, Бујеч, Јеле, гредице и Дебело брдо. Уже разликовање: **Гѡрњѣ Пѣдише**, и **Срѣдњѣ Пѣдише**,

Пѣдишкѡ брдо, брдо, пашњак Пе.

Пѣр"ла, ливада кроз коју протиче поток Ми.

Пѣрова лучица, в. Лучица Бр.

Пѣтково брдо, в. Брдо Љуб.

Пѣтњик, извор Пе.

Петрашевац, страна брда Сумљен Пе.

Петрашев"на, ливада у Мајданима От.

Пѣтрова лука, в. Лука Ша.

петровача: као оријентир у **Код пѣтровачѣ**, ливадада у Шајиновићима Ће.

Пётровића вода, в. Вода Ра.

пећина: Пёћ"не, брдски и стјеновит потес на Романији Р. Са атрибутом у: **Андркина пёћ"на**, пећина у коју се улива вода из малог потока, у коју су мјештани током ратова скривали храну Нео; **Б"јёлā пёћ"на**, пећина изнад које се налази омање војничко гробље из Првог свјетског рата Р; **Јовина пёћ"на**, пећина на источној страни Кукора, у којој је према казивању мјештана боравио хајдук Јово Љуб; **Лёденā пёћина**, пећина изнад Боговића у којој се према казивању мјештана некад правио лед и продавао у Сарајеву; **Мāринова пёћ"на**, пећина на јужној страни косе Злокос Ро; **Новāкова пёћ"на**, стијена, пећина изнад Царевих вода у којој је према предању боравио Старина Новак Р; **Рāдов"ћа пёћ"на**, син. **Тітова пёћ"на**, пећина изнад Боговића поред које је ишла жељезничка пруга ка Романији. У јуну 1943. године пружила је уточиште рањеном Јосипу Брозу и од тада носи његово име Р.

Пёћ"не, брдски и стјеновит потес на Романији Р.

Пёчуре, пашњак Ста.

Пйвчићкō врёло, в. Врело От.

Пилāvōв дб, в. До Вра.

Пилāна, страна брда на којој је некада била пилана, ливада и пашњак Мо. Синониман назив: **Ахметāшова пилāна**. Уже разликовање: **Горњā пилāна** и **Дбњā пилāна**.

Пйњевина, ливада Бр.

Пйрала, ливада От; **Пйрале**, њива у равници Је.

Пйр"на чёсма, в. Чесма От.

Пйскавац, долина Бо; ливада на Ступинама От; **Пйскав"це**, зарасла зараван, некад ливада косаница Љуб. Са атрибутом у **Крбāчеве пйскав"це**, ливада Пр.

Пйтомā врџача, в. Врџача Ми.

Пйтомā њйва, в. њива Ће.

Плāндйште, ливада Вра; њиве и ливаде При; **Плāндйшта**, шума Бр.

Плāнчица, пашњак Ра.

Плйјёш, брдо При.

Плѵча, стијена са равном површином Р. Као оријентир у: **Изнāд плочё**, пашњак Р.

Плўжнице, висораван са продолама и ливадама, окружена шумом К.

Пљёвљача, ливада на којој се некад развијавала пљева Бр.

Пљйвчићкō врёло, в. Врело От.

Пò стāрā кӯћа, в. кућа Љуб.

Пòбрдāљ, косаница на узвишењу Нео; **Пòбрдāље**, пашњак и косаница Ће; ливада косаница и њива При; пашњак и косаница Пе.

Пòбрњача, рупа, увала од Пискавица према Глуховића кућама Љуб.

Пòд брдом, в. Брдо Мо.

Пòд бр"јегом, в. Бријег Ће.

Пòд бунāром, в. Бунар Оз.

Пòд великōм крушкoм, в. крушка Ће.

Под грédōм, в. Грета Пе.

Пòд Дивљāном, њива Ву.

Под Дрӯм"нама, в. Друм"не Мо, Ја.

Пòд зуквōм, в. зуква Ја.

Пòд јавōрјем, в. Јаворје Оз.

Под јасèном, в. Јасен Пе.

Пòд језерскīм бр̑дом, в. Брдо При.

Под јèрбацмōм, в. јербацма Ша.

Под кòсōм, в. Коса (ПР).

Под кршом, в. Крш Ми.

Под мèђōм, в. Међа Р.

Пòд Црнīм вр̑ом, в. Црни врх Па.

Пòд, зараван у Доброј води Ми;

Пòдалуга, ливада Па

Пòдбашча, њива Је.

Пòдб"јелī крш, крш изнад Седре Мо.

Пòдвода, ливада испод потока Ра; ливада изнад Економије Мо.

Пòдгāј, шума Бр; ливаде и њиве испод шуме Мо; **Подгāјеви**, пашњак Ста.

Подгòлубац, ливаде и њиве испод Голупца Мо.

Подгрāдац, њиве и ливаде испод брда Градац Мо.

Пòждр"јело, зараван, пашњак испод Ждријела Р.

Пòдива, воћњак у страни испод куће К.

Пòдинића бр̑до, в. Брдо Прим.

Пòдинића лòква, в. Локва Прим.

Пòдјеле, њива, ливада Пе.

Подлòзник, потес у Доброј води испод Лозника Ми.

Пòдмèђ, ливада Бо.

Пòдмједенīк, њиве и ливаде испод Мједеника Бо.

Пòдови, косаница у равници испод Љељенбрда Р; равница у брду Ро.

Пòдомāр, ливада Мо; пашњак Вра.

Пѡдосоје, ливада Бр, пашњак Па, пашњак Пе.

Подосѡјце, зараван испод брда Па.

Пѡдраковац, потес испод западног дијела Раковца Ра.

Пѡдрѡјжа, шума изнад Мокрог Р.

ПОДРОМЀНИЈА Етници: **Подроманѡјац**, **Подроманѡјка**; ктетик: **подроманѡјскѡ**. Село је смјештено у заравни, око раскрснице главних путева за Сарајево, Београд, Вишеград.

Пѡдсумљен, долина испод Сумљена Пе.

Пѡжар, брдо, шума која је некада горела Кс.

Пѡзаница, ливада Бје; **Пѡзанице**, њива и ливада Но.

Полѣжац, шума, пашњак Бо.

Положѡца, стијена Ста. Уже разликовање: **Вѣл"ка положѡца** и **Мѡлѡ положѡца**.

Пѡље, ливада **косаница** и пашњак Ву; зараван Је; косаница на блажој падини испод Таванка К; мањи потес у заравни Љуб; плодна земља, ливада косаница у Барицама Ми; једним дијелом мочварна, косаница Нео; ливада и њива Па; њива, ливада код Језера При; већи

потес на заравни Р; **Пѡља**, ливада Ди. Са атрибутом у: **Ѐл"бегово пѡље**, син. Барице Ми; **Глѡтково пѡље**, ливада и пашњак Р; **Гѡрњѣ пѡље** ливада Бје; **Дрѡганића пѡље**, ливада Па; **Ђѡкића пѡље**, ливада Ће, Па; **Ђѡкића пѡље**, њива и ливада Ди; **Зѡдрушкѡ пѡље**, ливада и пашњак на Равној Романији Р; **Јѡван пѡље**, пашњак Ће; **Јѡнковића пѡље**, ливада Ко; **Јѡкића пѡље**, поље Р; **Лѡздѣчкѡ пѡље**, ливада и пашњак на Равној Романији Р; **Маѡарево пѡље** – већи потес на Равној Романији Р; **Ѐбреновић пѡље**, ливада От; **Ѐтичкѡ пѡље**, већа зараван са нешто шуме От; **Пѡнорскѡ пѡље**, зараван По; **Ѓшумскѡ пѡље**, поље, ливада Ми; **Сѡвића пѡље** ливада и пашњак на Равној Романији Р; **Сѡљево пѡље** зараван, пашњак у Доброј води; **Станѡрево пѡље**, ливада Ро; **Тѡничкѡ пѡље**, поље између Караѡег брда и Велике градине При; **Ћѡјића пѡље** ливада Па; **Чѡнгалово пѡље**, ливада у равници Мо; **Чѡвчево пѡље**, ливада и пашњак на Равној Романији Р; **Цмѡљево пѡље**, веће поље од извора Ћеверија, сада зарасло у шуму Р; **Шѡш"ћа пѡље**, зараван испод Шишића брда Р.

Пѡљија, долина Пе.

Пòљице, косаница ПР.

ПòНОР Етници: **Пòнорац** / **Пòнорчан**, **Пòнорка** / **Пòнорчанка**; ктетик: **пòнорскѣ**. Село се простире између Равнина на сјеверу и брда Вијенац југу. (У ширем значењу: село и предио који му припада.)

Пòнор, државна шумица поред Мере. Уже Велики Понор и Мали Понор Р.

ПòНОР, село које се простире између брда Вијенац на југу и Равнина на сјеверу.

Пòнорскò пòље, в. Поље По.

Пòпòв бѹнàр, в. Бунар Вра.

Пòпова вр̀гача, в. Вргача Ће.

Пòпова кúла, в. кула Р.

Поср̀анац, поток Пру.

Пòст"јене, пашњак испод романијских стијена Ја.

Пòт ст"јену, в. Стијена От.

Поткàмѣње, ливада Бо.

Пòткѣк, шума Р.

Поткрај̀еви, в. Поткрачице Мо.

Поткра̀чице, њиве и ливаде, гробље Мо. Синониман назив **Поткрај̀еви**.

Пòтку̀ница, њива и ливада косаница (Бје); башта испод куће Ја; врт испод куће Ће; **Пòтку"њ"ца**, ливада испод куће Бо; њива испод

куће Бр; ливада испод куће Ће; њива Не; ливада испод куће От.

Пòтку̀ница, њива Бје; њива Мо; башта Је.

Пòток, њива Вра, поток До, Кс, Љуб, Ја; земљиште у страни Ће; **Пòтоци**, ливада поред потока, косаница Мо; мањи поток у Јакшином долу По. Са атрибутом у: **Б"ј̀елѣ пòток**, поток у Сумбуловцу који се улива у Мокрањску Миљацку; **Рàдàкòв пòток**, поток Мо.

Пòтоће, ливада са потоком Бр.

Пòточић, поток К.

Пòтплиј̀еш, њива Мо.

Пòтрешње, ливада изнад које су биле дивље трешње Је.

Потр̀куша, ливада, раван Бр.

Потсокòлина, потес испод Соколине Љуб.

Пòтцаре́вè вòде, в. Вода Ће.

Поч̀ивала, раван Бр.

Пòшћенпоље, поље у равници Р.

Пр̀вà òграда, в. Ограда Кс .

Пр̀вà пàљ"чица, в. Паљ"чице Љуб.

Пр̀дизв̀ек, пећина и врело у њој на Крачипољу Р. Према народној етимологији баци ли се камен у њу

одјек дуго одзивања, по чему је и добила назив.

Пребиша, пашњак и ливада косаница, предио у заравни између Дикаља и Подроманије ПР.

Преграда, косаница, одвојени дио пашњака Ра.

Преко Јасена, в. Јасен Ће.

Према Глџовића кућама, в. кућа Љуб.

Према Кукуру, в. Кукур Љуб.

Пријека њива, в. Њива Ће, Мо, Пе.

ПРИМЧИЋИ Етници: **Примчићанин**, **Примчићанка**; ктетик: **примчићки**. Село се протеже ивицом Гласиначког поља, између брда Плијеш и косе Заврш.

Приплећ, пашњак у коси брда Не.

Присоје, ливада и пашњак Оз; страна брда, пашњак Р.

Прифатак, ливада косаница Бр.

Прљага, каменита страна Бр.

Продбола, долина, њива и ливада у Црквини Бје. Уже разликовање: **Вџ"ка продбола** и **Мала продбола**.

ПРУТИНЕ Етници: **Прутићан**, **Прутићанка**; ктетик: **прутински**. Село у јужном дијелу

мокрањске долине, испод Липовог дола и Црних стијена као западног дијела Романије. (У ширем значењу: село и предио који му припада).

Птйч"је врѣло, в. Врело Ста.

Птйчи"и потоц, в. Поток Ста.

Пџовац / Пџовац, брдо Вра.

Пџре, шума Бо.

Пџрйшта, шума Р.

Пустополе / Пу"стополе, њиве и ливаде, стари назив за Мокро Мо.

пут: као дио имена у **Горњ** **пџт**, некад пут, сада пашњак Мо; **Кџрански пџт**, пут Бр; **Неправдићки пџт**, пут Бр; **Равни пџт**, пут Бр; **Средњи пџт**, пут Мо; **Стари пџт**, пут Р; **Херцеговачки пџт**, пут у Јакшином долу По.

Раван Петровића, в. Раван Ја.

Раван, ливада От; **Ајдџка** **раван**, зараван и шума око ње Бр; **Алајбегова раван**, зараван Не; **Балтиња раван**, ливада у заравни Ра; **Бџгова раван**, ливада Не; **Дурева раван**, ливада у Равници Бр; **Мала раван**, зараван у подножју Браје Љуб; **Малинова раван**, пашњак и ливада Бв; **Незирева раван**, ливада у равници Бр; **Раван Петровића**

ливада Ја; **Турчинова рѡван**, ливада
От.

Рѡвине, пашњак По.

Рѡвнѡ њѡва, в. Њива От.

Рѡвнѡ Ромѡнија, њиве и
ливаде косанице, пашњак Р.

Рѡвнѡ стѡјѡна, в. Стијена Р.

Равна стијена, стијена (Кс).

Рѡвнѡ њѡве, в. Њива Не, Ће.

Рѡвне, ген. **Равѡнѡ**, ливада у
шуми, пропланак Љуб; ливаде и
њиве, мало шуме Мо; пашњак у
удолини, шума Р; ливада Не.

Рѡвнѡ пѡт, в. пут Бр.

Равнѡине, шума у равници Р.

Равнѡица ливада косаница Бо;
пашњак Бр.

Рѡдѡкѡв пѡток, в. Поток Мо.

Рѡдова бѡшча, в. Башча Бо.

Рѡдова ѡграда, в. Ограда Ко.

Рѡдов"ѡ брѡдо, в. Брдо Р.

Рѡдовиѡ мѡра, в. Мера Р.

Рѡдов"ѡ пѡћ"на, син. **Тѡтова
пѡћ"на**, в. Пећина.

Рѡдов"ѡ чѡсма, в. Чесма Р.

Рѡдово Крѡтово, в. Кратово Р.

Рѡдојевѡи, ливада и њива
Не.

Рѡђевина, шума у Јакшином
долу По.

Ражѡшта, њива Љуб.

Рѡзбѡјнѡ дѡ, в. До Ву.

Рѡјкина стрѡна, в. Страна Је.

Рѡкита, ливада, пашњак От.

Рѡкитскѡ ждр"јѡло, в.
Ждр"јѡло Р.

Рѡкиѡ бр"јѡг, в. Бријег Је.

Рѡкиѡ јѡсѡн, в. Јасен Је.

Рѡкиѡ пѡток, в. поток Је; пут
Ће.

Рѡкиѡкѡ лѡства, в. Ластва
Ста.

Рѡкиѡкѡ чѡјир, в. Чајир От.

Рѡкова нѡга, поток који се
улива у Репашницу и шума испод
ливаде Котлић От.

Рѡковац, њиве и ливаде на
Јасену.

РѡКОВАЦ Етници:

Рѡковчѡн, **Рѡковчѡнка**; ктетик:
рѡковачкѡ. Село се налази на
истоименом брду које се простире
сјеверно од паљанске котлине.

Рѡковачкѡ пѡток, в. Поток
Ра.

Рѡкѡчи, ливада Пе.

Рѡнкова крѡшка, в. крушка
Ди

Рантѡљѡк, извор у Доброј
води код Милкине воде Ми.

Рѡсаднѡк, предио под
смреком у страни Сеоцета По.

Рѡскрѡше, пут Бр. Као дио
имена у **Дрѡшкино рѡскрѡше**, мјесто

на коме се одвајају путеви Је;
Кѡѡинскѡ рѡскршће, раскрсница
путева Ди; **Комѡданово рѡскршће**,
мјесто на коме се одвајају путеви Мо.

Расолина, пашњак на брду
(ПР).

Рѡсолина, шума Мо.

Рѡстѡк, шума Ро.

Рѡтовац, ливада и пашњак
От.

Рѡстѡвци, шума испод Браје
Љуб. Са атрибутом у **Вѡл"кѡ**
Рѡстѡвци, Љуб.

Растрѡженѡ дѡ, в. До Пе.

Рѡш"довина, ливада Бр.

Рѡшков"на, ливада Ста.

Рѡвѡѡ ѡѡва, в. Њива Ра.

Рѡдушњѡк, косаница у
удолини Р.

Рѡѡнов"на, ливада Бо.

Рѡпѡшница, поток Ја.

Рѡпѡште, ливада косаница Кс;

Рѡпѡшта, шума Р.

Рѡпѡх, извор у Подмједенику
Бо.

Рѡпѡшина, пашњак К.

Рѡпца, њиве и ливаде у страни
брда јужно од Калуђера Ја. „Ќвди су
бѡили нѡкѡ, згрѡде бѡиле, кѡће ко и сѡд
што ѡмѡ и кѡжѡ презѡвал" се Рѡпоње
и тѡкѡ ѡстало пѡсле кад су ѡни
одсѡл"ли Рѡпца.“

Рѡчца, поток, некад са осам
воденица Ро.

Рѡшетница, поток Бје, Па.

Рѡѡжа, шума изнад Мокрог Р.

Р"јѡка, извор До. Са
атрибутом у **Брњ"чка р"јѡка**, поток
Бр; **Ќтѡ"чка р"јѡка**; поток коѡи се
улива у Грачаницу От; **Стѡјнска
р"јѡка**, поток коѡи протиче кроз
Стајну, притока Грачанице Ста.

РОГѠУШИЊИ Етници:

РогѠушићанин, **РогѠушићѡнка**;
ктетик: **рогѠушићки**. Село
смјештено са ѡбје стране Мокрањске
Миљацке и магистралног пута Пале –
Соколац.

Рѡгош, шума у Јакшином
долу По.

Рѡсуље, ливада у страни Бр,
косаница Је; страна, некада косаница
а сада зарасло Љуб; баровита ливада,
долина Ста.

Рѡѡѡна мѡра, в. Мера Р

Рѡѡѡѡѡ, њиве и ливаде
између Крачула и Пустопоља Мо.

Рѡтѡвци, ливада у Доброј
води Ми.

Рѡпе, шума Пе.

Рѡпнѡ дѡ, в. До Пе.

Рѡшумскѡ пѡље, в. Поље Ми.

Сѡбља, ливада, пашњак Је.
„Тѡ је вѡл"кѡ јѡдна ливада на кѡјѡј

постòји и дaнaс њмa кaмeњe, вeл^нкò.
Турци нeкaд нaишли сa свaтов^нмa и
н^нјeсу сe шћeли дa склòнe, Стaрина
Нòвaк пpичали кò нaишo. Вeл^нкe су
тò плòчe нeкoг кaмeњa пò двa мeтра и
пò мeтар, тo су вeл^нкe плòчe и тудe
уклeсaнa сaбљa и чaк њмa јòш нeкѝ
знaкoви су бѝли нa тòм кaмeњу.
Пòби^јo их Стaрина Нòвaк. Пòсл^нje
Муслимaни тѝ нaпpав^нли тудe
грòбљe. Тудe обѝлeжeнo. И дaнaс
дaн^нлe тò стòји – грòбљe тy. Шyмòм
обaвѝтo.“

Сaвина стòл^нцa, кaмeн, шyмa.
„Сaвa нeкaд нaйлазиo и сјeдиo, свe сe
òсликaлo – стòпaлa ћe сјeдиo и
yдyбљeнo ћe сјeдиo – стòл^нцa, кaмeн“
Бp.

Сaвићa пòљe, в. Пòљe Р.

Сaвкинo врeлo, врeлo y
кocаници нa пpоплaнку Кo.

Сaдикe, ливaдa, њивa Пe.

СaЃицe Етници: **СaЃичaн**,
СaЃичaнкa; ктeтик: **сaЃичкѝ**. Сeлo
измeђy Дeбeлoг бpдa нa истoкy и
бpдa Пухoвaц нa зaпaдy, пo гopњим
ивицaмa блaжих стpaнa и дoлoвa.
Ужe рaзликовaњe: **Гòрњe СaЃицe** и
Дòњe СaЃицe.

СaЃичкa ðкyкa, скpетница нa
пyтy кa СaЃицaмa Ди.

СaЃичкo врeлo, в. Врeлo Сa.

Сaмaр, y днy зaрaвни, нa
мјeстy гдјe сe спaјaју пoтoци сa двијe
стpaнe, oкoмитo узвишeњe Рo; пpевoј,
бpдo y Сeoцeтy Пo.

Сaмaрцићa брòдo, в. Бpдo Пa.

Сaмaрцићa шyмa, в. шyмa Мo.

Сaндићa чaЃир, в. ЧaЃир Стa.

Сaнтpaчeвa мeђ, в. мeђa
Љyб.

Сaнтpaчeвo брòдo, в. Бpдo
Љyб.

Сaријeвaц, бpдo, пaшњaк и
шyмa Пa.

Сaрѝн дò, в. Дo Јa.

Сaч, ливaдa, бpeжyљaк y сpeд
пòљa Бp.

Свaгoвскò грòбљe, в. пòд
грòбљe Љyб.

Сeдлo, њивe и ливaдe Пp;
бpдo пòд шумoм изнaд Малe стијeнe
Р.

Сeдpa, извoр Мo; стијeнa Кc.

Сeљѝшкѝ пòтoк, в. Пòтoк Ћe.

Сeљѝштa, дoлинa y Цpквини
Бјe; ливaдa испòд Мјeдeникa Бo;
ливaдa Јe; ливaдa; пaшњaк Рa; ливaдa
изa Шapчeвe ћyпpијe Ћe.

Сeлo, рaвaн Њe. Кaо диo
имeнa y **Вр^x сeлo**, њивe и ливaдe
Љyб.

Сeòцe, ливaдe и њивe Пo.

Сијeрaк, њивe и ливaдe От.

Сијерковина, њиве и ливаде
у страни између долова Низ Борје и
Разбојног дола Ву.

Сильев крш, в. крш Ми.

Сильева глава, в. глава Ми

Сильево поље, зараван,
пашњак у Доброј води Ми; Не.

Симова долна, в. Долина Ди.
Синониман назив **Бърце** Ми.

Сирово ждрјело, в.
Ждријело Р.

Сиротин камен, в. камен Бо.

Ситница, ливада косаница Кс.

Сјендокос, косаница Бв.

Скрајник, ливаде и њиве Мо.
Синониман назив **Старо Мокро**.
Брдо у Казмерићима Оз.

Скривена вртача, в. Вртача
Р.

Скробанске куће, в. кућа
При.

Славкина лука, в. Лука Ја.

Слана бара, в. Бара Не.

Слјепо трње, в. Трње Бр.

Слободанова башча, в. Башча
Бо.

Сокolina, узвишење, њиве и
ливаде на његовим падинама Љуб.

Солдрама, мјесто гдје се
налазе штала и тор Је.

Солла, ливада Дв, ливада
Љуб; пашњак Ра.

Сопот, извор Пе.

Спайћа вараге, в. Вараге Р.

Спайћа колбе, в. колиба Р.

Срамшник, извор и предио
око њега Р.

Средње Педише, в. Педише.

Средњи брјег, в. Бријег К,
Ће.

Средњи пут, в. пут Мо.

Сретнова башча, в. Башча
Бо.

Сретнова њива, в. Њива Бо.

стаза: као дио имена у
Мацина стаза, пашњак К.

СТАЈНА Етник: **Стајничан**,
Стајничанка; ктетик: **стајнски**.
Село које се простире сјевероисточно
од Оточине, испод Стајничког
ждријела на Романији.

Стајнички чајир, в. Чајир
Ста.

Стајничко ждрјело, в.
Ждријело Р.

Стајнска рјека, в. Ријека
Ста.

Стан, извор на Врховима К.

Станарев до, в. До Ја.

Станарева башча, в. Башча
Ја.

Станарева вишњица, в.
Вишњица Ја.

Станарева вода, в. Вода Ја.

Станарева шўма, в. шума Ја.
Станареве њйве в. Њива Ја.
Станареве ђградице, в. Оградице Ја.
Станарево гўвно, в. Гувно Ја.
Станарево пђље, в. Поље Ро.
Стѧрѧ кѧлдрма, пут Ди.
Стѧрѧ кўћа, в. кућа Ми.
Стѧрѧ цѣста, в. цеста Мо.
Стѧра цѣста, в. цеста Ро, Мо.
Стѧрй пўт, в. пут Р.
Стѧрѡ Мѡкрѡ, в. Мокро.

Синониман назив **Скрѧјнйк**.

Стѣвѧнѡв дѡ, в. До Ди.

Стѣвѧнѡв дѡ, в. До Ди.

Стѣвѧнова лѡква, в. Локва
 Ди.

Стѣвѧновића гѧјевй, в. Гај
 Љуб.

Стѣвѧновићи, њиве и ливаде
 Је.

Ст"јѣна, овећа стијена изнад
 Сеоцета По; **Ст"јѣне**, окомита литица
 између Костреша и Бара К; стијене,
 пашњак и шума око њих Р; стијене
 изнад Добре воде Дв; стијене на Брду
 Кс. Са атрибутом у **Б"јѣла ст"јѣна**,
 стијена изнад Бијеле пећине Р;
Бѡговићкѣ ст"јѣне, стијене на
 Романији изнад села, које су уједно и
 граница између општина Пале и
 Соколац. На карти Боговићке
 планине; **Бўткова стйјѣна**, стијена

између Барица и Сеоцета По; **Вѣл"ка
 ст"јѣна**, стијена испод Стајнског
 ждријела От.

Стјѣнчица, брежуљак на коме
 је омања стијена К.

Стѡјанов"ћи, ливада и њива
 От.

Стѡјаново врѣло, извор Бр.

Стѡјкова стрѧна, в. Страна
 Па.

Стрѧжйште, пут у страни Бр.

Стрѧна, страна брда, пашњак
 Је, стрма ливада према потоку
 Палочак К; њива у страни брда Ша;
Стрѧне, ораница Мо; пашњак Бо;
 некада искрчена ораница, сада
 зарасло Љуб; ливада и њива у страни;
 ливада на падини у Сеоцету По. Са
 атрибутом у: **Ѧнкина стрѧна**, њива у
 страни Ће; **Вѣл"кѧ стрѧна**, пашњак
 на коси Кс; **Љўтѧ стрѧна**, окомита
 страна брда Бр, Кс; **Млѧђѣнова
 стрѧна**, ливада у страни Је;
Ѣбренѡва стрѧна, њива Је; **Рѧјкина
 стрѧна**, ливада на коси Је; **Стѡјкова
 стрѧна**, косаница у блажој страни Па.
 Као оријентир **У стрѧни**, њива Ву.

Стрѧњскѧ вѡда, в. Вода Р.

Стрйжев гѧј, в. Гај Ће.

Стўбањ, извор От.

Стѹбл"на, извор у Извалама Р. Са атрибутом у **Манѡјлова стѹбл"на**, врело Р.

Стѹбл"ћ, ливада Р.

Студѣнац, извор Бв; извор у Трундебелој Кс; извор Не.

Стѹденѡ врѣло, в. Врело Р.

Стѹп, ливада, њива Бје; косаница Но.

Стѹпал"це, ливада на бријегу Је; мањи потес на узвишењу Љуб; ливаде и њиве према Романији Мо.

Стѹпине, овећа ливада и пашњак у страни От.

Сѹбашин дѡ, в. До Р.

Сѹва јѣл"ка, в. јелика Р.

Сѹвѧ чѣсма, в. Чесма Бр.

Сѹвѧ ѡмѧр, в. омар К.

Сѹмбуловац, њиве и ливаде Мо.

Сѹмбуловац, њиве и ливаде око пута између Рогоушића и Мокрог.

Сѹмљен, брдо Вра, Пе.

Сѹрган, шума и зараван испод Добре воде Ми.

Сѹшике, ливада Кс; ливаде и њиве код Шахбеског града Р.

Тѧбакова чѣсма, в. Чесма От.

Тѧбаковина, ливада Љуб.

Тѧбаков"на, њиве и ливаде Љуб.

Тавѧнак, брдо са заравни К.

Тѧнкѧ кѡса, в. Коса Бр.

Тѧнкосина ѡграда, в. Ограда.

Тѧново брѡ, в. Брдо Ми.

Тѧрабѧшта, ливада поред шумарнице Р.

Текнѣта, ливада, мјесто гдје се овцама давала со Бо.

Телѣћѧр, мања ливада на којој су се затварала телад Бр; мјесто поред штале намијењено за телад Кс; косаница Љуб; ливада на којој су се некад одвајала телад Ће.

Тѣпица, зараван Ди. Као оријентир у: **Грѡбље на Тѣпици**.

Терѣзија, ливада Мо

Тѧњци, ливада, пашњак Р.

Тѧса, извор на Голим косама К.

Тѧтова пѣћ"на, в. Пећина Р. Синониман назив **Рѧдов"ћа пѣћ"на**.

Тѧтова пѣћ"на, в. Пећина.

Тѧч"јак, брдо Па.

Тѡмѧн млѧн, в. млин Мо.

Тѡмина јѧб"ка, ливада Мо.

Тѡмина ѧѧва, в. Њива Је.

Тѡмине рѧвни, в. Раван Љуб.

Тѡм"ћа чѣсма, в. Чесма Р.

Тѡнице, потес иза брда Заврш При.

Тòничкò пòље, в. Поље При.

Тòплїк, изво, њиве и ливаде на југоисточној страни узвишења Кукор Љуб.

Тòр"не, ливада на којој се некад полагало стоци Бр; пашњак и косаница Ву; косаница Ђе; ливада косаница К; пашњак Ми; њива Мо; ливада От; шума Р.

Тòч"ла пролази кроз стијене куда су се обарали балвани у Царевим водама Ђе.

Тòшића чèsма, в. Чесма Са.

Трâвњâк, косаница Ђе; пашњак К; ливада на Бреговима у Барицама Ми; ливада око куће Не, Ра. Као дио имена у: **Бóж"ћа трâвњâк**, ливада Пр; **Дрâгїн трâвњâк**, пашњак Мо.

Трèћâ пàљ"чица, в. Пàљ"чице Љуб.

Трèшњ"ца, ливада Бо.

Тр"јéшањ, брдо под шумом Кс.

Трла, шума и пашњак на брду изнад Брезјака Р. Уже разликовање: **Вèл"кâ Трла** и **Мâлâ трла**.

Трновача, ливаде и њиве Ђе.

Трњаџи, пашњак Не.

Трње, пашњак Мо; ливада Бо. Са атрибутом у **Сл"јèпò трње**, трње, непроходно Бр.

Трòваче, ливада, пашњак Не.

Трѹлâ клâда, в. клада Р.

Тру"ндèбелâ, брдо шумом и поток К, Кс.

Трчине, брдовити пашњак, шума Ра.

Трч"новскї бријег, в. Бријег Р.

Трч"нога, зараван на којој су се некада окупљали чобани, шума Р.

Тѹк, ливада Мо.

тукови: као дио имена у **Мâрића тѹкови**, долина поред Чукурице Р. **Мâрковићи**, ливада косаница и пашњак Ста.

Тѹрчинова рâван, в. Раван От.

Тѹшњевица, ливада косаница и пашњак Пе.

Ћâјића пòље, в. Поље Па.

Ћâјића чайра, в. Чајир Р.

Ћâїћи, ливада на Ступинама От.

Ћевèрија, извор испод Шабеског града Бв.

ЋÈМАНОВИЋИ Етници: **Ћèмановчанин**, **Ћèмановчâнка**; ктетик: **ћèмановскї**. Село је смјештено источно од паљанске котлине и јужно од Новакове пећине на Романији. (У ширем значењу: село и предио који му припада.)

Ћеремитлија, ливада, мјесто гдје је некада био Ћеремитли хан Љуб.

Ћетенџиште, ливада косаница испод Борова К; ливада у Сушикама Мо; шума Р; њива, врт Ра; њива Ја; њива Ро; ливада Ће.

Ћетковићи, њиве и ливаде у Крачулама, Мо.

Ћиров"на, ливада Бв.

Ћдравѧ долина, в. Долина К.

ћуприја, као дио имена у **Шарчева ћуприја**, шума и поток Ће.

Ў Барама, в. Бара Вра.

Ў пољу, в. Поље Ву.

У пòтоку, в. под Поток Љуб.

У стрѧни, в. Страна Ву.

Ў шуми, в. шума Мо.

Ўрвине, пашњак Ста.

Ўсињѧк, ливада косаница Не.

Као оријентир у: **За Ўсињѧком**, старо муслиманско гробље Не.

Фуртуле, њиве и ливаде Бо.

Хајдѹчкò врѧло, в. Врело Р.

Хѧн Дѣрвѣнта, в. хан Љуб.

хан, распрострањена врста одмаралишта за људе и коње на путу у периоду турске владавине. Са атрибутом у: **Ѡн Башиѧѧ**, зараван, мјесто на коме је некада био хан Мо; **Ѡн Обòђѧш**, потес на Равној Романији гдје је некада био

Обођашев хан Р; **Бѧтиниѧа ѧн**, зараван Бје; **Бѧмбашѧн хѧн**, потес у Сумбуловцу, мјесто на коме је некада био хан, **Мѹсѧн хѧн**, синониман назив Ћòрдино брдо Мо; **Мѹшѧнòв ѧн**, ливада на којој је био хан Бје; **Хѧн Дѣрвѣнта**, удолина на којој био велики хан, сада раскрсница путева Љуб. в. хан.

Хѧн Дѣрвѣнта, в. хан Љуб.

Хѧрдовина, косаница Бо.

Хѧсановѧча, извор у Доброј води Ми.

Хѧѧѧн бѹнѧр, в. Бунар Оз.

Хѣрцеговѧчкѧ пѹт в. пут По.

Хрвов"на, ливада Бр.

хрѧша – као дио имена у: **Бѣгина крѣша**, пашњак От.

Цѧрев пòток, в. Поток Ће.

Цѧреве вòде, в. Вода Ће.

Цѧр"лова пѧљ"ка, в. Пѧлика Кс.

Цѣровац, шума са лијеве стране Дуковог брда Ко.

Цѣровиѧа бѧр"ца, в. Барица Ми.

цѧста: као дио имена у **Нòвѧ цѣста**, пут Мо; **Стѧрѧ цѣста**, пут Мо, Ро; **Шпѧцѣрова тѣста**, пут Мо.

Ц"јѧпац, шума Не.

Цмѧље, ливада испод Мједеника.

Цмйљева ст"јена, в. Стијена Р.

Цмйљево пђље, в. Поље Р.

Црвенā зѐмља, њива и косаница ПР.

Црвенā лúка, в. Лука Мо.

Црвена стйјѐна, в. Стијена Р.

Црквѐнā āвлија, ливада око цркве Мо.

Црквина узвишење, њиве и ливаде око долине Селишта Бје; врх Тријешња и шума на њему Кс; брдо Па.

Црнā ст"јѐна, в. Стијена Р. Као оријентир у: **Нā црнђј ст"јѐни**.

Црнй врх, њиве и ливаде испод истоименог узвишења Мо.

Црниоци, пашњак, ливада Ко.

Црнђ брдо, в. Брдо Вра; Па.

Црѓ, косаница на заравни изнад Стијена К.

Чāвчево пђље, в. Поље Р.

Чāйр, ливада и пашњак До; ливада косаница Ко; ливада Мо; косаница Кс; **Чāйра**, ливаде и пашњак у заравни Па; шума изнад Мале стијене Пр. Са атрибутом у: **Вѐл"кй чāйр**, ливада Бо; **Љукића чāйр**, косаница и пашњак Ву; **Кāрића чāйр**, ливада косаница К; **Кошāин чāйр**, ливада От; **Мјѐденичкй чāйр**, пашњак у потесу

око Мједеника Р; **Мрдовића чāйр**, ливада Вра; **Ќмерђв чāйр**, косаница и пашњак Ће; **Пāлђв чāйр**, ливада Бр; **Рāкићкй чāйр**, пашњак и ливаде От; **Стāјничкй чāйр**, пашњак испод Великих чајира Ста; **Вѐл"кā чāйра**, пашњак на јужним падинама Романије Ста; **Ѐлѐзова чāйра**, ливада косаница Па; **Ћāјића чāйра**, пашњак Р; **Шйљскā чāйра**, ливада и пашњак Па.

Чāйрак, ливада у шуми Бр брдо и пашњак на њему Мо; ливада у страни на Јокића брду Пр; ливада у страни Ра; ливада Ја.

Чāнгaлово пђље, в. Поље Мо.

Чāпуља, шума Ди.

Чāрдак, њиве и ливаде Ста. Сматра се да се на том мјесту населио прапредак Стајничана.

Чардāчина, пашњак у Шајиновићима Ће.

Чатђри, ливада у заравни, пашњак От.

Чāгрња, пећина Па; старински бунар у Црквини Бје.

Чѐ^аргāшица, зараван Мо.

Чѐнгйћа брдо, в. Брдо Не, Оз.

Чѐсма, извор у Пољу Је; извор испод Таванка К; поток који се улива у Палучак К; извор Са. Са атрибутом у: **Димйтрйна чѐсма**, извор Под

међом Р; **Клѧчѧрева чѧсма**, извор
Пр; **Љѹбина чѧсма**, син. Чесмица,
извор у Подграцу Мо; **Мустѧфирова**
чѧсма, извор испод Врела Мо,
Пѧр"на чѧсма, извор От; **Рѧдов"ѧ**
чѧсма, извор у Радовиѧа брду Р;
Сѹвѧ чѧсма, врело Бр; **Тѧбакова**
чѧсма, извор От; **Тѧм"ѧ чѧсма**,
извор Р; **Тѧшиѧа чѧсма**, извор Са.

Чесмица, извор Бо; извор
изнад села, испод Таванка К;
синониман назив Љѹбина чѧсма,
извор у Подграцу Мо; извор Ра;
врело Ја; врело Ро. Са атрибутом у:
Бѧж"на чѧсмица, извор Ја.

Чечѧри, ливада у страни Је.

Чѧтлук, њива и ливада Дв;
ливада косаница Не.

Чолѧпек, ливада са извором
Бо.

Чѹкурица, брдо шумом код
Боровчанског брда Р.

Цѧмијскѧ дѧ, в. До Бо.

Цѧндарскѧ јѧлике, в. јелика Р.

Шѧдѧн пѧток, в. Поток Бр.

Шѧј"новиѧи, њиве и ливаде
сјеверно од брда Калуђер Ће.

Шѧѧац, ливада Ће.

Шѧрскѧ лѹка, в. Лука Бо.

Шѧрскѧ вѧраге, в. Вараге Р.

Шѧрчевво ѧсоје, в. Осоје Р.

Шѧрчеве лѹке, в. Лука Мо.

Швѧбовац, бунар који су
направили Нијемци за вријеме
Другог свјетског рата Са.

Шѧмани, пашњак Мо.

Шѧманова лѹка, в. Лука Мо.

Шѧр"но брдо, в. Брдо Мо.

Шѧћѧрка, извор на
раскрсници путева Ро.

Шѧјѧкѧв дѧ, в. До Љуб

Шѧљскѧ чѧјѧра, в. Чајир Па.

Шѧповача, њиве и ливаде Ву.

Шѧпов"це, узвишење изнад
Царевих вода, а испод Новакове
пеѧине Ће.

Шѧрока лѹа, в. Лука Бр, Ра.

Шѧш"ѧ брдо, в. Брдо Р.

Шѧш"ѧ пѧље, в. Поље Р.

Шѧјѧвина, ливада Ди.

Шѧјпови, стијена Ста.

Шлѧг, пашњак, шума Ће.

Шлѧгови, страна испод шуме
Бр.

Шѧбѧћевина, ливада на којој
је бунар Ди.

Шпѧцѧрова тѧста, в. цеста
Мо.

Штѧке, шума, пашњак Нео.

Штѧција, ливада и њива код
извора Јасенаве на стрмој страни
Романије Мо.

Штѧтарице, ливада, пашњак
Ста.

шума, као дио имена у:
Àсанова шўма, дио шуме у Доцу
Мо; Букòвā шўма, шума у Барицама
Ми; Држāвāнā шўма, в. шума Пр;
Мāлā шўма, пашњак Бра;
Мијатовића шўме, шума Оз;
Сāмарцића шўма, шума изнад

Килавица Мо; Станāрева шўма,
шума Ја. Као оријентир у: Ў шуми,
пландиште Мо.

Шўмица, пашњак Не.

Шўплā бўква, шума Р.

Шўплā ст"јена, в. Стијена Р.

ПРИЛОГ 2 ДИЈАЛЕКАТСКИ ТЕКСТОВИ

1.

Горе ймā, преко Крижа ка се йдē Ромāни^їи, овај Криж вѣлкї, наставлѣ се сѣло звāнē Бāшче. Нѣкад је бїло дōста шлївā, сѣло у бāшчи бїло и звāле се Бāшче. Тū су бїла трї брāта. Један брāt ј ймō шѣс синóвā и ћерку, дрўгї је брāt ймō шѣс синóвā и ћерку, тāко нешто, трѣћї брāt ймō пѣт шћеркї и двā сїна, нāш, и ѓндā ўнуци што су йшли сā мнōм ў шкōлу нāш и ѓно ѓстало, бїло је њї^їа четерс трѣћē шѣсет дѣвет. И ѓндā су партизāни дōшли на Ромāнију гōре, а йшли су и Њѣмци тū зāдржāли пōложāје, нāш, ћōја. Њѣмци ѓшли, дōшле ўсташе, нѣкē Њѣбе и ѓнї Рōгатчāни Кўпусовићи, кāко с^у се звāли. И ѓни кāжў – Вї се нāлазїте, а гōре су нāправили бўнкере пō вōм бр̑ду, нāш, кō ћōја бōјē се партизāнā да нē би сїшли с Ромāнијē, са Црвенē ст^їјѣнē. И кāжē, пōшт се вї нāлазїте ў нашōј теритōриї, нāш, свї мушкāрци преко пѣтнѣс гōднā идēте у дōм култўре, ѓнāј бїо Сōколшкї дōм, да дōбијете лїчнē кāрте, нāш. Како дōшли ў дōм, тāкō повѣзали. И бїло је нāкō вриједнї лўдї, нē биди прїмјерено нāш. Ймā нā сōколскā кāда, ка с^у се сōколи вјѣзбали, па ймали своју тўш кāду, нāш нō за кўпāње. Повјерѣнїк дōћē у кāду јѣан те тўче шўплїком, дрўгї кўндāком, ѓкрећē те по нōј кāди, тї с^е сām ѓкрећēш. И ѣто, од шѣсѣт дѣветеро педес двѣ^їе дōшло пōд нōж. ѓстало је од ѓвѓг Вѣл^їкѓг Крижа, један мālї спр̑чо, ѣн га дōље у Пāлима, нѣки Нѣћо, осл^їјѣпио, а бїо је кўрїр у ѓпштини. ѓн бїо ко тѣтке тāмо и ѓстō жїв. И ѓвāј млāђи Клāчар је ймō дѣветеро ћѣцē, и жѣну и стārѓг ѓца и брāта. ѓвāј му дрўгї сїн бїо на Стāнци Пāлама, дōле код нѣкї Јāнкѓв^їћā, Лўчићā бїо у нāјму. Й ѓн је ѓстō жїв, ѓшō у партизāне чѣт^ерѣс чѣтвртē, бїо командїр вōда, тāмо јē кōд Крагујѣвца бїо на слўжби, ѣто га рѣкошē да је прїје пѣшес мјесѣцї ўмрō, мōје гōд^їште, стārї ѓд мене гōдину. Трагѣдиїа. И ѓвї ѓвде у Зāгуњу, сāt с^у тō нāслѣдници по мāјчевини, по ѓцу, нāш. Јѣс им мāјка тū нѣкад бїла па с ўдāла нā Решу, па сā тї њѣни сїнови дōшли тў, нѣшто дїѣлли тē имѓвне, и тāкō. Рāковац нāстрāдō, ѓвдале до Дрїнē, нїкој вїшē сѣло у ѓдносу на брōј становнїкā и теритōрије, нїје мāњѣг сѣла бїло да ј вїшē нāстрāдало нег тāј Рāковац.

Мї смо ўвијѣк глѣдали, нāш, кўће гōрē, āјвāн се гōнї, мї зѓвѣмо āјвāн, стōка. А нїко нїје знāо да ј тō, да се свѣ тāмāнї што је по рѣду. Свјѣт нїје тōлкō

ни бјежѡ, нек гѡни, нек пѡли шта имѡ. Шта ћете, такѡ, завршло, ѣто. Нѡша српскѡ трагѣди'а.

Кад су партизѡни дѡшли на Ромѡнију, ѡтшо ѝ јѡ, прикључио се. Тѹ ми срѣтнемо партзѡне и ѡне санѡклије, ѡвде на Цѡревѡм вѡдама. Они кѡжѹ санѡклије, санѡчкѡ бригаѡда, ма нећу у санѡчкѹ, јѡ сам мѡсли'о ѡн су свѣ муслимѡни. Ми ѡтшли у Бѡговиће гѡре, бѡла некѡ бѡрба на Пућховцу, знѡш. И тѡмо бѡјѡше рѡњеникѡ, и ѡвѡ свѣ Пѡљѡнѡ што је дѡшло распорѣдишѣ – нѡс рѡњеникѡ у Прачу, онѡ Прача ослобѡђена, а Пѡдграб јѡш нѡје. Бѡ некѡ санѡклија се увѡли'о, нѡје санѡклија, ако нѡје чѡк с Кѡсова ѡздѡ, некѡ бѡли'а, јѡ рѣкѡ шта имѡ ѡд његѡ бѡлан сеѡамдѣсѣт кѡлѡ, нѡш. Нѣмѡ оних прѡвѡх нѡсѡлѡ, нег ѡс'јѣчеш нѹ, кѡлац ѡнѡј у шуми, нѡје ни зѡтсѡн. Рѣко јѡ ћу његѡ сѡм ѡднијѣт, шта имѡ четвѡрца. Ја кад је тѡ ѡтѣгло се, кад је тѡ, брѡдо стрѡмо, дѡла, кѡко нѡ нѡш мрѡтав чѡвјѣк бѹдѣ, рѣко ѡјмо закѡпати у ѡнѡј јѡрак, да их не носѡмо. И ѡндѡ срѣћа што смо се ми тѹ зѡдржѡли. Ми ѡтшли у нѡшу ромѡнискѹ бригаѡду, нѡша ромѡнискѡ бригаѡда ѡтшла преко Ѣзрена, дѡшла дѡ, јѡј дѡље ѡнѡ вѣлкѡ ѡпштина имѡ, у рѡван сѡшли нѡш, ма имѡ ѡнѡ ѡпштина, стѡ пуѡта ми пѡне нѡ ѹм, и нѡша бѡла су трѡ Пѡљѡнина што су се прикључѡли тѡј нѡшѡј ромѡнискѡј бригаѡди. Пѡгнуо јѣдан, пѡгнуо дрѹгѡ, ѡвѡј трѣћѡ рѡњен, да сам ѝ јѡ стѡгѡ тѹ бригаѡду мѣнѣ би бѡло стѡд сѡкр'ти се, нѡш.

Бѡ јѣдан нѡш Пѡљѡнин, муслимѡн је бѡо, нѡш пѡкупи, ма кѡжѣ нѡш, ѡнѡ партизѡнскѡ сѡмо вѡчѣ напријѣд. Гѡнли су без пѡтребѣ, штѡ су мѡрали. На примјер на Сѡкѡцу гѡре ѡнѡј бѹнкер, тѹ ће пѡгинѡти пѣтнѣс вѡјникѡ. Бѹнкер је ѡграђен жѡцѡм, ѹнѹтра минѡирѡн, мѡтраљѣзи тѹ, нѣма штѡ. Ѣставише ѡделѣње јѣно, дѣсет дѡнѡ, пѣтнѣс дѡнѡ, нѣмѡ вѡдѣ, нѣмѡ нѡшта, мѡрају ѡзѡћѡ. И такѡ чѡтаво ѡделѣње ѡзгинѣ да ѡсвојѡ тѡј, жѹрло се и нѡшѡм комесѡрѡма, ма нѡје тѹ некѣ такѡикѣ бѡло. Нѣмам ти јѡ штѡ фѡно приѡати.

Бѡ некѡ Сѡмо Клѡчѡр ѡвде, нѡјстарѡ ѡѣд, и ѡндѡ ѡмѡ дѣведѣс гѡдѡнѡ у тѡку рѡта. Па ѡнѡ гѡре брѡдо, нѡш кад сѡгорѡ, имѡ јѣдна стрѡна нѣмѡ тѡмо ни ѡвца се не напѡсти, шмрѣка, а ѡмѡ је јѣно трѡјѣс дѹлѹмѡ прѡвѣ зѣмљѣ. И ѡнѡ мѡло лѣти кад ѹзорѣ гѡре ѡнѡ брѡдо нѣмѡ нѡшта чѡлија, сѡмо чѡлијѡ, кад се кѡсѡ ѡно чѡлијѡ и прѡзвѡли га Чѡлија. Ёт ѝ ѡн је заглави'о у ѡвѡм сѡд, њѣгва двѡ сѡна, пѣтро ѹнучѡди, свѣ је тѡ сѡшло дѡље ѹ дѡм.

Нїје се знало до чет̑р̑ес пѣте вѣмо, нїко нїје знао за Крушцу, да ли је Град^ишка или Јасеновац, сѣмо су тѣ рачунали. Мї имѣмо нѣкї спѣменїк дѣле у Крушци, ја сам ишѣ имѣ пѣшес гѣдїнѣ с ѓвїм нѣшїм. Тѣ је шумарска кѣћа, сѣд је као музѣј. Тѣ бїо јѣан пѣдрум чет̑ри са чет̑ри, кѣлко је тѣ нї^{ја} бїло. Имала тѣмо кречѣна, нѣш. ѐни су тѣ затвѣрали жидѣве, нѣш, имѣ грѣда гѣре, на ѓнїм грѣдама стѣѣ кѣке, нѣш. ѐни нѣгѣ ѓбјесѣ гѣре зѣ ноге, нѣш, ѓвдје за ц^ијѣв ѣе су члѣнци. Имају нї дѣмири, нѣш, па су покушѣвали, дѣмире искрївили на прѣзорима да се извѣлѣ, да нѣшто. Имѣ тѣ седамдѣс шѣс Пѣљѣнѣ имајѣ четвѣрца што нїсу Пѣљѣни. Нѣки шумѣр гѣре бїо у Бѣговићма, и ѓн се јѣвио, нѣ знам и јѣш вѣкѣ нѣкї на тѣм спѣменїку. Седамдѣс шѣс, седамдѣс двѣ Пѣљѣнна, вѣйїнѣм гѣре ѓнї Шѣрци, нѣјвише из Бѣговћѣ. ѐнѣј јѣдан одѣстѣ, нѣш, дѣл је Шѣрац нѣ знам ил јѣ гѣре Глѣовић избјегѣ, ја нѣћу да илѣм. Мѣјка – Сїне, нѣмѣј да гѣврї сѣло, нѣмѣј ѓнѣ, па илѣте на пѣсѣ, па штѣ, вратѣш се, нѣш. Кѣжѣ клѣла га, мѣјчино млијѣко, и ѓн се ражлѣти и ѣ стрѣј. И сѣд, кад је мѣјка чѣла! Нѣтјерала сїна да илѣ!

Рѣкошѣ бѣо у сѣколима Глѣовић јѣдан, јѣј, кѣко му је бѣло ѣме, и ѣн се трѣгѣ из колѣнѣ ка су вѣдили га ѣ тѣ шѣмарску кѣћу, ѣн се трѣгѣ и пѣбјегѣ. И пѣтјерѣј, и пѣтјерѣј, ѣни су ѣгѣ кроз ѣнѣ кукурузе, кроз жѣто и нѣ крај жѣта дѣшѣ и сѣћулио се, сѣд чѣкѣ да ѣвѣ ѣведѣ, штѣ ѣе бѣти, а јѣш ѣвѣ патрѣла гѣре обѣлазѣ, тражѣ. И ѣнѣ јѣдна муслимѣнка кѣмшиница – Ёво!, и ѣни га салѣтѣ и... Бѣљѣ би бѣло да је пѣгинѣ. Ма кѣкви. Јѣ би се јѣви'ѣ добровѣлац ако су ме ѣфѣтили нѣш. Стр'јѣљај, не вѣди ме нѣкуд. Сѣмо мѣкѣ се бѣјѣм.

Ў на́с су о́вдје б́или, док је Ч́йча б́йю, на́ш, б́йю ј́едан на́ш ко́мшиџа кома́ндйр ч́етѣ, ђн је б́йю пра́вй партиза́н, ђвај Кла́чѣр са Кри́жа ђвога́, б́йю не́кй Бо́жо Пле́мић, кома́ндйр партиза́нскѣ ч́етѣ, Сте́ван Ју́говић б́йю кома́ндйр партиза́нскѣ ч́етѣ, ишо́ на Ђ́зрен та́мо, на́ш. И та́мо во́дио бо́рбу са у́сташама и ђ́ним њ́й'овйм мј́ештанима, и ђ́сто без ђ́ка, као кома́ндйр Ч́йчинѣ ч́етѣ. Е по́сле то́г слије́дй и Ср́бије је́ан но́сй ко́ка́рду а дру́гй но́сй у́ цаки ђ́нй зла́тныка́, на́ш. Пре́ђеш у́ четни́кѣ – ѣ́во ти! Ко́ка́рда, толи́ко ко́ка́рдй й́маш да по́дјѣлиш сво́јој ч́ети, ѣ́во те́би ке́сца зла́та. Ни́је б́ило пра́во зла́то, ка́сније су ђ́крили. И та́ три кома́ндйра пре́ђу у́ четни́ке, и та́ко за́'еба́ли мо́ју Рома́нију и Ч́йчу. Ч́йча је по́шље по́гинђ, и то́ се ра́сѣло...

Душан Бојанић 1925. (Раковац)

2.

Гувно је било на брежуљак, јер се ту довлачило жито и коњи врли, обрије се све добро, стожина, конопац, и један од нас ћера коње до изнемоглости, у круг и назад да би отпало жито, да се оно смете метлама у камару, очисти се од грубога. Онда, ко љмије, није свако знао узети лопату дрвену једну, и он баца у вис, чека да буде вјетра и пјева. Одлази на једну страну, а жито на камари остаје, пада, тешко. А неко, направљена је једна велика дуга метлица од брезе. Једна дршка дуга два метра, можда више. И само мало и тога пружа и ти полако, вјешто скидаш оно што остаје на оном чистом жити, то што не однесе вјетар. Е онда то жито купиш у вреће. Мош мислти баца ту хрпу у вис лопату, какав је то живот био. И имали жита, имали леба, фино живјели.

Најтеже ми је било гонити коње, јер највећа врућина, то ми је било тешко. Али ми је онда било драго, узјашемо коње и водимо на воду да се напоје. Кад одмарамо изводимо коње из вршаја да се одморе, и ако је завршено слама се одбаци, претресе. А онда коње идемо узјашемо до воде, то се грабимо ко ће узјашити. По троје нас знало на коња до воде, они се напију воде, даш му жита, то је тата радио. И тако, пролазе дани. Ето кад су, мени је било тако, а завидили су ми. А било је другима горе. Онда можеш мислти како је њима било. Ал добро. Све ми је то лијепо, да сам бог до њ са то.

Пјевало се, ми смо сви знали пјевати сељачке, играли. Био је свако ко је имо, ја нијесам никад знао свирати фрулу, мого, ал нијесам. Био је ко знамо ко је научио да свира фрулу, да играмо коло, нема ко га није знао, научио га од седам године играти, пјевати сељачку пјесму, веселити се на свој начин ко старина наша. Е онда, сад зависи ко је ће пош. Од четерес пете нису сва деца ишла у школу. Ја сам од те сретне деце који су ишли у основну и у средњу школу. Они сви што су престали, као сад што је престајало преко рата ко није имо же, у тринестог години треба у први разред да иде, ма ајде, он је то испрескако или није ни ишо. Ја сам завршио прво четри основне, па сам онда отшо са једанес године у гимназију, малу матуру. И још слични мени који су хтјели да уче! Није то хтјело да учи! Није! Смјјали су се, изигравали су мене неки! Иду оне цуре, иду по сјелима, ја ујутру раним на воз, у четри устајем, морам рећи да сам био у искушењима. Доведу ме – па јес тако, ја морам рано на воз, нисам се напаво, ја

мѡрѡм ѹчти, ѡни не мѡрајѹ нѣшта. Па ѡндѡ тѡкѡ ѹ себи тѡ нѡсѡш, а ѡпѣт знѡш с кѣм дѡле ѣдѣш, кѡ је дѡле, кѡква атмѡсфѣра у мѡјѡј шкѡли, јѡ ѡдличан ѣѡк. Нѣје нас ѣшло двѡнѣстерѡ, трѣнѣстерѡ чѣтерес дѣвѣтѣ. Ево сѡд сам срѣѡ двѣје свѡѣ из вѡза, двѣје бѡбе. Ызљѹбѣмо се, мѡло нас је жѣвѣх.

Милован Петровић 1939. (Раковац)

3.

Кад је Аустрија градила прѹгу ѡна је за свѡѣ рѡднѣкѣ обезбѣѣѡвала свѣ, да се мѡгѹ лијѣчити, да ѣмѡ прихвѡтилиште, је ли. Пошто се ѡндар говѡрло да је вѡздушнѡ бѡѡа на Стѡмболчићу, ѡдабрѡли су да нѡправѣ тѡј гѡре, ѡнда се звѡло санѡтѡријѡ, за туберкулѡзу. И тѹј су се лѣчили тѣ рѡднѣци и ѡнѣ кѡјѣ су трѣбали. Сѡд, тѡј диспѡнзѣр се звѡло, свѣ заградили вѣлику ѡграду, жѣчанѡ ѡграда. И ѣмале су трѣ кѡпије ку(д) се мѡре ѹлѣѣи. Нѣје приступѡчно бѣло. Ѳдвоено бѣло ѡд стѡнице жѣлѣзничкѣ, ѡни су мѡгли дѡѣи и вѡратити се, а нѣје мѡгѡ ѹлазити ко је хтѣѡ у тѡј крѹг, сѡмо су болеснѣци тѹ бѣли. Вѣлику зграда. И сѡдѡ, тѣ нѣкѣ богѡтѡши, ѡни су из Бѣограда, Бѡртуле се звѡли, ѣмали су сѣстру кѡјѡ је бѡловѡла сѹшицу. Ѳни су нѡправили свѡјѡј сѣстри јѡко дѣвну кѹћу, нѣ знѡм је ли сѡд ѡна срѹшена. Јѡко лијѣпа кѹћѡ, и ѡнда мѣ смо звѡли тѡ цѣвенѡ кѹћѡ, све фѣнѡ цѣгла бѣла фасѡда. Њѡј су дѡлазили у пѡсјету свѣ нѣкѣ богѡтѡши, нѣкѣ бѡгатѣ пѡродице, и бѡѡѡа су јѡј дѡлазили скѡро свѡке сѣдмицѣ, а бѣла је двѡ бѡѡѡѡ ѣмала. И сѡд ѡна је тѹ се лијѣчила, и ѡни су дѡлазили, нѣје се ни излијѣчила, јѡ нѣ знѡм кѡд је ѹмѣла, ѡли је бѣла жѣва док нѣје пѡчеѡ рѡт. Кад се зарѡтило, ѡндар је ѡтѣшла ѡна за Бѣѡград. Ѳстала је тѡ кѹћѡ прѡзна, диспѡнзѣр, ѣ ѡн је прѡпѡ, а бѣѡ је ѡктивѡн свѣ до рѡѡѡ. Тѡ кѹћѡ, пошто је бѣла прѡзна, а ѹсташе су заѹзѣли ѡнѡј вѣлику тѹнѣл у Стѡмболчићу, ѡни су дрѣжѡли тѹј ѡклопнѣ вѡз, кѡји смо мѣ трѣ пѹѡѡ зарѡбљѡли, у тѹ кѹћу је се усѣлио нѣки Мѡрѣнко Цѣцовић из Ѳсѡтнѣцѣ, са свѡју пѡродицу. Ымѡ је сѣна Рѡјка, ѣмѡ је Јѡнка, ѣмѡ је Бѡбѡна, штѡ јѡ знѡм, ѣмѡ ѣѣрку Јѣлу, чѣѡѡѡ пѡродица. И ѡн се ѹселѣ ѹ тѹ кѹћу. Међѹтѣм, пѡшто је тѹј у Стѡмболчићу бѣјѡ шѹмѡр Ћѹрчић, а ѣмѡ је ѡн сѣна кѡјѣ је бѣјѡ пѣлѡт, Ѳнто и шѣѣрку Мѡѣлду, висѡка дѣвѡјка бѣла. И тѡј се Рѡјко ѡѣѡв нѡјстѡријѣ сѣн забѡвљѡ се са Мѡѣлду. Ы тѡ је трајѡло, то је свѣ бѣло чѣтерс прѡвѣ гѡдинѣ кад су се ѡни усѣлили, а ѡни бѣли дѡбри пријѡѡѡѡ сѡ тѣм Мѡрѣнком, а Мѡрѣнко вѡљѡ рѡчѹнѡ да ѡженѣ тѹ ѡѣѡв сѣн, штѡ јѡ знѡм. А тѡј Ћѹрчић, ѡн ѣмѡ свѡју кѹћу, ѣ сѡд ѡна у Стѡмболчићу

ймā. Сад ја нє знām кō живї у тѹ кѹћу. И њни се забављали. Обѡлї Рáјко и ѹмре од туберкулѡзѣ, ѡндáр обѡлї му ћѣрка Јѣла, ѹмрѣ и ѡна. Ђндар вѣћ дѡшло ослобођѣње. Мáрїнко је ѡтшѡ у свѡје сѣло, направио кѹћу тáмо, вѣћ изгѹбио двá члáна пѡродицѣ. А тáј Áнто, што је бїо пїлѡт, ѡд тогá Ћѹрчїћа, ѡн је бѡмбáрдовѡ са хрвáтскїм авијѡнима нáш Шїп. Рѣцимо ту їмā и јѣдна знáменитā ствáр, кад зáробљено је деведѣсет ѡвијѣ дѡмобрāнā и ѹсташа у Пѡдграбу, кад су дѡтјерали иг, мї смо скїнѹли њїма ѡдјећу и ѡбућу и одвѣли их у Подрѡмāнију, тáмо је бїо лѡгор. А тáмо су тї дѡмобрāни кѡї су зáробљени, ѡни су їмали кројáче, штā јā знām и ѡни су прáвили ѡпāнке и шїли би панталѡне за вѡјску. Е сад, кад смо мї њїке скїнули, мї смо њїке првā грѹпа кѡјā је бїла прѣвели у Пáле. Ђни су дѡшли ѡвде у ѡнїм дрѡњцима што смо им мї дáли. С`ѹтрї дāн тáј Áнто Ћѹрчїћ, у авијѡн свѣ ѡпāнке и ѡнѣ шарвале и ѡнѣ гуњїће, свѣ у авијѡн и нáма на Шїп, бāцї. И бāцї нам двїје вѣлкѣ бѡмбе. Тáј Áнто, ѡд тѣ Матїлдѣ. Е сад тā Матїлда је стāновáла, кїно Ромāнија у Сàрaјеву и ко је гѡј дѡлазио, то је пѡшље ѹдба контрѡлисала. И нѣкї Јāнко Гѹја ѡдавле бїо скрѣтничāр, и ѡна њѣгā пѡзовѣ на кáву, а кад їзлазї Матїлде ѹдба зáтворѣ ѹлāз. Е Јāнка у зáтвор. Кāкѣ їмāш тї вѣзу са Матїлду, кáже мї зāједно рáсли и кѡмшије бїли и тākѡ. А тáј Áнто пѡбјегѡ с авијѡном у Аргентїну, а њѣгов дрѹг, кѡји је бїјѡ дрѹгї пїлѡт, ѡн је бїјѡ Ылијѣ Áраповића чувáра прѹгѣ сїн, њѣгѡв су апáрāt срѹшили партизāни гѡре на грāници у Слѡвѣниїи.

Е сад, тѹ кѹћу кàснијѣ кѹпѹје нѣкї Мїлош Дубѡвина, чувáр прѹгѣ и нѣкї Дāнило, њѣгов стрїц, и ѡни јѣдан у јѣдан спрāt, дрѹгї у дрѹгї спрāt. И ѡни се ѹселѣ. Е ѡбѡлї од Дāнила, обѡлї му сїн Мїливоје и ѹмрѣ, па ѡндар обѡлї Грѹјѡ, ѡндáр од Мїлоша Дубѡвинѣ обѡлї жѣна Зѡра, па обѡлї Мїлош, па и Дāнило, и ѡндā Рáдѡјка, снā. Ёто, свї су обѡлли ѡ тѣ кѹћѣ. А кад је дѡшло ослобођѣње, ѡнāј дѡм, їзврїшили су дезинфекцију тѣ слѹжбе што су бїле, а вāљда онѹ згрāду нїје нїко ѡбраћѡ пāжњу, јер кѡ ће сад їшћерати пѡродицу па да тѡ дезинфицирају и тākѡ. Али сам помїјѣшо јѣдно и дрѹгѡ и тākѡ, углāвнѡм је тáј ѹзрок бїјѡ тѣ кѹћѣ, да су обѡлли тї лѹди. Ђндáр обѡлї Љѹбоје Тāбак, мѡмак, обѡлї Мїливоја Шарѣнца њѣгов брāt кѡї је пѡгинуѡ на Дѡбрѡј вѡди. Свѣ су тѡ обѡлли ѡ тѣ кѹћѣ.

Аустрија кад је дошла Босна је била аграрна земља, то знате боље нег ја. Доласком Аустрије дошло је до неке културе, шта ја знам њиве. И онда је било развој железница, је ли, железница наша прва направљена хиљаду осамсто четрдесет девете године у Југославији. Два велика богаташа, Талијани, звали су се Гео-сепе-се и Гео-сепе-Фертинели. Имали су пилану, огромну пилану ће на болница Касиндоли. Ту је била пилана, огромна пилана са шеснаес гатера, било је четрнаес малих гатера и два велика гатера. Они су држали ове шуме кроз које су припадале тамо Сарајеву, и добили су експлоатацију шуме.

Касидоли су село у једну долину, околу су брда, а доле на дну Касидола тамо је кањон рјечице, а та рјечица се улива у Железницу код Илиће. Е сад, Швабе су, на томе кањону, ће се завршава Касидоли, направили јену огромну брану од камена, и са тај поток није тако јак, али је сталан, има своје изворе, има десет, дваес извора у брдима, све се слијевају низ тај кањон. И сад ови људи сијеку шуму, а Касидоли село ће живе Гранзови, тада је било косаница, ливаде, они плати тим сељацима, јер потопа њихове ливаде, не могу косити, вода. И они сада секу шуму и вуку са воловима са коњима и бацају доле у те Касидоле. А ондар они пусти ону брану, потопи све те ливаде, а доле су ти балвани по ливади. Кад дође вода, дигне те балване, све то оде, нити вуку коњи нити волови, све однесе вода у Касиндоле. Е то су сад те болнице, то је правила Аустрија за своје раднике, као што су правили за Стамболчић. Они су направили те болнице, а то је неће било хиљаду осамсто шездесете, педесете, не знам које. Е ондар су они тражили експлоатацију ових јадоринске планине, а то је Равна планина, шта ја знам, Јахорина, Романија. Ондар они руше те пилане уз Касидоле, ово остане као њихова болница, а они пренесу све дванаесте године у Подграб те пилане, исто шеснаес гатера, само размонтирали тамо, монтирали вамо. Направили двадесет и седам кућа, неке су имале спрат. А и ти радници који су били уз ту пилану, они су прешли опет и у Подграб, зато се повећо број католика на овој локацији. Сад, дошла је тридесет шесте године, они су због чега ја то не знам, све продали Подграбу. А они су имали своју свилару у Смедереву, и ондар су они то све продали једноме племићу, тако се ондар звало, звао се Црнковић. А тада је била најљепша дјевојка у Подграбу Анкица Бритвар. И он се сконта, тај газда са ту Анкицу, не знам је ли је оженио, није ли је оженио. Тај Црнковић је порушио све

тѣ пругѣ, јер је Фертинѣли трѣ ѣмѣ локомотѣве – Мѣлка, Јулка и Ѣлга, брѣј јѣдан, двѣ, трѣ. И ѣне су вѣкле, јѣдна за Ромѣнију, дрѣгѣ вѣкла за Врпрачу, трѣћѣ вѣкла за Назовачкѣ пѣток, свѣ се знѣло кѣдѣ кѣјѣ локомотѣва. Ѣне су довлѣчили, рѣцимо са Ромѣнијѣ, са Дѣбрѣ водѣ, гѣре ѣшла прѣга на Близѣнац, јѣ мѣслим да је тѣ бѣла прѣга нѣшто око двѣнѣс кѣлометѣрѣ на Ромѣнијѣ гѣре. Е сѣд, Фортунѣли је прѣдѣ свѣ тѣ тѣм Црнковићу, а Црнковић је срѣшио свѣ прѣге, пѣкупио локомотѣве, а пѣлану нѣје срѣшио, јѣ нѣ знѣм да ли сѣд јѣдан дѣо ѣмѣ јѣш, а бѣла је у нѣзѣд нѣколко гѣдинѣ. Ѣн тѣ прѣдѣ, Црнковић, вѣздухоплѣвнѣј бѣзи у Рѣјловац. Ѣна је откѣпила пѣље Мѣтра Корѣмана у Пѣдграбу и нѣговѣг брѣта Рѣда. И тѣ пѣље су ѣни мѣло пѣравнѣли, пѣсекли су свѣ ѣнѣ јѣхе кѣје су бѣле око ријѣкѣ Прѣче крѣз тѣ нѣјѣве лѣке, нѣјѣве лѣваде, тѣ су косѣнице, тѣ се нѣје ѣрѣло. И тѣ су тѣ пѣлѣти Мѣрко и тѣј Ѣнто кѣјѣ су обѣчѣвали пѣлѣте, а тѣмо је бѣјѣ комадѣнт нѣкѣ Кѣлабић, Хрѣвѣт је бѣјѣ, бѣјѣ је мѣјѣр вѣздухоплѣвнѣ. Тѣ је бѣло око нѣкѣ пѣдѣсѣт пѣтѣмѣцѣ. Бѣза штѣ је кѣпила тѣ, ѣна је свѣ адаптѣрала за ѣвѣ пѣтѣмѣце. Кад је дѣшѣ рѣт, ѣндѣр је тѣј Кѣлабић, ѣн је задрѣжѣвѣ и говѣриѣо тѣм пѣтѣмѣцима, нѣћемо мѣ дозѣволити да дѣћѣ Шѣвѣбо ѣвдѣ, нѣћемо заѣзѣти клѣнац ѣнѣј, штѣ јѣ знѣм на Мѣљѣцкѣ, па зѣузѣћемо Ѣћу, нѣћемо дѣти Шѣвѣбу да ѣљегнѣ, тѣ је нѣша зѣмљѣ. Е сѣд, дѣшло ѣвѣ прѣвѣрѣње, вѣћ су Шѣвѣбе зѣузѣли Пѣљскѣ, трѣдѣс дѣвѣтѣ, пријѣтѣ опѣсност. А ѣндѣр шѣшкѣ се дѣшѣ Чѣча на Ромѣнију, дѣшѣ Ѣсан Брѣкић, дѣшѣ Слобѣдан Сѣљѣ, дѣшѣ Рѣдољѣб Чѣлѣковић, тѣ нѣкѣ комунѣсти, штѣ мѣ знѣмо кѣ је. Ѣни пропагѣрају, кѣжѣ дѣћѣ се ѣстанак, ѣвѣ, ѣнѣ. Ѣ мѣ бѣли млѣдѣћѣ ѣндѣ, штѣ смо бѣли балавѣрдѣѣ шѣснѣс, седѣмнѣс гѣдинѣ. Ѣдѣмо мѣ дѣље па мѣ ѣпанѣмѣ, дѣгнѣмѣ, укѣдемо око пѣтнѣс пѣшѣкѣ, а нѣћѣ да нас пѣцајѣ, ѣ мѣ бѣјѣјѣмо па ѣставѣмо тѣ ѣрѣжѣ, па ѣпет се прѣвлѣчѣмо а пѣзнѣмо тѣрѣн, па се вѣчѣмо порѣд Прѣчѣ, бѣга ми се, свѣ се наорѣжали. Јѣш нѣје пѣчѣо рѣт. Јѣш нѣсу ѣнѣ јѣдинѣ дѣшлѣ, али се чѣјѣ да нѣћѣ тѣмо, штѣ јѣ знѣм, нѣпадајѣ нѣћѣ. А Шѣп је тѣј блѣзу. Кад ѣво ти јѣно шѣс ѣнијѣ пѣлѣтѣ, млѣдѣћѣ. Штѣ ѣе? Кѣжѣ – Ѣздѣ нас, кѣжѣ, комадѣнт, па мѣ пѣбѣгли. Тѣ су тѣ кѣјѣ нијѣсу шѣћѣли да пѣцајѣ, нѣсу шѣћѣли нѣгѣ као комадѣнта да слѣшајѣ, зѣтѣ нас нѣсу убѣјѣли. Ѣ сад, кѣ су бѣли тѣ лѣѣди, мѣ тѣ нѣ знѣмо. Ѣ томѣ дѣшѣ, вѣћ дѣгѣ се ѣстанак. Ѣндѣр дѣшли и кѣжѣ ѣнѣј Чѣча, тѣ ѣ Слѣвиша Вѣјнер, ѣн је бѣјѣ комадѣнт тѣдѣ, кѣжѣ ѣн, по свѣку цијѣну ѣмѣ се да се ликѣвѣдѣрѣ тѣј мѣјѣр, Кѣлабић. Ѣн жѣвѣ сад јѣш у Пѣдграбу. Јѣш је бѣло војнѣкѣ ш

њиме. Дѡбије задáтак нѣкѣ Дáнило Стáнáр, ѡн је бѣјо студѣнт тадá, ўзмѣ шѣс лјудѣ и нáправѣ зáсједу на Козѡр"ци, ѡвáј мáјѡр ѣдѣ, шѡфѣр вѡзѣ и њѣгов сѣн. Ђн за пұшку, тáј мáјѡр и нѣко га ўбије, а нѣје сѣна и шѡфѣра. Сѣна и шѡфѣра ѡдведұ на Вѣтѣз, а тáмо већ ўсташе дѡшли. А јѡш нѣсу дѡшли у Пѡдграб. Нѣсу ни Нѣјѣмци јѡш дѡшли у Пѡдграб. Већ ўсташе се формѣрале. С'ўтрѣ дáн нѣкѣ Цѣидѣ, нáреднѣк жандармѣријскѣ из Пѡдграба, пѡкупѣ шѣс Србá и пѡстрјѣлá на тѡј Козѡр"ци нá тѡм мјѣсту. Ђно ѣ сад спѡменѣк.

Вѣде Пáндурѣвић, ѡн је бѣјо чұвáр лѣнѣјá ѣ тѡ бѣло пѡштáнскѣх лѣнѣјá, а Кұсмұк, тѡ је ѡтац ѡвијѣ што ѣмáјұ Мѣлкоса, ѡн је бѣјо чұвáр жѣљѣзничкѣх лѣнѣјá, ѣ ѡни су стáлно прѡлазили прұгѡм а лѣније су бѣле свѣ на ѣстѣ стұбове. И мѣ се мѡгли смо, кад смо рáдили на прұзи, кáчити се сáмо на нáше жѣљѣзничкѣ лѣније ѣ тѡ лѡкáлнѣ, а по пѡтребѣ и цѣнтрáлнѣ лѣније, знáло се тѡ свѣ. И сáд тáј Вѣде, а ѡн је бѣјо пѣјáница Бѡже сáчувáј, ѡ њѣму ѣмá прѣчá кáкијѣх ти Бѡг ѡѣ. И штá ѣе бѣти, ѣмали мѣ телѣфѡн, јá сам ѣмѡ на прұзи, кад ўјутру дѡлази нѣкѣ Пѣтар Áбула и нѡсѣ нѡвѣ телѣфѡн. – Ђклѣ ти тѡ, Пѣтре? Кáжѣ – Гѡре на Чѣлини кад сам пѡшѡ, па сам јá вѣдио код кафáнѣ, па јá др̀пио, ў нáс нѣ валá. Јá – Дѡбро. Дѡни'ѡ ѡн тáј телѣфѡн, јá прѡбáм ѡдмá – дѡбар. А Вѣде, ѡбѣлазѣ свѣ лѣније. Ђн ѣмá дрұгѣ телѣфѡн. Реко – Вѣде, Бѡг те ствѡри'ѡ, вѣди кáко тѣ ѣмáш бѡљѣ телѣфѡн. Ђ! – кáжѣ – Вѡјска је вѡјска. Прѡшло то врјѣме, а Вѣде с нáма сјѣдѣ, ўзмѣ ѡнѣ пѣнáче, ѣспењѣ се и зѡвѣ. Јáвлá се кáо да је из Лұкавицѣ, а ѡн се јáвлá ѡд нáс. Ђндáр, нѣје му мáло, тáмо сврáтѣ нѣѣ, ѡндá се ѡпѣт зáкáчѣ.

Вѣде, ѣмá сад ѡн нѡвѣ телѣфон и сјѣдѣ на ѡномѣ телефѡну, ѣ ѡн њѣгá зaвѣру'ѣ и ѡтвáрá, нáш. Кáжѣ – Дѡбар је ѡвáј телѣфѡн ѣ ў вáс, Бѡг те ствѡрио. Нѣје прѡшло јѣдно трѣ, чѣтири дáна, ѣво ти мѣлѣицѣјѣ. Нѣкѣ Чѣдо што је бѣјо Штрбáц ѡвдје у мѣлѣицѣ'ѣ нѣкѣ, ѣ нѣкѣ Рáде, двѡјѣца. Узвaдишѣ из ѡнѣ тѡрбѣ нѣкѣ пáпѣр, ѡтвѡришѣ ѡнáј телѣфѡн, а мѣне су звáли Чѣча свѣ на прұгу. Кáжѣ – Чѣча, ѡдáкле тѣби ѡвáј телѣфѡн. – Нѣ знáм Бѡга ми, нѣѣ ми дѡни'ѡ Пѣтар, а Пѣтар рáдѣ. – Áјде вáмо, Пѣтре! Ђдáкле тѣби ѡвáј телѣфѡн. – Кáжѣ, јá нáшѡ крáј пұтá и ўзѡ па дѡни'ѡ. –Кáжѣ, ѡвѡ ј телѣфѡн Вѣда Пáндурѣвићá! А Вѣде се нáпио, па се свáлио, па ѡстѡ телѣфѡн дáлѣко, а Пѣтар га нáшѡ ѣ дѡни'ѡ. И кáжѣ Чѣдо мѣни Штрбáц – Јѣси вѣдио Бѡг те ствѡрио, кáко се нѣ дá сáкрѣти. И ѡднѣсѡшѣ телѣфѡн.

Мѣливоје Симѡвић 1923. (Ђточѣна)

4.

Пуно, дјецѐ се пуно рађало ал су дјѐца мрла, мрла, мрла, мрла, свако^у, свако^у неколко да^уна неко^у умрѐ, на прољ^еће кад настанѐ поготову недостатак у храни онијѐ недостајѐћи хранљиви матѐрја корисни и дјѐца нѐ могу да изнесу то, нег ђп. Постило се пости дјѐца су постла посте, и старе особе, онда, нѐсла се дрва на рамену. Петљало се, врсило, чувла се стока и тако. Куће биле без икака намјештаја то је било под, простирао се слама доље лежало се с краја до на крај, једно до другогa. Огњиште и соба, ништа више, онај, собу и онѐ, как се зовѐ огњиште било на сред куће тамо, кућа са огњиштом, кувѐ се ручак на како да кажем, на вериге. Јѐло се из једногa суда, колко гѐд има у кући народа у један велки суд се стави на ну звана синија, овај, трпеза, синија, није столѐва било и сви јѐду заједно, срчу. Није се знало о храни пуно, пасуљ, кромпир, јечам је туцао па е куван, купса, зависи од сезо^унѐ шта има, онда репѐ онѐ шта ја знам, шта је усијано у њиву то се јѐло, шта је унесѐно у њиву, уношено је нешто и у кућу ѐ тогa, и тамо и вамо и тако.

Тѐшки дани су били, врло тѐшки, у школу идѐш па ако нѐ дођѐш кад они замислѐ, сага није било у ц^ијѐлом сѐлу, у сѐлу није било сага, шта ја знам, нѐсил се ђпанци од свињскѐ кожѐ, правли се и нѐсли, није било ништа да се купи и што је било, било је скупо. И тако, ђдјећа и ђбућа свa је прављена у домаћинству, ткaто, кошуље, сукна за онѐ гуњеве ђвѐ, онѐ, пелѐнгаће. То су биле као пантелѐне па се у кући шило и правло и шта ја знам, ал су биле довдѐ и није било то ваљано, правло се од картѐреза, жѐне су то, шило се свѐ ручно. Тѐшки, тѐшка времѐна су била много тѐшка, много, много, много. У кући је живло пуно, по тридестѐро народа зајѐдно да би могло мало домаћинство да ђпстанѐ. Недостатак пуно путa хранѐ, лоше године, недостатак хранѐ, недостатак стѐчијѐ хранѐ, најгорѐ је било када нѐма, катастрофа настанѐ. Онда се ловило у шуми, кресало се грање... и тако је то било.

Мѐнѐ је рaт задесио у другѐм разреду, ја више нисам ишѐ заратио се, пѐсле стигли млађи, пѐсле рaта мѐнѐ су ђпет^и уват^иле ђбавезе и онда сам ја бѐио најстарѐи, мѐрѐ сам да радѐм и нисам ни био више кући, бѐио по терѐну, ради^ио сам у пољѐпривреди, па радиѐ у грађевнарству па у сјѐчи шѐмѐ, па радиѐ на жѐлезн^ицама, шта ја знам, нѐма шта нисам ради^ио, пѐ Шапцу по Зѐници по

Сапајву по Сребренйку, нѣмѧ куд нијѣсам бйѧ и такѧ тѧ је йшло. Мѧрѧ си ѧбавезу зѧрадѣти зѧ себѣ, ако ймѧш кѧнѧ и за кѧнѧ ѧбавезу, комунѣзам бйѧ стрѧг и нѣзгодан, нѣмѧш нйшта, а мѧрѧш дѧти свѣ дрѧжавѣ што ѧна трѧжй, пѧрез се рѣзѧ на чѣтри рѧте а нйкад нѣ знѧш кѧјѧ ће рѧта колйкѧ бйти, мѧрѧ се плѧтити па како знѧш.

Преживљѧвало се нѧзѧр, тѣшко, бйло је тѣшко, нѧ силу. Пѧусле Дрѧгѧг свјѣскѧг рѧта су мѧло мѧгли бѧљѣ да живѣ, пѧчѣла су ѧута, ѧндѧ су гѧменй ѧпѧнци од гѧмѧ, ѧуто-гѧмѧ прѧвлѣни тѧ је йпѧк бйло зѧхвѧлно, нйје бйло мѧкрй нѧгѧ... Јѧке зйме тѣшка времѣна и ѣт нѧрод је рѧдйѧ позѧймѧ се мѧбѧм рѧђѣно, што је ўзрѧђѣно – рѧђѣно мѧбѧм. Рѧдѣло се, дѧнѧс јѣдан кѧпѧч зѧвѣ, сѧтра дрѧгй и тѧ такѧ догѧворѣ се, спрѣмало се, рѧдовѧло се јѣдно дрѧгѧм. Нѧрод је бйјѧ слѧжан, бѧриѧ се. Слобѧдѣ је бйло пѧслѣ Дрѧгѧг свјѣскѧг рѧта. И ѣт, такѧ је тѧ йшло. Јѧ нѣ знѧм бѧг знѧ мнѧгѧ тѧгѧ, али знѧм штѧ сам пѧтйѧ и ѧјде па ѧјде. Йдѣш ў шкѧлу, гдјѣ си бйѧ дѧ сад, што нијѣси за толйкѧ, нѣмѧ сѧта, нйје се знѧло кѧлко си прѧбавѣо у пѧту и штѧ те нѣмѧ. Нѣкѣ пѧслове док не ѧбавйш нѣмѧ йћѣ ў шкѧлу. Ўстанѣш рѧнијѣ па ѧбавйш пѧслове па ѧјд. И ў шкѧли је йстѧ бйло, ўчила се вјѣрнаѧка, бйло је стрѧгѧ, тѧкли су и рѧдѧтелй и ўчителѣ је тѧкѧ. Ймѧ је прѧво да тѧче дјѣцу и бйли су снѧповѣ ѧнй шйпкй, мѧрѧ си дѧнијѣти прѧв. Камѣнцама и да глѣдѧш ў сѧнце, чѣсто је й тѧ бйло. Дѧнесѣш снѧп ѧнијѣ шйпкй, али тѧ су мѧурале бйти ѧбавезно зѣмљѧнѣ шйпке, нйсу дрѧгѣ дѧли, ѧна је нѧјтврђѧ. По тѧбѧнимѧ су тѧкли, па зѧболй, глѧвѧм ў зйд. Ал нйко се ни од рѧдѧтелѧ нйје бѧниѧ, кѧжѧ мѣни ѧстави кѧст и кѧжу, а ѧстѧлѧ скйни свѣ бѧтнама и тѧ нѣколико пѧтѧ тѧци, ўдри, сѧмо нек ѧстанѣ живѧ, нѣмѧј га ўбити. И такѧ је тѧ бйло.

Чѧвѧне кѧзе пѧ шумѣ, снйјѣг пѧдѧ, јѧке зйме бйле, нѣмѧ вѧтрѣ, вѧљѧ за кѧзама трѧчѧти, свйнѣ йстѧ такѧ и ѧно нѣће чйм је зйма да мйрује нег трѧчѣ, бйло је нѣзгодно, ймѧ дѧста рѧпѧ и ѧне нѣћѣ, бјѣжѣ, трѧчѣ, и такѧ је ѧвѧцама пѧлѧгѧно по нйѧвама тѧмо, вйлама по штѧлама, тѧмо штѧле бйле кѧјѣкѧдѧ у тѧру, пѧ вѧздѧн на снйјѣгу и чѧвѧти, полѧгѧти. И такѧ ј тѧ йшло. И стѧје су бйле и кѧћѣ и штѧле тѧ је бйло лѧуше до Бѧга. Сѧперѧ се ѧнѣ, зйдови су нѧливѣнй блѧтом. Кад дѧнѣ лѧдно, лѣжѧло се по зѣмљѣ. Нйје бйло крѣвѣтѧ. Лѣжѧло се на пѧду па штѧ ти се дѣсй – дѣсй. Нйје бйло крѣвѣтѧ током нѧћѣ. Прѧстрѣ се мѧло слѧмѣ. Пѧкрије се са мѧло пѧнѧвѣ и тѧ је бйло свѣ од покривѧча.

Било је бoлести, свaкoг прoљeћa вeликi кaшaљ, зaушњaци, oвo, oнo, свeгa 'je тo бiлo. Oбaвeзнo oспицe тe, нijе бiлo вaкцинa зa врjемe Крaљeвнe Југoслaвиje, тeк je пoслe дoшлo при крaју вaмo нeкa вaкцинa. Мaлe су ce нeкaкo прeбрoђaв^алe и тy je тeмпeрaтyрa и бeлaј, aли вeликe јeдвa, aкo je oд љaдy јeднo oстaјaлo, мoрaлo je бити ил ђoрaвo ил глyвo, ништa oд њeг нeмa. И тaкo 'je тo бiлo, тo je штo сaм jа yпaмтиo и види'o. Дoктoр je бiо јeдaн јeдини тy и oндa je билa бaбицa нeкaкa. У свaкoј кyћи je би'o пoнeки бoлeсник aли и вeлким дoмaћинствимa, aли je тo бiлo скyпo, тo ce нijе мoглo, нijе имaлo oдaклe плaтит. Стoкa билa дo цaбa јeвтинa, aли мoрaлo дa ce имa рaди тoр'нe, зa пoтpeбe кyћнe. Свaкo дpyгo je мoглo yмрjети. Мoјa je мaтeр рoдлa двaнeстeрo, шeс yмрлo, шeс oстaлo. Приje мeнe чeтвeрo je yмрлo, jа сaм oстo, пoслe мeнe yмрлa ми сeстpa oпeт, пa ce рoди'o Живaн и oн je oстo, и o тaдa oвaмo yмрлo јoш јeднo и oндa ми yмрлa јeднa сeстpa у Срби'i тaмo у Ћyпри'i, и oвo je пoслe Дpyгoг свјeскoг рaтa oстaлo Милe, Вyкoсaвa, Рaткo je рoђeн зa врjемe рaтa и тaкo дa je тo бiлo бeлaј. Билa je нeкa Aнђa, oтишлa, рaђaлa, нe знaм кoлкo je рoдилa дјeцe приje рaтa Дpyгoг свјeскoг, нijе ни јeднo joј oстaлo дoк нijе ce рaт Дpyги свјeски зaвршиo. Пoслe oстaлo двo'je, трo'je.

Мрлa дјeцa збoг хигиjeнe збoг исхрaнe, нeмa витaминa, o витaминa ce ништa нijе знaлo, o бaктeрjaмa ce ништa нijе знaлo. Тaд je бiлo oни гмизaвaцa кo'eкaки бyа и вaши стјeницa бiлo, y кyћи нe знaм кoлкo рyсeвa oниje, тo je знaлo, тo je видлo. Нijе ce знaлo o витaминимa, кaкaв витaмин цe, јeднoликa хрaнa и гoтoвo. Нe мoжe дa изнeсe кaт прoљeћe дoђe. Прeкo лeтa oпeт бyдe нeкa вoћкa и oвo и oнo и тaд ce мaњe, мaњe дјeцa, aл y прoљeћe нeмa ништa нeгo тa cyвa и кyвaнa хрaнa. Јeднo тe истo, нeкaд пaсyљ нeкaд крoмпир, oндa кyпcа. Сaлaтa нijе тaдa прaвљeнa, тyршиje кo'eкaкe су билe, трпaлo ce y кaцe, кo'eкyдa штa jа знaм, стaјaлo. И тaкo je тo тaј живoт би'o тeжaк, jадaн и чeмeрaн.

Ожeни'o ce oд дeвeтнeс гoдинa пa je нeштo бiлo бoљe. Мaлo je нaрoд, би'o je прoсвeћeниje ce прoшлo, били смo y избјeглиштy, jа сaм би'o y Пoмoрaвљy тaмo тpи гoднe, тaмo ce слyжилo. Свeг jадa зa тo врjемe, aјд би'ћe бoљe oвдe, би'ћe бoљe oндe, a oнo нe мoжe, кaкo гoд нaрeди тaкo je бiлo, искoристити тe a нe дa ти ништa кaкo ce нaрeдите. Oвaј скрoји oд стaрoгa штa бiлo, oдјeлo бaјaги, дa ce имa штa oбyћи, a oнo штo трeбa дa бaци yзрaсли oсoбa, oнo прeкрoји зa дјeтe, aкo je cyкнo тo дa дa прeврнe сaмo дa изглeдa нoвиje. И мaлo je бoљe бiлo, исхрaнa ce

бѡлѣ спрѣмала, нѣје се прије знало нѣ за какав кѡлѣч, нѣ за какав, ни за уштипак, нѣшта дрѹгѡ нѣје бѣло и тѡкѡ да је нѣрод мѣло вѡди'о рачуна о ѣсхрани вѣшѣ.

Онѡ су бѣле мѣнѣ зѣједнице, изд'јелио се нѣрод. Вѣди'о тѣмо је бѣло ѣстѡ у Срби'и, нѣје бѣло вѣлкѣ тѣ зѣједниѡ кѹћнѣ. А ѡвѣмо бѣло. Нѣси мѡгѡ да нѣко зѡвнѣ, нѣко ѣмѣ привилѣгију па га нѣко ѹвѣјѣк ѣмѣ у вѣду. Јѣ нѣсам вѡли'о да се гѹрѣм нѣ око чега, нѣкад нѣсам вѡли'о тѣ привилѣгије. Ако си чѡбан бѣѡ ти пѣрче сѣра ако је мѣснѣ дѣн, ако је пѡснѣ дѣн кѡмѣд лѣба, прѡјѣ, и ѡно пѡкиснѣ, прѡпанѣ, кѣснѣ у тѡрби, тѡрбе бѣле од вѹнѣ, нѣмѣ ни најлѡна, нѣје бѣло нѣчега да се зѡмотѣ. Онѡкѡ се бѣѡ у тѡрбу, ѡдлакавѣ се, ѡјадѣ, ѡчемерѣ, штѣ јѣ знѣм, тѡкѡ је тѡ ѣшло. Е пѡсле се нѣрод дјѣлију па је бѣло свѣкѣ рѡдѣтелѣ је бѣ'о домѣћин свѡјѣ дјѣѡ и ѡнѡ што је бѣло урѣдниѣ распѡрѣћѣвѣно, вѣшѣ се вѡдло рачуна, нѣје тѹћѣ нѣко прѣчѣ, нѣје тѡкѡ ѣшло.

Нѣс је двѣјес ѣ седмерѡ бѣло, пѡслѣ смо се дјѣлли на пѣт дјѣлѡвѣ смо се подјѣлли, бѣлај. Пѡсле нѣмѣ крѡвѡвѣ изнад главѣ, ѡборѣ којекакѣ. Ѳстали смо свѣ тѹ, подјѣлли ѣмѣнѣ, подјѣлли ѡнѡ зѣмљѣ што је бѣло, ѡнѡ свѣмѣ мѣло. У комѣ'ду је бѣло тѣста и шѣсет дѹлѹмѣ, а пѡсле свѣмѣ мѣло. Погѡтову нѣправѣлна ди'ѡба бѣла пѡ нас, а ѡпѣт нѣс највѣшѣ ѹ кућѣ бѣло. Ѳстајали смо тѹ, пѣвло се штѣ бѣло. Пѣвли су лѹди од крѡвнѣ, пѣпѣрати, па нѣпѣви дѡлѣ тѣмѣлѣ па сѣ тѣјѣ тѣмѣлѣ склѡпѣ ѡвѣј гѡре крѡв и нѣбѣѣ мѣло прѣчки а пѡтом нѣтрпѣ крѡвнѣ кѣкѣ, шѣшѣ, пѣпѣрати. И тѹ су лѹди пѡ неколко гѡдѣнѣ пѡсле рѣта у тѣкѣм кѹћама жѣвли. И нѣгди на пѡду му мѣло наткрѣвѣно ѣсто крѡвнѡм кѣкѡм. Пѡсле рѣта нѣје бѣло ни кѡнѣ, ни вѡлѡвѣ, ни алѣта. Ал свѣк је зѣ себ ѡпет ѡбѣћѣвѡ, како ко знѣ тѡкѡ је рѣди'о. Да би мѡгѡ се прѣхрѣнити, ѣздржѣти. На пѣјѣци нѣје долѣзло нѣ ѡдѣклѣ. У прѡдѣвниѣ нѣје долѣзло ѣстѡ нѣшта. Пѡнекада дѡћѣ вѣрло мѣло нѣшто, онѡ мѣса нѣрода се ѣскупи н ѹлицу па чѣкѣ тѹ рѣспѡдјѣлу. Мѡрѣ мѣлицѣја свѣ да срѣдѣ. Ѳблѣк нѣрода, вѣшѣр, ѣз мукѣ да би штѣ дѡби'о. А нѣмѣ, прѡѣзвѡднѣ нѣје рѣдла.

Кѣд је комунѣзам срѹшен, седѣмдѣсѣтѣх гѡдѣнѣ вѣмо, ка су комѹнисти срѹшли комунѣзам, ѡнѡ је дрѹгѣѣјѣ од стѣрѡг. Од Устока па прѣшли Зѣпаду, тѡкѡ нѣшто вѣлда. Тѹ су улѣтали нѣшта пѡмѡћ да би докѣзали да су на стрѣни тѡга нѣрода, али ѣ тѡ свѣ бѣла пѡдѣла.

Штѣ је гѡд бѣло да се рѣдѣ сѣмо ако се мѡгло зарѣд'ти, рѣди'о сам ако трѣбѣ. По Вѡјѡдини тѣмо, по Сѣриѣму, ѣшѡ од домѣћина до домѣћина, кѡпѡ

кѹрузе, па сам пѹсле рáди'о у нискѹј гáрдњи београдскѹј, па у Жѣграпу београдскѹм, па ѓнда дѹшѹ вáм, па вáм ѓпѣт рáди'о сам у Дрíни, на нѣкíм сáрáјвским фíрмама, двá пута уз Гѹбрес, чѣтрес ѓсмѣ и педѣсѣт трѣћѣ. Їшѹ нà тѣ ѓбавезе у Зѣницу, у Бртелевиће, вáмо у Срѣбреник. Пѹсле ѓ тамо ѓвáмо у Дрíну кад је Дрíна фѹрмíрáна, у сјечи. Којекáкíм фíрмама сам ишѹ у йспомѹћ и у Зáгреб, кѹдá свѣ нíсам, и у Тѹзлу, Трѹгйр и Сплíт. Їшѹ сам да рáдíм. Нíсам пѹставлѹ пítáње штá се рáди, нег сáмо ймá л штá да се зáрáдй, тáкѹ да сам пензиѹнсáн осамдѣсѣт дрѹгѣ. Рáди'о сам код прíвáтнíка око гѹдину й пѹ дáнá, ишѹ на Сокѹлац, кѹд нíсам. Рáди'о сам у грађевинáрству тáдá. Али кад се нѣшта и дрѹгѹ трѣбало рáдит ѓндáј се рáдло дрѹгѹ, шта се гѹд стíгло рáдло се, ѣе гѹд.

Самѹк сам. У предузѣћу сам полáгѹ и йзашѹ сам на ВКВ. Дѹбí'о сам нѣкѹ диплѹму, бáјáгй је трѣбало бйти, али су нас нáпали, па су нас окрѣн'ли на интѣрвйѹ јер су се бѹјáли да ћемо ѓтићи дáљѣ ѹ другѣ фíрме. И тáкѹ, на ВКВ сам йзашѹ – грађевинáрнíк. Недостáтак је бíла шкѹла, јер се тáкѹ сваштáрло. С трйјес й неколко, с трйјес й пѣт гѹдíнá пѹчнѣм да рáдим грађевíну. Тѹ нíсам вѣзѣ ймѹ са грађевíнѹм. Ал сам брѹзо ишѹ нáпријѣд, мѹрѹ сам. Рáдло се свѣ у нѹрми, шта си рáди'о тѹ ти је обрачѹнáвáно па колко йзáђѣ. Ако је слáбо рáђено, слáба је организáција, недостáтак матерјáла. Зáвиси и кáко ти је ѓнáј ѓдозгѹ распѹложен кот кѹгá рáдйш да ти плáтй. И ѣт, тáкѹ је тѹ йшло.

Остоја Петровић 1930 (Кадино Село)

5.

Рáдйѹ ѓн у шумáрству, а прйје шумáрства нíсмо се нй знáли, штá јá знáм. Рáдла й јá пѹсл'је и ѹпознáл' се тáкѹ. Бйли пѣт гѹдíнá. Тѹ је бíло на двá-трй дáна прйје нег што ћу се јá ѹдати. Свáтови сáзвáти вáмо и свѣ, ѓт'шла с брáтом тáмо на, Ђѣдовци се зѹвѹ преко Глáсначкѹг пѹља. И слáвли ѓни Áрáнђеловдáн, штá ли. И ѓтшла с брáтом ѓвíм нáјстарíм нá пйво. И тáмо јѣдан мѹмак, Áндрйћ нѣкй ѓтуда дѹшѹ. А бíла јѣна цѹр'ца мáлá, дијѣте. Вáкѹ мй сјѣдли – ѓн сјѣдиѹ тáмо, јá вáмо, ѓнѹ дијѣте. И ѹ њѣгá прѣстен бйјѹ на рѹци, ѓнѹ дијѣте ѓнáј прѣстен и чáс њѣму, чáс мѣни, бáш кѹ ка се зарѹчујѹ. Јá тѹ нíсам ни ѓбраћала пáжњу. Ѓн је вáљда тѹ мáло мйслиѹ и ѓставиѹ је прѣстен на мѹјѹ рѹци. Јá дáи, дáи, нѣће да ѹзмѣ. А кѹ ћу јá,

кòмē ħу сăд кáзати? Нē смијем нйкомē кáзати, ни ў њи'овōј кўћи, ни брăту ни... Јōј, штă сăд да рăдйм! Шўти и шўти, нăјбољē је кăжў шўтити. Јă шўтйм и дōĥēm с тйм пр̑стеном кўћи. Тō ^је бйла сријēда, знăм дōбро. А јă йдēm у нēдиљу. Мўж зафркăвō, кăжē – Кōлко нијēси шĥēла, кăжē, тōлкō си вйкала ајде крēĥте кўћи, ајде крēĥте!“ Јă сăмо да одмакнў. Дōĥй ĥе онй па ĥē се пōбити, ондă се тō бйло. Јă нйсам смјēла ни снаји кáзати, нйкомē. Док нйсам пōшла. Ка сам пōшла, ондă њў зōвнула и рēкла јōј да је мōмак бй'о – Одаклē? – Отуда. Али нйје њēна фăмйлија. Рēкō ēво ти овăј пр̑стен ако дōĥē нēко од Ăндрйĥă, пōдăј. Она одмă – А кăко си тō смјēла ўзēти? – Кăпак и шўти. И дōшо јēдан старй чōјек, дă ли је с'ўтрй дăн, кăд ли је, пйтō јēсам ли јă шта одставила. Јēсам и дăла.

Коса Теремицић 1926. (Равна Романија)

6.

Мйлий Бōже, јēсу и рăдле! Јă јēs бйло грдно онйм жēнама. Јă мăјко мйлă! Ма нēма штă нйсу рăдле. И кōњи бйли и... Сăмо се кўповало шēĥер, сō, овō свē ймала. Жйто мй'о, ўноси'о ў млин. Шēĥер, сō и цйкўрија, кăва. Нăка нйје ко овă, нăка цйкўрија, штă ^је. Е јēдино^у однекле нăбавē прăвē ^овē кăвē сăдашњē, па тō сăм чўва кад нēко тўĥй дōĥē. А он^и свē пйјў цйкўрију. И сăд свăк пōсō знă свōј. Пōкōјнй ĥăĥа одē да нēĥе нēшта зăрăдй дйнăр. Кō ^је одрăстō, Рăде пōкōјнй, брăт ми, одē на пōсō, сēстра с мăјкōм, мăјка кōнопац – одē др̑ва да дōнесē. Нēма штă налōж^ити. Нēmă тō вēзē, бйло лēто бйла зйма нēmаш нйкад др̑вă док не дōнесē на лēĥ^има. Штō ^је онō бйло, јă не мōгу бйти пăметан. – Дăĥ^у ти јēно јăе, скўвати, ај донēs нăрамак др̑вă. Одаклēн – й шумē. И јăдан за јă'е онō одēm.

Свē ў Бога о(д) ĥēтена прăвли. Кōноплē, ĥēтена. Ткăла кōшуљу, дōљњй вēш. Чō'еку откē нē шăрвале, прăвй и сўкно нō нăправй. Јōј, Бōже мйлий! И опēt жйвля осамдēsē гōдйнă. Вōде нēmă, свијетла нēmă. Трēбă нăнијēти вōдē и тēлету, и крăви, и нăма, и трēбă окупат се нēкад – пōт шљивама кўпăмо се, облијēĥемо окō к'ĥē, опрат вēш, свē тō жēне. Ô, ма штă ј нō бйло, нйкакав жйвот. Сирōтиња.

Ожēнијо се јă шездēsēt и пр̑вē. И сăд, ўвечē, пр̑вў вechē, ў менē жēна нōсй лă'вōр, нăсула вōдē. Пōкōјнй старй с'ēдй, йзуо се, ôĥ да йдē спăвати. А она с онйјем лавōром прēдă њ – да ти оперēm, тăта, нōге. Ма, кăжē, нōси тō, нек пērē

сва̀к свѡе. Нѣмѡј виш нѣкад сѣне, да дѡђеш мѣни с лавѡром да ми пѣрѣш нѡге. Штѡш ми тѣ прѣти нѡге. Мѣни бѣјаше бѣш дра̀го. Нѣсам ја ш њѡм дѣго ни ашковѡ.

– Ођеш ли?

– Ођу.

– Дѡђу ја у нѣдѣљу да се здогѡворѣмо, крѣјѣћи се.

Даднѣм ја њѡј прѣстѣн и кѣном здогѡворѣмо се. Она ће ѣзѣћи. Ва̀лда тѡ нѣшта ѡс`етѣјѡ ѣѣѣ ѣѣѣин и жѣѡ му, ва̀лда прѣтѣгѡ, пѡчѡ сѡвати.

– Ка̀жи ѡђеш?

– Ођу.

– Ка̀д?

– Та̀дај ѣ та̀д.

– Порѣч му нек дѡђѣ.

Јѣ на Па̀лима, с пѡсла зѣправо, кад ѡна ѡднѣклѣ.

– Ајмо мѣ сѣд кѣћи, пѣсти будала̀штну, свѣтѡве. Ајмо, ја ѣ се сѣд жѣнти сѣмо ако ѡђѣш тѣ.

Ма̀ ка̀ж:

– Знаш штѣ ѣ. Мѡраш дѡћи у нѣдѣљу да се здогѡворѣш с та̀тѡм. Јѣ сам му признѣла свѣ, да сам шѣѣла крѣјѣћи.

Јѣ ѡдѣм гѡре, ѡн бѣјѡ дѡбро за̀гѣљен.

– Нѣш! Са свѣтовма!

– Кѡлко ѣте тѣје свѣтѡва̀?

Ѣ, грѡто, двѣнѣс.

– Е нѣмѡј звѣти Мѣлана Кѣсмѣка, ја ш ѣѣм ѣѣт.

– Нѣ мош тѣ одреѣѣвати ко̀га ѣу ја звѣти.

та̀ко бѣло. Ка̀жѣм та̀ти, а ѡн нѣје во̀лијѡ по̀ко̀јно̀г Пѣтра нѣмало, мо̀г пѣнца.

– Да си бѡг до се жѣниѣѡ од Обоѣашѣ, да нијѣси од Вѣковѣѣѣ. Нѣ во̀лѣм ја Пѣтра, за̀гѣљен је ѡн. Ај дѡбро, нѣк ти је срѣтно, али ја нѣѣу ѣѣи ѣ сватѡве. Рѣѣу бура̀зеру нѣк идѣ ѡн, ја нѣѣу.

Али првѡ он Милана зѡвнѹ. И сѧд, ѡдосмо мѧ ус тѹ лѹку, јѣбѡ је ѡтац и лѹка, пјѣшкѣ. Нѡво пѡкѡјнѧ, Клѧчѧр, чѧјо. Прѣт кућу, свѧ ѹлазѣ, јѧ нѧјзѧднѧй, и мѣнѣ йшћера. Й јѣбѡ га ћѧћѧ.

– Кѹ ћеш тѧ!

Јѧ сѧмо ѡтворѧм вѣрата и кѧжѣм:

– Јѧ се нѣ женѧм, нѣмѡјте је слѹчѧјно вѧмо вѡд^ити, јѧ ѡдох кѹћи.

И ѡдѣм јѧ тѧмо код Ђрсена и њѣговѧй, ћѣца бѧла мѧла. Бѧјо мѧло, јѣдан сѧт, и ѡдѣм тѧмо, гѡре ѹ собу, сѧдио. Ђни се, бѡга ми, дѡље спѣрмајѹ. Јѡво пѡчео вѣћ машѧлат и јѡпѣ низ Лѹку. С Мѧланом, дѧ виш помѧрли се. И пѡсле знѧш штѧ ми је рѣкѡ:

– От свѧтѡвѧ пријатељ Рѧде и Мѧлан нѧјбољѧй су бѧли.

Дѡћѣмѡ ѡвде – Цвѧјѧн Клѧчѧр!

Кад је Вѧнка стјѣла да ѡстанѣ, и ѡдвѣо је пѡкѡјнѧ тѧта, и нѧшѡ тѧмо Мѧрка Сѧвићѧ и ѡн су пѡпѧли. И ѡндѧ се Пѣтар свѧди с Мѧрком. Пѡкѡјнѧ стѧри скѡчи, нѣ дѧ Мѧрка. Ђндѧр се свѧди њѧ двѡјца, и нѧкад виш нѧје ѡтишѡ. Й ѡн је тѡ рѣкѡ пред Вѧнкѡм:

– Нек су здѣрово и жѧви, нѧкад мѡја нѡга у Шѧјновиће нѣћѣ.

А кат су ѡни дѡшли ѹ пријатеље, и кѧном рѹѡ дѡћѣрали, сѧндук јѣдан двѡје чѧрапе ѹ њѣму, и ирѧме нѧке, и чѧрѧпѧ нѧкѧх, пѧпѧ. И пѡкѡјнѧ стѧрѧ вѣлѧ:

– Нѣмѡј кѹд да йдѣш!

Не мѡгу јѧ тѹ да бѧдѣм, јѧ знѧм да ћѣ се ѡни свѧдити. И јѧ нѣћѣ излѣтѧм, бѧјо пѡ зѧдуго, бѡлан. Дѡћѣм. Јѧ кад ѹ мене пѹнац нѧ ме:

– Кѡмѣ сам јѧ дѡћѣрѡ рѹѡ. Тѧ нијѣси вѧди^иѡ ни штѧ сам дѡћѣрѡ!

– Па нѣћѣ тѡ нѧко ѹкрасти, јѧ ћу тѡ вѧћѣти пѡслѣ.

Пѡкѡјнѧ стѧри нѧ њѣга. Јѧѡј мѣни! Јѧднѧ мѧјка, сѧла јѧдѧ вѧд^ила. Ђна сѧмо, јѧдна, штѧпѧ га да шути. Ђдошѣ, нѧт се тѡ пѡздѣравѧ како трѣбѧ, нѧшта. Мѧјка је йшла, и ѡн^и су вѡљѣли мѧјку, и пѡкѡјнѧ Пѣтар и Милѣва. Ал нѧје пѡкѡјнѧ стѧрѧ нѣшто, нѧје йг вѡлијѡ.

Он је бѧјѡ пѡштен. Прѣвше пѡштен и прѧведан. И сѧд ако тѧ нѣшта рѧдѧш и ако тѧ нијѣси урѧди^иѡ ко ѡн што ^ие, пѹл тѣбѣ ондѧ. Јер нѧкѡ нѣ мере бѧт свѧк. Мѡл се Бѡгу, шѧптѧ двѧ сѧта стѡјѧ ка се слѧвѧй. Нѣ смије се пѹшити ка(д) се ѡће кѡлѧч да лѡмѧй. Е сѧд кѧко тѡ ѹ мѣнѣ нѧје знѧѡ бацѣног, јѧ нѣ знѧм. Ђн пѹшѧй. Јѡј, а пѹнац!

– Ба́ци то́! Ко́ ти је реко́ са да пу́шшш? За́р не зна́ш да се не пшш са́д?

Он кѹ ће са́д, нѣма́ ни пепѣ́ларѣ.

– Реко́ ми Вла́де.

– Шта́ слѹша́ш ви́шш буда́лу ѿ себѣ́?

Ова́ј скѹчи́, да јебе́ Бо́га што м нисам реко́. О́ће да йде, на́љѹти́ се Бо́к те ство́ријо! Ја́ се по́чнѣм смѣ́јати, ѿн ме иш́ћера́. Он је ме́нѣ иш́ћерѡ и́с куће́ сто́ пу́та. Али ја́ се пра́вѣм да ми је то́ свѣ́дно па се јѡ́пѣ вра́ти́м. О́ндѡр он пла́чѣ:

– Изви́ни, ја́ сам погри́јѣшио.

Он се же́нијо два́пут, мо́ј пу́нац. Од прѣ́ве же́не мо́ја је́ же́на. А дру́гѹ же́ну кад је ожѣ́нијо, до́вела му је му́шко ди́јете. Са́д је то́ ди́јете ту́ј жи́вљело й ѿн је ко́нто́ свѣ́ ће то́ има́ње препи́сати на́ њега́. Он је и во́јску ослу́жио́ и до́шло ври́јеме же́нѣ се. И ѡ́женијо се. И са́д до́лазе ѿтуд ѹ при́јатеље ва́мо. Но́сѣ се ѡ́ван за́клѡн, непѣ́чен са́мо. Си́ћло се то́ ѹ́вечѣ́ до́ касно. Ја́ ма́ло по́пијо, ма́ Бо́га ми не мо́гу да спа́вам, не мо́гу ле́ћи. Ве́лѣи Ви́нка:

– Ђа́вле, ѡ́ћеш ти спа́ват.

– Ја не мо́гу. Ја́ ћ си́ћет ѡ́вде у по́друму и ма́ло ћу на клѹ́пи свѣ́рнут, ако ми се бѣ́дне спа́вало.

Па не́маш ѡ́ће ни ле́ћи, свѣ́ ѡ́ни но́ћили. И не́шта гле́ам ѡ́нѣ ѡ́ван у ѡ́шку а́намо у по́друму. На́ћѣм ра́жањ, ѣ́то буда́лѣ, ко́ кад је ѹ њега́ свѣ́ бѣ́ло на́ мјесту и со́ве и ра́жањ, свѣ́ је то́ у шу́пи на́ мјесту. Свѣ́ ја́ то́ до́несѣ́м, не́ мереш ста́вити на́ ра́жањ, ско́рело се не́шта, је́два жи́в ја́ ста́вијо. Забо́равјо́ ја́ ски́нут ѡ́нѣ ја́бке с ро́говѡ. Ро́гови Бо́ш са́чѹва́ј голѣ́ми. Јѡ́ј, на́ложио ва́тру, ѡ́нѡ на́ставио, ѡ́чи ва́ди́м шта ура́дик. Ку́ку ме́ни са́д, ва́ља се сва́ђати, шта́ ја́ зна́м да́л то́ ва́ља. Ё́то ње́га́, по́шо ѹ шта́лу.

– Ка́д га за́кла, ка́д га ѡ́гѹли́? Ко́ѣ си?

– Ја́ с ре́да са́мо.

Ја́ пре шу́пу, ѿн ста́о на ме́ђу па гле́да. Са́мо ма́ло зви́ждѹка не́шта, и чу́јем ја́ не́шта ѿн ша́пти и вра́ти се, ѡ́де ѹ ку́ћу. Ка́д ѣ́т ти га йде́ с при́јатељом.

– Да си ме́нѣ пи́то́ не́ би ти ја́ бо́ље реко́! А́ла́л ти вје́ра! Ва́ља́л при́јатељу ѡ́во што је ура́дијо.

– Не́ море бо́ље бѣ́ти не́го је́. Па по́јешћемо га свѣ́ за́једно, ру́чати и ми ѡ́досмо. Мо́реш нам спре́мит за пу́та.

– Нйко ти пòмоћи нѐће! Скйн тѐ јăбуке!

Дóђе Милăд^н пòкòјнй да ми мăло пòмòгнѐ. Вйђе га Пѐтар, зòвѐ:

– Милăдне, ајде вăмò! Нѐка га! У јѐдан сăт трѐбă да ^је печѐно.

Знăм да ће òно бйт печѐно, рăно ^је. И да нѐ бй пријателѝа, да ^је òн шта рѐкò, јăди би бйли!

Владо Кусмук 1935. (Јасен)

7.

Трй пўт сам се јă испод нóжа пòдигò, мòј брăте. Колко се нйје ймало нйшта, бјѐжăли смо мй ў Барѐ. Òвò ^је свѐ бйло, бòлан, изгòрло. Двă пўта је òвò гòр^нло, четѐрес првѐ и чѐтерс дрўгѐ се пòвртили и прăвли, и òно јòпѐ изгòрло. И сă(д) смо мй òтудă й(з) шумѐ йскуп^нли се да йдѐмо вăмо да нăб^ѐрѐмо мăло шљйвă или нѐкй крўшăкă, ил да нăровймо кумпијѐрă. И пòђѐ нас осăмнѐстеро. Ймă цўра нă удају бйло. И сăда смо с мй упўт^нли вăмо, јѐдно зă другијем йдѐмо. И нòсйм јă јѐдно пòла врѐћѐ, крòмпйр или нѐ знăм штă ^је све бйло. И òнò зă млòм йдѐ, јă сам нăјпрвй. И òни зă млòм, шѐгајў се, òмладна. Јă вăкò нешта пòглеăм нă страну, вйдй се дòјнй дйò чòјѐка йспод òмарѐ. Òнѐ грăне дòље сăвйле се, црнй се одјѐло. И како јă òбзйрнѐм се, прăтйм њѐгă, нѐ пратйм прѐдă се вăмо. Како јă òкрѐнѐм главу: – Стăни! Двă митралѐза прѐда мнòм. Òнă ў м^ѐнѐ цăка спăде. Òнијѐ òздò прйватишѐ да вăтајў. Вăтајў ў жйво. Јă стăдок, нйкуд нѐ мрдăм, нѐмăм кўј мрдати. Вăтајў нò, бйјò мòј бурăзер и јòш јѐдан стăри^йй òд менѐ. Òнò жѐнскиње, òнăј рѐмнйк јѐднòј нăбăцу^јѐ нă врăт да је прйтегнѐ сѐби, а дрўгў ўватијò. Чўпајў се, òтимајў. Ў тòм момѐнту сам ўватијò гўжву и јă сам сйнуо. И ка сам пòбјѐгò дòље, òни су мѐне гăњали. Гòнли су ме дўго двòјца. Гòре врйштй се тò бòлан, запòмăже. Јă сам ўспијò, ў воду се увăлијò и тўј се сăкријò, нăка сўдбина. И пòтље ка(д) су òни прòшли гòре, òни су гòре оне цўре пăтли, штă су рăдли, Бòже сăчувăј, и двăтри мушкарца. Тò ти је јѐдан пòтрѐс бйјò, мўка ^је и прйчати. Као дијѐте знăо се снăћи, четрнѐстă гòд^нна. Й(з) школѐ четѐрс првѐ йзишли.

Па у Сăрăјву јѐднòм ўвăћѐн. Ўз рат òтишò у Сăрăјво да трăжйм шта, òнò се смјѐло као ђѐца сйћи, на Вўчјў Лўку па дòље, да нăђѐш нѐшта да дòн^ѐсѐш кўћи. Јă ймò нека двă коңйћа, па сам се ўвијѐк дрўжијò с нѐкијем стăри^ййм чòѐком.

И онде нат Ковачима бијо њан неки горе, и то држџо кџмшија с Романијџе, муслимани држџали тај њан. И ајде кажџе неки Маџсим Јџкић, бџљџе нам је занџћити кџд њија. А ја реко ма нџмџј, да нџћџмо дџљџе кџд некџ Стџншићкџ, дџљџе виш Чџршијџ џдмџ. Ма јџк, горе су џпџ нџши љџди бџвџ. Ўјџтру, џпадоше трџјца. Занџћло, неких џмџ и муслимџнџкџ, нџкџ залџгло џ ономџ џну. Сџмо тџ, тџ, тџ! И мџнџ зџкачџ – нџпољџ! И ја да џдџм, не шџћешџ џногџ стџрџга чџјџка. Анџ јџдна жџнскџ муслимџнџка, д џдџм џ ја с вџма. Ку ћџш тџ с нџма? Да нџћџ насијџчџ кџпса. Нџ море, кажџе. И изџћџшџ нџпољџ. Кад ја пџгледџм горе нат Ковџчимџ пџно нџ и вџјскџ и кџњџ. Како џни џлазџ унутра да џзгонџ, а џнџ су кџњи џ штџли, а ја сџмо сџкријџм се за вџрата. Како џни џлазџ ја за вџрата. Ани тџмо пџћџшџ нџ сред пџрџстџријџ, а ја нџ вџрата и џ штџлу. И сџкријџм се џ јасле. И нџмџм сџд стрпљџња џ јаслама. Бијџашџ неки муслимџнскџ кџњџ. Ўпадошџ џни џ штџлу. Азлаз, џзлаз, џзлаз џномџ чџјџку, чџ су џвџ кџњи? Кџжџ не знџм, вџљда ћџ чџјџк дџћџ. Изџћџшџ џни, ја џстанџм, реко пџврџтићџ се, нџћџ ме џ јаслама, џбџћџ ме џ јаслама. Пџчнџм џнџ сџмџр рџктџти, пџпџштџм, вџжџм. Нџмџм нџ тџј стрпљџња. Ўзмџм џнџг јџднџг кџња кџјџ се слџбијџ вџдџ нџпријџд га, а џногџ дрџгџг свџжџм пџзџди. И полџко џзлазџм пџре(д) тџ гџжвџ. Пролазџм ја, ал нџмџ далџко вџкџ за јџдну крџвинџу, џдмџ зџћџм џ другџ џлцу. Јџ џм мџкнџм у џнџ џлцу, и џнџм џлцџм горе, кад џна ћџца све – џно ћџтнџк пџбџжежџ, ћџтнџк пџбџжежџ! Ашинџм џнџг кџња, џшинџм, нџћџ. Јџр су мџртџи кџњи. Гџре Бијџоску, стрџжа џстџшкџ. На брзџне сџћџм с кџња, сџџшџм и нџправџм се да рџмљџм и вџдџм кџња. Ани се нџшта смџјџ, кџсерџ се. Јџ сџд мџслџм, вџјџчџм, реко џћџ да ме џбијџ па цџркузџ. Нџзив џм је рџкнџш – спрџмни, џстџшџма. Нџ знџм дџл џни џдгџвџришџ дал не џдгџвџришџ, и стџлно се смџјџ нџшта. Глџдџм и шџпџм, вџдџм ја кџњџ, пџрџшџ сам ја њџјџ. Али вџдџ ме јџш. Како мџкох ја мџло да ме нџ вџде, џзјџшџм. И вџшџ нџкад џм нџсам сџшџ дџљџ. Тџ јџ четџрес чџтџртџ у пџрџљџћџ.

Нећџ Терзић 1928. (Мџкро)

8.

Некад бџјџли нџ овџмџ сџлу Пџнџр, бџјџли су мослиманџ. Биџли су бџгови, Сџјџрићџи, из Гџражда су биџли. И тај неки ћџд, џн је биџ сџлџнскџ добровџлац и

научио мно̀го штòшта у тòм рату. Пáлио је сијéна тим муслимáн^има. О̀дведу га у зátвор у Рòгатицу и òн плáти, ìмò же, бйò же бòгат, дáднè који дýкат òномè стражáру, знáчи и та(д) се мòгло поткúпити, и òн га пýсти. Понòһи крèнè из Рòгатицè, тò же јèдно чèтри сáта òда. Дòһè тý и стáви нèкй сýд а тò же òнò сýвò др̀во, и òн нèгá тàкò припáли и гýрнè тàмо у òнá сијéна. И òно тй́нá, тй́нá, плáнè, изгòрè сијéна. А чй́м му изгòрè сијéна, нè може сý чй́м изрáнити стòку. И òндá дòһý у́утру да трáжè дòље, да тýжè тòгá Рíста да й́м је попáли^о сијéна. Меһýтй́м, òни кáжý – ё̀во Рíста у зátвору, бй́^о чй́таву нòһ чòек у зátвору.

А бй́ли су вр̀ло нèфèр прèма становнй́штву гòре нáшèм. Ка(д) смо дòлазили бáш тý һè Пòточй́һ јèдан, һè смо пáлли, һè смо стòку пò^иили мй́ Ср̀би, мóрал смо òнá звòна да зàчепй́мо. Нй́си смй́^о да й́м нè би рèмети^о мй́р нй́òв јер су òни одмáрали. Мóро си зачèпит звòна и да пй́је стòка, ка се стòка вратй́, òндá вáди, очèпи звòна. И свáкй је дáн знáла се кòјá домáһца й́дè Ср̀пкиња да кýвá хлèб нй́òвй́м жèнама. Јер òне бй́ле дáме, бй́ле гòспоһè. Или кад пòһý, й́дý пèтак у Прачу да клáһајý у цáмију, й́мал су јèдан тáј кáмèн вèликй, и тýј дòһè òвáј Ср̀бин што је чй́сти^о штáле, кòһè, придржй́ свáкòм áги кòһá да у́з`ашè. А крòз сèло Пòнор й́дè вáј Хèрцèговачкй пýт, дáлè же вòдио прèко Глáсинца за Звòрник прèма Бй́јèљини. Кад су Хèрцèговци й́шли, кад й́здá гòдина, мóро је й́һи у Сèмбèрију да трáжй́ жй́та. Нè б^и мòгò òстати. Е тудана кад нáйһý тй́ Ёрцегòвци, мóрали су да сјáшý са кòһá. Нй́су смй́èли јáт на кòһима, нèго си мòрò фй́но сјáти да прòведèш кòһá.

Или за òвогá һèда да ти јòш й́спрй́чáм, кад је òтишò у Прачу с кòһèм да ўзмè некý пòтребу да се пòдмй́рй́. И òндáра кýпио һèд сòмýн, тà(д) се звáо сòмýн, а тò ^{је} хлèб. И јòш се упу́тио са Шарèнцом нèкйм, Й́лијòм вáлда. И тáј му је Шарèнац вй́ди^о да òн нòси òнáј хлèб, и òн нèму ўзмè, украде му òнáј хлèб, а стáви му кáмèн. И òн дòлазй́ кýһи, кáжè – ё̀во, жèно кýпи^о сам ти (òсу^{је} јòј òца, тò ^{је} бй́ла ўзрèчица), дòни^о сам ти јèдан сòмýн. За òнý тàмо тòрбицу да ўзмè сòмýн, кад òно кáмèн. Знá òн вèһ штá ^{је} бй́ло. И сá(д) чèкá он Лáзареву сýботу кад слáвè Шарèнци. И прикрáде се он фй́но тàмо тòмè јунáку што му је ўкрò тáј хлèб. И ўһè òн, сáчèкá, вй́дй́ һè домáһца òставлá кр̀снй кòлáч, тàмо у òнý нèкý шýп^ицу. Ўһè òн и ўзмè кòлáч. Кад је дòшò òвáј Шарèнац да лòмй́ кòлáч, слáва ўвèчè, пòшò по

кòлāч кад нѐмā колāча нйђе. Ал знā, й он се дòсјетио – сјѐте лъуди мòји, Ристо га Фòрцāн слòмй.

Његош Суботић 1965. (Понор)

9.

Сйра се звāло. Ўватй се ў коло и свѐ òдāй и свѐ вйчѐ дāй сйрѐ, дāй сйрѐ. Òндāр ймā тāмо нѐкў лòпту ўбāцй па кò, òвāй, прѐварй прѐко тебѐ ўбāцй ў онў рўпу тāмо й тò се звāло, па онда спржа тā нѐкā врāжијā. И штā смо нò се јòш клйса, тāмо се зађедѐ дрво и òвдуд дрво јѐно мālò гāђаш òнијѐм дрветом и ако пòгодйш ў онò йспадāш, не йспадāш да рѐчѐм, ако прòмашйш йспадāш, па дрўгй ўзимā тò и йгрā се тйјѐм. Тò се клйса звāла. Клйса кажѐ.

Шудѐ йстò, чвāке вākò скўплѐне и ко лòптица ò дрвета се нāправѐ и шудāйў се, тò се шудā звāло. Ма свāшта, нѐ знāм ето штā би свѐ прйчала за тò шта смо се мй йграли. Ймā йг, пйтāй Бòга. Па смо, òвāй, и дослўтли смо, прāвли òд дрвлāдйђѐцу мālў па тāмо нāправи кўћ"це нѐкѐ на стјѐнчицама, пā кò вāй тòбож ўмрло дјѐте. Тò се кўкāй, пòслѐ сам вйкала и дослўтисмо рāту. Ма нѐ знāм штā нијѐсмо измйшљали, а ѐто тā йгра што сам ти рѐкла сйра се звāла, спржа, шудā, клйс.

Мй, òвй што чўвамо и пòтљѐ кад смо òдрāсли, ка(д) смо чўвали, па се сāстани ў шуми тāмо òвце мало нāпољу вāмо пò шуми, а мй на лйваду. Йгра"ли се тòгā кāжѐм ти, дāл смо јòш шта, нѐшто се не мòгу сā(д) да с`ѐтйм. Шо се тйчѐ нāшѐ тѐ йгрѐ, тò што смо с(е) йграли, тй шудѐ, клйса, пржѐ, сйрѐ, тò сѐ звāло ўватй се кажѐ ў коло.

Ў нāс су йгрāнке. Знāло се вākò сāстајати, ѐт ко што је ў менѐ тāмо виш кāпйјѐ гòре, само вѐћā бйдѐ ўл"ца. Ўл"ца се звāла. Тў је знāло се нѐдѐљама или кòд менѐ или код дрўгѐ ми другāрцѐ или дрўга, свѐ по јѐднѐ нѐдѐлѐ, знāш тò. И тў је йгра а нѐмā да се грлй, да се ўз"мā испод рўкѐ, јòк, сāмо зā рўку. Нйшта дрўгò. Кад би је мòмак уштйнò а òна се нāсмйјāла òн је и òдбāцй ò(д) себѐ. Д йзвйнѐш дйјѐте, нѐ знāм кāко да кāжѐм, кāже кўрва. Òна дòпустла се. А сāд, ето вйдйте сāд, фāла Бòгу. А то је кòд нāс тāко бйло.

Ў менѐ чòјек йсто кāже покушāвò нāш свāшта мѐни и јā га сāмо мāршнѐм ò себѐ. И òдмā мòмак трчй тòј цўри, поштѐна. А зār да?! Мòрāм се изрāзит. Ўдā се, ако нйје поштѐна дòшла, фйно је ўпўтй и врāтй је мāјки, тò је тākò бйло. А бйло је

дијёте свашта, било па рѡдѣ и кѡпилад, па га закѡпајў. Ўдāвѣ па закѡпајў, па нѣко на прѣмер тѣ си вѣдла нѣкогā па ћ^еш јавит, па ѡнѣ јавѣ цāндāрма, цāндāри бѣли, и ўватѣ је – āјде, ћѣ си дијёте зāкопāла. Ђона помāгā нѣсам, јѣси, извадѣ дијёте. Ђ тогā је бѣло. Ў м^ене Рāнко вѣшѣ пўтā рѣкнѣ кад јā рѣкнѣм – јā ѡвѡ дāнас не пѡдносѣм нѣкāко – мāма кажѣ, мѡжда ^је вѣшѣ бѣло кѡплāди ка си тѣ бѣла нѣг сād. Сād се реко ўзмў. Изрāдѣ је, срѣћа вѣлкā сад ўзмѣ је, а прѣје нѣје бѣло, кākѣ. Знāло је дѡћ са сватѡв^има, ѡдѣ дѡведѣ се цўра, ѡбавѣ се тā свāдба. Тѡ ^је бѣло у Жљѣбѡвма пѡслѣ рāта ѡвогā, не ѡвогā, ѡногā Дрўгѡг свјѣскѡг. Тѡ ^је ўрнѣбѣс бѣјѡ. Газдинскѣ се сѣн ѡжѣнијѡ и свѣ се рāзишло ѣ ѡн лѣгѡ, нема да трчѣ ѡдмā млāда и млāдѡжења, јѡк, спāва ћѣвѣр првѡ. Док се не вјѣнчā нѣмā спāват са млāдѡм чѡјеку. Тѡ ^је тākѡ бѣло кѡд нās. Кад је чѡјек лѣгѡ кѡд нѣ, вѣдијѡ штā је кākѡ је фѣно је – ѡбўц се, спрѣм се и кѡња и ѡн је ѡдведѣ мāјци и ѡцу. Ђѡ ^је вāше, тākѡ сте је васпѣтали, и ѣѡ ^је. Нѣје дѡшла нѣвѣна а сād јѡк, тѡ дāнас, фāла Бѡгу. Кад замѣслиш, на прѣмер, изрāдѣ је, ўзмѣ је, тѡ нѣје нѣшта. А јā са свѡјѣјѣг пѣт синѡва, док се нѣјѣсу ижѣн^или, реко ћѣцо рāд^ите шта знāте, ал нѣмѡј нāпадати цўре, фѣно ш нѡме, а бѣде л дѡшла трўдна слѡбѡдно рачўнāј да ћеш изѣћ ѣс кућѣ, а нѣкад тѡ дјѣте нѣћу – свāкā чās ћѣт^ету, дијёте је Бѡг дāѡ кѡ и свѣ – нѣћу нāзват да ми је ўнуче. Јер нѣ знāм. Кākѡ си гѡд прѣшѡ ти нѡзи прѣћѣ ѣ другѣ. Па тākѡ ти је и дāнās, сāмо што се нѣком нѣ знā и дѡћѣ. И дāl је нѣгово и дāl нѣје.

Ђ тѡ ^је кѡд нас свѣ бѣло. Ђдѣ се првѡ цўра ѣспросѣ. Кад се мѡмак и цўра зāгледајў ѡдў ѣспросѣ је. Дāнў јѡј дўкате и пāрā и тākѡ. Ђндā угѡворѣ свāдбу, бѣљѣга се звāло. Дāнѣ јѡј прѣстѣн, пāрā и ѡндāра угѡворѣ кād мѡре гāзда да прѣмѣ свāтове и кѡлко ѣг мѡре прѣмит. С кѡњѣма се ѣдѣ. Ђндāр нѣје бѣло се ко сād брўку свāтѡва, јѡк, до двāдес нāјвишѣ. Ако је далѣко цўра прѣноћѣ тāмо, ако је блѣжѣ нāѡбдāн се вратѣ. И бāјрак је, и дѡведў је вāмо, спрѣмљѣно је свѣ да се јѣдѣ, нѣмā тањѣрā ко сād ў нās. Тѣвсијā ти се пѣтѣ стāвѣ јѣдна вākѡ, ѣмā дѡста вѡј, нѡј, по стѡловма свѣ. Ђнѡ се ѡтпријѣ крмāд кад се кѡљў ў јѣсѣн, тѡ се ѡстављалѣ нѣ скрѡз са срѣдне, ѡд глāвѣ па дѡље, и ѡнѣ рѣп, и свѣ се нā вѣлкā слāнна ѡставѣ па се ѡсўшѣ, па се и зā славу распѡловѣ. И ако знā да ћѣ ѣмати свāдбу ѡставѣ и тѡ ти је мѣзе што мѣ сād пршутѣ и кўпујѣмо нѣ салāме. Нѣје се кўповāло.

Ма кākав рāжāн бѡна! Нѣје рāжња бѣло, нѣго слāнна сўвā, тѡ ти је бѣло мѣзе. И ѡндāр вāмо су ти чѡрбѣ, пѣте, кāјмак. Свѣ дѡмāћā производња. Зāкѡљў

јање или нешта заколе. Како теле! Јање. И ондара насијече се све на зал^огајѐ, нѐмā нѐжѐвā, нѐмā виљушкѝ. Ёто, тѝ ти мѝгу рѐћ ѝстѝ и за свадбу.

И ондар ѝдѐ се у пријатеље, пѝглије, ѝдѐ се сāмо млāда и свѐкар, свѐкар и снā ѝдѝ. Јā сам ѝсто тākѝ ѝшла. Ка(д) сам се јā ўдāлā чѐтерес ѝсмѝ ѝстѝ су тākѝ бѝло ѝбича^јѝ. И ондар, мѝје дѝјѐте, штā ^је бѝло и ка(д) дѝђѐ млāда, тѝ ^је бѝло ѝсто и ка сам јā дѝшла. Ко ^је гѝд дѝшѝ нā врāта, тѝ си сād дѝшла, јā добродѝшла лѝбѝм ти ў рѝку. Мāњѐ ѝ(д) тебѐ свѐ с тѝ лѝби ў рѝку. И ондар мѝрāш свѐ, колко гѝд ѝмā чѐљад^и у кући. Ќприје је бѝло ѝѐцѐ дѝста и свāком мѝрāш ѝме дрѝгѝ нāђенути – Злāта, Злāтија, Госпѝјица, Лѐпѝтица. Свѐ тије нāки, свѐ је тѝ мѐнѐ. Свѝ^јѝем сам снāма свѝма рѐкла – вāма је прāвѝ дѝбро. Пѝшт^о сам јā, мѝрāм ўјутру ўран^ити, ўвечѐ свѐ чѐкāш док свѐ пѝлегнѐ да им нāмјѝстѝш āње да пѝлегнѝ и да ѝг пѝкријѝш и тѝ ѝдѝш ондар на спāвāње.

Јā, и пѐрѝш нѝге, јā сам свѐкру, нијѝсам ѝмала свѐкра прāвог нег āмицу, пѝшла да му ѝг ѝперѐм – сād си кāжѐ снāѝ пѝшла и виш ниkāд, нисам сāкат. Није ми дāо. Чѝјек ми ѝсто прѝжијѝ нѝге да му пѐрѐм – е неће ти ѝг ѝпрат.

Свѐ што с тѝчѐ да се рāдѝ, кaки да би нѝко прѝје снāѐ да ўстанѐ, тѝ нѐмā гѝвора. Првā ўстати, вāтру нāлѝжити, кāву прѝставит. Стāрѝ су додўшѐ ѝ пили, млāдѝ нису. Јā нисам пѝла кад сам бѝла млāда, тѝ сāм стāрѝ ā мѝ јѝк.

Ма бѝгa^оуми ти је слāва сād припрѐмā се ѝсто тākѝ што кāжѐ за свадбу ондā се припрѐмало за славу, ѝстѝ. Ма нāјвишѐ смо свѐ дѝмāћѐ, кāјмак, сѝр, крѝмпѝр, пѝте, чѝрбе и тѝ све кāшкама, нѐмā ти тањѝрā, нѐмā ти виљушкѐ, нѐмā нѝжѐвā, ма кaкѝ, ништа. Кѝлāч се лѝмио, ѝстѝ је кѝлāч се шāрѝ, али ондā се шāрало нāјвишѐ чѐшлѐв^има, кѝпѝш чѐшалѝ онāј. Нѐ знāм дāл си тѝ тѝ виђала, оне старѝнскѐ чѐшлѝве, па се шāрало ѝнијѝм чѐшлѝом и чāшама. Па ёто ко ѝ сад, шāрāј га како тѝ ѝћеш. А ѝстѝ крѝснѝ је кѝлāч бѝјѝ и онāј дѝлбаша лѝмијѝ. А што с тѝчѐ рāнѐ свѐ се припрѐмало ко и за свадбу, свѐ дѝмāћā рāна. Нѝко ѝ нѐмā, нѝко заколе. Сāмо рāки^ја ѝ тѝ јѐнѝм чāшѝм, а сādѐ свāком мѝрā бѝт чāша и мѝрā бѝт сѝк.

Јѝс бѝло за Бѝж^ић. Нā Бадњѝ дāн рāнѐ дѝмāћини, ѝдѝ ў шуму, нѝсѐ. Дѝмāћ^ица је скѝвала кѝлāч, пѝгачице и тāмо да дā и тѝ шѝцо да нāтакнѐ вѝлу нā рѝг, и пѝнесѝ жѝта, исијѝку бāдњāке, првѝ трѐску ѝставѝ, тѝрѝ је ў жито у пријѝсјеке, нѝкѝ пријѝсјѝци бѝли, и пѝспѝ ѝнијѝм жѝтом по пāњу, и пѝпијѝ рāкијѝ и чѝстѝтајѝ бāдњāку. Ал тѝ нису бāдњāци кѝ сād него рāстине, вѝлкѝ рāс, чѝтав

ра̄с осижече, т̄ри дѡхера̄. Огњиште бѣло о цѣглѣ, тѹј се вѣтра лѡжла, тѡ је звѡта кѹхиња ко мѣ што кѡжемо кѹхиња ѹ менѣ вѡј. И вѣриге нѣ бѣле и вјѣшало се, тѹј се варло и млијѣко, тѹј се кѹвало свѣ ѹ тијем бакра́чима, кѡкѣ лѡнац. Кѡжем ти, дѡхерајѹ тѣ бѡдњаке, дѡчека̄ ѣг домаћ^нца и јѡпѣ са житом, ѹнесѹ, прѣнесѹ ѣг ѹс кућу. Ал тѡ вѣлкѡ бѡкте, и ѹтру прѣје зѡрѣ, нѣ много прѣје, да се ѹнесѣ ѹ кућу, тѹрѣ на огњиште, нѡлжѣ се вѣтра, ѣ пѡлазник дѡлазѣ. Нѣко ѹ кућу нѣ смије. Ако ѹлегнѣ ти нѣје ти ѡндѡр ѡн пѡлазник. И ѡндѡр они дѡђе пѡлазник, дѡчека̄ га домаћин, дѡнѣ му ма̄шу, ѡнѣ ма̄ше бѣле што се жѡр дѣзѡ и ѡндѡр ѡн крѣшѣ, те домаћ^нну бѣло ѡвѡ, те бѣло ѡнѡ, рѡдло му жѣто, рѡдла шѣнца, ѣмѡ мѹшкѣ ѣѣѣ и жѣнскѣ ал мѹшкѣ вѣшѣ, свѣ тѡ читѡ. Умѡ оваѣѡ, јѡњаѣѡ, ма нѣмѡ штѡ не гѡворѣ. Гѡвре ѣ сад, ѹ менѣ овај ѹнук је пѡлазник дѡље стрѣцу Јѡнку па му јѡ вѣкала рѣц му – кѡлко варниѣѡ тѡлкѡ домаћ^нну у гу^јзицу пѡрниѣѡ.

И такѡ, сѡд кѡжем ти ѡб^нчѡј је ѡнадѡр бѣло а са(д) нѣмѡ. Пѡлазник кѡ ти је прѣведѣш га тѡмо кад ѡђеш, спрѣмиш ѣсто рѡну. Сѡмо што се вѡј, нѣ вѡј – нѣђе, не прѣводѣ ти пѡлазници. А ѡндѡ су се прѣводли. И с^нѣдѣ дѡкле ко мѡре. Е ѡнѡ м нѣје мѣло бѣло. Ѳт крмета ѡставѣ трѣ^нцу и рѣп или јѡње за Бѡж^нѣ. Штѡ је клѡло тѡ је ѡстављено. И скѹвѡ и пѡлазнику пѡгачу и ѡндѡра нѣко кѡшљу, како кѡ ѣмѡ, тѣ можда нѣмѡш кѡш^нљу тѣ ћеш ѣѣму чѡрапе или јѡ нѣмѡм кѡшљу пѡлазнику ћу чѡрапе и нѣ нѡзувице.

А нѣђељама кѡки да би рѡдијѡ нѣко нѣђељѡм, бѡш сѡчѹвѡј. Свѣ ти је сѡстанак нѡ тијем ѹлцама. Дрвѣнце бѣле, свѣрало се. Свѣрѡ ѹ колу, тѡ с ѣгрѡ по ц^нјѣли бѡжѣ дѡн. Тѣјем дрвѣнцама свѣрајѹ и мѣ ѣгрѡмо. Ѳндѡра ка се лѣшници рѡдѣ дѣгни се, нѣкѣ вѣртаче су тѡм бѣле кѡд нѡс тѹ је сѡстанак, свѣ ѣдѣш ѡколо крозѡ шуму, бѣрѣш лѣшники а тѹ је сѡстанак и тѹј те мѹзика чѣкѡ, дрвѣнце тѣ и ѣмајѹ нѣ мѹзике.

Тѹди је дружење али је бѣло знѡло се ѣѣ. Сѡд је кѡд менѣ па ондар дрѹгѣ нѣдлѣ кѡ тебѣ, па трѣћѣ код Лѣпосавѣ и такѡ. Свѣ с тѡ зѡгѡворѣ тѣ нѣћ^нлѣ ѣѣ трѣбѡ да бѣдѣ. Ма да помѡћи ѣглу, зѡр пѡч^нстити штѡлу, сѣкиру, па тѡ бѡш сѡчѹвѡј, тѡ се нѣје рѡдло.

Нѣсу ѹ нѡс бѣле дѡмине. Кѡрте јѣсу. Ал нѡјв^нше бѣле рукавице, прѣтена се звѡло. Рукавице се и чѡрапе сѡставѣ, штѡ ѣмѡ ѹ кућѣ вѡј кѡд менѣ јѡ ѣѣма свѣма

дòнесѐм и òндāр òни нà пот тò, свѐ по пòду с`ѐдā, а п`рстен др`жѝш и свѐ у свāкū ал нѐ вди нѝко ђѐ ђеш га òстави. Е āј сàдѐ тѝ пòгађāј ђѐ. Òвāј пòчнѐ – пўна нѝје, прāзнā јѐсте. Е òндāр прòпанѐ, ўзимā, брòй му кòлко тāмо ѝмā тòгā, кòлко ј òстало да нѝје пòдигò а рѐкò да је прāзна а òна била пўна, бѝјò п`рстѐн. А бòгме тò сàд нѐмā.

С мòмком āшкунѝш, фѝно прѝчāте сòлѝдно, нѐмā лāјāњa, свѐ сòлѝдно мòра бѝт. Ако је пòчò нѐшта да, òна је њѐгā мāршнула и окрѐнла òд њѐгā. Āко је сòлѝдан ѝдѐ ш њѝме дòклѐ ѝдѐ – ѝдѐ. Їспанѐ јòј бòљѝ òна њѐгā одўста òн òстанѐ, кò пребѝнā вāшка. Ал òн пòтлѐ трāжѝ дрўгū, а сàде јòк. Ил да цўра пòв`дѐ кòло ко сàд, кākѝ. Ў менѐ кад је ўнук слāвѝјò осāмнѐстѝ рòђендāн на Бòж`ћ вѐчѐ, па ... сѐстра му стāријā òд њѐгā ... кòло вòдла, њѝховије чѐтерес сāмо из КЎД-а дòшло, шò жѐнскијѐ шò мўшкѝнā, плўс рāзред њѐгòв. Тò `е пўна кафāна, двā оделѐњa ѝмā, тò `е бѝло пўно, ал сāзвò ѝмò Рāнко свòе неке тѐ. И тākò да `е тò бѝло фѝно, и зāгрлѐ се, ѝграјў, ўзмў се испод рўкѐ.

Прѝчала сам Лѐпосави кākò су мѐни ђѐца припрѐмила осамдѐсѐтѝ рòђендāн. И ўнуци ми дòшли и снā ш њѝма, нѝшта не гòвòрли. Нāшли ме у сѐлу да с`ѐдѝм, кāву пѝјем код òвѐ зāовѐ. А тākò бāба, нѐ славѝш рòђедāн негò у сѐлу си, тāј стāри`ѝ ме зѐзā. Кāкав реко Оливѐре мòј рòђедāн Бòга ти. И јā ш њѝма и вòј. И с`ѐдошѐ òни вòвде. И јā, òвāј ўнук бѝјò вòј, рѐко да м нѐшта кўпѝ дòлѐ, за кāву кѐкса. Јòк кāжѐ, бāба, ѝдѐмо код стрѝка Јāнка. – Па јес тѝ дòшò мѐни или си стрѝку Јāнку? А тѝ га ѝди стрѝку Јāнку кāsнѝјѐ, с`ѐд`те вòди да рўчак спрѐмѝм. – Нѝшта, свѐ `е дòлѐ код стрѝка, дā виш кāкав се рāжaњ òкрећѐ. – Кāкав рāжaњ?! – Бāба, сѝнови ти слāвѐ рòђендāн и дòшли ѝ мѝ ўзā њѝ. Дòнијѐли ми пòклòне, дòнијѐли нāкије мирисòвā, јā иг дāла ўнуки, кākѝ.

Штā `е рāђено? Òбò`ѝш бòјòм к`рпцу црвенòм кад нѐкуд òђеш, мāло прòтрљāш. Мāсти нāмажѝш рўкена кòсу, мāраму ўбрāдѝш, вāмо òно нāправѝш се кò стрѐа нѐкā од òнѐ ћўбѐ, гòре свѐжѝш а вāмо `е ко качкѐтић. Мāсна! Ётò кākò ти је бѝло. Нѝје да кāжѐм да је тò нѐко, негò ѝ јā сам тò рāдла, тāда ј тò се свѐ `е рāдло. Нѝ си ѝмò крѐмѐ ни кòлòњске вòдѐ ни нѝшта. А сàде вѝшѐ дāдосте нà тѐ ђакòније... Ў менѐ јўчѐ ўнук ўлѐже прāво ў моју сòбу. Ў менѐ рѐгāл, ѝмāјў двā оглѐдала и оглѐдā, глѐдā кākò му одјѐло стò`ѝ шò смо му кўпли и вѝчѐм ётò тāмо мòјѐ крѐме нāмажи се. А ў менѐ Солѐ`а крѐма. Нѐћу бāба, ѝмāм јā сѐб крѐму. Кад

òт^уд йзађе, ја јеси ми реко сòбу засмрдијо, а òнē мйрисове а ја вèлйм засмрдијо. Е јесам ти је кàже и зàмирисò, мирйсаће ти èвту дàнà.

Йз`утра ме зòвнē д йдēм да чўвāм òвце, а ја жмйрйм, нē вдйм, тумарāм док йзийђēм док се спрēмйм. Тўрй ти òнòг кāймака нà лєб и ајде гòни. Јòш се нйје свāнуло, ў трй сàта. Сòкāк нēкй дòље òт кўћā, кāmēње, ја как йдēм ударйм ў камēн, òнй кāймак слēти, ја бāцйм й лєб и чēкāј кà ћеш дóћи кўћи да једēш. Тò се напāsало йз`утра, док је лāд, кад је ладòвина ко дāнас по цйјо си дāн тāмо.

Сазовē на прймер нēко жēне нēкад за гребēњање, да се гребēнā вўна. Јēни гребēњајў јēни чешљајў. Òнò што чешлā тўрā се нà гребене, па се рāзвлāчй, па òндāр йзвлāчй се нāј влāк бāшка, па бāшка пòвласак, па òнò пòтку нāјзањў, òнò бāш кò кўч^ине нēкадашнē. Сāм се мòре на кулēнику прēст за ка ткēш нēшта да ўбāчйш. А сà тò се свē зāјено на машини ўрēдй. Јā сам знāла оплēсти чòеку цēмпер, нē мере ўопште да се йздерē, Бòк те, нà гребене йзвўкла. И òндāр òнò пòвласак. Свē што га вйшē нòсй свē се вйшē мāстй. Нēмā да се рўта ко сād òвò. И кāжēм ти јесмо, јашта је, мòбе, кòд нās сàстави мòбе. Кò знā на прēслице òнē, бйле чекрклије, вāкò рўчка и тòчак намòтāј, вāмо ймā кāлем, на вйљушкē кāлем нāтурйш прēдеш и òкрећēш. Ймају òнй зўпци на вйљушци, и тй свē како прēдеш прēmичēш òно сà зубā нà зўб, да се нāпунй тāј кāлем. Нāтурйш канчēло. Ймā мотòвло и с мотòвла ка скйнēш тò се зòвē канчēло. И тāмо ймā òнāј вйтò што с òкрећē. Вйтò ймā тòјагу и гòре на тòј тòјазу су дāsке, јēна тāмо ўкрштена, чēтри дāsке. И òндā они ēксери, или ēксери или ò дрвета нēко òђелā и прòбушй. Нāтурй тò канчēло и ў тў трупину. Й тй вāмо мòтāш стāн кò ткē, мòтāш цйјви. Ка(д) сам бйла цўра мòја рòд^ица нāбавй прēслицу са нòгòм а мй ћēца òко нē да глēдāмо. Òна ўзмē кòмāд лēба, једē и òкреће, прēде и òкреће нòгòм. А тò нāма свē чўдо и глēдāмо. Ка(д) сам се ўдāла тāмо нēкй, нē знāм, на Бўђу, прāвйò прēслице. Й ја нāрўчйм и кўпйм прēслицу и пòмало, пòмало, и нāучйм се.

Па бйло је мāло тйје прйча. Јā сам иг слўшала. Мòја рòд^ица би тйје пјєсама знāла. И кò ўвече се сàстан да с`едймо и да плētēмо и òндāр нās двйје тò су. А мўшкиње òко нās с`едй нēколко на клўпама. Мй смо дòље пòс`едали. Òнй чирāци бйли, нйје лāмпа. Чйрāк и у нēму дòље лòј и гòре лāстика нēкā, лāста од лйма и прòбўшена на срēдини и тўрено је на òвй чйрāк и провўчена свјēћа òздòлā, òт

па́мука на́правѝш и та́ свје́ћа ву́че о́здоль та́ј ло́ј. У́с то́ смо плѐли. А са́д свје́тла па не́ вдѝш. Свѐ вѝ од свје́талā и телевѝзоре глѐдају́ћи.

С`јѐдемо, плѐтемо, пјѐвамо па нѝсу баш ѓнда́ не́кѐ пјѐсме бѝле. Пѝчне́мо на́с двѝје да пјѐвамо и преба́цуемо мо́мцима, ѓнда́р ѓни на́ма преба́цују́. А зна́ле смо пјѐвати у́ шуми. Ва́кѝ бли́зу шу́ма ку́ћѐ и на́ма ре́кнуту – са́(д)та́мо чу́вате ѓвце, ѓ́хемо да чу́јемо пјѐсму – да не́ би по́спале на́с двѝје. У́мрла ми је та́ ро́д^ица, а ме́не дрѝжѝ, не́ зна́м ни шта́ ме дрѝжѝ ви́ше.

Јѐно́м ѝшле из Ро́гаце́, ве́лкā сам бѝла, ѝде́мо с тефе́рча из Ро́гаце́ и ко́мшије на́м ѝза на́с и пјѐвају́: Ма́ла мо́ја, љ́једе ме бу́а, поче́ши ме но́го́м ѝза уа. То́^{је} пра́во ла́јање, а ми́ до́чекāмо ѓдма́: Ѓ́ј, дра́гане, не́к те је́де бу́а, са́м се ва́шка че́ше ѝза уа. Ушу́ћеше ѓни ѓдма́. А ѓн је бѝ́јо до́ста ва́кѝ, ко́мшија, муштѐрија мо́јѝ се́стри. Ту́ј ми је и се́стра са́ мнѝм и јѝш је́на, од ро́ђāка шћѐр, ѝ ми́ пјѐвамо. Јā им пјѐсме по́ч^ињала ста́рија, ѓне мла́ђѐ бѝле. И то́ сам до́бро у́памтла ка́ко сам га до́чкала. Ка до́шли ку́ћи, испри́чашѐ. Мо́ја се́стра, ѓне. При́чају́, ка́жѐ та́кѝ и та́кѝ. Ми́лка, ве́лѝ, за́пјевала на́м пјѐсму, ѝ ми́ смо ш њѝм пјѐвале, па ка́жѐ па́метно ѝм је и ре́кла. И ни́кад ви́ш мо́ја ма́ма ни́је да́ла то́ј мо́јѝ се́стри да би ш њѝм проговѝрла. И чу́л сте, ти́ си чу́ла не́ зна́ ѓна, што но́ по́бје́гне на Бе́регу, че́тверо бо́к те. То́^{је} та́ј. Ре́к^оше́ да је ли́псѝ у за́твору и ни́јесу му да́ли да га са́ра́не. Ма не́ б му да́ли ни мо́ји та́мо то́ на́ше се́ло не́ б му да́ли да са́ра́ни ље су ти́ са́ра́њени што су ѝзгинли. То́^{је} грѝбље у мо́га ѓца зе́мљи и ту́ј се са́ра́њују́ свѝ то́ се́ло.

„Ѓвце чу́ва па се погу́б^ила, ве́лѝ ма́јка са́д би те у́б^ила./ Не́мој ма́јка, то́ је тво́ја штѐта, не́ћеш ѝмат ни шћѐри ни зе́та.“

„До́ђи дра́ги љѐ си до́лази́јо, ако ни́јеси дру́гѝ ѓблази́јо.“

Јā сам ѝмала ѐто, ни́је да се фа́лѝм, Бо́ш са́чува́ј, не́ма́м се шта́ фа́лит, не́ћу се уда́ват. Ы́мала сам мома́ка ко кѝше́, бѝла сам ли́јепа, а ѓшла сам за ста́ра, једа́не́с го́ди́на ста́риѝ ѓд ме́не. Бѝ́јо у У́дби, не́шта га ма́јка мо́ја заво́ље, и јā сам за́ њега́ ѓтшла. А фѝно ми. Ы́ма́м фа́ла Бо́гу пе́т сино́ва, је́с да ми два́ сѝна у́мрла и је́на шћѐр, а јѝпе́ ѝма́м фа́ла Бо́гу пе́т сино́ва и је́ну шћѐр и ѐто у́нучāди четрѝне́стеро, прау́нучāди де́сте́ро, а бѝ́ће ѝг јѝш. Ы́ма ко́ји ће јѝш ро́дит.

Свѐ б ре́кѝ не́кѝ Кр́сто За́гајац кад је до́шѝ ко́д на́с, ка́жѐ: Ни́је ди́јѐте, ве́лѝ та́кѝ, ко́лко то́ ѝма́ш Ми́лка љѐце́. Ка сам до́шла у Ку́лу, во́лли ме свѝ. Не́ка́ко мла́да сам до́шла ал сам зна́ла не́ка́ко те ѓбча́је да ме ни́ко не́ с`јету́је. Ни́сам

мòгло се зара́дити дòбро, мòгò си. Слобòда је бíла. Мòгò си нòћ^ити пò сред ўлице, нíко ти нíшта нíје хтíеò рèћи, а данàс, Бòга ми, тéжак је жíвот, нáрошто òвò сàдà пòсл^ије, òвò је, кад је бíло рàтнò вриjеме. Сàд је Бòга ми, свàкàко је лòшиjе и лòшиjе, жíвот је тéжак. Жíвот је тéжак, нíкàко крàј с крàјом да се ìзàђè. И сàд èво jà сам ìстò òстò на сèлу жíвìм са сўпругòм. Ìмàмо нèшта мàла, држìмо òвце, крàве. И òвàј, тèшко се жíвì. Нèкад је ў кући бíло по дèсет^еро чèљàди, сàд смо сàмо jà и сўпруга, мòрамо свè тò да рàдìмо. Дàр и кòмàд. Jà нè знàм, Бòга ми, кàко òвà òмлад^ина данàс да ìздржì свè òвàкò.

Ка смо бíли мàлì, мì смо свè рàдили, и слўшали а данàс, Бòга ми, òвà млади́на нèће ни да дòбро, ни да слўшà рòдитеље. Мì, Бòга ми смо слўшали дòбро. Знàо се òндà старjеш^ина кўћè, бàш кò дìректор нèкè фìрмè. Тò сè пòштовàло, рàдило се. А данàс!

А провòдли смо се, провòдли смо се ìстò дòбро тàдà и бíло је дòста ìгранкì с^иjелà. Ìгрàнке, ìгрàљке су бíле вè жўрке дòбре. Нòћи ìзлазили, до зòре се с^иjелло, ìграло, пjевало. Весèлло се фìно. Бòга ми, а данàс нèмà òмладна с кìм да ìзìђè, нèмà с кìм да се провèселì. И òнàј и òмлад^ина дòста стjешњена сàдè. Нèмà пòсла тèшко је за òмлад^ину сàдè ствàрно. А рàниjе бíло је бòљè и за òмладину jер òндà је се бíло слобòдниjе и крétати и óдати и тàкò.

Е ка смо бíли већèр мòмци, òндà jедва смо чèкали да нàђèмо дjевòјку, дjевòјку вàкò да нàђèмо и да се упòзнàмо. А òндà су мòмци... Нíје сàм jèдну ìмò. Òндà су бíле нèкè смjèне па се траж^иле. Кàжèш: Вàжì ли? Пìташ дjевòјку: Вàжì ли смjèна? Ако она тèби кàжè вàжì, а њèзин мòмак не вàжì, тў је дòшло и до свàђè, тўчè. Тàкò је нèкì òбичàј бìјò. А данàс је ў томè поглèду бòљè, jер ако цўра ìдè са jèдниjем мòмком, знàчì тўј нè тражì се смjèна ко нèкадà, да сà њòм мàло проàшикуjе.

Ìгрàнке, ìгрàљке бíле, с^иjелà тà. Нàђèш дjевòјку на ìгрàнци, кòло се ìграло, òндà се àш^иковало, нàђèш ìевòјку, àшикуjеш сà њòм. А бíло су Бòга ми и òнìх жèнà пошмìгўшà кòјè дòђў нà нè клўпе па свè глèдà штà jòј шћèрка рàдì и вàкò кўжì. Òндà òдмà дрўгòј жèни пpичà: Жèно вìдла сам òнў, Бòга ми с òнìм мòмком, дòбар jòј мòмак. Нíје òна бàш нàјбòлà! Па свàшта^и је тàкò бíло, ма бíло је тìг, пpòвођàј тàдà.

Ја своју сам жёну ўпознѡ вакѡ. Бѣли смо у једнѡј у шўми вако планини, ѣзишли, бѣремо јагоде. И ѡна тўј зашла, брали јагоде тѣ, тўј се нашли, пѡзнали се, те на тѣфѣричу је нађѣм. Вáжѣ ли да се тадá нађѣмо? Вáжѣ. И нашли се тáмо и пѡчѣли мѣ тѡ áшиковати, ал нијѣсмо дўго ѣшли. Мѡжда јѣно двá трѣ пўта сá њѡм сам ѣз"шѡ. И ѡндá сам јá њў ѡдмá запрѡсијѡ и ѡндá смо се ми ўзѣли, ѡженли се. Ђт"шли су свáтова, бѣло ѣг десѣтак ѣ тѡ ѡндá се ѣшло са кѡњ"ма. Ђна дѡјáла на кѡњу, свáтови бѣли с кѡњима, нијѣсу бѣли áути. С кѡњ"ма дѡшли, и ѡндá бѣла је тўј свáдба чѣтаву нѡћ свáдба, весѣље, ўка ѣе, тѡ ѣе такѡ. И ѡндá тѡ се пѡсле рáзишло, ѡндá мѣ ѡкрѣнѣмо тáј жѣвѡт зáједничкѣ. Брáчнѣ дрўгови, прáви. Е, такѡ.

Жѣвио сам тáд на сѣлу, јѣно три-чѣтри гѡдине. Ђмѡ сам трѡѣ ѣѣцѣ. Тáдá смо ѡндá и ѡтишли у Сáрáјво и такѡ жѣвѡт сам завршио свѣ до рáта у Сáрáјеву. Ка(д) се зáрат"ло ѡндá сам се врáтијѡ ѡпѣт. Ђтац ми је бѣјѡ на сѣлу, сáм с мáјкѡм мѡјѡм. И ѡтац ми је ўмрѡ, јá се врáтијѡ ўз рат, јá и сўпруга и вѣшѣ се нијѣсмо у Сáрáјво ни врáхали. Кўћу смо дѡље ѣмали, у Сáрáјву, и ѡнда прѡдáли кўћу и такѡ. Ђвди смо нѣшто направили кўћѣ, такѡ, ѣмáмо тѡ ѣмáње, рáдѣмо до смрѣти, ѣто.

У Сáрáјву кад сам ѡтишѡ, рáдијѡ сам као мѡлер. И завршијѡ зáнáт мѡлерскѣ, мѡлерскѣ зáнáт. И рáдијѡ сам, вѣшѣ сам бѣјѡ по терѣну. Тѣрѣнскѣ рáднѣк бѣјѡ. Ђшѡ сам и у Рўси"у, у Чѣослѡвáчкў, у Ђрáк ѣшѡ. А Југѡслáвију сам ѡ"бѣшѡ и ўздўж и пѡпријѣкѡ по терѣну. Нáјвишѣ сам по Дáлмáци"и бѣјѡ. Дáлмáци"и, Хрвáскѡј, Бѣограду. Тáмѡ нáјвишѣ такѡ терѣна вѣдијѡ. Рáдли смо за нѣкѣ Јáњ фѣрму, за Јáњ фѣрму смо рáдли, нѣкѣ барáке стáлно фáрбали, крѣчили и такѡ. Нáјбѡлѣ ми је бѣло у Рўсѣ. У Рўсѣ ми је нáјбѡлѣ бѣло. Тáмо је жѣвѡт шѡ сам прожѣвијѡ шѣс мјесѣцѣ. Нѣкад такѣ жѣвѡт нѣћу прожѣвити, ѣто.

Ђстѡ, рáдли смо тáмо молѣрáј, фáрбали столáри"у, и такѡ. Мѡлерскѣ рáдове извѡд"ли. Ђт, фѣно нам је бѣло, ѣмали дѡбру тѣрѣнскў. Спáвáње у ѡтелу и такѡ. Па, да ти кáжѣм бѣло ми је тѣшко шѡ сам бѣјѡ ѡдвѡѣн ѡд пѡрѡцѣ, стáлно тѣрѣнскѣ, терѣнац. И дјѣца су ми се ѣсто шкѡловáла у Сáрáјву. И шћѣрка ми се ўдáла јѣдна у Скѡловићѣ, у Скѡловићѣ тáмо ко(д) Сокѡца. Јá!

Бѣјѡ на терѣну, ка(д) сам дѡшѡ, кáжѣ ўдаје се. И ѡндá тўј смо је ѣспрат"ли, бѣло је пўно свáтѡвá, бѣло је, ѡнáј звáни нáш плачпѣлáв, весѣље, свáдба и ѡна је ѡшла. Кáснијѣ, прѡшла јѣна гѡд"на дáнá, двѣје, ка се ўдаде ѣ другá. Дрўгá ми се шћѣрка ўдаде пѡсле. Ђндá ми се и сѣн ѡженѣ. Сѣн је завршијѡ грáђевинску

тѣхничкѹ, а ђвѹ ми јѣна ћѣрка старѣјѹ завршила зѹбѣрскѹ. Јѣдна бѣротѣничкѹ. Али пѡсла је слабијѣ бѣло, шћѣрка ми је рѣдила старѣјѹ и млѣђѹ, сѣн пѡсл'је се преквѣлификовѡ за мѣсарѹ, и сѣн рѣдијѡ као мѣсар, запѡслијѡ се, и дѹнѹс дѹнле рѣдѣ као мѣсар.

Е ђндѹ ка сам се врат'јѡ, ка сам се врат'јѡ из Сѹрѣјѹ, из града, мѹло је бѣло тѣжѣ жѣвити на сѣлу, тѡ је свѣ бѣло пустѡшина, пѡпѣљна ѡколнѹ сѣла. Е тѹј сам јѹ ѡстѡ у ѡчевѡј кѹћи, са жѣнѡм, ево и дѹнѹс дѹнле тѡ се свѣ рѣдѣ пѡмало. Їмѹм, чмѹм лѣваде, кѡсѣм трѹву. У прѡљеће сѣјѣм крѡмпѣр, лѹк, парадѹиз, пѡмало и тѹкѡ, држѣм стѡкѣ, бѹвѣм се пољупрѣвредник, прѹви пољупрѣвреднѣк. Бѡга ми, жѣна је мѹло бѣла зѹтегнѹта као гѡспојѹ, сѹд је мѹло придѡшла сѣби, мѡрѹ да рѣдѣ. Нѣмѹ другѣ. А нѣкад, Бѡга ми, нѹш и ѡна мѣнѣ нѹћерѹ. Ђјде, ѡјде да рѣдѣ, нѣје вѡ град да гѡспођујѣш дѡље у граду, ђвѡ је сѣло, мѡрѹш рѣд'ти. Ако нѣ радѣш нѣћѣш ни чмати. И тѹкѡ, мѡрѹ се рѣд'ти до смр'ти, дѹн и кѡмѹд, штѹ ћѣш.

Ў мѣнѣ је кѹћа дѡста на сѹмку, мѹло ми је нѣзгодно, нѣмам близѹ мнѡго ни кѡмшијѹ. Нѹближѹ кѹћа је двѹ кѣлометра од мѡјѣ, кѣловат ч пѡ, двѹ, тѹ је. Па мѹло је тѡ сѹмо нѣзгодно, али чмѹм дѡбре кѣровѣ, кѣровѣ чмѹм, двѹ дѡбра кѣра, и тѹкѡ нѣ бѡѣм се нѣшта. Нѣко мѣ не нѹпадѹ, жѣви се ѣто слѡбодно у сѣлу мѡм, па ѣт. Штѹ јѹ знѹм дѡклѣ ћѣ се ђвакѡ жѣвит.

Па сѹд је тѣжѣ рѣд'ти, нѣго прѣје рѹта, јер сѹ(д) сам мѹло, Бѡга ми и ѡстарио, ч јѹ и сѹпругѹ, са(д) тѹј су гѡдинѣ. Јер нѣ м'ре се сѹде рѣд'ти, дѡсад мѡгѡ сам рѣдити и од, штѡ с кѹжѣ, од звијѣздѣ до звијѣздѣ. А сѹд чѣм ѹ осам, дѣвет, јѹ ѹвечѣ у крѣвет мѡрѹм чћи, лѣћи, ѹморѣ се чѡјек стар, гѡдинѣ су вѣћ свѡје избрѡѣилѣ.

Прѣје смо рѣд'ли свѣ скѹпа. Па бѣло је нѣкад, ако нијѣси мѡго свѣ урѣд'ти, ђндѹ зѡвнѣ се мѡба, комшилук, на кѡшевнѹ трѹвѹ. Ђндѹ бѹдѣ по двѹес, трицѣт, косѹцѹ дѡђѣ пѡкосѣ ти свѣ нѡ и пѡсле ѡпѣ мѡбе зѡвнѣш. Тѹ ѣ дѡлаз'ло млѹдинѣ, пѡкупѣ се и тѹкѡ. Јѡш ако је нѣко старѣјѣ чѡвјек или жѣна кѹжѣ – Ђјде, сѣвѹп је да му пѡмѡгнѣмо. И тѹкѡ дѡђѣ и рѣдѣмо и тѹкѡ. Жѣвло се, Бѡга ми, на сѣлу свѹкѹко. Сѹд на прѣмер кад ѡћѣш, кад ѡћѣш да зѡвнѣш мѡбе на кѡшевнѹ, ч тѡ ѡбѣчно чшло кад је свѣтац, ка(д) се нијѣсу, кад нѣје чѡјек рѣдијѡ сѣби, ђндѹ се мѡба зѡвнѣ, кѹжѣ – Ђјмо ђвомѣ чѡвјѣку да пѡкос'мо мѡбѹ. Чѡвјек зѹзовѣ и ђндѹ ѹјутру, нѣје се рѹно чшло нѹ мѡбѹ, мѡжда ѡко јѣно дѣсет, јѣданѣс сѹти дѡђѹ, тѡ ѣ по двѹјѣс, трицѣт

косаца. И онда туж се кос^ило, онда, знао се ко је најбољи косац, напријед иш^о, звани косибаша. И на подне дође ручак, туж се руча фино, и то богат ручак дође. Касније опет кад се руча, опет се настави кошевна до мрака. Увече се опет иступи на вечеру, домаћин заколе јањца, једног, два, зависе саде, почасти добро ту м^обу, те косце. Попије се и пића, ракије. Пива је се слабо тада пила у н^о вријеме. Само ракија и то прекуван^е ко је ст^ијо ракије, прекувана. Сок^ова исто слабије било. Само ракију прекува и то жене пиле помало так^о. Онда посл^ије опет, кад је купљевна, опет зазове се та молба. Ајде и то, то није се сједло, то се смртимице радло. И то онда дође покупи се то, онда посл^ије, ако домаћин опет тај не м^ере да савлада, да плати чојека да му помогне стрпати та сијена у једно, све н^о плашће у један... сијена се трпају, и то све кад, ка је мало ч^овјек б^ијо сиромашни^и, каже: Ајде, ајде са му помогнемо, с^евап је. И почну му знаш трпати и сијена и трпају му фино. Све је ишло фино, није било ни свађа, није ништа ко данас. Данас ако имаш више вечеру, одма те друкче гледа.

Жене су биле љ^ув^ијек домаћ^ице, понесу ручак м^оби, и цуре, дјев^ојке дођу озгор с пјесмом, пјевају. Увече косци исто он^е сел^ачк^е дигну роман^ијск^е пјесме. То се ^ори, можда до зор^е скором се пјесма д^иж^е, весели се.

Милорад Шумадинац, 1939. (Нехорићи)

11.

И на селу није б^ило усл^ова као што је у граду. Бил^и су некад ^услови т^и, није било вод^е, није струј^е, так^о онда радло се, овај како да кажем, није маш^инск^и него р^учно, р^учно се радло. Так^о вај, на прим^ејер, купло се сј^ено, трпало се сј^ено, онда, све се радло на селу р^учно. Аљине се прале р^учно, није б^ило ма^шин^е да се пер^е в^еш него се пра^о р^учно. Истр^лаш, н^ос^иш на ^чесме, им^а ^чесме, на прим^ер и на ^чесму однес^еш и т^уј овај в^еш испер^еш на ^чесми и по ко^ур^иту, по ^чесмом исп^ир^о се в^еш. И так^о, друг^иачиј^е ^е било, а касниј^е ^е село прора^дло и св^е ^е то дошло и на село као и у граду више им^а и вод^а и струја им^а и на прим^ер телев^изија и св^е и на сел^у се више то св^е просв^ет^ило, св^е ^е то друг^иачиј^е жив^и н^его некадак што је то б^ило не^усл^овно. Али на^род је б^ио в^есео. Увиј^ек се ишло на иг^ра^нке, на с^ијела, на св^адбе су б^иле. Одеш на прим^ер кад се ж^ени на св^адбу, д^очек св^адб^е, ил н^еко се у^да, плачпил^ав се то зв^ао, исп^ра^и б^или. И увече се сј^ед^ило, била она лампа

старинскā, нїје бїло струјѣ, и лампу упāлїш и тўј сједило се, вѣзло се, прѣло се, сијѣла бївала ѓндā сaстану се мѓмци, цўре зафркāју се, ашикују, што вї рѣкли забављају се, ѣто тѓ. Тѓ је свѣ бїло, весѣља бїло, фїно бїло, знāш кāко је тѓ фїно бїло, прāвѓ. Весѣља су бїла вѣлкā и вїшѣ се весѣлло нѓ сāда и нїје б'уило телевїзијѣ, већ сaставѣ се чѓвјек с чѓвјеком, вāкѓ некā груп"ца и так јѣдни ѓд другїх прїчају штā је и кāко је. Нїје бїло да штā јѣ на тел"вїзору шта у новнама, штā у овом у оном, тā нѣкā штāмпа. Већ вāкѓ, ѓнї стāри'ї кѓјї су, ѓни нам прїчају кāко су ѓни жївљели, њїови ѓчеви, мāјке. Тѓ се нѣкад тāкѓ жївло, да се стāри'ї пѓштују, да се лўбѣ стāри'ї у рўку, ћѣдови, бāбе, нѣ мореш нїшта лѓше да им рѣкнѣш, мѓ'рāш да се фїно пѓнāшāш. Ёвијѣк су стā'рї приповјѣдали ѓмлад"ни. Па ўвечѣ нāјвишѣ, издвā'јал су врјѣме ўвечѣ кāдѣ ў дāн рāдѣ, а ўвечѣ кад је мрāк и ѓндā се зāпā'ли лā'мпа и поред лā'мпѣ тāкѓ се сјѣд"ло, сјѣдѣнка, па ѓндā рāдї ко штā ко рāдї, нѣко плѣтѣ, нѣко вѣзе, нѣко хѣклā, тўј се по дѣсет жѣнā сā'станѣ и момāкā и цўрā и ѓнда нѣкї се забављају, сјѣдѣ нѣђе, онда ўватѣ кѓло йграју, фр'уле бїле оне др'венѣ, фр'ул"ца зāсвїрā – тѓ нѣмā, тѓ йгрā, тѓ пјѣсма, шāла, шѣга. Зāјме нѣкад кāрте, нѣкад дѓм"не, свāшта је тѓ б'уївало кa" су свѣчанї дāни. Ѓндā се нѣ рāдї већ гāњāш кāрте, дѓм"не, йгра, пјѣсма, шāла, шѣга, и тāкѓ... Јер тāј жївот тāкї сѣоскї бїјѓ.

Лѣти нāјвишѣ било, мї смо тѓ тāкѓ звā'ли, тефѣр"чи. Йшло се, само рāно сѣ йшло. Рā'нїје ѓдў па дѓ мрāка се прѓ'ведў и ѓно кѓло йгрā, ў дāн хармѓнике б'уїле и б'у'бань и свїрало се и тефѣр"ч кад је а чїм мрā'к Сўнце на пѓ'чнак, цўра кўћи да се намїру'ѣ, нѣмā да се ѓстанѣ по мрāку. Јер сāд ймају кѓла па по мрāку ѓдошѣ с кѓлма. Прѣ нѣмā пјѣшѣ, мѓ'рāш зā вїда дѓћи док нїје се смрāчло. Ѓдмā се кўћи идѣ.

Ако се с њїм дѓбро вѓ'ли прїхватѣ је, ако су ѓни зā тѓ да она дѓ'ђѣ зā њѣгā. Али ймā свāшта па се дѣсї можда нїсу њѣни зā тѓ, па ѓндā ѓн је ѓдведѣ али свāшта се тўј дѣшāвā, ко й свађе, ко й сад. Али нāјбољѣ ка се ѓни вѓ'лѣ и ѓни се догѓворѣ. И онда ймā сāмо дѓведѣ јѣ и ѓнѓ мāло свѓје рѓдб"нѣ дѓведѣ, пѓчастѣ се, тāм-вāм и нѣмā ни свāдбѣ ни нїшта. Ал ако ѓни се догѓворѣ онда дѓ'ђу прѓшња, дѓ'ђу њѣгови, йспросѣ дјѣвѓјку и онда фїно лијѣпо пѓсле дјѣвѓјка ўдāе се. Пѓсле дѓ'ђу свāтови, ѓдведў је, плач"пїлāв њѣни нāправѣ. И тāко се тѓ рāдло. Свāдба бїла у кућама. Чāјѓ бїјѓ, пољевāч"на. Стāвѣ се стѓлви вѣлкї туј се хрāна нāправї,

свѣ свѣтови. И кѡлко је свѣтѡвѣ тѹ је пољевач^{на} и сѣда кѹм и дѣлѣ њѡ свѣ што су његови прѣчѣ стѣвѣ се и ѡбавѣ се тѣ пољевач^{на}, кѡлко ко пѣрѣ дѣ. Чѣјо вѣчѣ кѡлко њѡ пѣрѣ дѣ у ѡнѣ у лѣђ? ѡнѣ у злѣто. Свѣшта се млѣди сѣстанѣ и злѣта и пѣрѣ и свѣгѣ. Пѡсле њѡ устѣјѹ свѣтови, онда свѣдбѣри дѡ^ѹђѹ и ѡни сјѣдѹ, пѡсјѣдѹ, јѣдѹ, пѣјѹ, и ѹ томе се ѹватѣ сѣјѣло. Пѡсле сѣјѣли до ѹ^ѹтру, игрѣнкѣ пѡсле пѡчињѣ. Кад нѣ свѣдѹ ѡдѣш пѡведѣш се фѣно. Мѣни је бѣло нѣкѡ. Ў мѣнѣ је мѹж пѣво да ти кѣжѣм бѣјѡ рѡђѣка је изгѹбио и ѡца па је бѣјѡ рѹшан па нѣсмо мѣ тѣдѣ ѡдмѣ тѡ пѣвли пѡсле док сам се стѣјѣла вѣнчѣват сѣм ѡнѡ нѣшѣга комшил^ѹка сѣзвѣли и његовѣ тѣ фѣмелијѣ и бѣло из рѹкѣ што су дѣвал млѣди. Бѣјѡ је и рѹчак и пѣѣ. Вѣнчѣаницѹ нѣсам јѣ имѣла. Вѣнчѣаницѣ сѣд како кѡјѣ се нѣрѣдѣ с мѹжом. Ѣна сѣма сѣби кѹпѣ тѹ вѣнчѣаницѹ ил крѡјѣ, имѣ ѣ тѡ. А имѣ ѣ тѡ ѡдѣ тѣмо и кѹпѣ тѹ вѣнчѣаницѹ а пѡсле вѣтѣ, ѹзѣјмѣ.

На Вѣскрс се ѡно скѹпљѣјѹ јѣјѣ цѣлѹ гѡд^{на}. Кѡкоши су бѣле па нѡсѣ јѣјѣ и ѡстављѣјѹ се тѣ јѣјѣ и ѡндѣ за Вѣскрс се ѡбојѣ тѣ јѣјѣ. Сѣд колко ко имѣ, нѣко мѣњѣ, нѣко вѣшѣ. И шѣрајѹ се, вѡском се шѣрѣла јѣјѣ. Имѣш шѣрѣнѣ имѣш ѡнѣ. И јѡш шѣрајѹ кѡ нѣмѣ бѡ^ѹјѣ мѡре и у лѹков^{ни}. Мѣњѣ се јѣјѣ бѡ^ѹјѣло или фѣрбѣло како ѡѣш, а сѣда нѣрод шкѡлѣкама, по чѣтри-пѣ^т шкѡлѣки јѣ пѣрвѣ ѡбо^ѣим и стѡ^ѣи по нѣколко. Дѡсѣт-ѡ нѣје кѹповѣно, нѣго твѡјѣ јѣјѣ, кѡлко нѣносѣ ти кѡке тѡлкѡ имѣш. Дѣјѣлла се јѣјѣ. Дѡ^ѹђѣ ти из сѣла нѣко и тѣ њѣму дѣш јѣе, двѡе. Тѣ ѡдѣш њѣму да сјѣдѣш тѣкѡ ѡн тѣби. Тѡ се дијѣлло по сѣлу. Онда нѣкупѣ тѣје шѣрѣнијѣ јѣјѣ па за ѡвѣцама пѡнесѹ, па се кѡ^ѹлѣкајѹ. Кѡ кѡмѣ рѣзбијѣ ѡ^ѹднесѣ ѡнѣј. Свѣшта се ѣгрѣло с јѣјѣма. Ьзѹтра на Вѣскрс се тѹцѣла јѣјѣ. Мѡл^{на}тѣ ѹ цркѹ је б^ѹѣвало, ѣшло се ал нѣма ^ѣе дѣлѣ цркѣ б^ѹѣла на сѣлу мѣ смо далѣко имѣли цркѹ ѡт кућѣ. Ал ѣшло се нѣ^ѹкад јѣдан сѣт ѡда до цркѣ ѣшло се и ѹ цркѹ, ѡбѣлазѣла се ѣ цркѣ. Сѣд блѣзу имѣмо мѣнастѣр. Мѡжемо свѣкѣ нѣдѣлѣ ѡтић ѹ цркѹ. Имѣ ѹ цркѣ дијѣле нам јѣјѣ за Вѣскрс. Дѣѣца се нѣјвѣшѣ рѣдујѹ, мѣлѣ дѣѣца. За Вѣскрс се пѣ^ѹвѣ свѣчѣнѣ рѹчак, па дѡђѹ нам пѣјѣтелѣи па сјѣдѣмо, пѣчѣмо о свѣму, фѣно бѹднѣ. Ь ондѣ ѹв^ѣчѣ игрѣнке бѹднѹ, ѣдѣмо на игрѣнку. Бѣла сам јѣднѣ пѣрѣлкѣ бѣш за Вѣскрс на игрѣнки, бѣш лијѣпо б^ѹѣло. Бѣла сам код свѡјѣг ѹ^ѣѣ^ѡка. Сѣјѣло б^ѹѣло за Вѣскрс, ѹ шкѡ^ѹли. Млѣдѣ ашкѡвали, а и стѣрѣ дѡ^ѹђѹ тѹј, пѡсмѣтрајѹ.

Јѣ сам се нѣколко пѹтѣ са свѡ^ѣим мѹжом вѣђѣла, ал да ти кѣжѣм мѣ смо и ѡд мѣлѣх нѡгѹ кѹћнѣ пѣјѣтѣлѣи нѣши рѡд^{на}телѣи б^ѹѣли. Јѣ сам се у комшилѹк ѣ удѣла

блізу так^о да ми нїе б^уіло не^обично, і там і в^ам, т^о ^іе іст^о б^уіло. И так^о смо жївли м^ожда ј^ено п^ешес г^одн^а док дїєца дор^асла, п^осле ^ошли ў град ради шк^ол^ов^ања дїєц^е. С^ат вр^емена ми б^уіло д^о шк^ол^е дїєци. И онд^а м^ен так^о нїе одгв^ар^ало. И мал смо м^і т^уј блізу шк^олу у с^елу, али вїш^е нїе б^уіло тога м^ал^ог на^рашт^аја да се шк^ол^а затв^орла. А кад је м^ој м^уж и ^ђев^ер ишли ў шк^олу т^уј-е шк^ол^а б^уіла пред в^ратима и пр^од^авн^ица и св^е а п^осле се св^е т^о изд^ругој^ач^ило. М^оја дїєца кад тр^ебала ў шк^олу н^ем^а шк^ол^е блізу. Т^укле су се ж^ене н^екад прїчал су н^ама ст^арї нїкака пр^ав^а нїе ж^ена имала. Ж^ене су б^уіли р^обови. Нїе смїєла нїшта, нїе се смїєла в^рат^ити кад се ^уд^а. Нїе смїєла да н^е сл^уш^а бїло шт^а. И кад је п^остала она ст^ар^а Југ^осл^ав^{ја} кад је Т^іто вл^ад^о , Ј^осип Бр^оз, ^он је ж^ене унап^ред^ио. Д^о тада ж^ена нїе смїєла нїшта з^уцат. Она св^е м^ор^а како ч^оек р^екн^е. И св^екар ј^ој наре^ђиво и св^екрва, т^о је т^уђ^а к^ућа, т^о је св^е т^уђ^е т^уј. И ^она кад д^оу^ђе они свї пр^ов^оцїрају, још која н^ем^а сїром^ашна па н^ем^а ^оно р^уо да д^онес^е ^о свог ^оца пост^елїне, ч^арапе, св^е се т^о н^ос^ило у р^у, пешкїри, ^одїећа, ^обућа. И т^о је р^уо к^ој^а им^а св^оје тр^ошї, а к^ој^а н^ем^а м^оу^ра шт^а ј^ој д^ај^у. Она м^оу^ра да сл^уш^а да је не т^уче, да б^уд^е како ^он ^ође. И н^ени ј^ој т^олк^о р^од^итељи к^аж^у ^ошла си и н^ама се не вра^ћај. Ў гору, ў воду, не вра^ћај се. Ал им^а и ж^ен^а ^оп^аснїе па мушк^арца зак^ор^ачї ^он не смїе м^рднут ^од н^е. ^Она ^оп^аснї^а н^его ^он. И тог^а им^а, г^ор^а н^ег мушк^арац. Св^ашта им^а у св^јету. М^оу^ра да се б^оу^рї кроз жївот.

Б^уіло је и ов^о да ти прїч^ам. Б^уіли су д^рвенї п^одови па се рїбало, па се пр^ало, ст^олови нїсу имали ^овї ф^арб^ани, ни ст^олце, т^о ^іе св^е д^рвено б^уіло. Ч^еткало се, рїбало се, т^о кад ^оу^рїб^аш ж^ути се п^од, ж^ут^е се ст^ол^це, стал^аже биле д^рвен^е, нїе било ^овије рег^ал^а, нїе било орм^ан^а. Кр^ев^ета б^уіла н^а д^рвен^а, па ^он^е сл^амар^ице. П^осїје ше жїто, сл^ама н^а ^ост^ан^е, ^овр^ше се и онд^а сл^амар^ице се тк^але, пр^еђн^е, од пр^еђ^е. ^ћетен се сїј^о па т^ај ^ћетен се ^одр^адї и онд^а се ст^уп^а и тамо п^ушн^ица се на^правї за^парї се ^ћетен и ^он ка се за^парї ст^упа б^уіла па се ^оступ^а и на^правї се вл^акно. И онд^а кроз ^оно вл^акно се п^ош^е ма^е, б^уіло да се ма^је па се ма^јало ^оно вл^акно, онда се н^а пр^есл^ице прївїјало и пр^ело се. Оп^реде се и так^о се сл^амар^ице ^откају, ^убїј^ели се ^он^а пр^еђ^а, т^о се бїј^елї ко п^амук. С^ашїе се сл^амар^ица и ў он^у сл^амар^ицу се на^трп^а сл^ама. И т^а сл^ама ка(д) се на^трп^а, ир^ами б^уіли онї в^уненї. Т^о се св^е р^адло р^учно. Тк^али се ир^ами. И онд^а он^ај ир^ам ст^авї се г^оре. Ист^о ј^астук ст^авї од ^онога ^ист^ог матерїала али га на^ложї ^ист^о сл^ам^ом. И

тѹ се спавало, ђебѣд бѹила и јѳрган кѳ је имѳ тѳ јѳ вѣлкѳ бѹило. Јѳргани бѹило за штѣднѣ ка дѳђѣ се тѳмо и мадрѳце и ѳвѳ да спѳвѳ нѣко ко дѳђѣ, а за сѣбицу бѹила вѳм слѳмарѳце, за чѣлѳд. Здрѳвѳ нѳрод бѳјѳ. Нѳкад нѳког нѳшта нѳје бѳлѣло. Сѳд те реѹма, те ѳвѳ те ѳнѳ те свѳшта нас мѹчи а спѳвѳмо на нѣкѳм трѳсједима, на двѳсједима, на ѹгловима. А тѣ слѳмарѳце су бѳш бѹиле здрѳве. И пѳсле пѳѹстали линолѣуми па се прѳстре по пѳду, па то бѹило вѣлкѳ ко имѳ линолѣум. Крѣденци пѳстали ѳстѳ (о)нѳ фѳни ѳфарбѳни, ѳеклѳш па тѳ на крѣденац милина бѹило, ѹштиркѳ се, нѳмјѣсти се. Тѳ је све ѳшло тѳкѳ, дѳнма се нѳрод просвѣћивѳ прѳво да ти кѳжѣм.

Пѳстло се и мрсило се. Бѹила је плѳнѳнка мрснѳ и пѳснѳ. Само тѳдѳ се дрѹкчијѣ пѳстло, на вѳди, кѳко ѹље, кѳко штѳ. Кѹпус, пѹра, нѳправѳ се и кромпира се испече. И то се јѣло. Ыља нѳје бѹило. Љѹди су тѳкѳ пѳстили. Чѳрбу нѳставѳ од пасѹља. Ы ѳѹ нѳрежѣ крѳмпѳра, и тѳкѳ ко зѳпржено, крѳмпѳр и пасѹљ смѳјѣшѳ и тѳкѳ јѣдѹ. ѳсоли сѳмо.

А мрсно је другѳчијѣ бѹило. Посјѣци, мѣсо, чвѳрци, кѳјмак, сѳр, млијѣко на сѣлу нѳрѳчитѳ. А вѳмо кад се пѳстило па ѳшли щѹди и ѹ цркви, причѣшћивѳли се кѳ је пѳстијѳ. Нѣко пѳстијѳ цѳјѣле пѳсте, нѣко пѳсти нѣколко дѳнѳ. Како кѳ. Нѣко мѳже да издржи, нѣко нѣ може. Ывијѣк се ѳмало на сѣлу. Ымѳ си кѳкѳш да зѳкољѣш кад ти нѣко дѳђѣ или вѳкѳ за свѣчанѣ дѳне. Зѳкољѣш за фрѳшко кѳку, нѳправѳш рѹчак, ѳмѳ си јѳје-двоје да нѳправѳш рѣцимо кѳлѳч пѳту. Дѳсад су дјѣца на сѣлу ѳмала ѳдјѣћу што су свѳкѳ дѳн нѳсала, а пѳсебно су ѳмали штѣднѹ кад нѣкуд пѳђѹ што нѳсу облѳчили. Да нѳје прѳлаво, да је фѳно, чѳсто. Дјѣца се окѹпајѹ кад нѣгди ѳдѹ, чѳсто облѳчѣ нѳ се. Плѣло се онда дѳста, цѣмпѣри се плѣли, плѣле се чѳрапе, плѣле се рукавице, и штрампице нѣкад, пѳнтолице и све је се нѣкад дјѣци плѣло сѳ се тѳ свѣ гѳтово купѹе.

Онѳ далѣко бѳла и прѳѹдѳвнѳа. ѳдѣш мѳжда сѳт ѳда до прѳдѳвнѳцѣ, па док се пѳдмѳрѳш, док се врѳтиш. Шкѳла тѳкѳ нам далѣко бѳла, на пример сѳт врѣмена ѳдѣш ѹ шкѳлу. Па онѳ ѳ шкѳѹле док се врѳтиш и тѳкѳ, нѳрод другѳчијѣ жѳвиѳ. Сѳд ѳмајѹ кѳмбѳ ако је дѳлѣ шкѳла одвѹче кѳмбѳ. Љѹди ѳшли ѹ шуму, сјѣкачи нѳсли нѣ мѳтѳрке нѳ рамену, нѳсли сѳкире и тѳкѳ ѹ шуму ѳшли, сјѣкли. Сѳд ѳмајѹ кѳмбѳ, сјѣдѣ и одвѹче га на рѳднѳ мјѣсто, рѳдѳ тѳѳ кѳ. Алѳ се тѳј ѳстављѳ и свѣ, нѳје тѳ као нѣкад. Свѣ је тѳ другѳчијѣ бѳло. А фѳн је нѳрод бѳјѳ, вѣсеѳ. Здрѳв нѳрод

би'ю. Више сад народа и обод'лло и што рекли на'ко психички' отш'о народ од овог'а рата од овог'а св'г'а. Видиш и овај р'ат би'ю, б'аш је угрозио и градове и с'ела, избјегли'ца 'ево ми' имамо колко 'ћеш 'вдје на Ром'ани'и. 'Олово читаво 'вдје дошло, 'ево га на Сок'оцу жив'е избјеглице из С'арајва, из 'Олова, о св'акл'е.

Па ја, т'о су се уда'вале ц'уре, н'ису ишла у шк'олу, н'ису ништа и онд'а ч'им ма'ло ст'ас'а, п'етн'ес ј'ој ш'есн'ес г'один'а она се у'д'а, па так'о м'омци и'ст'о, н'ис'у се в'елк'е шк'ол'е заврш'авале, с'а су 'о скоро факулт'ети п'оч'ели и т'о. Биле су с'редн'е шк'оле, о'усмог'одишн'а. Ето уч'ла се о'усмог'одишн'а била гимн'ази'а н'екад. То 'е каж'е 'осам р'азр'ед'а завр'шиш, гимн'ази'а, а била уч'те'лск'а двј'етри још г'одине пр'од'уж'иш од гимн'азиј'е и то је в'ећ била уч'те'лск'а шк'ола. Т'о је св'е б'ило.

Друг'ач'иј'е 'е се сл'авло. Љ'уди су б'уили на с'елу, па онд'а до'ђу и б'уду даљ'е, па пријате'љи се пр'евод'е, па т'амо па ва'мо, сад од п'осла н'ема ни'ко ка'д. С к'олма до'ђ'е, с к'олма 'оде и так'о до сад, сад р'азниј'е пи'ћ'а за славу се на'бав'и, п'ив'е и 'ов'о и он'о, до сад је б'уило раки'а и шт'а ја зна'м, со'укови. Ма'њ'е, са ма'њ'е љ'уди сл'авли мислим на с'елу н'его с'ада што се сл'ав'и. С'ада се виш'е к'упује, виш'е се св'ег'а и'ма, св'е 'е мислим друг'ачиј'е.

А ра'ђањ'е дј'ец'е, к'ућ се дј'еца ра'ђала и ја сам св'оју дј'ецу у б'олници р'одла, ја не м'огу криво р'ећ'и, 'вдје сам их р'одла у Сок'оцу у б'олници и б'ило је фи'но ј'ако. Ба'б'ца б'удн'е, до'ђ'еш кад тр'еб'аш да р'одиш дј'ете и кад те п'уст'е к'ућ и'д'еш, п'осле на контр'оле и так'о. И до'лаз'е, овај до'ктори, ба'б'ца, п'осј'ета обилаз'е б'ебу.

Н'ов'а г'одна се сл'авла н'егдје, 'ће су шк'ол'е, 'ћ'е и'гр'анке б'уивале за нову г'одину. К'итила се шк'о'ла и онда ст'ав'е т'амо Д'еда Мр'аза и б'ина била. Припреме, к'о но к'ултурноумјетничк'о друштво, 'ђаци припр'ем'е, на б'ину т'амо и'за'ђу, ва'мо гл'еда'оци сј'ед'е и прир'едба. Гл'едало се т'о так'о и 'ети. А Б'ожић, Б'ожић је као и сада, шт'о мислим он'о св'е, 'обич'аји се он'и знају, б'адн'а'к се сиј'еч'е и сл'ама се ун'ос'ла, е с'а сл'ам'е н'ема, па н'о дј'еца ма'ла б'учу, р'ичу, св'ашта, ба'цају 'о'рахе т'амо, ба'цају бомб'о'не п'о н'ој сл'ами, к'уп'е и так'о зна(ш), дј'еца. Вес'еља б'ило, так'о б'ивало, онда шт'а ја зна'м, и'зјутра и'мамо п'олаз'ника, и он до'ђ'е прије св'ег'а и 'обав'и и онд'а ми р'учак п'остав'имо. Так'о се р'аниј'е руч'авало да се л'етина р'аниј'е срађује и тако, к'о прије 'обав'и се тај р'учак на Б'ожић.

'Е па т'о сам ч'ула о ст'ар'и, т'о не зна'м. 'Ето м'ени в'ећ ш'ес'ет'е г'одне и двј'етри али причал'у су нам ст'ар'и да је то б'ивало. Па 'ето, с'астављали се ваљда хајдуци по

Романи¹и, по шумама, бјѣжали људи онај рат кад је б¹о прије овога. Тад нису бѣли смјѣли, у шуме онда одлазали и тамо се отурали, шта ја знам. Па има тога, има, а и нама су то старѣ још старији од нас пр^уичали, они ђедови, како у њиово врјеме још и друкчије б^уивало. От^имали цуре са тѣфѣрчѣ, са сјѣла, свашта он^о ³наш, и кр^ит^иковали како н^ос^им^о кратке сукнице, како смо ва^ко^у на^ко^у, они се облачили другачије. За^увѣж^у се у дужѣ сукње, чарапе вуненѣ се н^осле, о^уни н^ек^и опанци пашња^ици, свѣ то било у њиово д^оба, кошу^лци он^и завѣз^ани до под врат, а сад кад би в^идли и ов^ај ва^кат, ма ка^ки, с њ^има нѣ би м^ог^о причат.

А и м^и смо н^осли, па миња^ици б^уили, па били онда он^о, н^еко н^ос^о и с^упер миња^к, н^еко испод к^оу^лена, пантал^оне се исто н^осле. Па ја не критикуем, м^ени је то свѣ н^ормално и ф^ино, шт^о, м^ислим та^ко^у је, мислим тај н^арод и н^арашт^ај, глѣдам тел^евизију и свѣ в^идим да је то у св^ијету, шт^о ако је млада д^јев^ојка, ф^ино се об^уче, скр^омно, па и ва^к и на^ко с н^ародом, свѣ је с н^ародом, н^ишта то н^ије срам^ота, па ја. Другачје вр^ијеме, б^ољѣ сада н^его прије, то јѣст. Али н^арод је тада б^ио, нису знали н^ишта да то пост^оји н^ешто б^ољѣ, а сад је другачи^и н^арод, друкчије се жив^и, свѣ се има сад и на с^елу н^арод другачје жив^и. Сад имају и тра^ктори и машин^е, све да се обрађује, свѣ, и трава, дрва се довл^ачѣ тра^ктором, прије је за^прега била, к^оњи били в^озли дрва или в^олови били исто. Држал се у шталама, кра^ве се м^узле, свѣ је то било, и млиј^еко се н^ије прода^увало, с^амо се пр^ави^ио ка^јма^к, с^ир и т^о. А сада ето пр^ода^ју млиј^еко. Ношње биле на с^елу, како кад изађѣ, ко и сад м^оу^да има, н^осле се ш^ирокѣ сукње и у^скѣ, пантал^оне м^ушкиње н^осле. Н^екад су старѣ н^осли онѣ пеленга^е, па н^осли опанке оне пашња^ке, па г^оре оне кап^уте сукненѣ. Та^ко ж^ене – н^ије било као сад ш^трампице и ов^о, то је било п^ојам, чарапе биле ш^труп^анге, та^ко се н^ос^ило. С^иј^ено се в^оз^ило з^ими из л^ива^да, л^ети се прикуп^и с^иј^ено и о^ста^ви се на л^ивади и онда з^ими вѣл^ки с^нијѣг удар^и, м^ора да то р^аскидаш, све да идеш по то с^иј^ено да га довл^ач^иш. Сад људи прив^ук^у шта^ли и стр^пају с^иј^ено и у шта^лу уба^цѣ и з^ими нѣ ид^у н^икуд, имају и с^иј^ено ун^утра, имају свѣ б^ли^зу шта^лѣ. В^оде сад дош^ле. Имају и в^одѣ б^ли^зу, има струја. Прије се р^учно ра^дло, н^ије било струјѣ, н^ије в^одѣ. Ишло се на воду далѣко, на извор је се извор има. Ишло се са б^ремама, др^венѣ б^реме биле, н^осла се в^ода. К^омѣ даљѣ са к^оњима, на к^оња нат^овар^и дв^ије б^реме, с^ам^ар б^ио и на с^ам^ар. Н^ије било ко са^т куп^атла, да ти има^ш куп^атло, ва^нск^о било. Пр^ало се р^учно, у^гријеш

вòдē у лòнац, пòспало јèдно дрўгòм да се òперē. На бǎњице се прáло, на како òћеш – кòр^ита све је то бíло нèудобно, нèуслòвно и тако. Мўшкиње се вйшē пòштовало нèго жèнскиње. Ў школу кад йдē кǎжē ај жèнско ўдаће се, òвò-òнò, тўђǎ кўћа нèк идē, нè мòрǎ шкòлу завршити тòлкò ко мўшко, а мушкǎрце су дá^овали дǎлē ў шкòле да зǎвршē, да се зǎпослē, да рǎдē, а жèнскиње се удавало тǎ^укò. Рўо кўп^иле сèби жèнскē, òстави ò(д) шкòлē, òстанē, скўплǎ сèби рўо, вèзе, плètē, хèклǎ, ћил^ими се ткǎли, серцǎде и тò се свē рўчно кò^ие зǎо рǎдит, кò нйје плǎтйш нèкоме па ти òдрǎдй. Бíле су бǎш ове нèкē кòд нǎс мослймǎнке, па с^у òне рǎдле тē ћил^име и òндǎ плǎћало се нйма, опрédеш, обòјло се, биле бòјаре па се òбòйи тò плètйво, па ондǎ нòсйш што рèкли и ткǎш. Рǎзнē мўстре се ткǎле, рǎдиле и вèзло се, прèло. Мушкǎрци йдў ў шкòлу, тǎмо-вǎмо òни се вйшē зǎбавē, а жèнскиње òстанē и рǎди окò стокē. Òвце се јǎгњиле, јǎњǎд мǎлǎ, мòрǎш зйми по свў зйму окò јǎњǎдй и око овǎцǎ, плǎк им нòсит. Љўди су рǎд^или сèзòнскй и òндǎ рǎди лèти до јèsени и чйм је јèsен òни се врǎћајў кўћи, тǎкò до јòпē прòлèћа, на прòлèће их прймајў јòпē да рǎдē. Нйје бíло нò^увца да су лўди мó^урали òвǎј у Бǎнǎт йшло се и тǎмо зǎрǎдē кокўрўзǎ и òндǎ дòћерајў по чèтри, по дèсет мètǎрǎ кокўрўзǎ зǎрǎдē. Тǎмо рǎдē по нèколкǎ мйèsēцǎ, по мйèsēц-двǎ, и тǎмо зǎрǎдē тē кокўрузе и вǎмо дòћерајў и вǎмо се комўшало и òндǎ нòсло се ў млин, били млйновй òнй, водèница бйла нǎ рйјèчнǎ. И на оне рйјèчнē водèнице нòсло се, млèло се, прǎвла се пўра, прòја и тǎкò. И òндǎ нèкй су и продǎв^али, тǎј кокўруз прòдајў и ўзмў пǎре тǎкò да би вǎмо кўпи дрўгò, на прймер бйèло брǎшно, звǎло се шèничнò. И жйта се сйјала нèкад вǎкò, пòсије се па пòкосй и изврше па òднесēш, сǎмелèш, јèчам се сйјò. Онда, сйјала се зòб за стòку а јèчам је за јèло и онда пòм^ијèшǎ се тò са бйèлијем и нǎправиш хлèб, тò је бй^иò слǎдак лèб, ма кǎквй. Ймало се и кǎјмака, сйра, свèгǎ, бǎш је б^уило то тада ў тò врйеме дòбро.

Новка Нинковић 1954. (Озерковићи)

12.

Тò су пòбли ўсташе и Нијémци. Тў је бйла јèдна вèлкǎ офанзйва. И тў је нèгде око, сǎ(д) ти јǎ нè зǎм тǎчно рèћи брòј, ймǎ гòр и спòменйк, око четрдèsēt й пèt што жèнǎ што дйèцē је поб^ијèно. То су пòфатали ўсташе зǎйено са Нијémцима. И мòја пòкòјнǎ бǎба, òчева мǎјка је пòгинла кад је бйла тǎ офанзйва ўсташкǎ зǎйено са Швǎбама. Пòкòјнй òтац бйјò ў четнйцма.

– Штò нїсте бр́анли, бòлан, т́ата?

– Па пѣт мѣт́ара ј́а за т́анцару, бòлан Сл́авко, н́емаш м́унїцијѣ. Партиз́ани и т́о ј́е свѣ òрган"зов́ано на дру́гѹ стр́ану, а м́и смо бр́анли свòја сѣла. Н́ас пòслијѣ четерес пѣтѣ проглас"ли да смо злòч"нци.

Па пòкòјнї òтац јѣдва òсто ж́ив, òн је трѣбò б́ит убијен, бјѣжò с òн́им Весели́новић"ма. Т́и Ср́би кòјї су бр́анли сѣла, òни су се òрган"зов́али. Пòкòјнї Дѣр"коња С́аво їм је б́ї'ò комад́ант. И мòја б́аба је тад́а пòгинла. А т́а чѣл́ад кòјѹ су ўсташе по сѣлма пòфатале б́ї'ò н́а'їван н́арод. Као нѣћемо вам н́ишта, м́и ћемо ж́ене и дјѣцу, òн т́о свѣ пòкпѣ и у М́алòј Р́авни иг пòби'ѹ. И т́ѹј ти је òстò као бѣба, јѣд́инò јѣдно преживјело дјѣте, т́о ти је Петрòније Лòпат"ћ. И òн їм́а јѣдан òж"љак, т́ај мѣтак, ќажѹ да је т́о кад је овјѣр́ав́ано, јер н́ема ж́ивї с́а свједòќа, òсим т́ог дјѣтета кòјѣ је б́ило у н́арѹчјѹ м́ајке ка су їх стријѣљали. Сѣла су поп́алли т́а свѣ, одòздò їшло, свѣ п́аљено, и н́аше ќѹће.

– Па ћѣ с т́и т́ата б́ї'ò, ќѹмим те Бòгом?

– Па пòбјегли гòр Ром́ани'и, н́ас је гòре б́ило са в́рло м́ало м́унїцијѣ да се супрòст"в́имо т́им ј́ад"ма. Шт́а ћемо, ј́а прѣдлаж́ем и пòкòјнї Бл́ашко Весели́новић и Ж́ивко, а́јмо дòле кроз Р́ак"ћа пòток, одòздò крò шуму и да им прòћѣмо пòтоком иза лѣђ́а ў гроб́ље и да одòздò за́пцамо. А м́и ако їм́амо по пѣт мѣт́аќа у пушѣклијма. И м́и четвѣр"ца òдѣмо дòле ў гроб́ље. И т́о кад је нòћ н́авечѣ па се òнò из`утра м́ало расв́ањ́ав́а и м́и òздò из òнòг грòб́ља. Кад м́и за́пцамо догòвор́имо се да и òвї òзгò. Е с́ат су òни иза лѣђ́а ўсташама. Ја, ж́алосна ти м́ајка, ќажѣ, да смо їмал м́унїцијѣ ќакѣ, кат смо м́и за́пцали, ј́а кад је т́о с́инло одòзгò, па т́о н́ас, да н́исмо б́или иза грòбòв́а и крстòв́а, т́ò б н́ас зѓазло. Тò б н́ас прѣгазло нòгама.

Òна ј́е б́у'ила, Душ́анка. Òна је стр́ијѣл́ана. Браћ́а јòј б́иле и рођ́аци чѣтнїци, а ї мòј пòкòјнї òтац, ї òн се с́а њ́има дру́жи'ò. Прогласла їг ЎДБА и т́и парт"з́ани тад́а да су б́или злòч"нци, да су їсто кò и Шв́абе б́или, т́акò су трѣт́ир́ани, ќажњ́ав́ани. Мòј је òтац лѣжò на рòби'и. Заф́аљуј́ући пòкòјнòм М́йтру М́ин"ћу јер је вѣза, пòкòјнї а́цо С́аво òжењен нѣкѹ рòдб"ну од М́йтра М́ин"ћа. Òн је б́ї'ò генѣр́ал у Беòграду и т́акò је сп́ашена гла́ва мòм òцу. Н́ије се н́и òн ст́ијо прѣдати јер су òни òсѹћени уна́пријѣд. А њѹ су ўфат"ли у сѣлу, вѣлкї н́арод сќупли, свò сѣло сќупли да дòведу и ќажѹ òна је хѣрòјскї пòгин'ла:

– Жівла моја браћа, живли чётниці, живи^іо краљ Пётар! – кат су је извели тåмо пред стрōј да је стріјéљају.

Славко Тробок, 1949. (Љубогошта)

13.

Овå је кyћа шéсétē пōчétа прåвит. Пōсле смо је прошíрли гōре. Јå живíм óвде от педéсē трéћē, педес трéћē дòшла у нòвémбру и ёво дåнас дånле. О Мрåтинē ће бíти шéсет гòдíнå, тò ^іе нåша слåва Дёчанскй Стёвån, двåтсет и чётвртй нòвémбар. Јå сам и(з) Сyмб^улòвца рòдом. Ќдма ^іћē фåбр^ика òна па гòре мåло у стрånч^ици. Тyј сам се јå рòдла у Сyмб^уловцу. Мён је бíло мòжда шéс гòдíнå кат се òнò зåратло, кад је свјéски рåt. Мåјка ми је òндå пòгинла и двíје сестре су ми пòгинле. Отац ми yмрò чётрес пётē, мåло се сјéћåм га, мåло ето. Нåш, јå сам òтшла y дòм, као рåtнå сйрочåд òтшла, òн је òстò са сестрòм и тy је òндår и yмрò, зåtò се слåбо сјéћåм нёгå, а мåјкē нйкåко. А мåјкē нйкåко, yопште нёмам лйка кåква ^іе бíла, ко с�д ^іёца што п�мтē.

Јå сам се кот Стåне вратла из дома, дòшла у Сyмб^уловац. Н�правла јòј бåза кyћу и òна је тyј живљела. И òндå сам бíла са сестрòм тyј, åј на јёну прyгу, åј на другy, дёвет мјесéцй сам бíла на прyзи. Ќћу да з�мјёнйм сестру, òћу брåта једнòг, дрyгòг, òвåј ми н�јст�ри^ий брåt бй^іо слåб, ймò пòдреб^ицу, Мйлош, и нйје смйò йñи и òндår јå. А за Мйла нйјесмо мй йшли, Мйле глyвонйјём, òн нйје смйò. Ал сам за Ст�ну йшла, да не òстанём јå кòт кућē с�ма. Нё знåм крåву мyсти, нё знåм нйшта. И òндår јå на прyгу. И нё дајy ми да прòћём, на Илицу дòшла, нё дајy. Мòр�ш се каје врат^ити као н�јмлаћй бригадйр. Бригåда се прострòјла, вйдйм јёан к�мён, јå се пòпнём на òнй к�мён и òдмå сам вåкò вòлкò вйшå, и прёбројē ме. Јер нйсам се вйдла ис стрòја. И ка сам дòшла на Шåмац – Сåråјво т�м на прyгу, кò је тёбē пyстò да тй прòћёш? Реко пyстò ме к�мён. Пòпёла сам се нå к�мён па сам прòшла, с�д вй мёнē нё м^орете вратит. И дòље нйсам мòгла р�д^ити да гòнйм цйваре, с�мо ме, дåли ми тёку, знåла сам пйсати, тёку и пйшём тåчке, цйваре су се òндår звåле т�чке. И свё пйшём кòлко ко òћерå. Тò ми је бíло занймåње. Ако òћу кòгå да з�мијёнйм, ако ми је кòгå жåò, кòјē цyрē, мåло з�мијёнйм, а пòсле свё пйшём. А трй пyта бíла ударник. Нё знåм з�шта су ми дåли.

Срел^и смо се óвдје, ал смо били на прúзи заједно у Црнóј Гòри. Једну вèчє се сàстали јà и Јòван. Јòван био тàмо дèжурнì, а јà била вàмо жèнскијèm. По нòћи мèни двìје пòбјегле, нèма ì нìђе. Òтшле нèђе у швалèрāј. Штà ћу, кàко ћу сàд, вàљà ì трāжит. Нè смијем јутра дòчекати да нè буду у крèветима. Кàжè Јòван – Ја сам ишò тàм дòнеклè, нèмà ìг, ў менè фàлè трòјца. Мì смо знàли кòјè су нàше óвдàле. И пòслє мì, тàман се јà врат^ила и сјèла кад èто ти нìјà. Реко òћемо л вас пìсат, òе сте биле? Кажè нèмòј нас пìсат Бòгат, тì си нàша. Ìзведū пред бригáду чìтаву па мòра пред бригáдòм признати òе била, и јà, мèни нìг жàо. Бјèжàле су, Бòга ми, нèколко пýтà. Òндàр сам била комàндìр у бригáди. Свàшта су ме нèшто, òндàр је било слàбо кò је знàо пìсат, нàроч^ито, чèтрес сèдмà. Тò ^је била, тò ^је тèк òндà рàт се мàло смìри^о.

Јà сам била у дòму рàтнì сìрочàди па сам тàмо нау^чла пìсат. За двìје гòд^ине завршла чèтри рàзрèда, свè пò пола, тàкò је тò да на брзìне завршè. Òндà су ме пòслали кýћи, јер ако ìмàш јèднòг рòд^итèљa, нè смијеш бìт у дòму. И òндà сам јà, мènè пòслали кýћи мàло тýј. Јà сам мìслла да је мèни òтац жìв, нìје ми стјèла сèстра рèћи. Ка(д) сам дòшла тýј нèмà, сàмо сèстра и брàт ми јèдан, а òвāј дрýгì брàт у вóјсци бì^о. И нèгà дìгли рàно. И ка(д) сам дòшла òћу јà да се вратìм. Нè дà сèстра, кажè јà òћу да се ўдàм, нè морш тì òстав^ити. И мèни нè даднè да се вìшè вратìм.

Прав^или смо свàдбе, ал нìје то било ко сàд, свàдбе вèлкè, òндàр ти је било вàкò. Кòчја, кòњскà кòла, ў нàс било шèснèс свàтòвā ў менè. Двòја кòла и трì кòњаникà била ка сам јà óвде дòшла, а сèстра мòја, òна је свè с кòњима. Скрòз у Бјелòгорце с кòњима òтишли. Тò ^је тàмо о Сýмб^уловца па гòре. Òна се ўдàла педèсет првè у априлу. А јà се дò годину ì пò ўдàла. Нијèсам ìмала јòш двàдсет. Ўзèла сам у àвгусту двàдесту, Вèлкà Госпòйна, а ўдàла се ў јесен. До двàјес пèте јà сам нìја рòдла òба. А Јòван рòђен дèвèтнèстог àвгуста, Прèòбражèње. Мòј се дàтум нàјбòлє знà, Госпòйна Вèлкà, тò ^је црвенò слòво.

У Скóцу је дòсàд бìо Трòјчиндàн, тò ^је вèлкì тефèр^иц. Ìшла сам док сам била млàђà. Тò ^је црквèнì тефèрич, ìдèш кò(д) црквè, кòло ìгрà, пјèвајū. Скýпè се млàдìћи, цýре àш^икујū сàт с јèнìм, сàт с дрýгìм. Кòло ìгрà, кò знà ìграт – ìгрà, кò нè знà òдà сàмо ајде нàкò. Слàбо су òни ìкад ìграли. Дòса су биле цýре, нìје ко сàд да се вòдајū, ўзмè мàрамцу, држì òн мàрамцу, држìш тì и ìдеш и àш^икујèш,

нє смијє прићи. Па єто. Причаџ и... нєко нєсї ал нїсам јā тō сјєтла. Нєкад їдєм мāло с јєднијєм, чїм се нє свидї лифєрјєм, їдєм дāљє. Мāло крєнєм, нāђєм дрўгōга.

Їмали смо мї трїнєстєро ка смо се, ка смо прāвли кўђу. Бїло и вōлови, јўнāд, крāве, ѓндā бїло млāдо свє па се мōгло и мўсти, сād... Тамāн трїнєстєро ка смо кўђу прāвли. Па Вóјо нє м'рє да свєжє, у јаслє они ўђў, па їдў, вєжў, нє могу знāш да дōфатє. Тō їє бїла кāнта и свє нā онōј кāнти, нāкaчїш ѓнє сїсє. Јóво ми нāбави'о мўзил'цу. Јā нїсам дāла. Штā јā знāм, па знāш штō – нєкāко прокрвāвє брзо. Трєбā ї тō знāти, їскачити рāнијє. Сāњa јєднōм пōт краву па прїкачила мўзил'цу, па нāш, трєбā ї тō, јєр се гїца крāва ил не гїцā. Нōгōм ўдарї.

Тарса Бојанић, 1936 (Рогоушићи)

14.

Тō је бїло їстō кō сāдє штo су стрāнке, тō је бїло чєтничкā стрāна. Мōј брāт кад је бї'о чєтнїк у двāдєстōј гōдини. И сād ѓн је укљўчио се у тў вōјску. Гнō рāтовāли, брā'нли партизāни, дрўгї ѓвї чєтнїци. И тō је, сїнє, трāјало, штā јā знāм, тō је нєђє вāмо вєћ кад је ослобōдило се. Чєтерєс пєтє је се јā мїслим ослобōд'ло, а ѓндāр је кō ће нєкад пōставє амнєстију па се нє мōрāмо мї вōдит, амнєстију кат пōставє да се прєдajў кōјї ѓћє чєтнїци, ко и ѓвї. Мōжда тї нє знāш, вјєру'єм да ти и нє знāчї. Амнєстија штo је бївала ко сāдє на прїмјєр єво Рāтка Млāдићa, ко сāдє да се прєдajў Млāдић и ѓвї. И мōј је брāт вєћ, тō је зāвршєно, ко бajагї рāт, али јōш чїстє пō шуми тє крївцє, чєтнїкє. Тў струју. И мōј је брāт јєну гōдину дāнā, чєтерєс пєтє су га у дєцємбру ўватили, пōшō је мїслим у Рōгат'цу да прєђє. Док јā пōвєжєм кāко је тō ѓн, ка(д) су дōшли ѓн је бїјo пўшку вєћ ѓстaви'о. И пōтљє ка(д) су га ўватили, ѓдвєо їг и кāжє им, прєдō је пўшку. Бїла је пўшка, нїјє пўцāто їж њє и нијєсу га нїшта кaжњāвā'ли, кaо тāдā нїјє ѓдāвлє пўцāто. И ўзєли тў пўшку, сїнє. И ѓдвєли га кaо вāкō у сєло јєан кōмāд ђє су ўват'ли трōјцу. Тў су бїли јєно трї, чєтри дāнa. Али тō нїјє сāмо ѓ њїма рїјєч, јā ћу ѓпїсати зā њєгā. Јєр тō је тākō тє гōдинє пō ослобōђєњу, кат су њїк вāтали, свє ѓд двāдєст гōдїнā мōмци, слāбо кōјї ѓд двāдєст и јєдну гōдину, па єто штo су мōгли ѓндā слāти на грāнц'у да брāнє држaву. Гмладна. И ѓндāр су ѓни њєга, сїнє, држāл тā трї-чєт'ри дāнa. Јєдан тāј кoмєсāр штo је се зāклєо чāснōм рїјєчју, партизāн, да

му нѣће ни длака, мѡјѡј мајци се зăклео, фăлит са гла^ове. Дă ће га прѣдати дăлѣ, Рѡгат^ица па Сăрăјво, па штă ја знăм да йдѣ йли га ослобѡдити. Ђндă тѡ је бѣло јѣдно чѣтири дăна. Јѣнѡга дăна по нѡћи ѡдведѹ йг. Тѹ је Ромăнија, пă кѡ сăд на примјер ѡдавдѣ ѡдведѹ нă вр Ромăнијѣ, ал тѡ је јѡш бљѣжѣ ѡвде нѣго што су га ѡдвели у Девѣтăк што се зѡвѣ, у Девѣтăк планину. А тѡ је тăмо ѹ тăј крај, мѡј крај. Од Рѡгат^ицѣ зăјми па гѡре до Девѣтăка. А гѡре йм је бѣла бљѣжѣ Девѣтăка вăмо тă, кăко се звăла, ѡндă се звăле кѡ мјѣснѣ зăјенице па се звăле ѣе су бѣли тѣ кѡјѣ су, ко што су мѡгă брăта прѡтурили крѡз тѡ. Оф^ицири тѣ. Бѣјѡ Милѣнко нѣкѣ од Крајине вăмо. Ђн је бѣјѡ двăдесет сѣдмѣ дивѣзијѣ комадăнт вѡјскѣ, двăдес сѣдмă, јѣсте. И ѡн тăкѡ кад је ѡн њѣму, код домаћина је тѡ у кѹћи, ѡни су на спрăту а у срѣдњѣм дијѣлу су кѹвăри бѣли и њѣма кѹвали, а јă сам занѡћ^ила ко(д) домаћ^ина у пѡдруму. Кăо да, ѣто, свѣ нѣкăко да би га прифат^или. И ѡндăр, ѹран^ила сам, тѡ трѣћѣ бѣ јѹтро ил је чѣтвѣртѡ нѣ знăм, ѹран^ила сам да вѣдѣм и подлѣт^ила сам пѡ(д) тѣ стѣпен^ице гѡре ѣе су ѡни, а кѹвăри су ми иза лѣђă рѣкли – Ђѣ ѣеш тѣ тѡ? Реко йдѣм гѡре њѣма. Кăжѣ сѣстро, ѡни су ѡтјерăни у чѣт^ири сăта нѡћи. Тѡ је бѣло на Вавѣденијѣ чѣтвѣртѡг дѣцѣмбра, Вавѣденијѣ. Тѡ је бѣло тѡ. А тăдă је сувѡмразица тѣшка, снијѣга нѣма него попрљѡ ѡнѡ, ко мăло нѣѣе ал нѣмă, мрăз, зѣмљă. И Бѡга ти реко мѡрете ли ми кăсти нă кѡјѹ су га стрăну окрѣн^или? Вăкѡ је Рѡгатици, вăкѡ је гѡре тѡмѣ Девѣтăку. Да је на Рѡгат^ицу тѡ је йсто тăкѡ б йшло Сăрăјву, тѹдă вѡдѣ цăда.

И, гѹбѣ се траг. Ђт^ишли смо ѹ тѹ кѡмăнду, ѡшла мѡја мајка и јѡш јѣна жѣна ѹ тѹ њѣову кѡмăнду дѡлѣе при Девѣтăку, ал пѡ дăлѣе је. Тѡ је йсто тă сѣла. Ђни рѣкли, ѡни су ѡшли преко Сокѡца за Сăрăјво, тăкѡ нѣшто. А ѡни су тѹј бѣли тѡ јѹтро. Тѹј, зăтворени. Штă ѣеш? Дѡћѣ мајка, тăкѡ и тăкѡ, ѡна се спѹчѣ йѹ^итру на Сокѡлац. На Сокѡцу рѣкли вăмо ѡпштѣ нѣсу ни стѣзали нѣт йг је ко пѡслѡ. Врăтѣ се јăдна дѡлѣе, дăнима трагăј штă ѣемо, тăмо – вăмо. Прѡлѣѣе, трагăј тăмо – вăмо и да йдѣмо у Сăрăјво. Јă се дѣгнѣм са јѣднијѣм йсто што му је брăт ѡћерăн, нѣкѣм Вукăшином и дѣгнѣм се у Сăрăјво да тражѣм ... И дѡшли смо. Тѡ је бѣло, од Вијѣћницѣ вăкѡ прѣћи тăмо мѡст, тѡ је бѣло јăвнѣ тѹжиѡц, нăјјăвнѣјѣ тѡ, тѹжиѡц јѣсте, кăко се тѡ зѡвѣ. Тă згрăда кѡјѣ је дѣѡ нăјстăри^и на чѣтаву Сăрăјву, нăјстăр^ијѣ тăј, јăвнѡ тѹжилăштво. И тѹј су се сабѣрали папѣри и крѡз тѡ прѡлаз^ило. И дѡћѣмо тѹј. Јă, пăрдѡн, дѡћѣмо у двăдес ѡсмѹ дивѣзијѹ у Сăрăјву, а вѣза је ѡ(д) тѣ двăдес

òсмє дивѣзије, òвò је двáдес сѣдма тáмо што је мòг брáта прòћерала. И дòђѣмо тáмо, кáжy нам фíно сјѣд^ите. Сјѣдѣмо, штá трѣба? Тàкò и тàкò су нам òћерали, четвòр^ица је њíг бíло. Каже, вáмо нíсу дòшли ни мр́тви ни жíви. Прòшли би кроз òвѣ књíге ал вáмо yопште нíсу дòшли. Тáј тyжилац, јáвнò тyжилáштво у Сàрáјву, а тyј би вам мòжда мòгли кáзат штá је, дá ли су дòшли жíви у Сàрáјво.

Мí смо дòшли y тò јáвнò тyжилáштво, знáм да је се преко мòста прѣлазило тáмо с òнy стрáну Мíљацкѣ. И дòђѣмо, йзáђе овá јèна жèнскá кòјá је тyј y том спíску, вòдй. – Штá трѣба? – Тàкò и тàкò, òћерал су нам тòгá и тòгá дáна, рѣкли су да су й спрòвели. – Аха! – завíка жèна. И сà(д) тèби дóђе лијéпо, као тy је. Òндáр дòнесе књíгу, тàкò сйгyрно толикá је књíга, вàкò мòжда мáло крáћá нег òвò, али висòка дòста. Пòчѣ лйстати, лйстати, йстòм завíка – А мòр^ете ли нам рѣћи кá су рѣкли да су й спрòвели вáмо? – Па тáдá и тáдá је бíло. – Кáд су нам дòшли вáмо? Мí завíкасмо, мí нè знáмо ни да су дòшли ни да су пòшли, нег су нас упyтли, тá и тá дивѣзија кòјá йг је, да су упyтли нáс да су спроведèни вáмо. Мáну òна глáвòм, кáжѣ – Нѣ, у òвòј књíги би прòшли и мр́тви и жíви, кроз òвy књíгу. И да су жíви дòшли и да су мр́тви прòшли би. Òндáр трáште тáмо ђѣ су, штá су тражили òни.

Е òндáр ти је јáсно и зáвршено. И вратíмо се кyћи. Нòћíмо тyј у Сàрáјву, нòћíмо, с`yтрй дáн кyћи. Нѣмáш вйшѣ штá вáмо тра́шти, тра́жи пò шуми. Прòљеће сйне, чòбани чyвајy пò шумама и свáки дáн, свѣ јèднòг до дрyгòг мòмка нáђy чòбани, сйне, yбјенòг, двòйцу, трòйцу y шуми. Тàкò yбјени. И пòрyчѣ да вйдíмо јèсу тò нáши или су нѣкòг дрyгòг? Дòђѣш вйж њй! Нѣкòг Мáловића Сáва òзгò из Скòловића бйјò йсто тáдá yвече мáло кáснијѣ дòвели сйне, вàкò је бíло Бòг те рòди^о сйне, штá су рáд^или. Кò је тò сйне, рáди^о – вàкò! Памётнй су, сйне, и муслимáни и Рвáти од Србá нàкйх, вàкò прйчáм.

Òни су ти фíно ко сáтнија йг прѣдáј тáмо Тíту, òни њíма сáмо дају дрyгò òрyжје и пòшaљy йг да òвѣ чйстѣ вáмо, а òни су йг убíјали йстò као й тамо што су, ка су се бòр^или. Тò је йстина јер смо тò нáшли. Дòђѣм јá и нáђѣм нѣкòг Мáловића и Србијáнац бйјò ш њíм. Јер је пyно Србијáнáцá òстало вáм. Нíсу прѣшли Дрйну. Сйлнй су òни йзгинли сйне, сйлнй. Мйлий Бòже, òнò сyнце, прòљеће, òпало је с крòшњá òнò свѣ òпало и најèнòм чáрапе бијелѣ се òнѣ вyненѣ. Прѣбјене рyке, вѣзáни у стрáнге и у жйцу. Й јá скйнѣм чáрапу јèну да је пòшaљѣм гòре у Сокòловиће сѣстри, мајци. Пòшaљѣмо дá ли би òна пòзнала, и òна брáта тра́жй.

Ако пòзнā чāрапу или нēшто, да знā да с^у тō нēзни. А свē кō вākō да йг уз Ромāнију гōнē и на прīмер нēђе ў пō Ромāнијē ўбијў. Тō нїје ў нас црногōрчнa шўма нēго је брдo, па ўз брдо вōдили йг и тў йг пōбили. Прēбјене нōга или рўка, свēзāни. Пòзнато је, мōји нијесу. Дāљē трāжї, трāжї, трāжї.

Кāжу да је тўди кот кāsāрнē óвди у Пōдромāнији кāsāрнa тā што се звāла, што је сād псїјāтријa. Дōђēмо кāжў ймā јāмa тō ^їе пўно. Прōљеће је тō. Дōђēмо тўј да вїдїмō. Зāкречена! Зāкреч^или јер се то вēћ пōчēло чўти. Врātїмо се кўћи. Чēтири је сāтa вākō са Сокōца дōћи пјēшē. Реко – Порўчили су из Деветāкa чōбани, чўвајў гōре стōку, да су нāшли нēкē и порўчили да дōђēмо да вїдїмо. Ако нијесу нāши да òни укōпaјў тō. А òнa јāднa, сирōтa кāжē – Нē мореш óдати, тō ^їе йстō вākō ко и òвō. – Дōбро, мāмa, нē морāм мōжда ни йћи, али пробўд тї мēнē ў пет ўјутру, па ћемо вїђети. И јā се пробўдїм прїје свāкогā, знāм ко сād, с'ēдēм нā праг, òнē кїк^ице пјēвајў. Тўрђевдāн, како је б^уйло нēкад оне кїке пјēвајў. Кад та мāјкa од јēнōгa нїс тō пōље тāмо йдē. Пōшла и зōвну ме – Óћеш ли йћи? – Ёто ме. И мōјa мāјкa скōч^илa, òткрије тōрбу заплетївачу ђе с чōбани нōсли, стāвї нēшта лēбa, кāжē – Понēsдē! Ўзмēm јā зāтар, понесēm. Пōшли смо ўјутро у пōла шēs. И āјде, āјде. Óно прїгрїāло a мēни зўби клēпћу јēдан ò другї. Тē тāчно прēдос'ēћāј да су òни. Јā се смрзōк, a йзгорē. Стїгосмо тијем кўћaмa испo Деветāкa, ал далēко и òд њиовијē кўћa прōћерāно у Деветāк. Стїгосмо. Óнї лўди – Сјēд сāмо да пōпрїчāмо. Ймā на мēђи, дōље је дō, дōл^инa, вртaчa, дōље су двōїцa у чїтаву одијелу нијесу дōвaћени јер су бїли дўго пō снїјēгом па йг нїје живōтњa нāшлa. А òвї гōре, што су на мēђи сāмо ймајў āљинē. И јā, што су тї нијесу нāчēти, пїтāм оног дјечāкa што тō кāзу^їе – Је ли ймā тākō и тākō обўвен јēдан. Óндā се мōдa нōсилa нēкa ђēsē што с^у се звāлe нēкē, па òндā чāрапe прēврнутe прeкo цїпēлā òнијē. Кāжē – Ймā у јēнōг. Јā сам ко да сам вїдлa. – Åј ми покāште ђē су? Сāмо да јā йдēm, јā нē могу вїшē жївлēти. Нē, јā нē могў кавē. Сат пўстите ме. Åјде, āјде крōз онў шўму. Нāлeгнēмо. Дōђēm сїнe, јā нaйлaзїм нā тō одјēло, што су сāмо одијēлa што су нā њимa бїлa. Нāђок шāлчїћ òд мōг брātа. Мōј брāt и јēан кōмшијa што су зāїенo свēзāни. И зāїенo њїг двōїцa. Нїје йг нїштa дїралo. Пāлa је јēнa вēликā òморa, сўшїкa и òни су тākō испo тē òмaрe, и мōј је брāt Гōјкo вākō бїјo, глāвa му на грāну од òморē. Вākō пāo.

Али сине, нє дајӯ тада да мї тō вōзїмо кад гōј оћемо, да укòпāмо. Да пїтāмо смїјемо ли укòпати, мòремо ли йг укòпати. Шта ћеш. Тўј срце т се òкаменї, нє требајӯ ти нїшта вїшє. А сād вāљā мāјци дóћи кўћи па јōј кáзати. Дòћємо кўћи, па да òдємо у тў нї'ову кòмāнду да ўпїтāмо да дòзvole да йг мòжемо дòвўћи. И òндā су лўди скòчили и нāправили нам тāбуте. Òд онијє нємā нїшта него дјєлови. Док ми довўчемо нїг! Нāправили тє сāндуке, òндā йскопāли грòбницу, у јєну свє четвòрицу. Јєан дò другòг, кāко су и бїли. И тākò су й сарāнли.

Јòш што је нāјгорє, прòшло је тō нєкò врјеме, мòжда јєдан мјєсєц дāнā, двā. И јā сам бїла òтшла нєкуд нїсам бїла кўћи, у Рòгат'ци, нє знāм ћє сам бїла. Ка сам дòшла вєлє свє су им грòбове обòрили. Кò йг је обòри'o? – Нāши, Срби сїне. Кòмшијє. Нїсу òтлє из сєла него јєдан што је бїјо у Гучеву. И òн нєкā ко бојāги комуниста. Дòшо је и нарєдио, бāш ко да су гòведа бўкала, и òнò свє ти шћєрали. Грāну, тō је тада грāне кїћене мјесто в'јєнāцā, цўре нāкитиле грāну зā нїк четвòрицу, òну грāну йзмакли под јєну јāбуку, свє рāшћєрали. Шћєли да зāпāлє и грāну па јòпє нєкомє... И тада ми је ўвијєк жāо, вїшє мєшчини нєг ка сам га сарāн'ла што нијєсам бїла. Или да òн пòгинє или јā! Мєни је бїло свєно да пòгинєм. Ја цвїлїм и дāн дāнле зā нїм.

Анђа Орашанин 1928. (Вражићи)

15.

Па промјєнило се мнòго штòшта. Нєкє ствāри се и побòравє. Нєкє òбичāје нє м'реш нїђе нāћ. Нєкє су прòславе и ўкинўте. Знāм ў менє ћāћа слāвио Нїкољдāн. Слаò би мєне по комшїлику и рòдбини да зòвєм нā пїво. Ўочи слāвє искўплāли би се и јā тō нијєсам мнòго разāбиро. Слабо ў тō ўлази'o, нијєсам разўмио мнòгє ствāри. Òстало ми је у с'єћāњу да ми је кўм дòлазио ўочи слāвє и йшò тєк дрўги дāн слāвє. С'єћāм се да су дòлазили нєкї мāјкини рòћāци што су бїли комунисти. Првò је бїло против Бòга и вјєрє, и òни су дòлазили нā пїво, а вјєрўј Бòгу, тò сам ко дјєте зāпамтї'o. Ўстајало се да се Бòгу пòмолї, слòмије лєб, а òни с'єдє, с'єдє, кò да су у кафāни а нє на домāћинскòј слāви. Што се тїчє Бòжића нāјвишє су ми òстале у с'єћāњу трї ствāри. Òдлазак ш ћāћом рāно ўјутро да се посијєче бадњāк. Й јā сам кāsнијє пòкушò да на йстї нāчин òбављāм тò.

Привлáчло ме тó. Дрýгó, ўочи Бóжића ма́јка би донóс"ла слáмē и нй́је ймала штá слáтко да бáцй, већ би бáц"ла ко́ји лéльак, нёкý шёћерку. Ђндá би мй́ хёца, Бóго дра́гй, о́ргали пò нòй слáми, дй́гла се бýктија. Нй́је ти до лéлька, ал да га нáћеш. Кокодáкало се, пи́јукало се, ма нéмá, док се кýћа не зáдимй од прáшинé. Ђстало ми је дра́го й тó да бýдём пòлазнйк. Áла зóра, знá се хё се трéбá йћи, цáрáње пò ватри. Дра́го ми је бй́ло што се пòлазнйку пёкó кòлáч, ўнýтар шýпáль и пòнекý áльйнку би домаћица дáла. И етò, тé ствáри су ми онáкó кó ўрезáне. А за Вáскрс, отп́риlike, чй́нй ми се да се дáнас бòлэ прòславлá. Нё знáм штò, а ако йшта тó тáй стрá од комýнйстá. Стрá да се нёко не нáрýгá.

А ўочи п́рвòг ма́ја, тó се велйчало! Знáдем да се ўвечé по б́рдима пáлле вáтре али је бй́"о јòш један óбичáй, о́рганизовáле се баклáде. Знáш штá су баклáде? Свáко би од хёце нáћé нёће кòнзёрву óт килé, ўнýтар нáбáцйш ќрпá стáрй, вýненй чáрáпá и тó нáбијеш у кòнзёрву и п́ркуцáш нá штáп или п́йтку, пáрмак, нй́је вáжно. И о́нда се дòћé прёт шкóлу ўвечé. Пòдвòрнйк сй́пó би нáфту ў тó и о́ндá би се запáлло и о́ндá би йшли по сёлу. Бóлан тó је бй́ло óпáсно. Мáњóй се хёци нй́је дáло да тó нòсé. Ђна би глéдала с п́крáјка, óстáлй би йшли у колóни и тó би се с'áило. По б́рдима гòрй вáтра. Нáопáка прòслава!

Чёсто сам свòјóй хёци а Бóга ми и унучáдима п́рчó нёкé хавóлије. Безбёли нй́јесам йм свé п́рчó ко што ћу тёби, јер бй́о сам удáрльив а и лóш хáк па сам се бòјó да ми се хёца нё би смй́јáла. Знáш кáко тó? Ђдмá би рёкло штá ми тй́ гòворйш кад си тй́ бй́о тáкй и тáкй. Па сам овáкó нёшто ўлэпшó и прешýти"о па бй́ло им је зaнймльиво. Сáд кáко стáрйм чёсто се јá овáкó, кад с'ёдй́м сáм с бáбòм, в́ратим ў тáй период. А и нё знáм штá ме вýче и нй́је бй́ло Бóг знá штá пòфáлито. Рáсли смо, а и са Бóг знá кáко. Јёдй́нó кад би се одмáкли óд кућé, а тó у чобанй́ји, бй́ли смо мáло слобòднй и препýшталй се хёчáчкйм йграма, клй́са, бй́рé. Нéмá тòгá вй́шé. П́рв"ли смо сáми йгрáчке и йгðали се, ко хёца бòгати. Дáнaшнá хёца ймáјý свé, ал нй́јесам сй́гýран да су срёћна. Ама чй́м се рòдй́ на бёшику му мй́есто нòвé áльйнé, јал пáрá, злáта, бáцајý мòбй́лнé. Чй́м прòдóдá, нáтáкарé га на компй́утер и бýлэ сáтима, дáнима, йз године ў годину. Хёца се слáбо дрýжé, пòстáјý сёбична, сáмо свòја. Нё вáлá, нё вáлá, а штáш, дòшó тáкй вáкат.

Ама тёшко "е бй́ло потлэ óног рáта. Нй́чег дòста, а свéгá мáло. Нáрот се снáлази"о кáко је знáо и ўмй́ео. Хáћа ми је п́рвó рáдй́"о у шумáрй́и, а о́ндá га је нёко

Ћтрпѡ н еконѡмију у Бѣтмѣру. Дѡлазио ѣфтично, па би мѣни и сѣстри дѡнио нѣшто слѣтко. С`ѣћѡм се нѡкѣх а ко прѣст дебѣлѣх бѡбѡ. Дѡнима смо лѣскали, ал крѣли јѣдно ѡ другѡг, јѡ и сѣстра. Ћѣца вѡлѣ слѣтко, штѡш. Пѡкѡјнѡ баба Ћѣрђѡ, кад би дѡђи, вѡдила би ѣз ѣдѡрѡ ѡлоѣен рѣбац и нѡма ѣѣци дѡвала пѡ коцку шѣћѣра. Јѡ би ѡз тѣ коцку смлѡтио дѡбар кѡмѡд јѣчменѡг лѣба. Пѣта, чорба бѣз мѣса, задроблѣна варѣника и пѣра бѣли су чѣсто на сѣнијама. Стѡрѣ кѡмак и дрѣгѣ згѡде чѣвале сѣ се за стрѡшна и стѣдна, за ѡбраз. Нѡма ѣѣци ѡжина би бѣла крѣшка лѣба. Звѡли смо јѣ кѡра, прѣмазѡна мѡсти и попѡпрѣчена.

Што се тѣче ѡѣѣѣ, бѣла јѣ вѣненѡ, ѣѣда, свѣтер, шѡрвале, прѣтенѣ гѡѣ. Кѡко су жуљале, да прѡстѣш, међу нѡгама. Па се тѡ зацрвѣнѣ. Умали смо ѡпѡнке, фѡшнѡци, тѣк кѡснијѣ дѡшли гумеѡѡци. Тѡ јѣ зѣми, а лѣти ѡбичнѣ ѡлѣтак у јѣднѡм комаду и нѡјчешнѣ голѡгуз. С`ѣћѡм се да сам ѣмѡ ѡко пѣт гѡдѣнѡ кад ми јѣ ѣѡѡ дѡнио цѣпеле, гвѡжђѡрице. Бѡг дѡѡ ѡвгуст, сѣнце ѡждиѡ, јѡ нѡтѣкѡ цѣпеле, па по цѣсти гѡри – дѡли. Знѡј ме ѡблѣвѡ, ѡ јѡ дѡли – гѡри. Дрѡго и слѣшат звѣку, бѡгами да и ѡнѣ мѡји вѣдѣ да сам се понѡвиѡ. Ёто, ѡтпрѣликѣ тѡкѡ. Лѡше се жѣвѣло. Нѣсмо се ѣмали кѡмѣ жѡлити.

Мѣшка ѣѣца слѡла су се ѡ школу. Ѣнѡ кѡжу да нѣ будѣ слијѣпа код ѡчиѣѣ. У сат кад се с`ѣтим, нѣ знѡм бѣл плѡкѡ ил се смѣјѡ. Дѡдошѣ ме рѡнијѣ, нѣје ми бѣѡ вѡкат, нѣсам ѣмѡ ни шѣс гѡдѣнѡ. Вѣлѣ ми мѡјка – Ѣш ѡ школу? Јѡк јѡ. А ѣѡѡ дѡчека ко испо чѣкиѡ – Јѡшта ѣѣш нег ѣѣи. Иди па тѡмо бѣѣшнѡј. Стѣснуѣе вѡс ѡчитѣлѣ. Тѡмо шѣпка рѡдѣ, бѡтина јѣ из рѡја ѣзишла“. Јѡ нѣ шѣѣх, вѣѣ ме мѡти што мѣлѡм, што нѡѣѣра. Јѡ Бѡго мѡј ка(д) дѡђѡсмо ѡ школу. Кѡјѡ гунгула, врѣска, плѡч. Јѡ ѡнѡкѡ сѣтан, замотѣљѣо се за сѣлѡчкѣ, мѡјкину сѣкну, сѡмо ми ѡчи вѣрѣ. Смѡгнѣм хрѡбрѡсти и клѣс преко врѡтѡ. Мѡјка ме нѣје мѡгла стѣѣ. Безбѣли кѡт куѣѣ дѣгенек. С`ѡтра ѡпѣт, ѣстѡ мѣка, ал нѣјѣсам смѣјѡ да пѡбѣгнѣм. Мѡјка ѣѣрила испред врѡтѡ, тѡкѡ чѣтаву ѣфту. Нѡјпошлѣе ме нѣкѡко ѡчитѣлѣ Мѣлош, чѣѡ сам да јѣ ѡмрѡ, нѣкѡко ме прѣвѣче ѡн и примѣрих. Пѡчѣло ми се свѣђѡти. Ћѣцѣ дѡста, дрѣштво, ѡслобѡдиѡ се и ѡндѡ и ѣшѡ. Завѡлиѡ сам тѡг ѡчитѣлѡ. Дѡбар бѣѡ, блѡг нѡкѡ. Дѡмѡло, мѣсто ѡчитѣлѡ Мѣлоша дѡѣе нѡка Нѡда. Бѡго мѡј, кѡјѣ тѣрс ѡд жѣнѣ. Нѡкѡ пѡмѡлѡ, дебѣла, сѣтна, стрѡгѡг глѡса. Вѣѣрѣј дѣѣте, ѡдмѡ нам јѣ ѡѣѣрѡла стрѡ ѡ кости. Стѡлно јѣ ѡна сѡ собѡм дѡнѡсила пѣт-шѣст лѣсковѡцѡ. Са јѣднѣм нѡјдеблѣѣм јѣ шѣтѡла по рѡзреду, рѡзѣмијѣш, вѣтлѡла. Јѣдѡ јѣ чѣкала да нѣко

мрѣднѣ да га ђклапѣ. Додушѣ да ти рѣчѣм, ма̀ло дру̀кчијѣ глѣдала ђнѹ ђ до̀ктора
ћѣрку. На̀с ђста̀лѣ ћѣрала ко Бђг ма̀глу. Није бѣло књи́жѣца ко што су ђвѣ ко̀д мојѣ
ѹнуча̀ди. Већ су бѣли нѣкѣ ра̀знобо̀јни папи́ри, ка̀ко би ти рѣко̀, ко смрто̀вице на
банде́рама. Зна̀ло се, бјѣла – јѣдан, зѣлена̀ – два̀, пла̀ва – тѣѣца, ро̀зе – четвѣ́ѣца,
цѣвена̀ – пѣт, комуни́стѣка̀. Нијѣси је смѣ́о са̀вити, већ је нѡсѣш за јѣдан кра̀ј да
сва̀к ви́ди ка̀ко си про̀шо.

Ђорђо Лиздек 1955. (Мо̀кро)

16.

Ја сам ро̀ђена четрес дру̀гѣ. Пѣтнѣсто̀г јѹла. За̀качио је ме ра̀т. Бѣло нас је
дјѣцѐ та̀да пѣ́торо. На̀ша је ку̀ћа изго̀рела, мо̀рал смо по̀бјећ ко̀д ѹја̀ка на Вѹчјѹ
Лу̀ку. И го̀ре смо бѹ́или док се ра̀т завѣ́ши́о. Све́ нам је изго̀рѣло, ни́смо се ѣмал ћѣ
вра́тит. И ђнда̀р је мо́ј та̀та до̀шо под ђмару и на̀прави́о ба̀јту и тѹ́ј смо жи́вли
нѣко̀ вријѣме док је на̀правио ма̀лу ку̀ћѹ па смо се тѹ́ј смѣ́стѣли. Та̀ко смо
одрас̀тали, по̀чѣли ра́ти у по̀љупрѣвреди, ни́ко није ра́ди́о у преузе́ћима. Та̀та ми
ни́је ра́ди́о у преузе́ћу, нѣт је ѣмо̀ пѣ́мзијѣ. И ра́дѣли смо, бо̀рѣли се за жи́вот и
ни́смо глѣдал да нам ро̀тељи на̀ре́де, ми́ смо зна̀ли шта̀ тре́ба ра́ти. Да̀ ли ко̀пати,
да̀ ли чу́вати сто̀ку, бѣло шта̀ све́ смо ра́дѣли. И на̀правили смо ђнда̀ већѹ ку̀ћу и
по̀чѣл се уда́вати, же́нѣти, бѣло нас је по̀слије се́дме́ро дјѣцѐ. Пре́шли смо ѹ ту̀
ве́лкѹ ку̀ћу, и да̀нас нам је та̀ ку̀ћа ве́лка, бра́т је на̀прави́о јѣдан дру̀гѹ ку̀ћу. Ўда̀ла
сам се, ни́јѣсам на̀шла нѣко̀ бога̀ство ни ту̀, тро̀ја су че́ља́д бѣла ѹ ку̀ћи. Ра́дѣла сам
с му́жем, ни́смо глѣдали ђдне́клѣ да с ла́ке стра́нѣ до̀би́јемо, него́ све́ ђд на́шег
ра́да жи́вили. И да̀нас да́нѣле та̀ко ра́ди́мо. До̀бро, ѣма́мо пѣ́мзију нѣку̀, ал ни́је то
Бђг зна шта̀. Угла́вном ђд ра́да жи́ви́мо. Че́тѣри се́стре и тро̀ѣца бра́ћѣ. Јѣдан је
бра́т ѹмро̀ мла́д, јѣдан се бра́т ни́је ѡже́ни́о. На́јмла́ђи се бра́т ѡже́ни́о, ђн ѣма́
пѣ́торо дјѣцѐ. Ја ѣма́м двѣ́је шѣ́рке, јѣдна ми шѣ́рка ѣма́ и ђна двѣ́је шѣ́рке, му́ж
јѡ́ј по́гинѡ ѹ ра́ту. Дру̀га ми шѣ́рка ѣма́ два̀ сѣна.

Ми́ смо бѣли за́довољни, на́род је ва́ља бѣ́јо ѣзишо̀ из ра́та. Вно̀ што је
прежи́вѣло то̀ је ѣмало то̀лко́ сво́је за́довољство. Ни́кад се ни́смо сва́ђали. Ни с
бра́ћом ни с ко̀мши́ама ни с ро̀ђа́цма. Ка́ смо одрас̀ли бѣле су ѣгра́нке. Ве́сло.
Мо́мѣи су нам до́лазили ку̀ћи. Ўви́јѣк смо с пјѣ́смѡм, нѣку́д смо ѣшли да ра́ди́мо –
с пјѣ́смѡм ђдла́зи́мо, с пјѣ́смом до́лази́мо.

О прѣлима да вам прича́м, ка́ко смо се провòдили, ка́ко нам је задовòлство. Ишли смо на прѣла, прѣли, плѣли, нѣкад у нашòј кўћи, нѣкад у кòмшијā. Имал смо јѣнū тѣтку бли́зу у комши́луку. Тѣтак је ја́ко би́јо ф́ин, знаò је дво́јн^ице сви́рати, и ми òдѣмо, прѣдѣмо, плѣтѣмо, пјѣвāмо. Тѣтак ўзмѣ нѣ дво́јн^ице, свѣ онò ўзмѣмо склòнимо, пòчнѣмо и́грати кòло. Нисмо имал Бòг зна́ штā. Дāнас òмладна ја́ вјѣрујем ви́шѣ има́, али нису задовòлни. Нѣ зна́м, мòжда тò такò вријѣме. Ал ми смо б́или задовòлни са сво́ијем живòтом, са сво́ијем рāдом.

Било пошумља́вање. Нисам имала ни четр̀нѣс гòдѣнā. Било пошумља́вање, Ромāнија. Ишò ми је брāт у пошумља́вање, тò је по днѣвн^ицу ра́ђено. Ишла ми је и сѣстра стāријā òд менѣ и брāт стāри́и. Òћу и ја́, тāта и ма́ма нѣ дајū. Јā òћу да идѣм, и ја́ сам ишла са њима, ја́ òћу да рāдѣм. И ми смо рāдли, рāдли и дòшли су нека́ки тāмо и шумāрства и рѣкли су, нāс је чѣтри нѣкѣ б́ило, кòмш^инице мòје и ја́, нисмо имали четр̀нес гòдѣнā, нисмо мòгле рāдити, нисмо мòгле нòрму и́спунити. Òн су рѣкли да ми нѣ можемо рāти. Тāј је нāш, òндā се звāо прѣдрāднѣк што је б́ио, òдво́ио нас – а́јте ви́ кòпāјте и да ви́дѣмо. Зна́ло је се кòлко се мòрā искòпат. Звāло се òндā ќрпе нѣкѣ и ми смо кòпале и и́спунле нòрму. И òндā нас је òстави́о да рāдѣмо. Ми смо прѣсрѣтне б́иле. Ни́је ми б́ило тòлкò бāш за нѣвољу да рāдѣм, ал ја́ сам стјѣла. А б́ило ми је за ўвāр што сам зарāдла. Дòћѣмо кўћи, па ма́јка ни́је мòгла ни́шта, док нам свѣмā скўвā, док штā ја́ зна́м, ал јѣст, нāјчѣишћā је кўћа б́ила и дāнас дāнле се причā, у чѣтавòј околѣни нāша је нāјчѣишћā кўћа б́ила. Дòћѣмо, дāном нисмо имал врѣмена, нѣшто смо рāдли, или нā њиви, или пошумља́вање, или кўплѣвна. Ни́је б́ило вòдѣ у кўћи. Нāнесѣмо вòдѣ док је јòш и́за ви́да, òперѣмо вѣш нòћи, òри́бāмо, пòдови б́или, чѣтке. И òнда ми́ лѣјѣжѣмо. Сви́ лѣгнū. Ми òстанемо да рāдѣмо. Јā и мòје сѣстре. И пошто тò ура́дѣмо свѣ, брāћи, ни́кад нису рѣкли да ѣм је штā пр́лаво. Òћѣ нѣкуд да и́зићū, ўвијѣк ѣм је б́ило òпрāно, пòпѣглāно, ци́пле òчш́ѣне. Свѣ је б́ило задовòлство. Нāма тò ни́шта ни́је смѣтало што ми́ тò рāдѣмо. Нāма је ма́јка рѣкла брāћа се мòрајū пòштовати, слўшати, нѣк су òни млāћѣи. Тāта је ја́ко ф́ин би́јо. Ма́јка и́сто, али је б́ила стрòга. Ўчла нас да рāдѣмо. Мòрал смо рāдти, такò смо и ми́ тò при́фатили и дāнас дāнле ја́ рāдѣм. Јā нāјво́лим ò свòг рāда да жи́вѣм.

Љепосава Којић 1942. (Мокро)

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Божица Кнежевић је рођена 19. 1. 1980. године у Пљевљима. Дипломирала је на Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву – Одсјек за српски језик и књижевност 2003. године. На истом факултету је 2010. године одбранила магистарски рад Микротопонимија Пала, под менторством доц. др Михаила Шћепановића.

Радила је као Професор српског језика и књижевности у Средњошколском центру Пале. Од 1. марта 2011. године запослена је на Филозофском факултету Пале Универзитета у Источном Сарајеву, као виши асистент за научну област Специфични језици (Србистика). Ради као асистент на предметима акцентологија српског језика, Дијалектологија српског језика, Фонетика српског језика, Фонологија српског језика, Језичка култура, Норме српског језика – систем и реализација, Лектура и коректура текста.

Учествовала је на већем броју научних скупова и објавила неколико научних радова из области дијалектологије и ономастике.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а мр Божица Кнежевић

број уписа _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Микротопонимија и говор Романије

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 31. 3. 2016.

Божица Кнежевић

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора мр Божица Кнежевић

Број уписа _____

Студијски програм _____

Наслов рада Микротопонимија и говор Романије

Ментор доц. др Михаило Шћепановић

Потписани Божица Кнежевић

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 31. 3. 2016.

Божица Кнежевић

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Микротопонимија и говор Романије

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
- ☒ 3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 31. 3. 2016.

Божана Киселић